

TRC3 DÜZEY 2 BÖLGESİ BÖLGE PLANI

2024-2028



T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI





T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI



TRC3 DÜZEY-2 BÖLGESİ BÖLGE PLANI 2024-2028

ARALIK 2024

İÇİNDEKİLER

1. PLANIN YAPISI VE HAZIRLIK SÜRECİ.....	14
2. ULUSLARARASI GELİŞMELER VE BÖLGEYE ETKİLERİ	18
2.1. Tarım Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri	19
2.2. Turizm Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri	21
2.3. Ticaret ve Sanayi Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri	25
2.4. Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapıda Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri	28
3. BÖLGEYE GENEL BAKIŞ	32
3.1. Tarım Sektörü	32
3.2. Turizm Sektörü	35
3.3 Ticaret ve Sanayi Sektörü.....	36
3.4. Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapı	41
4. PLANIN VİZYONU.....	44
5. SRATEJİK ÇERÇEVE.....	46
6. STRATEJİK ÖNCELİKLER.....	48
6.1. TARIMSAL ÜRETİMDE VERİMLİLİĞİN, KATMA DEĞERİN VE REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI	48
6.1.1. HEDEF 1: Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanacaktır.....	51
6.1.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	51
6.1.1.2. İlgili Müdahaleler	53
6.1.2. HEDEF 2: Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyel Geliştirilerek Verimlilik Artırılacaktır	54
6.1.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	54
6.1.2.2. İlgili Müdahaleler	56
6.1.3. HEDEF 3: Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimi Artırılacaktır, Tanıtım ve Pazarlama İmkanları Geliştirilecektir.....	57
6.1.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	57
6.1.3.2. İlgili Müdahaleler	58
6.1.4. HEDEF 4: Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır.....	59

6.1.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	59
6.1.4.2. İlgili Müdahaleler	60
6.1.5. HEDEF 5: Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasiteleri Artırılacak ve Rekabet Gücü Geliştirilecektir ...	62
6.1.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	62
6.1.5.2. İlgili Müdahaleler	63
6.2. TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ, TURİZMDE BÖLGENİN REKABETÇİLİĞİNİN ARTIRILMASI	65
6.2.1. HEDEF 1: Turizm Altyapısı Geliştirilecektir.....	66
6.2.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	66
6.2.1.2. İlgili Müdahaleler	68
6.2.2. HEDEF 2: Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Artırılacaktır.....	68
6.2.2.1. Mevcut Durum ve Strateji	68
6.2.2.2. İlgili Müdahaleler	69
6.2.3. HEDEF 3: Turizm Türleri Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir	70
6.2.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	70
6.2.3.2. İlgili Müdahaleler.....	71
6.2.4. HEDEF 4. Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır.....	71
6.2.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	71
6.2.4.2. İlgili Müdahaleler	74
6.2.5. HEDEF 5: Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları Geliştirilecektir.....	74
6.2.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	74
6.2.5.2. İlgili Müdahaleler	75
6.3. TİCARET VE SANAYİ ALTYAPISININ GELİŞTİRİLMESİ	76
6.3.1. HEDEF 1: Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır	81
6.3.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem	81
6.3.1.2. İlgili Müdahaleler	82
6.3.2. HEDEF 2: Bölgenin İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir.....	84

6.3.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	84
6.3.2.2. İlgili Müdahaleler	88
6.3.3. HEDEF 3: Girişimcilik Geliştirilecektir	88
6.3.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	88
6.3.3.2. İlgili Müdahaleler	91
6.3.4. HEDEF 4: İstihdam Artırılacak ve Mevcut İş gücünün Niteliği Geliştirilecektir	92
6.3.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	92
6.3.4.2. İlgili Müdahaleler	94
6.3.5. HEDEF 5: Ar-Ge ve Yenilikçilik Geliştirilecektir	95
6.3.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	95
6.3.5.2. İlgili Müdahaleler	96
6.3.6. HEDEF 6: Sanayide Yeşil Dönüşüm Sağlanacaktır	97
6.3.6.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	97
6.3.6.2. İlgili Müdahaleler	98
6.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE MEKANSAL ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ.....	99
6.4.1. HEDEF 1: Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır.....	100
6.4.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	100

6.4.1.2. İlgili Müdahaleler	103
6.4.2. HEDEF 2: Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir.....	103
6.4.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	103
6.4.2.2. İlgili Müdahaleler	105
6.4.3. HEDEF 3: İklim Değişikliğine Uyum ve Afet Risklerinin Azaltılması İçin Kapasite Geliştirilecektir	105
6.4.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	105
6.4.3.2. İlgili Müdahaleler	108
6.4.4. HEDEF 4: Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır	109
6.4.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	109
6.4.4.2. İlgili Müdahaleler	111
6.4.5. HEDEF 5: Daha Dengeli Bir Mekansal Dağılım ve Kapsayıcı Büyüme Sağlanacaktır	112
6.4.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem.....	112
6.4.5.2. İlgili Müdahaleler	112
7. BÖLGENİN MEKANSAL GELİŞİM ŞEMASI.....	114
7.1. Tarım Sektörü Mekânsal Gelişim Şeması.....	115
7.2. Turizm Sektörü Mekansal Gelişim Şeması	117
7.3. Ticaret ve Sanayi Sektörü Mekansal Gelişim Şeması.....	118
7.4. Çevre ve Altyapı Mekansal Gelişim Şeması	119
EK-1: Örnek Program ve Proje Fikri Künyeleri	121
EK-2: Performans Göstergeleri	172

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Vizyon, Eksen, Stratejik Öncelikler ve Hedefler	13
Tablo 2. 2019-2022 Yılları Arası En Çok Turist Ağırlayan Ülkeler (Milyon, kişi).....	23
Tablo 3. 2012-2022 Yılları Arası Yabancı Ziyaretçi Sayısı ve Geceleme Sayısı.....	24
Tablo 4. 2012-2021 Yılları Arası Turizm Geliri ve Kişi Başına Düşen Ortalama Harcama	24
Tablo 5. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A21) Göre Cari Fiyatlarla (değer, pay, değişim oranı), 2012-2021	25
Tablo 6. Kullanım Yerlerine Göre Enerji Tüketimi	37
Tablo 7. İşletme Ölçekleri	38
Tablo 8. Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat ve İthalatın Dağılımı (2021).....	40
Tablo 9. Türleri İtibariyle Yol Uzunlukları.....	43
Tablo 10. TRC3 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı Stratejik Öncelikleri ve Hedefleri	47
Tablo 11. TRC3 Bölgesi Tarımsal Üretim Değerleri ve İhracat Verileri.....	50
Tablo 12. Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Tesise Geliş Sayısı (2015-2022).....	65
Tablo 13. Yerli ve Yabancı Ziyaretçilerin Ortalama Konaklama Süresi.....	65
Tablo 14. UNESCO Kültürel Miras Listesi	71
Tablo 15. Coğrafi İşaret/Menşe Alan Ürünler	73
Tablo 16. TRC3 Bölgesi SEGE Alt Endeks Sıralaması	78
Tablo 17. TRC3 Bölgesi İlleri Net Satış Değerleri (2021)	79
Tablo 18. TRC3 Bölgesi İlleri Arası Ticaret Değerleri (2020).....	79
Tablo 19. Habur Sınır Kapısı Trafik Bilgileri.....	80
Tablo 20. TRC3 Bölgesi 2022 Yılı Sektörel Dış Ticaret Değerleri	85
Tablo 21. TRC3 Bölgesi'nin Ülkeler Arası Dış Ticaret Değerleri.....	86
Tablo 22. Hububat, Un, Nişasta veya Süt Müstahzarları, Pastacılık Ürünlerini En Çok İthal Eden İlk 5 Ülke	87
Tablo 23. Giyim Eşyası ve Aksesuarları.....	87
Tablo 24. Türkiye Geneli ve TRC3 Bölgesi'nde Yeni Kurulan İşletme Sayıları (2022).....	89
Tablo 25. TRC3 Bölgesi 2021 Yılı Girişimcilik Eğitimi Alan Kişi Sayısı.....	89

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. TRC3 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı'nın Yapısı	16
Şekil 2. Turizm Sektörünün Dünya GSYH içindeki Oranı (2010-2021 yılları arası).....	22
Şekil 3. Küresel Endüstriyel Üretim ve Ticaret Hacminin Yıllara Göre Değişimi	26
Şekil 4. Küresel Büyüme Oranları	27
Şekil 5. 15 Yaş Üstü İstihdamın Sektörel Dağılımı (NACE Rev.2), 2022 (kişi).....	39
Şekil 6. TRC3 Bölgesi Son 5 Yıllık Dış Ticaret Verileri.....	84
Şekil 7. Türkiye Geneli ve Düzey 2 Bölgeleri İşsizlik Oranları (%) (2022).....	92
Şekil 8. Türkiye Geneli ve Düzey 2 Bölgeleri Genç İşsizlik Oranları (%) (2022)	93
Şekil 9. TRC3 Bölgesi Mekansal Gelişim Şeması	115
Şekil 10. Tarım Sektörü Mekansal Gelişim Şeması.....	116
Şekil 11. Turizm Sektörü Mekânsal Gelişim Şeması	117
Şekil 12. Ticaret ve Sanayi Sektörü Mekânsal Gelişim Şeması.....	119
Şekil 13. Çevre ve Altyapı Mekânsal Gelişim Şeması.....	120

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AÇA	Avrupa Çevre Ajansı
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
AYM	Avrupa Yeşil Mutabakatı
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
COVID-19	Koronavirüs Salgını
DİYE	Daha İyi Yaşam Endeksi
DSİ	Devlet Su İşleri
DTÖ	Dünya Turizm Örgütü
ETS	Emisyon Ticareti Sistemi
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
GAİB	Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Ürünler
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Money Fond (Uluslararası Para Fonu)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli)
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KSS	Küçük Sanayi Sitesi
MDA	Mevcut Durum Analizi
NDC	Nationally Determined Contributions (Ulusal Katkı Beyanı)
ÖİKP	On İkinci Kalkınma Planı
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü)
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
SÇD	Su Çerçeve Direktifi
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKDM	Sınırdaki Karbon Düzenlemesi Mekanizması
SOP	Sonuç Odaklı Program
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUKAP	Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projeleri
TRC3	Mardin, Batman, Siirt, Şırnak illerini kapsayan Düzey 2 Bölgesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization (Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme Örgütü)
UR-GE	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi
ÜR-GE	Ürün Geliştirme
WMO	World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)
YER-SİS	Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri
YKG	Yeni Kentsel Gündem

TAKDİM

Ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini topyekûn artırma hedefi doğrultusunda Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Millî Teknoloji Hamlesi ile yüksek teknolojlili ve katma değerli üretimi destekliyoruz. Küresel rekabet gücümüzü yükseltecek, ekonomik ve teknolojik bağımsızlığımızı güçlendirecek adımlar atıyoruz. Diğer yandan da Yerel Kalkınma Hamlesi ile 81 ilimizin potansiyelini ve yetkinliklerini harekete geçirecek politikalarla birlikte tüm bölgelerimizin bu yolculuğa azami katkı sunmasına yönelik program ve projeleri hayata geçiriyoruz.



Küresel değer zincirleriyle ilişkiler, üretim yapısı, dış ticaret düzeyi, girişimcilik kapasitesi, Ar-Ge ve yenilik performansı ve diğer illerle sosyo-ekonomik ilişkiler açısından illerimiz ayrılmaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Antalya gibi küresel değer zincirlerinde üst sıralarda yer alan illerimiz ve Kayseri, Gaziantep, Konya, Denizli ve Tekirdağ gibi önemli üretim ve ihracat merkezlerimiz ile birlikte imalat sanayi altyapısı ve kentsel hizmetler açısından daha yoğun müdahale ihtiyacı olan illerimiz mevcuttur.

İşte bu farklılıkları dikkate alan bölgesel kalkınma politikaları, refahın yurt sathında dengeli bir şekilde yayılmasını sağlama amacıyla öncelik verdiğimiz konuların başında gelmektedir. Buradan hareketle, 2024-2028 dönemi bölgesel gelişme politikalarımızın yeni stratejik çerçevesini ve uygulama araçlarını içeren Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejimizi (BGUS), “Küresel rekabette söz sahibi, refah düzeyi yüksek ve dirençli bölgeleriyle yerel dinamiklerini kullanarak topyekûn kalkınmış bir Türkiye” vizyonuyla kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerle geniş bir katılımı hazırladık.

Yerel düzeyde ise kalkınma ajanslarımızın her birinin sorumluluk sahasını da ifade eden 26 Düzey 2 Bölgesi için hazırladığımız bölge planlarında; Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’yle uyumlu şekilde her bir bölgenin orta vadeli gelişme önceliklerini ve potansiyellerini tanımladık. Yerelde yine ilgili bütün paydaşların katılımıyla kalkınma ajanslarımızın koordinasyonunda hazırladığımız bölge planlarında uygulama aracı olarak örnek projeler de geliştirdik.

Bu kapsamda; Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı’nı da Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğümüz koordinasyonunda Dicle Kalkınma Ajansımız eliyle ortaya koyduk. TRC3 Düzey 2 Bölgesi Bölge Planı’nda; gelişmişlik seviyesinin artırılması ve sağlanan refahın bölge genelinde daha dengeli dağılımı amacına odaklanarak bölgenin üretim yapısı, sahip olduğu tüm ekonomik olanaklar ile sosyal ve kültürel zenginliği temelinde bölgeye özgü bir gelişme patikası oluşturmayı hedefledik.

TRC3 Bölgesi, verimli Dicle Havzası, zengin doğal kaynakları, tarihi yapıları ve kültür varlıkları, başta Habur Sınır Kapısı olmak üzere güçlü ulaştırma ve lojistik altyapısının yanı sıra bilhassa genç nüfus varlığı ve coğrafi konumu ile yüksek potansiyele sahiptir.

Bölge planında bu çerçevede tarımsal üretimde verimlilik ve katma değer artırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve imalat sanayinde Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi, yeşil dönüşüm, turizmde uluslararası bir destinasyon oluşturulması, kırsal alanda üretimin çeşitlendirilmesi ve erişilebilirliğin artırılması, kentsel planlama ve sosyal donatı alanlarının kurulumu ve sağlanan gelişmenin kalıcı olmasını temin etmek üzere bölgede kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik stratejik öncelikler, hedefler ve tedbirler ile öngörülen hedeflere ulaşmaya katkı sağlayacak 48 örnek proje belirledik.

BGUS ve bölge planlarının hazırlık sürecinde Bakanlığımıza ve kalkınma ajanslarımıza katkı veren tüm kurum ve kuruluşlarımıza teşekkürlerimi sunuyorum. Başta Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve kalkınma ajansları personelimiz olmak üzere çalışmaların hazırlanmasında emeği geçen herkesi tebrik ediyorum.

Mehmet Fatih KACIR
Sanayi ve Teknoloji Bakanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

25.01.2006 Tarih ve 5449 Sayılı “yana 5449 sayılı Kalkınma Ajansları'nın Hizmetlerine İlişkin Kanun'da belirtildiği üzere “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları (STK) arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkili kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak” amacıyla kurulan ve Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde atfedilen görev ve sorumlukları bulunan Kalkınma Ajansları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından bölge planı hazırlamak ve koordine etmek üzere görevlendirilmiştir.

Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 Bölge Planı; katılımcılık, şeffaflık, sürdürülebilirlik, eşitlik ve sosyal içerme ilkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Plan, OİKP ve BGUS başta olmak üzere üst ölçekli planlar ile uyum içerisinde olup içerdiği strateji ve politikalar ile Ajansın SOP'ları ile paralellik arz etmektedir. DİKA koordinasyonunda hazırlanan TRC3 Bölge Planı, bölgenin kalkınması, bölgelerarası eşitsizlik farklarının giderilmesi ve bölgesel gelişimin sağlanması adına bölgenin mevcut durumunun tespit edilmesi ve tespit edilen göstergeler ışığında belirlenen stratejilere göre 2024-2028 yılları arasındaki dönem için bir projeksiyon oluşturmayı amaçlamaktadır. Bölge Planı'nın hazırlık sürecinde 4 ilde gerçekleştirilen çalıştaylar, çalıştayda katılımcıların görüş ve önerileri doğrultusunda geliştirilen çalıştay sonuç raporu, paydaş/saha görüşmeleri, dış paydaş anket çalışması ve mevcut durumun tespitine yönelik resmi istatistik veriler ile yereldeki ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edilen verilerden faydalanılmıştır.

“Sahip olduğu beşeri ve doğal kaynakları ile mekansal potansiyelini etkin bir şekilde kullanarak iş birliği ve eşgüdüm ile yerel kurumsal kapasiteyi geliştirerek dengeli kalkınmada model bir bölge olmak” vizyonu doğrultusunda hazırlanan Bölge Planı; Bölge Planı ana dokümanı ve Mevcut Durum Analizi (MDA) ekinde oluşmaktadır. Ana doküman olan Bölge Planı; planın vizyonu, stratejik çerçevesi, stratejik öncelikler, proje/program önerileri ve performans göstergelerinden oluşmaktadır. 2024-2028 Yıllarını kapsayan beş yıllık döneme ilişkin stratejik önceliklerin ve yol haritasının ortaya koyulduğu Bölge Planı'nın hazırlık sürecinde OİKP ve BGUS gibi üst ölçekli planlar ile uyumlu bir şekilde, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan strateji belgeleri, Ajans tarafından hazırlanan sektörel ve tematik raporlama çalışmaları, il çalıştayları, paydaş görüşmeleri ve dış paydaş anket çalışması, mevcut durum analizi çalışmasında elde edilen resmi istatistik veriler ve yerel kurumlardan alınan veriler doğrultusunda dört stratejik öncelik belirlenmiştir. Ayrıca belirlenen bu stratejiler planın uygulama dönemi içerisinde oluşturulacak yeni SOP'lara da dayanak oluşturacaktır.

Gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda stratejik öncelikler;

1. Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması,
2. Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması,
3. Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi,
4. Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapının Geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Bölgenin Fırat-Dicle Havzası içerisinde yer alan bereketli ovaları, uygun iklim şartları ve su kaynaklarının varlığı tarım sektörü açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu potansiyelin değerlendirilmesi, Bölge ekonomisinin gelişmesi ve kırsal-kent dengesini gözeterek bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi gerekçeleri doğrultusunda "Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" stratejik önceliği belirlenmiştir.

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan TRC3 Bölgesi, zengin bir kültürel mirasa sahip olması nedeniyle kültür ve inanç turizminde de önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bu tarihi ve kültürel zenginliğe rağmen Bölge'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı ile turistlerin ortalama kalış sürelerinin oldukça düşük olması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğinin bir göstergesidir. Bölgenin turizm hizmet kapasitesinin, turizm çeşitliliğinin ve tanıtım çalışmalarının yetersiz olması gerekçeleri doğrultusunda "Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması" stratejik önceliği belirlenmiştir.

Bölgesel teşviklerin cazipliği, sahip olduğu genç nüfus potansiyeli ve Ortadoğu pazarına yakın olması Bölgenin ön plana çıkan özellikleri arasındadır. Emek yoğun sektörler başta olmak üzere yatırım taleplerinin arttığı Bölge'mizde, taleplerin karşılanması ve ihracat potansiyelinin değerlendirilmesi açısından ticaret ve sanayi altyapısı yetersiz durumdadır. Bu bağlamda genç nüfus potansiyelinin değerlendirilerek, nitelikli iş gücünün artırılması, üretimde verimli ve katma değerli üretim imkanlarının geliştirilmesi, ar-ge ve yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenmesi ve enerji alanında etkili tüketim ve kaynak verimliliğinin sağlanması ihtiyaçları doğrultusunda "Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" stratejik önceliği belirlenmiştir.

Bölge içerisinde kırdan kente göçün artması ve plansız büyüyen kentlerde mevcut altyapı olanaklarının yetersiz olması çevresel problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu durum Bölgenin yaşam standardını olumsuz etkilemektedir. Kentsel yaşam kalitesinin artırılması, kentsel ve kırsal altyapı olanaklarının geliştirilmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi ve uyum sağlanması amacı doğrultusunda "Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapının Geliştirilmesi" stratejik önceliği belirlenmiştir.

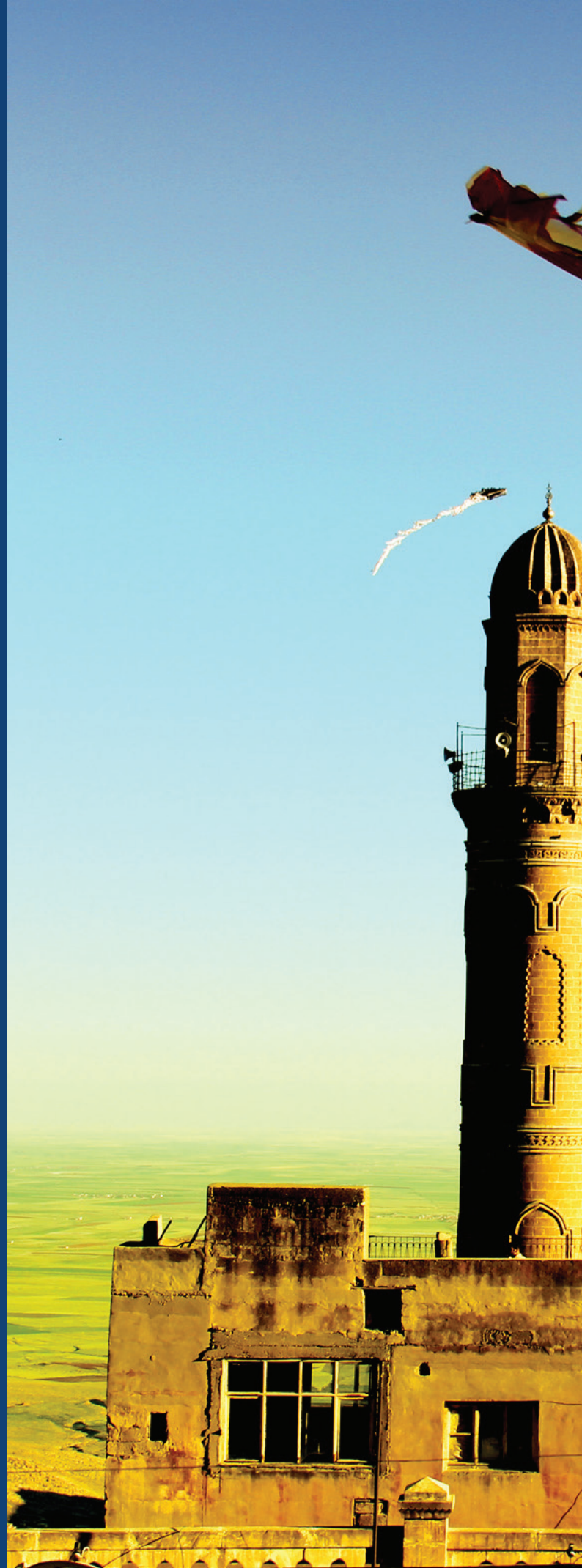
Bölge Planı'nın eki olan Mevcut Durum Analizi çalışması ise; raporun yaklaşım ve yöntemi; Bölgenin konumu ve diğer planlar ile ilişkisi; Bölgenin demografi, eğitim, kültür, spor, sağlık, dezavantajlı gruplar, iş gücü ve istihdam yapısı, tarım, sanayi, enerji, hizmetler (turizm, ticaret) sektörlerinin mevcut durumu; çevre, mekansal yapı, kentsel altyapı, kentleşme, kentsel kademelenme, kırsal altyapı, kırsal yerleşimler, ulaşım, bilgi ve iletişim sektörlerinin mevcut durumu, Bölgenin güçlü, zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin ortaya koyulduğu GZFT analizinden oluşmaktadır.

Tablo 1. Vizyon, Eksen, Stratejik Öncelikler ve Hedefler

VİZYON	STRATEJİK ÖNCELİKLER	HEDEFLER
<p>“Sahip olduğu beşeri ve doğal kaynakları ile mekansal potansiyelini etkin bir şekilde kullanarak iş birliği ve eşgüdüm ile yerel kurumsal kapasiteyi geliştirerek dengeli kalkınmada model bir bölge olmak”</p>	Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Bitkisel Üretimde Kalite ve Verim Artırılacaktır. Hayvansal Üretimde Potansiyel Geliştirilecek ve Verim Artırılacaktır. Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimi Artırılacak, Tanıtım ve Pazarlama İmkanları Geliştirilecektir. Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır. Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasiteleri Artırılacak ve Tarımsal İşletmelerin Rekabet Gücü Geliştirilecektir.
	Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması	<ul style="list-style-type: none"> Turizm Altyapısı Geliştirilecektir. Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Artırılacaktır. Turizm Türleri Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir. Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır. Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları Geliştirilecektir.
	Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır. TRC3 Bölgesi İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir. Girişimcilik Geliştirilecektir. TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir. Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir. Sanayide Yeşil Dönüşüm Sağlanacaktır.
	Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır. Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir. İklim Değişikliğine Uyum ve Afet Risklerinin Azaltılması İçin Kapasite Geliştirilecektir. Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır. Daha Dengeli Bir Mekansal Dağılım ve Kapsayıcı Büyüme Sağlanacaktır.

1.

PLANIN YAPISI VE HAZIRLIK SÜRECİ





DİKA koordinasyonunda hazırlanan ve 2014-2023 dönemini kapsayan Bölge Planı döneminin tamamlanmasına yakın yeni dönem Bölge Planı'nın hazırlanması ihtiyacı hâsıl olmuştur. DİKA, ülkemizin hedef ve amaçlarına katkı sağlamayı amaç edinerek, 2024-2028 döneminin sosyo-ekonomik gelişme ve kalkınma hedeflerini ortaya koyan, bu hedeflere ulaşmak için gerekli strateji ve tedbirleri geliştiren, insan odaklı, mekânsal gelişimleri ve eğilimleri dikkate alan yeni Bölge Planı'nı, Bölgedeki tüm paydaşların ortak aklının bir ürünü olacak şekilde katılımcı bir yaklaşımla hazırlamıştır. Bölge Planı öncelik ve tedbirleri, ülkemizin temel politika dokümanı olan OİKP ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda hazırlanan bir diğer politika belgesi olan BGUS başta olmak üzere, üst ölçekli ulusal plan ve stratejiler ile bağdaşık olacak şekilde hazırlanmıştır. Başta yerel yönetimler olmak üzere Bölgedeki tüm kamu kurumlarının hazırlayacakları yatırım programları ve stratejik planları yönlendiren TRC3 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı yerel ölçekteki en üst plandır.

Bölge Planı, bölgenin kalkınması, bölgelerarası eşitsizlik farklarının giderilmesi ve bölgesel gelişimin sağlanması adına Bölgenin mevcut durumunun tespit edilmesi ve tespit edilen göstergeler ışığında belirlenen stratejilere göre 2024-2028 yılları arasındaki dönem için bir ortak vizyon oluşturması amaçlanmaktadır. Bölge Planı; önceki Bölge Planı döneminde hazırlanan sektörel ve tematik raporlar, GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023), paydaş görüşmeleri, il çalıştayları, ilçe düzeyinde gerçekleştirilen saha ziyaretleri, dış paydaş anketleri ile üst ve alt ölçekli planların bulgu, tespit ve stratejileri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bölge Planı bu çerçevede, hazırlık süreçlerini de içine alacak şekilde ve kapsamı itibarıyla bütünlüğü olan bir plan olarak tasarlanmıştır.

Şekil 1. TRC3 Bölgesi 2024–2028 Bölge Planı'nın Yapısı



23-26 Ağustos 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen geniş katımlı il çalıştayları, bölge planı hazırlık sürecinde resmi verilere ve saha çalışmalarına dayanan Mevcut Durum Analizinin hazırlanmasını takiben paydaşların bulgular üzerine görüşlerini almak, paydaşların sorun ve öncelik algılarını tespit etmek üzere düzenlenmiştir. Dört ilde gerçekleştirilen çalıştaylardaki paralel oturumlarda; Sanayi ve Enerji, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Turizm, Ticaret ve Hizmetler, Kentsel Gelişme ve Altyapı temaları özelinde Bölge sorunları tartışılmıştır. Ayrıca Bölge Planı hazırlık çalışmaları sırasında paydaşların görüş ve önerilerinin alınmasına yönelik çevrimiçi anket uygulanmıştır. Paydaş anketleri ve çalıştaydan elde edilen sonuçlar incelendiğinde;

Tarım ve kırsal kalkınma alanında, küçük üreticiler ve işletmelerin pazarlama ve markalaşma sorunlarının bulunduğu, tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik eğitim olanaklarının yetersiz olduğu ve dolayısıyla üreticilerin bilgi ve eğitim seviyesinin düşük kaldığı, bununla birlikte, kırsaldan kente göçlerin yoğun olması ve genç iş gücü temininde sorunlar yaşandığı, hayvancılıkta katma değerli üretime yönelik tesisleşmenin kısıtlı olduğu, küçük işletmeler ve kooperatifler için verilen desteklerin artırılması gerektiği, sulama altyapısının yetersiz olduğu ve suyun verimsiz kullanıldığı, tarımsal ürünlerle ilgili olarak AR-GE çalışmaları yeterince yapılmadığı, iklim değişikliğinin tarımsal üretimi etkilediği ve bu konuda acil eylem planlarının yapılması gerektiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Turizm, ticaret ve hizmetler alanında, turistik destinasyonlarda altyapı ve üst yapı eksiklikleri bulunduğu, turizm tesislerine erişim kapsamında ulaşım olanaklarının yetersiz kaldığı, konaklama ve restoranların sayısının nitelik ve nicelik açısından yetersiz olduğu ve fiyatlandırmanın yüksek olduğu, nitelikli iş gücü bulma konusunda sıkıntı yaşandığı, kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik olarak yeterince çalışma yapılmadığı, sosyal ve kültürel etkinliklerin sınırlı olduğu katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.



2.

ULUSLARARASI GELİŞMELER VE BÖLGEYE ETKİLERİ



2.1. Tarım Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri

İklim değişikliği, Covid-19 salgını ve komşu ülkelerde yaşanan iç savaş ve çatışmalar tarım ve gıda piyasalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Küresel ölçekte tarımsal üretimde istikrarsızlığa, gıda tedarik zincirinin bozulmasına ve gıda fiyatlarında yükselişe neden olan bu gelişmeler, tarım, gıda ve gıda güvenliği konularını en öncelikli gündem haline getirerek, ülkelerin gıda üretiminde kendine yeterlilik politikasını önem verme ihtiyacını zaruri kılmıştır. Önce küresel salgın ve devamında Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesiyle tahıl sektörü başta olmak üzere tarımsal üretim olumsuz etkilenmiş ve dünya genelinde gıda fiyatları yükselme eğilimine girmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) Gıda Görünümü Raporu'nda (2022), Ukrayna ve Rusya'nın buğday, arpa, mısır, ayçiçeği tohumu gibi ürünlerde dünyanın en önemli üreticileri ve ihracatçıları arasında olduğu yer almaktadır. Türkiye'nin tarım dış ticareti açısından da önemli bir pozisyona sahip olan bu iki ülke arasındaki savaş, ithalat ve ihracat hareketliliğini önemli düzeyde etkilemektedir. Dünya buğday unu ve bulgur ihracatında birinci sırada, makarna ihracatında ise ikinci sırada yer alan Türkiye'nin buğday ithalatında yüzde 90'ın üzerinde (TÜİK, 2022) paya sahip olan bu iki ülkeden ithal edilen buğday, işlenerek ihraç ürünlerinde kullanılmaktadır. Bununla birlikte Ayçiçek yağı ithalatında da ilk sırada yer alan Rusya, domates ve narenciye başta olmak üzere Türkiye'nin yaş sebze ve meyve ihracatında ise en önemli pazarıdır. Ülkemizin bu iki ülke ile dış ticaret dengesinde oluşabilecek değişim Bölge'yi de etkileyecektir. Zira Bölge sanayisinde un, bulgur ve makarna gibi tarıma dayalı üretim yapısı ağırlıkta olup Bölge toplam ihracatının yüzde 60'ından fazlası bu ürünler üzerinden gerçekleşmektedir. Sadece Mardin ilinin Türkiye'nin toplam un ihracatının yüzde 33'ünü, bulgur ihracatının yüzde 23'ünü, makarna ihracatının da yüzde 10'unu gerçekleştirdiği dikkate alındığında bu etki daha iyi anlaşılmaktadır (Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri- GAİB, 2020; Mardin Organize Sanayi Bölgesi, 2020).

Rusya-Ukrayna savaşının enerji fiyatlarıyla beraber gıda arzı ve tedariginde yol açtığı sorunlar düşük gelir grubundaki yoksul Afrika ülkeleri açısından nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması, orta ve yüksek gelirli ülkeler açısından ise gıda sanayinde hammadde temini noktasında krize neden olmuştur. 2022 yılında Türkiye'nin öncülük ettiği "Tahıl Koridoru Anlaşması" küresel piyasalarda güven sağlayarak buğday ve mısır başta olmak üzere tahıl ürünlerinde fiyat dalgalanmalarının önlenmesi, yoksul ülkelerin gıdaya erişiminin sağlanması, orta ve yüksek gelirli ülkelerin ham madde sorununun çözülmesi gibi önemli etkiler oluşturmuştur.

Bölge ihracatında yüzde 80'in üzerinde paya sahip olan Irak ve Suriye'de devam eden istikrarsız yapı dış ticarete alternatif pazar arayışını zorunlu kılmaktadır. En fazla nüfusa sahip ülke konumundaki Çin'in küresel salgın sonrasında yoğun bir şekilde tahıl stoklamasına bağlı olarak artan ithalatı dünya tarımında arz-talep dengesi ve fiyat dalgalanmaları açısından risk oluşturmaktadır. Çin'in son yıllarda sınırları dışında başka ülkelerden satın aldığı veya kiraladığı tarımsal araziler ve yatırımlarda gıda arz güvenliği anlamında ciddi tedbirler aldığını kanıtlar mahiyettedir. Her geçen gün artan gıda talebine bağlı olarak Çin, birçok ülke açısından potansiyel bir pazar olma vasfına sahiptir. Bu büyük pazardan Türkiye ve Bölgenin pay alabilmesi fiyatlarda diğer ülkelerle rekabet edebilme gücüne bağlıdır.

Dünya genelinde her alanda yaşanan değişim ve gelişim tarım sektöründe de kendini göstermekte ve tarımsal üretimde teknolojik gelişmelerin öne çıktığı bir süreç yaşanmaktadır. Artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılamada geleneksel tarım yöntemlerinin yetersiz kalması, tarımsal sürdürülebilirliği sağlama zorunluluğu ve gıda güvenliği gibi nedenler tarımsal üretimde yeni yaklaşımları gerekli kılmıştır. Kırsal alanda üreten nüfus azalırken şehirlerde tüketen nüfusun artması daha düşük maliyetle daha fazla gıda üretme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Endüstri 4.0 ile sanayide yaşanan devrim, benzer bir şekilde tarım sektöründe de yaşanmaya başlanmış ve Tarım 4.0 kavramı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yükselişte olan akıllı teknolojilerin (insansız hava araçları, hassas sensörler, nesnelerin interneti vb.) tarımsal üretimde de kullanılması hususunu gündeme getirmiştir. Günümüzde uygulanan ileri teknoloji akıllı tarım sistemleriyle; bulut bağlantılı ve drone yardımıyla çiftliklerin izlenmesi, robotik sağım, sürü sağlığının kontrolü, dijital sensörlerle toprakta nem, sıcaklık, pH gibi değişkenlerin izlenebilmesi, su ve elektrik gibi girdilerde israfın önlenmesi, başta yeraltı suları olmak üzere diğer su kaynaklarındaki kirliliğinin azaltılması mümkündür. ABD ve Hollanda başta olmak üzere AB ülkelerinde son yıllarda yeni nesil teknoloji ağırlıklı akıllı tarım uygulamalarına yönelik yapılan yatırımlarla girdi maliyetleri azaltılmış ve önemli oranda verim artışı sağlanmıştır.

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin 2021 yılında üstünde mutabakata vardığı 2023-2027 dönemi Ortak Tarım Politikası ile daha adil, çevre dostu ve performans odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na (2019) istinaden ortaya konan tarım sektörünün ekonomik, sosyal ve çevresel olarak daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşması stratejisi kapsamında temel amaçlar; çiftçiler için daha adil bir gelir düzeyinin sağlanması, rekabet gücünün artırılması, gıda zincirinde güç dengesinin gözetilmesi, iklim değişikliğine dair önlemlerin alınması, çevrenin gözetilmesi, peyzajın ve biyoçeşitliliğin korunması, geri dönüşümün desteklenmesi, kırsal alanların canlandırılması, gıda ve sağlık kalitesinin korunması olarak belirlenmiştir.

Dünya genelinde nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşmenin sonucu olarak kişi başına düşen tarım arazisi ve su başta olmak üzere doğal kaynaklar ve biyoçeşitlilik azalmaktadır. Son yıllarda küresel tarımda verim ve kaliteyi artırmaya yönelik biyoteknolojik yöntemler kullanılarak genetiği değiştirilmiş ürünlerin (GDO) pazar payı ile tarım kimyasallarının da kullanım düzeyi önemli oranda artmıştır. Söz konusu piyasaları elinde tutan küresel şirketlerin tarım sektöründe güç sahibi olmaları sürdürülebilir tarım ve gıda ekosistemi açısından risk doğurmuştur. Bu risk, gıda güvenliği ve insan sağlığı bağlamında tarım, gıda ürünlerinin

üretimi ve ithalatına yönelik biyogüvenlik politikaları çerçevesinde tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır.

Dünyadaki eğilime bakıldığında yoksulluk, açlık, yetersiz beslenme ve gıdaya erişim sorunları ile kırsal kesimde istihdam imkânlarının yetersizliği, iklim değişikliği, kuraklık ve çevresel bozulmalar gibi temel etmenler kırsal alandaki nüfus kaybına neden olmuştur. Bu duruma ilave olarak; kırsal alanlarda yoksulluk ve yoksunluğun yüksek olması, kır-kent arasındaki gelişmişlik farkının artması ve kırsal alandaki doğal kaynakların koruma kullanma dengesinin gözetilmemesi kırsal politikaların çok sektörlü bir temelde ele alınmasını ve farklılaşmasını gerektirmiştir. Tarım sektörüne yönelik ekonomik temelli ve devlet destekli yaklaşımların kırdan kente göçün istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması noktasında yetersiz kaldığı görülmüştür. Kırsal alanların çok sektörlü gelişme stratejilerine ve çeşitli aktörlerin katılımına imkân veren ekonomik, sosyal, mekânsal ve çevresel sürdürülebilirliği hedefleyen bütüncül politikalarla ele alınması gerektiği yaygın kabul görmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Uluslararası gelişmeler nedeniyle enerji başta olmak üzere girdi maliyetlerindeki yükselişler, Türk Lirası'nın döviz kuru karşısında değer kaybı ve yüksek enflasyon 2022 yılında gıda ürünlerinde fiyatları yukarıya taşıyan unsurlar olmuştur. Bu gelişmeler ülke ve Bölge açısından yerli tarımın geliştirilmesine olan ihtiyacı artırmıştır.

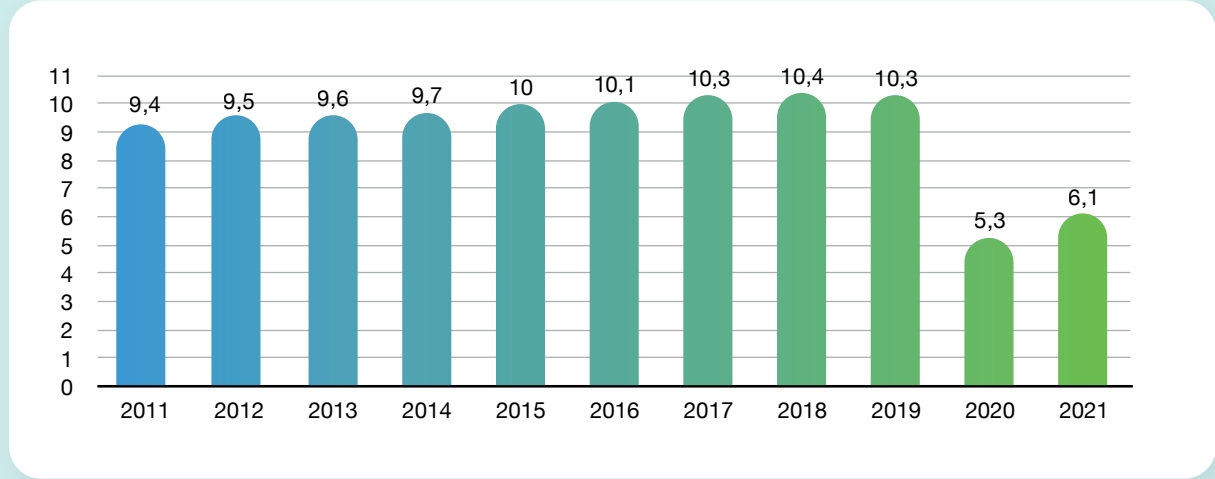
2.2. Turizm Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri

Turizm, içinde bulunduğumuz dünyada ülkeler ve kültürler arasında etkileşim yaratan, sosyal ve ekonomik ilişkileri düzenleyen bir sektördür. Dünyada turizm sektörü 1950'ler sonrasında önemi giderek artan ve gelişen bir sektördür. Küreselleşme ile birlikte ekonomi, sosyal yaşam ve teknoloji alanlarında ortaya çıkan gelişmeler diğer sektörleri etkilediği gibi turizm sektörünü de etkilemiş ve bu gelişmeler etkisinde sektör içerisinde bir değişim başlatmıştır.

Turizm, yatırım, tüketim, istihdam, dışsattım ve kamu gelirleri gibi ekonomik yönleri bulunan ve birçok sektörü bünyesinde barındıran bir sosyo-ekonomik olaydır. Turizm kalkınmayı sağlayan en önemli sektörlerden biri olduğu için dünya üzerinde pek çok ülke ekonomik büyümenin sağlanması için öncü endüstri olarak turizm sektörüne odaklanmaktadır. Turizm sektörü, ülkelere döviz girişini artırmakta, ödemeler dengesi üzerinde pozitif etkiler oluşturmaktadır. Ayrıca, yatırım olanakları yaratmakta, ulusal geliri ve istihdamı artırmaktadır. Bununla birlikte, doğrudan tarım, imalat gibi diğer sektörlerin de canlanmasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan, turizm, iç ve dış kaynaklı yaşanan olumsuzluklardan hızlı bir şekilde etkilendiği için oldukça kırılgan bir sektördür. 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan kısıtlamalardan ötürü, BM Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), uluslararası uçuşların yüzde 74 oranında azaldığını, sektörde dünyada 120 milyon istihdamın yok olma riskinde olduğunu, turizm sektörünün 1,3 trilyon dolar değer kaybettiğini belirterek 2020'nin küresel turizm tarihinin en kötü yılı olduğunu açıklamıştır.

Turizm sektörünün 2019 yılına kadar Küresel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içerisindeki payı yüzde 9 ve yüzde 10 civarında iken, 2021 yılında yüzde 6,1'ine gerilediği aşağıda yer alan Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Turizm Sektörünün Dünya GSYH içindeki Oranı (2010-2021 yılları arası)

Kaynak: Statista, 2021.

BM Dünya Turizm Örgütü'nün (DTÖ) turizm istatistiklerine göre, 2019 yılında dünya genelinde seyahat eden kişi sayısı yaklaşık olarak 1 milyar 462 milyon kişi olarak açıklanmıştır. 2020 yılında yaşanan Covid-19 küresel salgını nedeniyle seyahat eden kişi sayısı 402 milyon kişiye kadar düşmüştür. DTÖ istatistiklerine göre, 2021 yılında salgın nedeniyle uygulanan kısıtlamaların kademeli olarak kalkması sonucunda bir önceki yıla göre yüzde 4 artışla, seyahat eden kişi sayısı 415 milyon kişiye yükselmiştir. 2022 yılında ise toplam 963 milyon kişi seyahat etmiştir. Bu durum Dünya genelinde turizm hareketliliğinin artan bir ivme ile devam ettiğini göstermektedir. 2019-2022 yılları arasında dünyada turizm amacıyla en çok ziyaret edilen ülkeler incelendiğinde, her dört yıl içinde ilk sırada Fransa gelmektedir. 2019 yılında en çok ziyaret edilen ülkeler arasında 6'ıncı sırada yer alan Türkiye, 2021 ve 2022 yılında ise 4'üncü sırada yer almaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle uygulanan kısıtlamalardan dolayı küresel ölçekte turist sayısı neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Bununla birlikte, 2021 yılından itibaren ise turist sayılarında artış görülmektedir.



Tablo 2. 2019–2022 Yılları Arası En Çok Turist Ağırlayan Ülkeler (Milyon, kişi)

Ülke	2019	2020	2021	2022
Fransa	90,90	41,70	48,40	-
İspanya	83,50	18,93	31,20	71,7
ABD	74,90	19,20	22,10	50,9
Türkiye	51,20	15,90	29,90	50,5
İtalya	64,50	25,20	26,90	49,8
Meksika	45,00	24,30	31,90	38,3
İngiltere	39,40	10,70	6,30	-
Almanya	35,20	10,90	11,70	28,5
Yunanistan	31,30	7,40	14,70	27,8
Avusturya	22,70	9,60	12,70	26,2
Portekiz	24,60	6,50	9,60	-
Birleşik Arap Emirlikleri	21,56	7,17	11,50	22,7
Suudi Arabistan	17,5	4,1	3,5	16,6
Hollanda	20,1	7,3	6,2	15,9
Polonya	21,20	8,40	9,70	-
Hırvatistan	17,40	5,50	10,60	15,3
Danimarka	14,8	6,3	7,6	-
Kanada	22,1	3,0	3,1	12,8
Macaristan	16,90	7,40	7,90	12,6
Tayland	39,9	6,7	0,4	11,2

Kaynak: DTÖ, 2023

Türkiye’de turizm ile ilgili kalkınma ve stratejik planlarda turizm sektörü ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. 1960’lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan Ulusal Kalkınma Planları’nda, turizmin geliştirilmesi kapsamında teşviklerin sunulmasına yönelik tedbirlere yer verilmiştir. Uygulanan teşvikler ve geliştirilen ulusal politikalar doğrultusunda Türkiye’de turizm sektörü 1980’li yıllardan itibaren hareketlenmeye başlamış, ülkemiz gelişen ve artan ivmeyle birlikte günümüzde en çok ziyaret edilen ülkelerden biri haline gelmiştir. 2012-2022 yılları arasında ülkemize gelen ziyaretçi sayısı ve geceleme sayısı tablo 3’te görülmektedir. Covid-19 salgını nedeniyle düşen ziyaretçi sayıları, 2021 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır.



Tablo 3. 2012–2022 Yılları Arası Yabancı Ziyaretçi Sayısı ve Geceleme Sayısı

Yıl	Ziyaretçi Sayısı	Geceleme Sayısı
2012	36.463.921	10,8
2013	39.226.226	10,2
2014	41.415.070	10,0
2015	41.617.430	10,1
2016	31.365.330	11,4
2017	38.620.346	10,9
2018	45.628.673	9,9
2019	51.860.042	9,9
2020	15.826.266	12,4
2021	29.357.463	12,6
2022	51.369.026	10,3

Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir, (TÜİK, 2023)

Turist sayısındaki artış turizm gelirlerine de yansımıştır. Aşağıda yer alan tablo 4'te görüleceği üzere, Türkiye'de 2020 yılında Covid-19 salgını sebebiyle düşen turizm geliri ve kişi başına düşen ortalama harcama miktarı, 2021 yılında tekrardan artış trendine girmiştir.

Tablo 4. 2012–2021 Yılları Arası Turizm Geliri ve Kişi Başına Düşen Ortalama Harcama

Yıl	Turizm Geliri (Amerikan Doları)	Kişi Başına Düşen Ortalama Harcama (Amerikan Doları)
2012	26.689.249	814
2013	33.073.502	843
2014	35.137.949	848
2015	32.492.212	781
2016	22.839.468	728
2017	27.044.542	700
2018	30.545.924	669
2019	38.930.474	751
2020	14.817.273	936
2021	30.173.587	1.028
2022	46.477.871	905

Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir.

GSYH içerisindeki turizm sektörünün payı incelendiğinde, tablo 5'te görüleceği üzere 2012 yılında yüzde 2,7 olan pay, 2019 yılında yüzde 3,4'e yükselmesine rağmen salgın sebebiyle 2020 yılında yüzde 2,1'e düşmüştür. Covid-19'un etkilerinin azalması ile birlikte artış trendinin devam edeceği düşünülmektedir.

Tablo 5. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A21) Göre Cari Fiyatlarla (değer, pay, değişim oranı), 2012-2021

Yıl	Değer (TL)	Pay (%)	Değişim Oranı (%)
2012	42.098.516	2,7	16,8
2013	50.136.446	2,7	19,1
2014	58.997.598	2,9	17,7
2015	66.079.211	2,8	12,0
2016	67.400.277	2,6	2,0
2017	83.832.838	2,7	24,4
2018	116.264.932	3,1	38,7
2019	145.475.512	3,4	25,1
2020	104.631.474	2,1	-28,1
2021	190.531.854	2,6	82,1

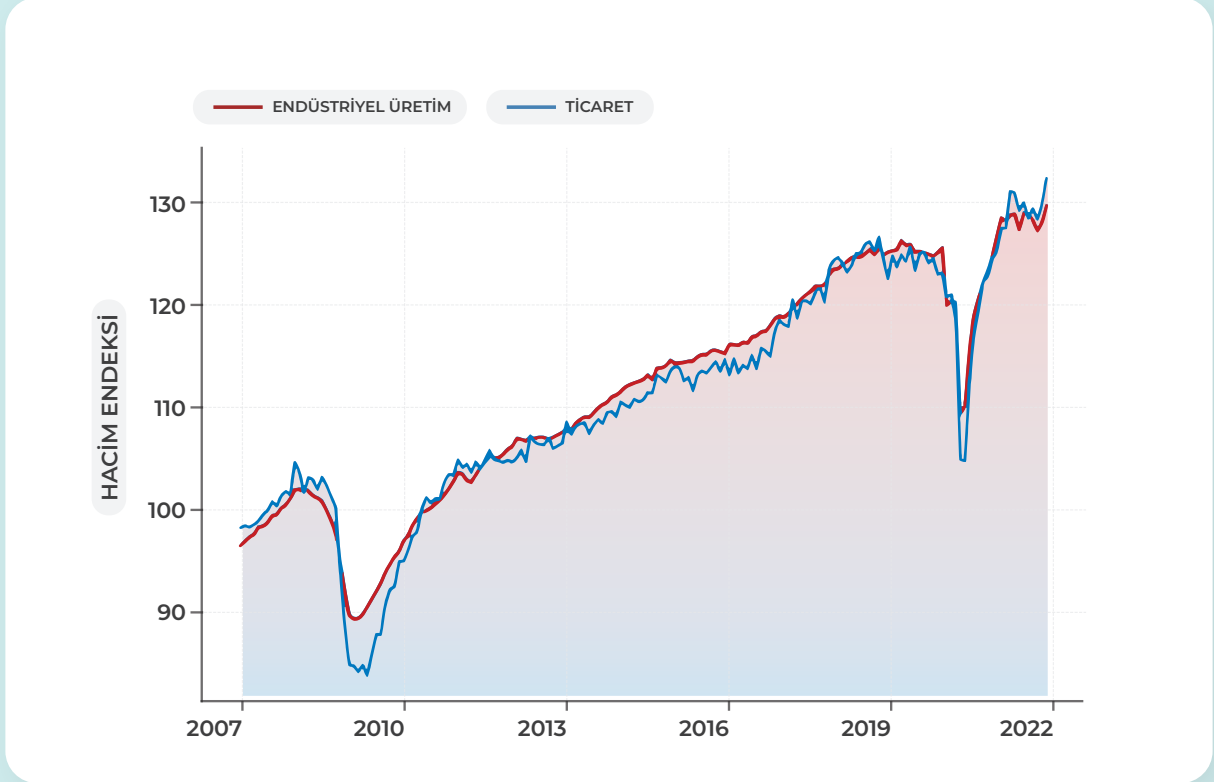
Kaynak: TÜİK verilerinden türetilmiştir.

2.3. Ticaret ve Sanayi Sektöründe Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri

Covid-19 küresel salgını, imalat sanayi dahil olmak üzere pek çok sektörde dünyayı derinden etkilemiştir. Salgının yayılmasını önlemek adına dünyanın her tarafında uygulanan tedbirler yalnızca bireylerin değil aynı zamanda ticari malların dolaşımını da aksatmıştır. Küresel endüstriyel üretim ve ticaret hacminde 2020 yılında yaşanan sert düşüşün etkileri 2021 ve 2022 yıllarında azalmaya başlamış ve nihayetinde gelen toparlanma ile birlikte salgından kaynaklanan kayıp kısmen de olsa telafi edilmiştir. Şekil 3'te de görüleceği üzere 2019 yılı sonu ve 2020 yılı boyunca derinden hissedilen düşüş 2021 yılı itibari ile toparlanmaya başlamış ve küresel hacim değerleri V şeklinde bir seyir izlemiştir.



Şekil 3. Küresel Endüstriyel Üretim ve Ticaret Hacminin Yıllara Göre Değişimi

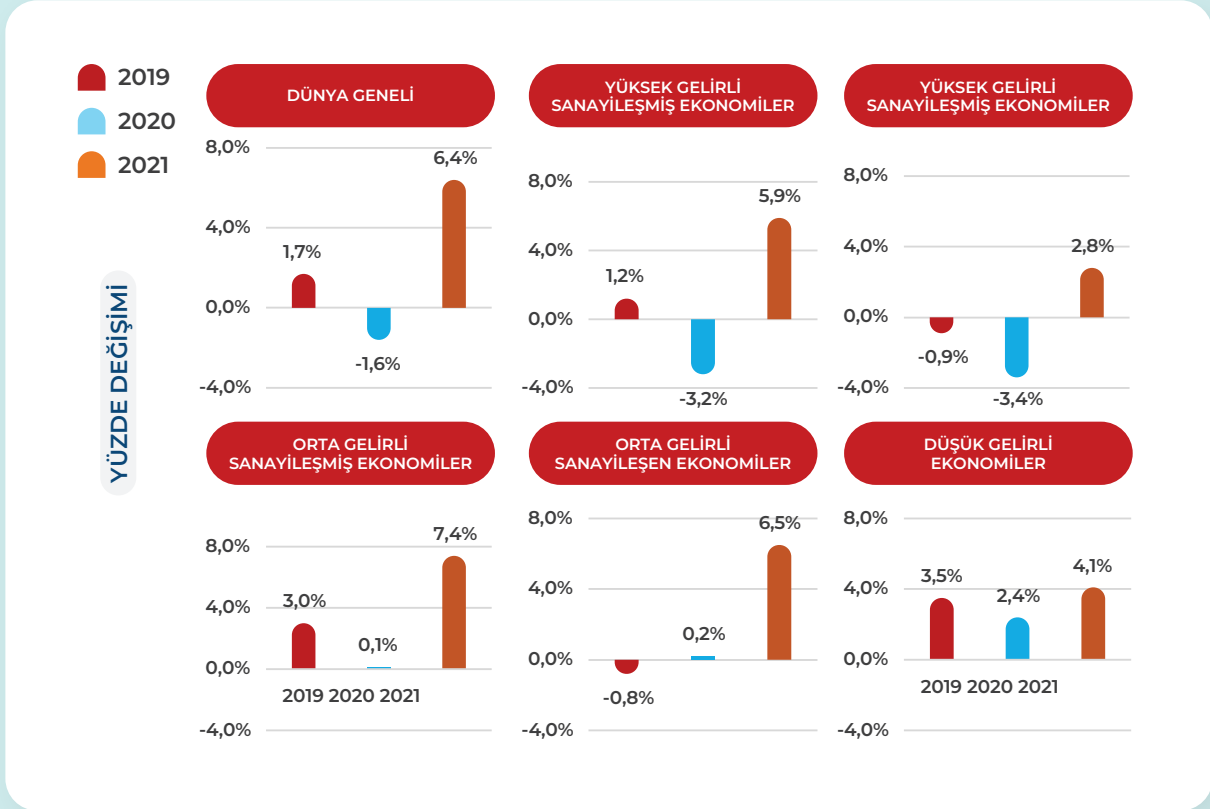


Kaynak: OECD, (2023). <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/international-trade-during-the-covid-19-pandemic-big-shifts-and-uncertainty-d1131663/>

Küresel çapta büyüme oranları da endüstriyel üretim ve ticaret hacmine paralel olarak hemen hemen tüm dünya ülkelerinde benzer bir seyir izlemiştir. 2019 yılında dünya geneli büyüme oranı yüzde 1,7 iken, salgının etkisi ile 2020 yılında yüzde -1,6 olarak ölçülmüştür. Salgının etkilerinin azalması ve toparlanma sürecine girilmesi ile birlikte 2021 yılında büyüme oranı artıya geçerek yüzde 6,4 ölçülmüştür.

Bu büyüme oranının ölçülmesinde küresel ekonomiden aldıkları pay göz önünde bulundurulduğunda en çok payı Fransa, Avusturya, Almanya, İrlanda, İspanya, Kanada, İsveç, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşik Krallık gibi yüksek gelirli sanayileşmiş ekonomiler almıştır. Bu ülkelerde 2020 yılında büyüme oranı yüzde eksi yüzde 3,2 olarak ölçülürken, 2021 yılında ise bu oran artı yüzde 5,9 olarak ölçülmüştür. Ülkemizin ve Arjantin, Mısır, Meksika, Güney Afrika, Brezilya, Çin ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin de içinde bulunduğu orta gelirli sanayileşmiş ekonomiler ise 2021 yılında yüzde 7,4 büyüyerek diğer ülke grupları ile karşılaştırıldığında en yüksek büyüme oranını kaydetmiş ve küresel büyümenin toparlanmasında önemli aktörler olarak ön plana çıkmışlardır.

Şekil 4. Küresel Büyüme Oranları



Kaynak: UNIDO, 2022.

Yukarıda bahsedilen büyüme göstergelerine karşın, Uluslararası Para Fonu (IMF) dünyanın halihazırda bir ekonomik çalkantı döneminden geçtiğini kaydetmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan mali darboğazlar, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin getirdiği olumsuz sonuçlar ve etkisi halen devam eden Covid-19 salgını bu ekonomik çalkantının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. 2021 yılında yüzde 6,4 olarak ölçülen küresel büyümenin takip eden yıllarda yavaşlayacağını öngören IMF, dünya ekonomisinin yaklaşık üçte birinin negatif büyüme oranları ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedir (IMF World Economic Outlook 2022). Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin yanı sıra Çin ile Tayvan arasında artan tansiyon, benzeri politik çalkantılar ve kırılmalar da küresel ölçekte jeopolitik parçalanmaları yanında getirerek, küresel ticareti ve sermaye akışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizin küresel gelişmelere karşı dirençli kalabilmesi adına, orta ve uzun vadeli politikalarını dünya ekonomik sisteminde koşulların kısa zamanda hızlı bir şekilde değişebileceği öngörüsü ile şekillendirmesi gerekmektedir.

Covid-19 salgını, Rusya'nın Ukrayna işgali ve küresel çapta yaşanan diğer olumsuz gelişmeler, Bölge imalat sanayisini de etkilemiştir. Bu olumsuz gelişmeler, ithalatın zorlaşması ile girdi tedarikindeki aksamaların üretimi zora sokmuş ve özellikle tahıl ihracatçısı ülkelerin ihracatı kısıtlaması ile tedarik riskinin oluşmasına neden olmuştur. Öğütülmüş tahıl ürünleri bölgenin ihracatta en önemli kalemidir. 2023 TÜİK verilerine göre bölgenin öğütülmüş tahıl ürünleri ihracatı Türkiye'nin ihracatının yaklaşık yüzde 22,5'ini oluşturmaktadır. Undan sonra en çok ihraç edilen diğer ürün ise bulgurdur. Irak yaklaşık yüzde 70'lik oran ile ihracatta

Bölgenin ana pazarını oluşturmaktadır. Irak'ta yaşanan siyasi ve ekonomik belirsizlikler, satışların düzenli olarak yapılmasını engellemekte ve bu durum ihracat yapan firmaların planlama yapmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Bölgede pazar çeşitliliğine geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Buna ek olarak, farklılaşmış ve katma değerli ürüne katkı sağlayan Ar-Ge/yenilikçilik faaliyetlerinin geliştirilmesi, bununla ilişkili, nitelikli eleman istihdamının artırılması, üniversite-sanayi iş birliklerinin geliştirilmesi ve bilgi kaynaklarının zenginleştirilmesi firmalara kazandırılması gereken yetkinliklerdir (Gıda Sektörü Analiz Raporu ve Kılavuzu: TRC3 Bölgesi, 2021).

2.4. Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapıda Uluslararası Gelişmeler ve Bölgeye Etkileri

Sanayi devrimi ile başlayan ve 1970'li yıllara kadar devam eden süreçte ülkeler, oluşturdukları kalkınma politikalarında doğal kaynakların sınırsız olduğu varsayımıyla hareket ederek ekonomik büyümelerini arttırmak amacıyla daha çok doğal kaynak kullanmışlardır. 1970'lerden itibaren kalkınma ve doğal çevre arasında denge kurulması fikri giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede, insanların ve diğer canlıların yaşamları üzerinde etkili olan tüm faktörleri içinde barındıran çevreyi ve beşerî sermayeyi dikkate alan, kaynakların optimum kullanımını amaçlayan uzun dönemli tek kalkınma modeli olan "Sürdürülebilir Kalkınma" modeli gündeme gelmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde üzerinde durulmaya başlanan sürdürülebilir kalkınma ve çevre bağlantısı kapsamında ülkeler giderek artan hava, su, toprak kirliliği, atıklar, emisyonlar, asit yağmurları, ormansızlaşma, kaynakların tükenmesi, ozon tabakasının incilmesi, küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, açlık ve yoksulluğun doğal kaynaklar üzerindeki baskısı, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yeni çevre politikaları oluşturmaya başlamıştır. Bu kapsamda, BM'nin Eylül 2015'te New York'ta düzenlenen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde bir araya gelen 193 ülke lideri 2030 yılına kadar dünyada aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele ve iklim değişikliğini düzeltmek için 17 amaç ve 169 hedeften oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı (SKA) kabul etmişlerdir.

Aralık 2015'te BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Taraflar Konferansı'nda 195 ülkenin onayıyla kabul edilen Paris Anlaşması, 2020 sonrası iklim değişikliğine karşı küresel çapta verilen mücadelede tarihsel bir dönüm noktasıdır. Anlaşma'nın, küresel sera gazı emisyonlarının asgari yüzde 55'ini temsil eden en az 55 ülkenin imzasını takiben Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Anlaşma'nın, küresel ısınmayı sanayi devrimi öncesine göre 2°C'nin oldukça altında tutan ve hatta 1,5°C ile sınırlamayı amaçlayan uzun vadeli bir hedefi vardır. Bu hedef fosil yakıt (petrol, kömür) kullanımının giderek azaltılarak, yenilenebilir enerjiye yönelmesini gerektirmektedir. Tüm emisyonların yaklaşık yüzde 98'inden sorumlu 189 ülkenin sunduğu Ulusal Katkı Beyanı (NDC) ile iklim değişikliği ile mücadele gerçek bir küresel çaba haline gelmiştir. Paris Anlaşması'nı müteakiben AB kendi yol haritasını belirleyerek Aralık 2019'da Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı (AYM) yayımladı. AB'nin Yeşil Mutabakatı hem AB'ye üye hem de AB ile iş birliği ve ticaret yapan ülkeler için çok ciddi ve kapsamlı bir dönüşüm içeriyor. AB, 2030'a gelindiğinde Avrupa'nın karbon salınımını 1990 düzeyine göre yüzde 55 düşürmeyi planlıyor. Bu hedefe uygun olarak hazırladığı bir kalkınma planı niteliğinde olan 55'e Uyum paketini de Temmuz 2021'de açıklayan AB'nin nihai hedefi 2050 yılında dünyanın ilk karbon-nötr kıtası olmak. AB, 2026 yılı itibarıyla hayata geçirmeyi öngördüğü Sınırdaki Karbon Düzenlemesi Mekanizması (SKDM) uygulaması ile demir, çelik, çimento, alüminyum, gübre, elektrik ve hidrojen gibi ürünlere Emisyon Ticareti Sistemi (ETS) kapsamında karbon fiyatlandırma sistemine sahip olmayan ülkelere yüksek karbon ayak izine sahip malların ithalatını izlemeyi ve azaltmayı amaçlıyor. Ülkemizin 2053 Net Sıfır Emisyon Vizyonu doğrultusunda Şubat 2022'de Konya'da gerçekleştirilen 1. İklim Şurası'nda; Sera Gazı Azaltım 1 (Enerji, Sanayi, Ulaştırma), Sera Gazı Azaltım 2 (Atık, Tarım, Bina, Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık), Bilim ve Teknoloji,

Yeşil Finansman ve Karbon Fiyatlama, İklim Değişikliğine Uyum, Yerel Yönetimler ve Göç, Adil Geçiş ve Diğer Sosyal Politikalar olmak üzere 7 komisyonun çalışmaları sonucu sunulan 76'sı öncelikli olmak üzere toplamda 217 maddelik tavsiye kararı oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dünyadaki çevre ve doğal kaynakların yönetimi gündemi değerlendirildiğinde, AB'nin mevzuat, program ve stratejilerinin uluslararası yapılanma için de yol gösterici olduğu görülmektedir. AB sürdürülebilir kalkınma uygulamaları Avrupa Çevre Ajansı'nın (AÇA) çalışma programı dâhilinde yürütülmektedir. AÇA tarafından Avrupa'nın çevre durumu ile ilgili kapsamlı senaryolar geliştirilmektedir. AB 9. Çerçeve Programı olan Ufuk Avrupa Programı ile 2021-2027 yılları arasında bilim ve yenilik faaliyetlerinin desteklenmesi hedefiyle 3 bileşen belirlenmiştir. Küresel Sorunlar ve Endüstriyel Rekabet bileşeni altındaki 6 küme arasında "İklim, Enerji ve Mobilite" ile "Gıda, Biyoekonomi, Doğal Kaynaklar, Tarım ve Çevre" alanları yer almaktadır. Bunun yanında ülkemizde TÜBİTAK tarafından yürütülen Ufuk Avrupa Programı kapsamında, AB Çerçeve Programlarının topluma daha iyi anlatılabilmesi ve daha ölçülebilir hedefler dâhilinde değerlendirilebilmesi amacıyla "Kanser", "İklim Değişikliği", "Okyanus ve Sular", "İklim Nötr ve Akıllı Şehirler" ile "Toprak Sağlığı ve Gıda" olmak üzere 5 misyon oluşturulmuştur. Türkiye Çevre Ajansı, çevre kirliliğini önlemek ve yeşil alanların korunmasına, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamak, döngüsel ekonomi ve sıfır atık yaklaşımı doğrultusunda kaynak verimliliğini artırmak ile ulusal ölçekte depozito yönetim sistemi kurulmasına, işletilmesine, izlenmesine ve denetimine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere 2020 yılında kurulmuş, teşkilat yapısı ile çalışmasına ilişkin usul ve esaslar ise 2021 yılında yayımlanan yönetmelik ile düzenlenmiştir.

Su, insan hayatının ve canlılığın devam edebilmesi için gereken en önemli doğal kaynakların başında gelmektedir. Bu nedenle su kaynaklarının yönetimi sadece ülkemiz için değil diğer devletler için de sürekli olarak göz önünde tutulması ve değişen şartlara göre politikalarının güncellenmesi gereken önemli bir konudur. Dünya yüzeyin büyük çoğunluğu okyanuslar ile kaplıdır. Ancak insanların evsel, tarımsal ve sanayi amacı ile güvenli olarak kullanılacak su kaynakları dünyadaki toplam su kaynaklarının yüzde 2,5 gibi küçük bir kısmıdır. Öte yandan su kaynaklarının dünya üzerinde tüm insanlar ve ülkeler için dengeli dağılmadığı hatırlanırsa su ve su kullanımının ülkelerin politikalarına ne denli etki edeceği reddedilemez bir gerçektir. Dünya nüfusunun giderek artması ile insanların suya olan talebi mevcut kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırırken, su arzı, bu talebi karşılamakta yetersiz kalabilmektedir. Su kaynakları açısından ülkeler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (11. Kalkınma Planı Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği ÖİK Raporu, 2018).

Ülkemiz, kişi başına düşen 1.500 m³ kullanılabilir su miktarı ile su kısıtı bulunan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Dünya su krizinin çözümünde bütünleşik su kaynakları yönetimi ilkeleri ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, AB'de su politikalarını biçimlendirmiş ve Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe giren Su Çerçeve Direktifi (SÇD) ile havza bazlı yönetim yaklaşımını benimsediğini ilan etmiştir. Direktif, AB sınırları içerisindeki su kaynaklarının miktar ve kalite olarak korunmasını ve kontrol edilmesini hedeflemektedir. Barış ve Kalkınma için Su Güvenliği temasıyla Mart 2022'de Senegal'in başkenti Dakar'da gerçekleşen Dünya Su Forumu 9. Zirvesi'nde bunlar; her bir insanın içilebilir suya kavuşma hakkı ve bunun iyileştirilmesi, yeterli su kaynaklarının kullanılabilir hale getirilip verimli kılınmaları ile iklim değişiklikleri ve artan nüfus karşısında bunların üstesinden gelebilecek dayanıklılığa kavuşmaları, yeterli su için gerekli finans kaynaklarının temini, mevcut içme sularının verimli yönetilmeleri ve ikili ve çok yönlü işbirliği imkânlarının devreye sokulup korunmaları olmak üzere beş nokta üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

BM Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) tarafından hazırlanan Küresel Orman Kaynakları Değerlendirmesi Raporu'na (2020) göre dünyadaki toplam orman alanı 4,06 milyar hektardır. Dünya Bankası'nın (DB) 2015 yılı verilerine göre, dünyada orman alanlarının karasal yüzey alanlarına göre oranının 1990 yılında yüzde

31,8 iken, 2015 yılında yüzde 30,8'e düştüğü rapor edilmektedir. Küresel düzeyde orman alanlarında her yıl ortalama 156.000 orman yangını çıkmakta ve yıllık ortalama 20 milyon hektar ormanın yangınlardan çeşitli düzeylerde zarar gördüğü bilinmektedir. Orman yangınlarından en çok etkilenen ülkeler arasında Avustralya, Çad, ABD, Hindistan ve Kanada yer almaktadır. Bu ülkelerde toplam olarak her yıl ortalama 1 milyon hektarın üzerinde orman alanı yanarak yok olmaktadır. Dünyada orman alanlarında meydana gelen bu kayıplar ormanlar üzerindeki sosyal ve ekonomik baskının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ormansızlaşma ve verimli ormanların bozuk ormanlara dönüşmesinin nedenleri arasında orman alanlarının tarım alanlarına dönüştürülmesi ve ormanların iyi yönetilememesi sayılabilir. Aşırı ve plansız kesimler ile orman yangınları ve orman içi ve civarındaki köylülerin yakacak gereksinimlerini ormandan karşılaması bu bozulmayı artırmaktadır.

Kentsel yaşam kalitesi kavramının dünyadaki gelişim çizgisine baktığımızda BM, OECD, AB gibi uluslararası kuruluşların evrensel olarak kabul görmüş ve çok çeşitli ölçeklerde karşılaştırmalı yaşam kalitesi araştırmaları alanına sağladığı önemli katkılar gözlemlenmektedir. Dünyada daha iyi bir kentsel gelecek hedefine yönelik çalışan BM İnsan Yerleşimleri Programı (Habitat) tarafından Ekim 2016'da Ekvator'un Kito şehrinde gerçekleştirilen Habitat III Konferansı'nda kabul edilen Yeni Kentsel Gündem (YKG) Raporu'na göre; 2015 yılında toplam nüfusun yüzde 54,7'si şehirlerde yaşamakta iken 2030'da yüzde 60'ının, 2040'da ise yüzde 63,2'sinin şehirlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. YKG'de; kimseyi geride bırakmamak, sürdürülebilir ve kapsayıcı kentsel ekonomiler, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri benimsenmiş, konut bir insan hakkı olarak ele alınmıştır. Yine BM verilerine göre dünya üzerinde yalnızca yüzde 2'lik alan kaplayan şehirler, toplam ekonomik döngünün (GSYH) yüzde 70'ine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca atıkların yüzde 70'i şehirlerde üretilmekte, global enerji tüketiminin yüzde 60'ından fazlası şehirlerde gerçekleşmekte ve toplam sera gazının yüzde 70'i şehirlerden yayılmaktadır. BM Kalkınma Programı (UNDP) 2022 yılı İnsani Gelişim Endeksi (İGE) Raporu'nda Türkiye, 191 ülke arasında 48. sıradadır. OECD'nin 2020 yılında yayınladığı Daha İyi Yaşam Endeksi'ne (DİYE) göre Türkiye 41 ülke arasında; barınma kriterinde 32., yaşam memnuniyeti ve çevre kriterinde 41. sırada yer almıştır.

Dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yaklaşık 3,4 milyar kişi kırsal alanlarda yaşamakta olup bu nüfusun büyük bir çoğunluğu dünyanın en yoksul kesimini oluşturmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan nüfus, eğitim ve istihdam olanaklarının yetersizliği, altyapı eksikliği, pazarlara ve hizmetlere erişimdeki sıkıntılar gibi önemli kısıtlarla karşı karşıyadır. Her ne kadar bu alanlarda önceki dönemlerde elde edilmiş olan deneyimler başarının sağlanması için anahtar rol oynasa da dünyanın geri kalmış bölgelerindeki kırsal alanlar günümüzde daha farklı sorunlarla ve fırsatlarla karşılaşmaktadır. Küresel projeksiyonlara göre 2050 yılına kadar dünya nüfusunun 9 milyara çıkması tahmin edilmektedir. Dünya nüfus projeksiyonları kentleşmenin hızlı bir şekilde artacağını öngörse de kırsal alanlarda yaşayan nüfusun, özellikle tarım nüfusunun toplam nüfus içinde halen önemli bir ağırlığa sahip olacağı aşikârdır.

Dünya ticaretinin belirleyici unsurlarından birisi ulaştırma sektörüdür. İster yük ister yolcu taşımacılığı olsun verilen hizmetin son tüketiciye oluşturduğu maliyetin içinde önemli yer tutan ulaştırma sektörü, iç ve dış ticaretteki rekabetin temelinde yer almaktadır. Ulaştırma alt sektörlerinin taşımacılıkta aldığı pay açısından değerlendirme yapıldığında; ülkemizde yolcu taşımacılığında karayolunun payı, AB ülkeleri ve ABD'ndekine benzer olarak yüksek olurken, Çin'de demiryolu ile havayolunun ağırlığının daha fazla olduğu görülmektedir. Ülkemizde yük taşımacılığında karayolunun payının oldukça yüksek, demiryolunun payının da oldukça düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. AB ülkelerinde karayolunun payının görece düşük olmasında demiryolunun payının yanında, bu ülkelerde denizyolu ve iç su yollarının da kullanılması rol oynamaktadır. Öte yandan, ABD'de demiryolu ve boru hatlarının toplam payının karayolunun payının üzerinde olduğu, Çin'de ise yük taşımacılığının yarıdan fazla bir pay ile denizyolu ve iç su yolları kullanılarak

yapıldığı görülmektedir. Yük taşımacılığında deniz yollarından sonra ton-km olarak ikinci sırada yer alan karayolu taşımacılığı, gelişmiş ulaşım ağı ile esnek ve kapıdan kapıya aktarmasız yük ulaştırabilen tek ulaşım türüdür. Ekonomik Kalkınma İş birliği Teşkilatı'nın (OECD) öngörülerine göre, küresel ölçekte kentler arası karayolu ulaşım talebinin 2015 yılındaki 20.000 milyar yolcu-km değerinden 2050 yılında 50.000 milyar yolcu-km değerine büyümesi beklenmektedir. OECD'nin küresel ölçekteki yük taşımacılığı konusundaki öngörülerinde ise uluslararası taşımacılığın da etkisiyle denizyolu ön plana çıkmaktadır. Ancak, karayolunun 2030 ve 2050 yıllarında payının, özellikle demiryoluna oranla yüksek olacağı öngörülmektedir. Buna göre, 2050 yılında 2010 yılı değerlerine göre karayolu ile yolcu taşımacılığının yüzde 42, yük taşımacılığının ise yüzde 60 oranında artması beklenmektedir. Özellikle yolcu taşımacılığında ulaşım süresi ve konfor açısından rekabetsiz bir konuma sahip havayolu taşımacılığında tüm dünyada; 1.397 havayolu, 25.000 ticari uçak, 3.864 havalimanı, 173 hava trafik kontrol hizmet ünitesi ile 4 milyar yolcu, 60 milyon ton kargo taşınmış ve 63 milyon kişilik istihdam yaratılmıştır. Bazı AB ülkelerinde 2016 yılı itibarıyla 1.000 kişiye; Fransa'da 479, Almanya'da 555, İtalya'da 625 ve Hollanda'da 481 otomobil düşmektedir. Gelişmekte olan bazı ülkeler incelendiğinde ise otomobil sahipliğinin 2014 yılı istatistiklerine göre 1.000 kişiye; Brezilya'da 162, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 120, Endonezya'da 50 ve Tayland'da 125 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise 2016 yılında 1.000 kişiye 142 araç düştüğü dikkati çekmektedir (11.Kalkınma Planı Ulaştırma ÖİK Raporu, 2018).

Şehirlerde altyapı ve hizmet kalitesini artırmak, çevresel maliyetleri azaltmak amacıyla yapılan yatırım ve düzenlemeler, katma değeri yüksek yeni sektörlerin gelişmesine açısından fırsatlar sunarken, diğer taraftan sermaye fazlasının gayrimenkul sektörlerine yönelmesine bağlı oluşan suni fiyat artışları finansal kriz riski oluşturmaktadır. Devam eden şehirleşme süreci, ülke ve Bölge açısından yukarıda ifade edilen fırsat ve riskleri daha belirgin hale getirmektedir. Şehirleşme sürecinin, şehirleri daha rekabetçi, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturacak biçimde yönetilmesi, bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak için önemli katkılar sağlayabilecektir.

Türkiye'deki kalkınma politikaları sürdürülebilir kalkınma yönünde gelişim göstermektedir. TRC3 Bölgesi de ulusal düzeydeki çevre sorunlarının çözümüne Bölge gerçeklerini gözeten bir anlayışla katkı vermektedir. Artan nüfusun ihtiyaçları ve çeşitlenen tercihleri kalkınma sürecini etkilerken, çevre üzerinde yaratılan baskının azaltılması önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, kirliliğin önlenmesi çalışmalarına, biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynakların korunması ile sürdürülebilir kullanımına öncelik verilmektedir. TRC3 Bölgesi, plan kapsamında geliştirilen stratejiler ve sonuç odaklı projelerle çevresel tehditleri fırsata dönüştürme potansiyeline sahiptir.

Su, insan hayatının ve canlılığın devam edebilmesi için gereken en önemli doğal kaynakların başında gelmektedir. Bu nedenle su kaynaklarının yönetimi sadece ülkemiz için değil diğer devletler için de sürekli olarak göz önünde tutulması ve değişen şartlara göre politikalarının güncellenmesi gereken önemli bir konudur. Dünya yüzeyin büyük çoğunluğu okyanuslar ile kaplıdır. Ancak insanların evsel, tarımsal ve sanayi amacı ile güvenli olarak kullanılabilir su kaynakları dünyadaki toplam su kaynaklarının yüzde 2,5 gibi küçük bir kısmıdır. Öte yandan su kaynaklarının dünya üzerinde tüm insanlar ve ülkeler için dengeli dağılmadığı hatırlanırsa su ve su kullanımının ülkelerin politikalarına ne denli etki edeceği reddedilemez bir gerçektir. Dünya nüfusunun giderek artması ile insanların suya olan talebi mevcut kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırırken, su arzı, bu talebi karşılamakta yetersiz kalabilmektedir (11. Kalkınma Planı Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği ÖİK Raporu, 2018).

3.

BÖLGEYE GENEL BAKIŞ

3.1. Tarım Sektörü

Dünya tarım ekonomileri arasında onuncu sırada bulunan Türkiye yaklaşık 50 milyar dolarlık yıllık üretim kapasitesiyle küresel tarım sektörünü etkileyebilecek güce ve büyüme potansiyeline sahiptir. Türkiye’de tarım sektörü son yirmi yılda dolar bazında yüzde 90’ın üzerinde büyüme göstermiştir (Dünya Bankası, 2020). Ancak tarımsal üretimle geçimini sağlayan kırsaldaki genç nüfusun şehirleşme ve sanayileşme baskısı altında azalma eğilimi devam etmektedir. Türkiye’de olduğu gibi TRC3 Bölgesi’nde de kırdan kente göç tarımsal faaliyetlerde birtakım olumsuz etkilere neden olmaktadır. Kırsal alan nüfusunun azalması ile paralel bir şekilde ekilen tarım alanları da her geçen yıl azalmaktadır. TÜİK tarafından hazırlanan ilçelerin kentleşme derecesi çalışması incelendiğinde, Bölge illerinden Siirt’te baskın kırsal ilçe ve geçiş ilçelerinin toplam nüfus içindeki payı yüzde 47,9’dur. Bu oran Şırnak’ta yüzde 27,4 Batman’da yüzde 23,8 ve Mardin’de yüzde 20,8’dir. TRC3 Bölge’si, üretim yapısı ağırlıklı olarak tarım sektörüne dayanan ve sanayinin de tarıma dayalı gelişme gösterdiği kentlerden oluşmaktadır.

Bölgede 612 bin hektar tarım arazisi varlığı ile birlikte uygun iklim ve toprak koşulları tarımsal üretim açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bununla birlikte genç nüfus potansiyeli Bölge tarımının geleceği için önemli bir fırsattır. Küçük ölçekli aile işletmeciliği yapısının ağır bastığı Bölgede tarımsal üretimin öncelikli sorunları; çiftçilerin bilgi kapasitesinin ve örgütlenme düzeyinin yetersizliği, arazilerin parçalı yapıda ve üretim ölçeğinin küçük olması, verimliliğin ve ürün kalitesinin düşüklüğü, iklim değişikliğinin etkisi, markalaşma yeteneğinin ve katma değerli üretimin yetersizliği, ürünlerin değerinde pazarlanamaması ve kırsalda yaşamını sürdüren nüfusun yeterli geçim standardını yakalayamamasıdır.

TRC3 Bölgesi tarım sektörü, önceki plan döneminde arz boyutunda dalgalanmalar yaşasa da genel manada bir büyüme göstermiş



ve bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Tarım sektörünün GSYH içindeki payı yüzde 10,25 istihdam içerisindeki payı ise yüzde 15,1 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021). Önümüzdeki yıllarda GAP kapsamında sulanan tarım alanlarının genişlemesiyle bu oranlarda önemli bir artış beklenmektedir. 2017-2021 yılları arasında toplam bitkisel üretim değeri 5,39 milyar liradan 7,93 milyar liraya, canlı hayvanlar değeri 5,56 milyar liradan 7,87 milyar liraya ulaşmıştır. Aynı dönemde tarım ve hayvancılık alanında ihracat rakamları da yüzde 98 artış göstermiş ve 387 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam aynı sektör için ülke toplam ihracatının yüzde 5,6'sına tekabül etmektedir. Siirt ve Mardin illerine ait kişi başı bitkisel üretim değerleri ülke ortalamasından daha yüksektir. İller bazındaki sıralama incelendiğinde, 81 il arasında Siirt 18'inci, Mardin 38'inci, Şırnak 66'ncı ve Batman 68'inci sırada yer almaktadır. Bölgenin Türkiye toplam canlı hayvanlar değerine katkısı yüzde 3,30 iken hayvansal ürünler değerine katkısı yüzde 2,01 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar arasındaki fark, verimlilik noktasında birtakım sorunlar olduğuna işaret eder.

2011-2021 yılları arasında toplam işlenen tarım alanındaki değişime bakıldığında Türkiye'de yüzde 3'lük, Bölgede ise yaklaşık yüzde 9'luk bir daralma olduğu görülmektedir. Toplam tarım alanlarının yüzde 2,6'sı TRC3 Bölgesi'nde yer almaktadır (TÜİK, 2021). Ülke genelindeki tarım alanlarının yüzde 68'si tahıllar ve diğer bitkiler alanı olarak kullanılırken yüzde 14'ü nadasa bırakılmış durumdadır. Bölgede tahıllar ve diğer bitkiler alanı (yüzde 78) ülke ortalamasına oranla daha fazladır. Kişi başına düşen ekilebilir tarım alanı bakımından Türkiye ortalaması 2,8 dekar iken, Bölgede bu ortalama biraz daha düşüktür. Bu oranda Mardin ili 3,7 dekar ile öne çıkarken, Batman ili 1,5 dekarla Bölge illeri arasında son sırada yer almaktadır. Bölgede tahıl, baklagiller ve endüstriyel bitkiler ağırlıklı bir bitkisel üretim yapısı bulunmaktadır. Bu ürün grubu içerisinde, baklagillerde kırmızı mercimek ve nohut; endüstriyel bitkilerde dane mısır ve pamuk, tahıllarda buğday, durum buğdayı ve arpa; yağlı tohumlarda çığit ve yer fıstığı, yem bitkilerinde ise yonca ve silajlık mısır üretimi ağırlıktadır.

Meyve üretiminde üzüm, fıstık, nar, zeytin, çilek, elma ve badem; sebze üretiminde ise karpuz, kavun, hıyar, domates ve kuru soğan bölgede öne çıkan ürünlerdir. Ülke genelindeki toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünler ekili alanların yüzde 3,18'ine sahip olan bölge, toplam üretimin de yüzde 1,67'sini gerçekleştirmektedir. Tahıl grubu üretiminde önemli bir paya sahip olan bölge, durum buğdayı üretiminin yüzde 14,65'ini, mısır üretiminin yüzde 7,9'unu, kırmızı mercimek üretiminin yüzde 23,59'unu tek başına gerçekleştirmektedir. 2022 yılı verilerine göre yaklaşık 104 bin hektar meyve ve uzun ömürlü bitkiler (bağ) alanı bulunmaktadır. Bu alan ülke genelinin yaklaşık yüzde 2,91'ine tekabül etmektedir. 283 bin ton meyve üretimi gerçekleştiren bölgedeki üretim ülke üretiminin yaklaşık yüzde 1,1'ini oluşturmaktadır. Ekili alanların ülke içindeki oranının, üretimin ülke içindeki oranından daha büyük olması, görece daha az verim elde edildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. TRC3 Bölgesi, 47 bin hektar bağ alanı ile 26 Düzey 2 bölgesi arasında ikinci sırada ve 53 bin hektar Antep fıstığı (Siirt çeşidi) üretim alanı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu güçlü potansiyele rağmen Düzey 2 bölgesi üretim verileri karşılaştırıldığında, bu bölgenin birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından en geride kaldığı dikkat çekmektedir. Modern bağcılık teknikleriyle üretim yapılan TR62 Bölgesi'nde sofralık üzüm üretimindeki verim 2.367 kg/da iken TRC3 Bölgesi'nde bu rakam 456 kg/da olmaktadır. Bölgede son yıllarda artış eğilimi gösteren organik tarımda, 2021 yılı verilerine göre ülke içinde yüzde 5'lik bir paya ulaşılmıştır.

Düzey 2 bölgelerinin sahip olduğu sera alanı sıralamasına bakıldığında ise TRC3 Bölgesi 988 dekarlık alan ile 26 bölge arasında 17'nci sırada yer almakta olup ülke içindeki payı yaklaşık yüzde 0,1 seviyesindedir (TÜİK, 2022). Bölgenin iklim özelliklerinin oluşturduğu avantaj göz önünde bulundurulduğunda örtü altı tarımın yeteriz kaldığı ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu değerlendirilmektedir.

İklim ve yeryüzü şekilleri gibi coğrafi etmenler, yetiştiricilik maliyetlerinin görece düşük olması, kurak iklim koşullarına bağlı olarak bitki örtüsünün zayıf ve mera alanlarının az olması gibi nedenler, bölgede üreticileri

büyükbaş hayvancılık yerine daha çok küçükbaş hayvancılık faaliyetlerine yönelmiştir. Küçükbaş hayvan varlığında Şırnak ve Siirt illeri, büyükbaş hayvan varlığında Batman ve Mardin illeri öne çıkmaktadır. Flora bakımından zengin yüksek rakımlı kırsal yerleşimlerde (Pervari, Beytüşşebap, Sason gibi) arıcılık faaliyetleri de önemli bir gelir kapısıdır. Bölgedeki büyükbaş hayvan sayısı ülke genelinin yüzde 1,7'sini ve küçükbaş hayvan sayısı yüzde 8,1'ini oluşturmaktadır. Keçi sütü üretiminin ülke içindeki payı (yüzde 17) oldukça yüksektir. Et ve süt veriminde Türkiye ve Dünya ortalamasının altında kalan bölge, toplam mera ve çayır alanlarının yüzde 2,66'sına sahiptir. Düzey 2 bölgeleri karşılaştırıldığında küçükbaş hayvan varlığında 3'üncü sırada yer alan bölge, büyükbaş hayvan varlığında ise 23'üncü sıradadır.

TRC3 Bölgesi, Türkiye toplam bal üretiminin yüzde 3,28'ini gerçekleştirmektedir. Bölgede kovan başına ortalama verim (8,35 kg) ülke geneli ortalama verimin (11,03 kg) ve Dünya ortalamasının (20 kg) oldukça altındadır.

TRC3 Bölgesi su ürünleri yetiştiriciliği için önemli bir potansiyele sahiptir. Dicle Nehri'ni besleyen su kaynakları ile bunlar üzerine kurulu baraj gölleri alabalık gibi tatlı su ürünlerinin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak üretim rakamının Türkiye içindeki payının yüzde 0,1' in altında olması mevcut tatlı su potansiyelinin kullanılmadığını göstermektedir.

Hayvansal üretimde girdi maliyetleri açısından yem temini önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşın bölgede tarımsal desteklemeler kapsamında teşvik edilmesine rağmen, yem bitkileri üretimi yeterli seviyede değildir. TRC3 Bölgesi'nde yem bitkileri ekili alanların Türkiye içindeki payı yüzde 0,45 seviyesindedir (TÜİK, 2021).

Bölgede tarımsal alet ve makine kullanımında 2011-2021 yılları arası döneme bakıldığında genel olarak bir artış eğilimi görülse de 2021 yılı itibariyle kullanılan toplam tarımsal alet ve makinelerin ülke içindeki payı yüzde 1'in altında kalmaktadır. Bölgenin Türkiye ortalamasına oranla tarımsal üretimde teknoloji kullanım düzeyi oldukça düşüktür. Traktör sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içerisinde TRC3 Bölgesi 25'inci sıradadır.

2022 yılı TÜİK verilerine göre, Türkiye'de işsizlik oranı yüzde 10,4 iken TRC3 Bölgesi'nde bu oran yüzde 18,5'tir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin ülke genelindeki oranı yüzde 15,8 iken Bölgede bu oran yüzde 19,6'dır. Bölgedeki işsizlik oranı yüksek ve tarım sektörünün toplam istihdamdaki payı ülke ortalamasının üzerindedir. Bununla birlikte son 10 yılda tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının kısmen gerilediği görülmektedir. Tarımsal üretim değerlerinin ülke ortalamasına kıyasla düşük olması tarımsal rekabet gücünün düşmesine, işgücünün farklı bölgelere ve sektörlerle kaymasına neden olmaktadır.

Dünya'da yaşanan ekonomik gelişmeler, bölgeye sınır komşusu ülkeler Irak ve Suriye'de devam eden iç savaş ve siyasi belirsizlikler tarımsal üretimi de etkilemektedir. Özellikle bölgesel düzeyde tarım ve gıda piyasalarındaki dalgalanma, sektörde çözüm bekleyen yapısal sorunlar olduğunu göstermektedir. Kuraklık, iklim değişikliği ve sektörde olası krizlerin etkilerini azaltabilecek, doğal kaynakları ve biyoçeşitliliği koruyacak, gıda arz-talep dengesi ve kalitesini gözetecek, akıllı ve hassas tarım teknolojilerinin kullanımını yaygınlaştıracak, kırsal da genç nüfusu koruyarak çiftçilerin yaşam kalitesini iyileştirecek, tarım ve kırsal kalkınma politikalarına yön verebilecek şekilde tarımda etkin bir planlanma, izleme ve kriz senaryolarına göre risk yönetimi yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektörü başta olmak üzere kırsal faaliyetlerden sağlayan nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kır-kent arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulması, göç ve istihdam sorunlarının azaltılması açısından kırsal kalkınmaya yönelik strateji ve politikalar önem kazanmaktadır.

3.2. Turizm Sektörü

Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nde yer alan TRC3 Bölgesi'nin başta kültür-inanç turizmi olmak üzere, doğa turizmi ve kırsal turizmde yüksek bir potansiyeli bulunmaktadır. Ancak, bu potansiyel yeterince değerlendirilemediği için bölgeye gelen ziyaretçi sayısı oldukça düşük kalmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında TRC3 Bölgesi'nde konaklama tesislerine gelen 673.586 ziyaretçi 1 milyondan fazla geceleme yapmıştır. 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle TRC3 Bölgesi'ndeki konaklama tesislerine gelen ziyaretçi sayısı 491.325'e gerilemiş olup, geceleme sayısı ise 751.434 düşmüştür. Salgının kontrol altına alınması ve etkin tanıtım faaliyetleri ile 2021 yılından itibaren ziyaretçi ve geceleme sayısı artmaktadır.

2022 yılında yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı 870.863 ulaşmış olup, toplam geceleme sayısı 1.426.603 ulaşmıştır.

Türkiye genelinde tesislere gelen ziyaretçilerin 2019 yılında %4,8'i, 2020 yılında %3'ü ve 2021 yılında %5,6'sı, 2022 yılında ise %7,4'ü yabancı iken TRC3 Bölgesi'nde yabancı ziyaretçi oranı 2019 yılında %4,7, 2020 yılında %3,4, 2021 yılında %5,5, 2022 yılında ise %5,9'dur. Bölgede yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri yaklaşık 1,5 gün olup, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bölgeye gelen turistlerin, Mardin ve Batman'ın şehir merkezinde bulunan tarihi ve kültürel yapıları gününbirlik ziyaret ederek kısa sürede bölgeden ayrıldığı gözlenmektedir.

Turizm çeşitliliği açısından TRC3 Bölgesi incelendiğinde, kültür ve inanç turizminin öne çıktığı görülmektedir. Bölgede özellikle, kültür turizmi alanında Mardin'de: Midyat, Nusaybin ve Savur; Batman'da: Hasankeyf yerli ve yabancı turist akınına uğramaktadır. Siirt ve Şırnak ise kültür turizmi konusunda ikincil ziyaret alanları olarak konumlanmaktadır. İnanç turizmi açısından, bölgede bütün semavi dinlere ait yapıtlar bulunmakta olup yerli turist tarafından en çok ziyaret edilen yer Siirt ilidir. Siirt ilinde, Veysel Karani ile Baykan ilçesi, İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah Türbesi ile Tillo (Aydınlar) ilçesi en çok turist çeken yerler olarak ortaya çıkmaktadır. Mardin, Midyat, Savur, Nusaybin, Hasankeyf, İdil ve Cizre'de ise tarihi camiler, medreseler, manastırlar ve kiliseler yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri yerler arasında bulunmaktadır.

Kültür ve inanç turizmi yanında, Bölgenin doğa turizmi potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle, Batman'da Sason, Mardin'de Savur, Siirt'te Merkez ve Pervari, Şırnak'ta ise İdil ve Beytüşşebap ilçeleri doğa turizminde yüksek potansiyel barındırmaktadır. Belirtilen ilçelerde doğa turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması Bölgede turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bölgenin termal kaynakları bulunmakla birlikte, kaynakların kısıtlı olması nedeniyle termal turizm potansiyeli sınırlıdır. Mevcut durumda, Batman'ın Kozluk İlçesi, Mardin'in Dargeçit ilçesi, Şırnak'ın Güçlükonak ve Beytüşşebap ilçeleri ile Siirt'in Erüh ilçesi bu alanda öne çıkmaktadır. Bu ilçelerde bulunan kaplıcalar sadece bölge illerine ve komşu illere hizmet vermektedirler.

TRC3 Bölgesi'nin kendisine özgü yöresel ürünleri ve farklı kültürlerden etkilenmiş zengin bir mutfağı bulunmaktadır. Mardin'de 23, Siirt'te 8, Şırnak'ta 8 ve Batman'da 6 adet coğrafi işaret tescilli yapılmış ürün bulunmaktadır. Ancak yöresel ürünlerin ve yerel mutfağın ön plana çıkarabilmesi için bu alandaki tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir.

TRC3 Bölgesi'nin turizm konusunda yüksek bir potansiyeli olmasına rağmen alt yapı ve üst yapı konularındaki birçok eksiklik bu potansiyelin tam olarak kullanılmasını engellemektedir. İl merkezlerine giden karayollarında bir sorun bulunmamasıyla birlikte, turizm destinasyonlarına giden yollarda altyapı konularında birtakım

eksiklikler (bozuk yollar, yönlendirme tabelaları ve karşılama noktalarının bulunmaması vb.) göze çarpmaktadır. Turizm destinasyonlarında ziyaretçilerin kullanımına uygun alanların yetersiz olması bir başka eksiklik olarak gözlenmektedir. Başka bir eksiklik ise bölgede yer alan tarihi alanlara yönelik kazı, restorasyon ve renovasyon çalışmalarının yetersiz kalmasıdır. Bunlarla birlikte bölgedeki konaklama tesisi sayısı ve kapasitesinin yetersiz olması nedeniyle TRC3 Bölge'sinde turistlerin en çok ziyaret ettiği dönemlerde, Bölgeyi ziyaret eden turistler çevre illerde konaklama yapmaktadırlar. Bu nedenle bölgeye bu alanda yatırım yapılması oldukça önemlidir.

Ekonomik kalkınmanın en önemli araçlarından olan turizm sektörü, Bölgenin kalkınması açısından başat sektör olarak görülmektedir. Bu nedenle, bölgenin turizm potansiyelinin belirli bir strateji içerisinde değerlendirilerek, turizm altyapısına yatırım yapılması ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik çalışmaların bütüncül bir çerçevede yürütülmesi gerekmektedir. Bütün bu çalışmaların gerçekleştirilmesi, orta ve uzun vadede bölgeye gelen turist sayısını artırarak turizm gelirlerinin artmasını, turizmin etkilediği diğer sektörlerin gelişmesini ve istihdamın artmasını sağlayacaktır.

3.3 Ticaret ve Sanayi Sektörü

Türkiye'de 1963'ten beri uygulanan beş yıllık kalkınma planlarında ticaret ve sanayi sektörü ekonomik büyümenin önemli bir aracı olarak değerlendirilmiştir. 1980 yılı öncesi ve sonrası benimsenen ekonomik politikalar sebebiyle ülkemizde sanayileşme stratejileri de farklılaşmaya başlamıştır. 1980 öncesinde sanayi ithal ikame politikası üzerine kuruluyken, 1980 sonrası ekonomi sanayileşme ve liberalleşme politikalarıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemden itibaren tüm dünyada etkisini gösteren küreselleşme olgusu, ülke ekonomilerini doğrudan etkilemiş, ekonomik politikaların gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla Türkiye yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir döneme girmiştir.

Ekonomik büyüklük, yatırım, katma değer sağlama ve istihdama katkı açısından sanayi sektörü ülkemiz ekonomisi içinde önemli bir paya sahiptir. İmalat sanayisinin ekonomideki yeri, ülkelerin gelişme sürecindeki en temel göstergelerden biridir. Ülkelerin gelişmesiyle sektörlerin zamanla ekonomi içindeki payları da değişim göstermektedir. Başlarda tarım gibi doğal kaynaklara dayalı sektörler ekonomi içinde önemli bir yere sahipken, ülkeler geliştikçe bu sektörler yerini imalat ve hizmet sektörüne bırakmaya başlamaktadır. Bu doğal dönüşümün dışında sanayinin özellikle imalat sanayinin gelişmesiyle hafif sanayiden ağır sanayiye yönelim de başlamaktadır. Bu yönelim sektördeki firmaların teknoloji kullanımı, işgücü niteliği ve firma yöneticilerinin yönetsel becerileri doğrultusunda geliştirilebilir.

Ülkemizde imalat sanayi sektörünün 2009 bazlı GSYH içerisindeki payı cari fiyatlarla yüzde 22,1 iken bölgemizde yüzde 9,6'dır (TÜİK, 2022). Bölgemizde sanayi sektörünün GSYH içindeki payının düşük olması sanayi sektörünün gelişme ihtiyacı taşıdığını göstermektedir. Bölgemizde imalat sanayi genel olarak; düşük ve orta teknoloji, geleneksel üretim sistemlerine dayalı, Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı, gıda ürünleri imalatı ve tekstil gibi emek yoğun sektörlerin hâkim olduğu bir yapıya sahiptir. Bölgenin zengin doğal kaynakları sebebiyle metalik olmayan ürünlerin imalatı ön plana çıkmaktadır.

Bölgenin sanayileşmesi tarım, hayvancılık ve ticaret gibi sektörlerden etkilenmektedir. Bölgenin son dönemlerde artan turizm yatırımları sanayi sektörüne yönelik yatırımları da bölgeye çekmektedir. Bununla birlikte Bölgede oldukça cazip hale gelen kamusal teşvikler, yatırım güvenliğinin artması, istihdam arzının yüksek olması gibi önemli etkenler sanayi yatırımlarını günden güne artırmaktadır. Bölgeye dışardan gelen yatırımların yanı sıra bölge içerisindeki sermayenin güvenlik ve istikrarın sağlandığı 2015-2016 yıllarından sonra yeni yatırımlara dönüşmesi artan yatırımlar açısından dikkate değer bir diğer husustur.

TÜİK iş kayıtlarına göre girişim sayıları incelendiğinde imalat yatırımlarının payı bir önceki yıla göre hem ülke ve bölge düzeyinde hem de iller düzeyinde artış göstermiştir. 2021 yılı verilerine göre bölgede toplam 58.671 adet girişim bulunmakta olup girişim sayılarının yüzde 38'i ticaret ve oto sanayi işletmeleridir. Bölgede bulunan 5.487 imalat alanındaki işletme sayısı yıllar itibariyle sürekli artış göstermektedir.

Diğer sektörlerde yıllara göre dalgalanmalar söz konusu iken imalat, inşaat ve konaklama sektöründe artış trendi gözlenmiş, buna rağmen tarımsal girişimlerin sayısında ise azalışlar meydana gelmiştir. Burada yukarıda söz etmiş olduğumuz etkenlerin işgücünün kırsaldan kente geçişini hızlandırdığı ve tarımsal işletme yatırımlarının sayısını azalttığı söylenebilir.

Tablo 6. Kullanım Yerlerine Göre Enerji Tüketimi

Yıl	İl	Toplam Tüketim (MWh)	Sanayi İşletmesi (MWh)	Ticarethane (MWh)
2017	Mardin	1.324.575	384.186	249.955
	Batman	751.822	236.496	134.362
	Şırnak	489.632	17.924	100.837
	Siirt	392.376	123.494	54.781
	TOPLAM	2.958.405	762.100	539.935
2018	Mardin	1.653.359	398.960	157.406
	Batman	896.574	256.497	172.587
	Şırnak	655.864	30.815	142.815
	Siirt	457.707	166.067	62.926
	TOPLAM	3.663.504	852.339	535.734
2019	Mardin	2.052.397	406.712	199.972
	Batman	899.374	244.512	204.033
	Şırnak	618.323	27.623	89.315
	Siirt	494.301	219.425	62.332
	TOPLAM	4.064.395	898.272	555.652
2020	Mardin	2.176.256	398.291	196.287
	Batman	909.814	280.382	155.866
	Şırnak	654.587	45.538	79.560
	Siirt	472.564	176.439	65.082
	TOPLAM	4.213.221	900.650	496.795
2021	Mardin	2.419.052	492.124	184.041
	Batman	961.258	302.540	141.334
	Şırnak	642.022	40.846	73.253
	Siirt	481.871	189.026	59.509
	TOPLAM	4.504.203	1.024.536	458.137

Kaynak: TÜİK Enerji İstatistikleri, 2021

Tablo 6'da görüleceği üzere Bölgemizdeki toplam enerji tüketimi ile bu tüketim içerisindeki sanayi işletmeleri ve ticarethanelere ilişkin enerji tüketimleri genellikle artış göstermiştir. 2021 yılı istatistiklerine

göre toplam tüketim içerisindeki sanayi işletmeleri ve ticarethanelere ilişkin tüketim miktarının 1.482.673 MWh olduğu, tüketimin en fazla olduğu il ise (676.165 MWh) Mardin olarak tespit edilmiştir. Söz konusu göstergeler bölgenin toplam enerji tüketiminde sanayi işletmeleri ve ticarethanelerin yaklaşık %33'lük bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Küresel ekonomide yaşanan enerji krizi ve enerji fiyatlarındaki olağandışı yükselme, sanayi işletmeleri için maliyetleri önemli ölçüde artırmıştır. Yine bu dönemde artan akaryakıt fiyatları bölge üreticilerinin nakliye giderlerini önemli düzeyde yükseltmiştir. Bölgedeki imalat işletmelerinin hammadde tedarik maliyetlerinin yükselmesiyle maliyetler teşviklerden elde edilen avantajlar azalmaktadır. Özellikle ihracat yapan ve iç-batı bölgelere ürün satan firmaların nakliye maliyetleri nedeniyle rekabet gücü olumsuz etkilenmektedir.

Bölgedeki sanayi işletmelerinin büyük çoğunluğu mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Tablo 7'de görüleceği üzere TRC3 Bölgesi'ndeki sanayi işletmelerinin yalnızca 1,65'i büyük ölçekli olup ülke genelinde ise bu oran yüzde 1,84'tür. Bölge genelindeki işletmelerin yaklaşık yüzde 84'ü mikro ve küçük ölçeklidir. Orta ölçekli işletmeler ise yüzde 14,75'lik oranla ülke ortalaması olan yüzde 9,15'in üstündedir. Bölgedeki sanayi işletmelerinin bir kısmı küçük ölçekli atölyelerden müteşekkil olup genel olarak KSS'ler etrafında veya merdiven altı olarak adlandırabileceğimiz yerlerde kent içinde faaliyet göstermektedir. Büyük ölçekli yatırımların önemli kısmı maden ve enerji üretimi yapan firmalardır. Orta ve küçük ölçekli işletmeler ise genellikle tekstil ve gıda imalatı iş kolunda faaliyet göstermektedir.

Tablo 7. İşletme Ölçekleri

	İl	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	TR
Ölçek Türü	Mikro	59,46	28,74	60,92	48,39	49,38	59,88
	Küçük	27,86	39,52	27,59	41,94	34,23	29,12
	Orta	11,61	28,44	10,34	8,60	14,75	9,15
	Büyük	1,07	3,29	1,15	1,08	1,65	1,84

Kaynak: TRC3 Bölgesi İlleri Sanayi Durum Raporları, 2020.

Bölgedeki organize sanayi alanları genellikle kentlerin gelişim akslarına yakın yerlerde kurulmuştur. OSB ve KSS'lerin gelişim alanları tarımsal üretim yapılabilecek alanları kapsamaktadır. OSB ve KSS'ler de genel olarak su, kanalizasyon, elektrik ve yol altyapısı tamamlanmış olup, yeni alanlardaki altyapı ve parselizasyon çalışmaları devam etmektedir. Mardin'de 2'si kurulum aşamasında, ve 1'i faal olmak üzere toplam 3 adet, Şırnak ilinde 2 adet, Batman ve Siirt ilinde ise 1'er adet OSB bulunmaktadır.

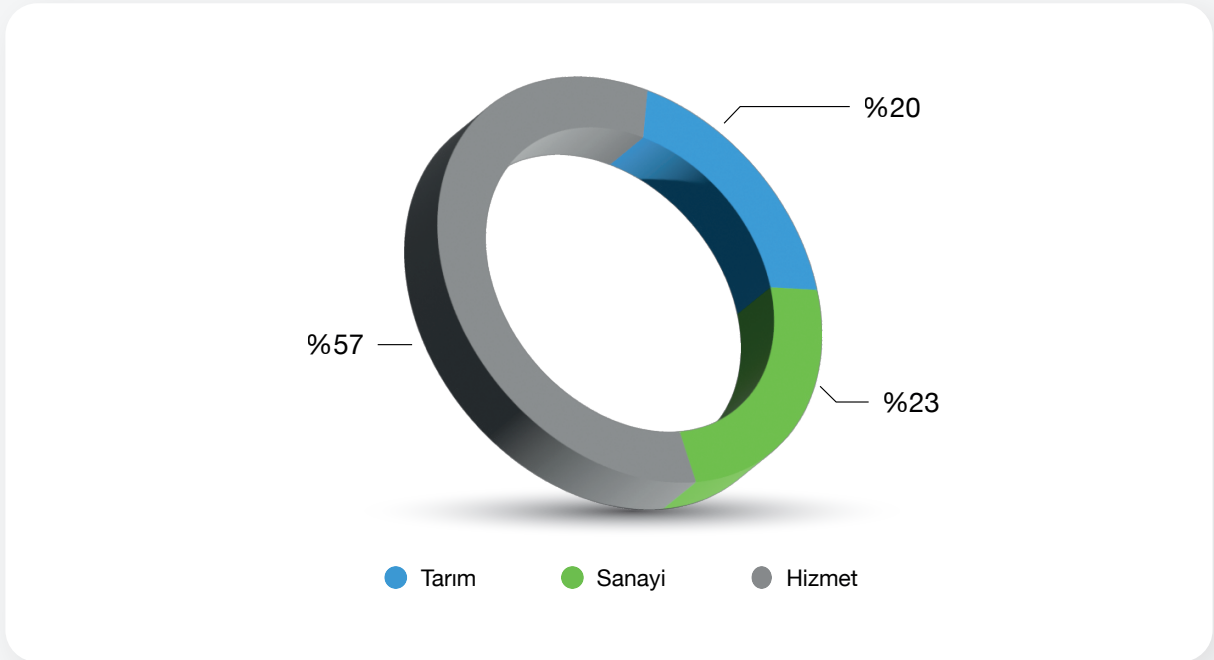
Mardin 1. OSB 1976 yılında Mardin Valiliği ve Mardin Sanayici ve İş Adamları Derneği ortaklığında kurulmuş olup, OSBÜK 2023 verilerine göre 319 ha ve 285 parselden oluşmaktadır. 168 firma üretimde 69 firma inşaat sürecinde, kalan 48 firma proje aşamasındadır. Mardin 2. OSB için altyapı çalışmaları 2022 yılında tamamlanarak yatırıma hazır hale gelmiştir. 104 ha ve 70 parselden oluşan 2. OSB'de tahsis süreçleri tamamlanmış ve firmalar aktif olarak üretim yapmaya başlamıştır. 2021 yılında kurulan ve toplam alanı 84 ha ve 50 parsel olan Midyat OSB'nin imar ve planlama çalışmaları sonuçlanmıştır. OSB'lere ek olarak Mardin ilinde Merkez, Kızıltepe, Nusaybin ve Midyat'ta KSS bulunmaktadır. Kızıltepe, Nusaybin ve Midyat KSS'ler yüzde 100 doluluk oranıyla faaliyet göstermektedir. KSS'lere ek olarak Kızıltepe ilçesinde iki adet Sanayi Sitesi bulunmaktadır. 1.Sanayi Sitesi 2005 yılında faaliyete geçmiştir. 2. Sanayi sitesinin ise inşaat aşaması tamamlanmış ve işletmeler hizmet vermeye başlamıştır.

Batman OSB 1991 yılında kurulmuş olup yapılan ilavelerle toplam 1.142 ha ve 191 parsel büyüklüğüne ulaşmıştır. Sanayi parsellerinde 120 firma üretimde, 56 firma inşaat aşamasında ve 14 firma ise proje aşamasındadır. Üretimde olan işletmelerde 11.400 çalışan istihdam edilmektedir. Batman'da toplam 4 adet KSS bulunmaktadır. Toplam 979 işyerinde 2.513 kişinin istihdam edildiği bu sanayi sitelerinde otomotiv, mobilya ve metal sanayi ağırlıklı olmakla birlikte farklı yan sanayi ürünlerini imal eden işletmeler bulunmaktadır.

Şırnak'ta 2 adet OSB faaliyet göstermektedir. Şırnak OSB 76 hektarlık alan üzerine kurulmuş olup toplam parsel sayısı 59'dur. Doluluk oranı üretimdeki ve inşaatı devam eden firmalar dikkate alındığında yüzde 10'dur. Cizre OSB ise 100 hektarlık alan üzere kurulmuş olup toplam 73 parselden 47'sinin tahsis işlemleri yapılmıştır. Üretimdeki ve inşaatı devam eden firmaların sayısı baz alındığında doluluk oranı 2023 kayıtlarına göre yüzde 53'tür. Şırnak'ta 3 adet sanayi sitesi %100 doluluk oranlarıyla faaliyet göstermektedir. Bunlardan ikisi Cizre ilçesinde yer almaktadır.

Siirt il merkezine 8 km uzaklıkta bulunan 70 hektar büyüklüğündeki OSB'de 45 adet sanayi parseli vardır. Bölgedeki 45 adet sanayi parselinin 26'sı tahsis edilmiş olup 19 parsel tahsise hazırdır. 26 parselden 19'u üretim yapmakta olup 7 firma inşaat aşamasındadır. Siirt'te 1 adet sanayi sitesi yer almakta olup doluluk oranı yüzde 100'dür.

Şekil 5. 15 Yaş Üstü İstihdamın Sektörel Dağılımı (NACE Rev.2), 2022 (kişi)



Kaynak: TÜİK, 2023

Bölgede kayıtlı istihdamın sektörler itibariyle dağılımı incelendiğinde şekil 5'te görüleceği üzere Bölgedeki istihdamın yüzde 57,4'ü hizmetler sektöründe, yüzde 23,09'u sanayi ve yüzde 19,57'si ise tarım sektöründe istihdam edilmektedir. TÜİK istatistiklerine göre 2022 yılında bölgede işsizlik oranı bir önceki yıl oranı olan yüzde 29,8'den yüzde 18,5'e gerilemiştir. Bununla birlikte 2022 TÜİK verilerine göre 15-64 yaş arası işsizlik oranları kıyaslandığında TRC3 Bölgesi'nin %18,6, ülke ortalamasının ise 10,7 olduğu görülmektedir.

Bölgede işgücüne katılım oranı ise 2021 yılında yüzde 42,7 iken 2022 yılında yüzde 41,5'e gerilemiştir. Artan yatırımların yeni istihdam olanakları oluşturmasıyla birlikte kadın ve erkeklerin istihdam oranları yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Bölgede tarıma dayalı sanayi ön plana çıkmaktadır. İşlenen tahıl ürünlerinin yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda ticareti yapılmaktadır. Bölge içi üretimin yanında tahıl ürünlerinin ithalatı da yapılmaktadır. İthal edilen buğday un üretiminde kullanılarak özellikle Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmektedir. TÜİK verilerine göre 2021 yılı itibariyle bölgedeki 435.766 hektarlık alanda üretilen 1.609.152 ton tahıl ürününün büyük çoğunluğunu durum buğdayı oluşturmaktadır. Bölgedeki üretim havzalarında lisanslı depoculuk faaliyeti gösteren firmalar söz konusudur. Mardin'de geneli orta ve büyük ölçekli olan 42 fabrikada tahıl ürünleri işlenerek un, bulgur ve makarna üretimi yapılmaktadır.

Mardin ve Batman illerinde hazır giyim başta olmak üzere tekstil sanayinde kümelenme söz konusudur. Bu sektörde genellikle büyük markalara fason üretim yapılmaktadır. İnşaat ve yapı malzemeleri sektöründe büyük ölçekli birkaç firma ile orta ölçekli firmalar faaliyet yürütmektedir. Bu firmalar bölge içi ve yurt genelinde ticaret yapmaktadır. Bu firmalardan bir kısmı başta Irak olmak üzere yakın Ortadoğu pazarlarına ihracat yapmaktadır.

Tablo 8. Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat ve İthalatın Dağılımı (2021)

		Türkiye	Güneydoğu Anadolu	TRC3	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt
Ekonomik faaliyetlere (ISIC, Rev.4) göre ihracat (1000 ABD Doları)	Genel Toplam	225.214.458	13.078.055	2.002.973	1.003.606	58.938	854.816	85.613
	Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	7156.041	831.534	386.753	64.681	128	321.626	318
	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	4.059.717	224.345	2.913	567	4	2.342	-
	İmalat	212.809.018	11.949.548	1.589.796	915.560	58.777	530.456	85.004
	Elektrik, Gaz, Buhar ve Havalandırma Sistemi Üretim ve Dağıtım	248.374	17.291	-	-	-	-	-
	Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	780.841	54.303	23.388	22.743	-	353	292
	Ulaştırma ve Depolama	21	-	-	-	-	-	-
	Bilgi ve İletişim	148.489	1.017	112	49	29	34	-
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	12	-	-	-	-	-	-
	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	173	7	6	4	-	2	-
	Kültür, Sanat Eğlence, Dinlenme ve Spor	11.772	10	4	1	-	4	-

		Türkiye	Güneydoğu Anadolu	TRC3	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt
Ekonomik faaliyetlere (SIC, Rev.4) göre ithalat (1.000 ABD Doları)	Genel Toplam	271.425.553	8.442.436	479.173	353.868	29.513	65.231	30.561
	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	12.082.080	1.765.777	237.675	191.875	70	45.673	58
	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	40.086.451	21.649	3.740	3.678	11	50	1
	İmalat	205.983.975	6.582.322	221.715	143.335	29.432	18.445	30.502
	Elektrik, Gaz, Buhar ve Havanın Sıcaklığı Üretim ve Dağıtım	54.009	-	-	-	-	-	-
	Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	13.019.731	71.778	16.039	14.976	-	1.063	-
	Ulaştırma ve depolama	27	-	-	-	-	-	-
	Bilgi ve İletişim	183.244	802	4	4	-	-	-
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	2	-	-	-	-	-	-
	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	484	2	-	-	-	-	-
	Kültür, Sanat Eğlence, Dinlenme ve Spor	15.550	104	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret Verileri 2021

Tablo 8'de görüleceği üzere TRC3 Bölgesi'nde ihracat tutarı 2021 yılında 2 milyar doları aşmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin toplam ihracat tutarının yüzde 15,2'sine sahip olan TRC3 Bölgesi'ndeki toplam ihracatın yaklaşık yarısı Mardin ilinde gerçekleşmiştir. Mardin'deki ihracatın büyük çoğunluğu bölgede üretilen tahıl ve hububatın işlenerek ihraç edilmesidir. Habur sınır kapısına sahip Şırnak ilindeki ihracat tutarı ise 915.569 milyar doları yakalamıştır. Bölgenin toplam ihracat tutarındaki sektörler incelendiğinde; en büyük payın imalat sektörü olduğu görülmektedir.

3.4. Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Altyapı

TRC3 Bölgesi il ve ilçe merkezleri hızlı bir şekilde köyden kente göç alırken, Bölge illerinin kentleşme hızı nüfus artışına yetişememekte, mevcut altyapı ile nüfusun bir kısmının içme suyu ve atık yönetimi gibi temel altyapı ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Bölgede kentsel altyapının ve çevresel koşulların yetersizliği bölgenin yaşanabilirlik algısını ve rekabet gücünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bölge'nin kentsel ve çevresel altyapıya ilişkin sorunlarının başında, plansız ve çarpık şehirleşme, şehirlerde yaşanan temiz su sıkıntısı, katı atık, atıksu toplama ve geri dönüşüm tesislerinin eksikliği gibi sorunlar gelmektedir.

Bölge'deki belediyelerin sunduğu içme suyu, katı atık yönetimi ve kanalizasyon hizmetleri Türkiye ortalamalarının altında kalmakta ve Bölgenin kentleşme ihtiyaçlarına yetişememektedir. Bölge'de sanayinin çok gelişmemiş olmasına bağlı olarak endüstriyel kirlilik çok yüksek oranlarda yaşanmamaktadır; ancak gelişmekte olan sanayi için önlemlerin şimdiden alınması, müşterek sanayi alanlarında arıtma tesislerinin kurulması gerekmektedir. Bölge'de Şırnak'ta bulunan asfaltit kömürünün yüksek kükürt oranına sahip olması ve Batman'da çıkarılan petrolün işlendiği rafinerinin şehir merkezinde yer alması sorunlarına neden olmakta ve bu merkezlerde yüksek hava kirliliğine sebebiyet vermektedir.

Bölge'de kentsel yaşam ve çevre kalitesinin düşük olması Bölge'nin sosyal ve ekonomik yapısını da olumsuz etkilemektedir. Kentsel yaşam ve çevre kalitesinin yükseltilmesi, sürdürülebilir şehirleşmenin sağlanması için Bölge'deki il ve ilçe merkezlerinde sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi ve doğal kaynakların koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi gerekmektedir. Çevre kirliliğinin azaltılması için yeşil alanların artırılması ve ormanların rehabilite edilmesi, ortak kullanıma yönelik sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, tarımsal üretimde su kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması gerekli önlemler arasındadır.

Türkiye'de kentsel alan tanımında nüfus büyüklüğü dikkate alınmaktadır. 2022 yılında TÜİK tarafından güncellenen kent-kır tanımına göre Bölge nüfusunun yüzde 58'i yoğun kent olarak sınıflandırılan yerleşim yerlerinde, yüzde 14,8'i orta yoğun kentlerde ve yüzde 27,2'si kırsal ikamet etmektedir.

Türkiye'de ortalama olarak hektarda yıllık 8,24 ton toprak su erozyonu sonucu yer değiştirirken, Mardin hariç diğer illerde birim alanda toprak erozyonu bu ortalamanın üzerinde seyretmektedir. Havza bazında su erozyonu sonucu toprağın yer değiştirmesi en fazla 160 milyon ton ile Dicle-Fırat havzasında gerçekleşmektedir. Şiddetli ve çok şiddetli erozyon alanı oranı Mardin hariç bölge illerinde ülke ortalamasının üzerindedir. 2015 yılında hazırlanan Türkiye Çölleşme Hassasiyet Haritası'na göre Bölge'nin tamamına yakını orta ve yüksek hassasiyet grubunda bulunmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı Dinamik Erozyon Modeli ve İzleme Sistemi (DEMİS) Türkiye Su Erozyonu İstatistikleri Özet Raporu, 2018).

Çevresel altyapının en önemli hizmet alanlarını içme ve kullanma suyuna erişim, atık su arıtma, kanalizasyon ve katı atık yönetimi oluşturmaktadır. Belediye altyapı hizmetlerinden yararlanma düzeyi bakımından TRC3 Bölgesi'nde yer alan 4 il ile kırsal ve kentsel bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. TÜİK 2020 yılı verilerine göre, içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı Türkiye genelinde yüzde 99 iken, Bölge'de yüzde 97'dir. Bölgedeki toplam 53 belediyenin tamamına içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmekte olsa da kent merkezlerinde yerleşime açılan yeni alanlarda atık su altyapısı sorunları bulunmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde günlük kişi başı çekilen su miktarı Türkiye ortalamasının üstünde bir değere sahiptir. Bölge'de içme ve kullanma suyunun yüzde 54,9'u kuyudan çekilirken, ülke genelinde en fazla kullanılan su kaynağı yüzde 40,9 ile baraj sularıdır. İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun, toplam belediye nüfusuna oranı Bölge ortalaması yüzde 15 ile Türkiye ortalaması olan yüzde 61'in oldukça altındadır. Bölge'deki toplam 37 belediyenin sadece 4'ünde içme suyu arıtma tesisi bulunmaktadır.

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusu içindeki payı Bölge ortalaması yüzde 84 olup bu değer Türkiye ortalaması olan yüzde 91'in altında kalmaktadır. Ülke genelinde kişi başı günlük deşarj edilen atık su miktarı 189 litre iken, TRC3 Bölgesi'nde 127 litredir. Atık su arıtma tesisi (AAT) ile hizmet verilen nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı Bölge ortalaması yüzde 53 olup bu değer, Türkiye ortalaması olan yüzde 78'in çok altında bir seviyeyi göstermektedir. TRC3 Bölgesi'nde kanalizasyon şebekesinden toplanan atık suların yüzde 59'unun akarsulara deşarj edilirken, ülke genelinde bu oran yüzde 49'dur.

Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı Bölge'de yüzde 95, ülke genelinde yüzde 99'dur. Bölge'de kişi başı günde ortalama 1 kg katı atık toplanırken Türkiye'de bu değer 1,13 kg'dır.

Bölge'de ulaşım ve lojistik genellikle karayolları ağı kullanılarak yapılmaktadır. Bölge'de bulunan toplam 9.368 km'lik karayolu ağının yaklaşık üçte ikisini köy yolları oluşturmaktadır. Bölge illerinde otoyol bulunmamakta olup D52 Otoyolunun devamı olarak planlanan ve yapımı devam eden Şanlıurfa-Diyarbakır-Habur yolu projesi Mardin ve Şırnak illerinden geçmektedir. Otoyolun tamamlanması ile birlikte önemli bir ticaret yolu haline gelmesi beklenmektedir. TRC3 Bölgesi'nin güneyinde Suriye sınırı boyunca uzanan ve

Irak ve Ortadoğu pazarına yapılan ticarete önemli bir güzergâh olan E-24 Karayolu; Gaziantep, Şanlıurfa, Kızıltepe ve Silopi üzerinden Habur Sınır Kapısına varmaktadır. Diyarbakır-Bitlis Karayolu Batman'ın Kozluk ilçesinden geçmekte olup karayolu, yolcu ve mal taşımacılığında kullanılmaktadır. Diyarbakır-Siirt karayolu ise Kurtalan ve Baykan ilçelerinden geçerek kuzeyden Diyarbakır-Bitlis Karayoluna ve güneyden Batman-Diyarbakır ve Batman-Midyat yoluna bağlanmaktadır. Bölge lojistiğinde önemli bir role sahip olan karayolları ağı altyapısının güçlendirilmesine yönelik yatırımların artması, bölge-içi ve bölge dışı ticaretin gelişmesinde kritik öneme sahiptir.

Tablo 9. Türleri İtibariyle Yol Uzunlukları

Yol Türü	Türkiye	TRC3	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt
İl ve devlet yolu (km)	65.056	2.543	816	411	711	605
Köy yolu (km)	190.383	6.825	-	3.070	1.971	1.784
Demiryolu (km)	13.128	251	157	49	-	45

Kaynak: TÜİK; KGM; TCDD, 2022

Tablo 9'da görüleceği üzere TRC3 Bölgesi'ndeki mevcut il ve devlet yolu uzunluğu 2.543 km olup, Mardin yüzde 32'ye sahiptir. Bölge'de otoyol bulunmamakta olup, köy yollarının yarıya yakını Batman'a sınırlarındadır. Bölge'nin toplam demiryolu uzunluğu 251 km olup Mardin'den geçen hat aktif değildir.

Bölge'nin tüm illerinde havalimanı mevcut olup, 2022 itibariyle bu havalimanlarında gerçekleştirilen toplam uçuş sayısı 12.829 olup, 1.358.135 yolcu taşınmıştır. Uçuş sayılarının dağılımları incelendiğinde; en fazla uçuşun 5.487 adet ile Şırnak'tan, en az uçuşun ise 526 adet ile Siirt'ten yapıldığı görülmektedir. Taşınan yolcu sayısında ise Mardin 599.722 kişi ile ilk sırada yer alırken, 50.918 yolcu ile Siirt son sırada yer almaktadır (DHMI, 2022).



4.

PLANIN
VİZYONU



“Sahip olduğu beşeri ve doğal kaynakları ile mekansal potansiyelini etkin bir şekilde kullanarak iş birliği ve eşgüdüm ile yerel kurumsal kapasiteyi geliştirerek dengeli kalkınmada model bir bölge olmak” planın vizyonunu oluşturmaktadır.

TRC3 Bölgesi 2024-2028/ Bölge Planı; Bölgenin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, gelişme potansiyelini ve sektörel/tematik hedeflerini belirlemek üzere hazırlanmıştır. Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölge halkının genel refah seviyesinin artırılmasını amaçlayan bu plan, belirlenen stratejiler doğrultusunda bölgesel kalkınmanın harekete geçirilmesini ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve STK'lar ile ilgili tüm kesimlerin görüş, öneri ve değerlendirmeleri alınarak katılımcı bir anlayışla hazırlanan Bölge Planı, Bölgenin 2024-2028 dönemini kapsayacak şekilde geliştirilen stratejiler doğrultusunda geleceğe yönelik çeşitli öngörülerini içermektedir.



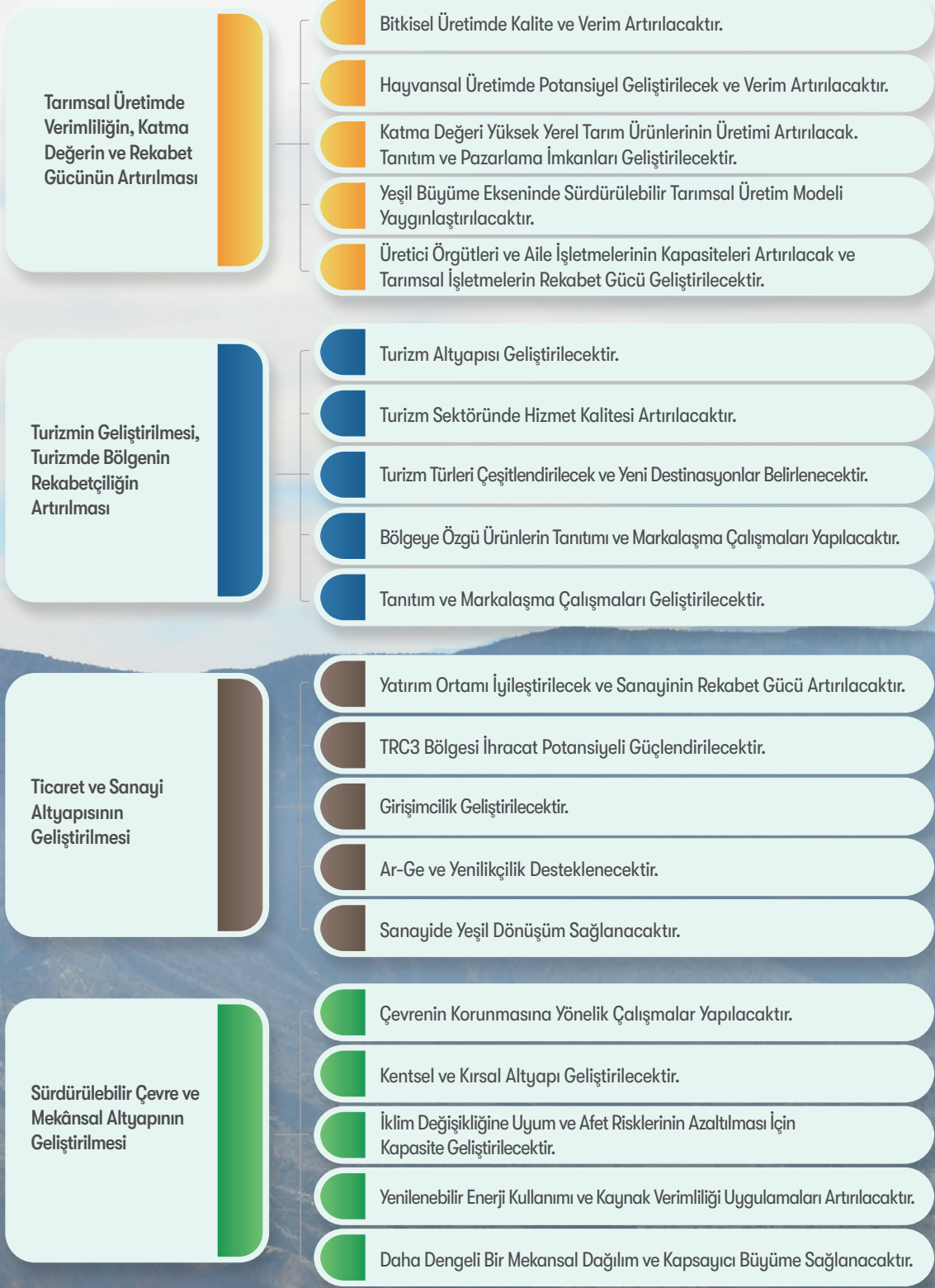
5.

STRATEJİK ÇERÇEVE



Bölge Planı'nda 4 temel stratejik öncelik belirlenmiş olup, belirlenen stratejik öncelikler kapsamında hedefler ve tedbirler oluşturulmuştur. Oluşturulan stratejik öncelikler, hedef ve tedbirler Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. TRC3 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı Stratejik Öncelikleri ve Hedefleri



6.

STRATEJİK ÖNCELİKLER

6.1. TARIMSAL ÜRETİMDE VERİMLİLİĞİN, KATMA DEĞERİN VE REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tarım, bütün ülkeleri yakından ilgilendiren bir sektördür. Bunun nedeni tarımın, insanların temel gıda ihtiyacını temin edebilmesi, kırsalda geçim kaynağı oluşturması, GSYH'ye ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde temin etmesi, ihracata yönelik doğrudan ve dolaylı etkisi ve ekolojik dengeye katkısından dolayı stratejik bir sektör niteliğinde olmasıdır. Dünyada tarımsal üretimin teknolojik imkânlar doğrultusunda artırılması, bu üretim artışının belli bir düzeyden sonra sınırlı kalması ve gittikçe artan tarımsal ürün talebini karşılayamaması durumu, tarımsal potansiyele sahip ülkeler için önemli bir kazanç kapısı oluşturmuştur (Erçakar ve Taşçı, 2011).

TRC3 Bölgesi, Fırat-Dicle Havzası içerisinde yer alan bereketli ovaları, 612 bin hektar tarım arazisi varlığı ve uygun iklim şartlarının sunduğu olanaklarla, özellikle tarla ve bahçe bitkileri yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Tarım alanındaki bu potansiyelin doğru değerlendirilmesi, bölge ekonomisinin gelişimi ve kırsal-kent dengesini gözeterek bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi açısından bir gereklilik arz etmektedir.

Bölgedeki tarım arazilerinin yüzde 78'i tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekildiği alanlar, yüzde 17'si meyve ve baharat bitkilerinin ekildiği alanlar, yüzde 3'ü nadas alanı ve yüzde 2'si de sebze bitkilerinin ekildiği alanlardır. Ülke genelindeki toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünler ekili alanların yüzde 3,29'una sahip olan Bölge, toplam üretimin de yüzde 3,08'ini gerçekleştirmektedir. Bölge ekonomisi açısından öne çıkan ve rekabet gücüne sahip bitkisel ürünler; buğday, mısır, arpa, pamuk, yer fıstığı, kırmızı mercimek, çekirdekli

üzüm, Antep fıstığı (Siirt çeşidi) ve zeytindir. Hayvansal ürünlerde ise bal, keçi sütü ve koyun sütü ön plana çıkmaktadır. Meyve yetiştiriciliği son yıllarda önemli bir gelişme göstermiş ve verim verme yaşına gelen ağaç sayısının her yıl artmasına paralel olarak üretim miktarlarında da artışlar görülmektedir. Bölge; yaklaşık 47 bin hektar bağ alanı ile 26 Düzey 2 bölgesi arasında ikinci sırada ve 53 bin hektar Antep fıstığı üretim alanı ile üçüncü sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 2022 yılında yayımlanan İlçe SEGE'ye göre TRC3 Bölgesi'ndeki merkez ilçeler ile görece sanayisi gelişmekte olan üç ilçe 3. ve 4. kademe, diğer tüm ilçeler 5. ve 6. kademe ilçeler olarak tanımlanmıştır. Kırsal alan tanımına dahil olan bu gelişmişlik kademesindeki bütün ilçelerin diğer yerleşimlere göç verdiği tespit edilmiştir. Düzey 2 bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 25. sırada yer alan Bölgede, nüfusun önemli bir kesimi halen kırsal alanda yaşamakta ve geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. TÜİK tarafından hazırlanan ve nüfus yoğunluğu gridi verilerine bağlı olarak hesaplanan ilçelerin kentleşme derecesi çalışması referans alındığında, Bölge illerinden Siirt'te baskın kırsal ilçe ve geçiş ilçelerinin toplam nüfus içindeki oranı yüzde 47,9 ve Şırnak'ta yüzde 27,4'tür. Bu çalışmaya göre Bölge genelindeki toplam 30 ilçenin 21'i kırsal alan olarak tanımlanabilmektedir.

TRC3 Bölgesi'nde sanayi ve hizmetler sektörü Mardin ve Batman başta olmak üzere büyük nüfuslu ilçe merkezlerinde yoğunlaşırken diğer yerleşim merkezlerinde tarım sektörü ağırlıktadır. Tarımsal faaliyetlerin temel özelliklerinden birisi doğal şartlara bağlı olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında bir yerin iklim ve toprak özellikleri ile coğrafi yapısı hem tarım ürünlerinin çeşitliliği hem de verim ve kalite unsurlarına önemli derecede etki etmektedir (Yavuz, 2005). Bölgede tarım sektörünün gayrisafı yurtiçi hasıla içindeki payı (yüzde 10,25) ülke ortalamasının (yüzde 5,54) oldukça üzerindedir. Sulanabilen alanın (~yüzde 34) kısıtlı olması, taban arazilerde yıllık ortalama yağış miktarının (~350 mm) yetersiz olması, üretim sezonu sıcaklık değerlerinin (~37 C) ise oldukça yüksek olması, sulama yapılmadan yüksek miktarda ürün elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Bölgede tarla bitkileri yetiştiriciliği başta olmak üzere tarımsal faaliyetler güney hattında yer alan ve büyük bir bölümü Yukarı Mezopotamya'nın bereketli ovaları içerisinde kalan Kızıltepe, Derik, Artuklu, Nusaybin, İdil, Cizre, Silopi, Batman Merkez ve Kurtalan ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Ovada buğday ve mısır temel stratejik ürünler olarak yerleşmiş durumdadır. Kırsal özellik gösteren yüksek rakıma sahip bölgelerde ise meyve yetiştiriciliği, küçükbaş hayvancılık ve arıcılık yapılmaktadır.

Sanayi sektörünün de ağırlıklı olarak tarıma dayalı geliştiği bu Bölgede, Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya yönelik en büyük yatırımı olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin sulama projeleri tamamlandığında, tarımın Bölge ekonomisinin başat sektörü olmaya devam edeceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple özellikle yoğun göç veren dağlık kırsal yerleşimler başta olmak üzere Bölgede geleneksel yöntemlerle yapılagelen ve verimliliğin oldukça düşük seviyelerde kaldığı tarımsal faaliyetlerde verimliliğin ve katma değer artırılmasına odaklanılması yarar sağlayacaktır.

Kırsalda üreticiyi koruyarak gıda ve tarım ürünlerinin katma değerli bir ürün formunda pazarlanabilmesinin en önemli araçlarından olan tarımsal örgütlenmeler Bölgede kapasite olarak zayıf kalmıştır. Tarımsal potansiyelin yeterince değerlendirilememesi ve kırsaldaki tarım alanlarının verimsiz veya âtlı vaziyette olmasının gerekçeleri arasında, işletme ölçeğinin küçük olması, üretim alanlarının parçalı bir yapıda bulunması ve çiftçilerin ürettikleri ürünleri pazarlamada karşılaştıkları zorluklar yer almaktadır.

Türkiye ortalamasına göre kırsal nüfus oranı yüksek olan bölgede tarımdan kopuş ve tarım alanlarında daralma eğilimi devam etmektedir. Tarımsal mekanizasyonun ülke ortalamasına kıyasla sınırlı kaldığı bölgede, tarımın öncelikli sorunları; verim düşüklüğü, katma değer üretememek ve hane halkı açısından yeterli düzeyde bir geçim kaynağı oluşturamamasıdır. Bölge tarımının gelişmesine yönelik yürütülen birçok projenin olumlu etkileri görülse de ürüne bağlı yapılan verim hesaplamalarında, sulama imkanına sahip alanlardaki

tahıl üretimi dışında bölgenin yetersiz ve düşük bir verim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Tarımsal destekler, bölgede stratejik tarım ürünlerinin üretim, verim ve kalitesinde artış sağlasa da sahadaki sorunlara bütüncül bir bakış açısıyla ve mikro bölge/havza düzeyinde çözüm öneren, uzun vadeli hedefler ortaya koyan bir tarımsal planlamaya dayalı üretimin olmaması, yürütülen bu çalışmaların etkilerinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Tablo 11. TRC3 Bölgesi Tarımsal Üretim Değerleri ve İhracat Verileri

Üretim Değerleri	2017	2018	2019	2020	2021
Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL)	2.428	2.313	2.366	3.173	3.350
Toplam Bitkisel Üretim Değeri (bin TL)	5.389.411	5.286.372	5.458.160	7.437.621	7.932.061
Canlı Hayvanlar Değeri (bin TL)	5.555.838	7.047.917	6.837.760	7.404.386	7.865.261
Hayvansal Ürünler Değeri (bin TL)	1.056.419	1.935.796	2.177.885	2.505.855	-
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık İhr. Değeri (bin \$)	195.730	155.968	155.552	260.978	386.753

Kaynak: TÜİK, 2021 (2021 yılı fiyatlarıyla)

Tablo 11'de görüleceği üzere TRC3 Bölgesi tarımsal üretim değerleri ve ihracat rakamlarında genel bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. Kişi başına üretim değerleri Türkiye ortalamasının altında kalsa da bu veriler bölgede yükselen bir kapasite ile tarımsal üretim potansiyeli bulunduğunu doğrulamaktadır. Tarımsal üretim faaliyetlerinden elde edilen son ürünlerin standart kalitede üretilmesi, katma değerli hale getirilmesi ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi öncelikli çalışma alanlarıdır. Verimlilik artışına yönelik faaliyetler, mevcut potansiyelin geliştirilmesi bakımından önemlidir. Bölge ekonomisi açısından öne çıkan tarımsal ürünlerin yanı sıra Bölge'ye özgü yerel çeşitlerden gelişme potansiyeli taşıyan ürünler arasında nar, ceviz, badem, incir, çilek, bittim, menengiç, acur, kiraz, kavun ve domates ve doğada yetişen tıbbi-aromatik bitkiler (meyan, kişniş, safran, sumak, zahter, salep, palamut, kapari, mahlep) yer almaktadır. Bölgede özellikle yeterince tarım arazisi bulunmayan kırsal yerleşimlerdeki nüfus için alternatif bir geçim kaynağı olarak arıcılık, kültür mantarı yetiştiriciliği, ipek böcekçiliği ve iç su balıkçılığı desteklenmesi gereken alanlardır.

İklim değişikliği, kuraklık ve Covid-19 salgını sürecinde yaşanan küresel krizlerin etkileri de dikkate alındığında, doğal kaynaklara sahip ve tarıma dayalı ekonomisiyle ön plana çıkan kırsal alanlarda tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması stratejik bir önem taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayan nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kır-kent arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulması, göç ve istihdam sorunlarının azaltılmasına yönelik strateji ve politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2024-2028 BGUS'da geleneksel kır-kent nüfus eşliğine ve AB ile uyumlu tanıma göre kırsal alan kapsamına giren ilçe merkezlerinin kırsal politika kapsamında değerlendirileceği belirtilmektedir. Kırsallığın baskın olduğu yerlerde hanehalkı gelirlerinin de görece düşük kaldığı tespit edilmiş ve buna göre, gelecek 5 yılda bölgesel gelişme kapsamında atılacak adımlar arasında, kırsal ekonominin büyümesinin sağlanması temel hedef olarak benimsenmiştir. Bu kapsamda, başta kırsal ekonominin omurgasını oluşturan tarım sektöründe olmak üzere, üretkenliğin artırılmasına yönelik faaliyetlerin destekleneceği, tarımsal üretimde girdi-çıkıtı faktörleri gözetilerek verimliliğin ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik akıllı uzmanlaşma stratejilerinin izleneceği ifade edilmiştir. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, kırsal alanda yaşam kalitesinin artırılması, kırsaldaki nüfusun yaşlanması bağlamında demografik dönüşüme yönelik tedbirler alınması, doğal kaynakların korunması, yenilenebilir enerji yatırımları yaygınlaştırılması, kırsal politikada beşerî ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi de bu hedefler arasında yer almaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde (2021-2023) Türkiye'nin kırsal kalkınma politikasının temel amacı, sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal iş gücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması, nüfusun kırsalda tutunmasının sağlanması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması olarak ifade edilmektedir.

On İkinci Kalkınma Planında öncelikli gelişme alanları arasında tarım ve gıda sektörüne de yer verilmiştir. Üretimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütüncül olarak ele alan, teknoloji kullanım düzeyi ve verimliliği yüksek, örgütlü, rekabetçi, arz-talep dengesi çerçevesinde planlı üretim yapılan, doğal kaynakları etkin ve sürdürülebilir kullanan, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir. Kırsal kalkınma alanında ise, kırsal kesimde üretken iş gücü oluşturularak ekonominin canlandırılması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması suretiyle nüfusun kırsalda tutundurulması temel amacı yer almaktadır.

Uluslararası alanda kabul gören en önemli çalışmalardan olan BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında doğrudan kırsal kalkınmaya yönelik bir hedef yer alması da belirlenen hedeflerin başarıya ulaşması kırsal kesimdeki ilerlemelerle ilişkilendirilmektedir. Bu hedefler arasında; açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek, her tür yoksulluğu nerede olursa olsun sona erdirmek, ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak, sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak, iklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak, karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek, biyoçeşitlilik kaybını durdurmak yer almaktadır.

Üst ölçekli plan ve strateji belgelerinde yer alan bu amaçlar ile Bölge Planı'nda tarım odağında ortaya konan strateji ve hedeflerin genel manada uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu politika ve tedbirler ışığında kırsal kalkınmaya katkı sağlamak, ekonomik refahı iyileştirmek ve bölgedeki tarımsal potansiyeli daha etkin kullanabilmek adına, tarımsal üretimde verimliliğin, katma değer ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Stratejik Öncelik	Hedefler
Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması	1. Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanacaktır.
	2. Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyel Geliştirilerek Verimlilik Artırılacaktır.
	3. Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimi Artırılacak, Tanıtım ve Pazarlama İmkanları Geliştirilecektir.
	4. Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır.
	5. Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasiteleri Artırılacak, Rekabet Gücü Geliştirilecektir.

6.1.1. HEDEF 1: Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanacaktır

6.1.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi 612 bin hektar tarım arazisi ile Türkiye toplam tarım arazisinin yüzde 2,6'sını oluşturmakta olup geçen on yıllık süre zarfında Türkiye toplam bitkisel üretim değerine katkısı da aynı oranı yakalamıştır.

Ancak nüfus faktörü de dikkate alınarak kişi başı bitkisel üretim değerlerine bakıldığında TRC3 Bölgesi'nin, ülke ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bölgede 2017-2021 yılları arasında toplam üretim değeri dalgalı bir seyir izlemiştir. 2021 yılı için Türkiye'de kişi başına düşen bitkisel üretim değeri 3.618 TL iken bölgede bu rakam 3.350 TL olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2021). Bölge illerinden Mardin ve Siirt'te bu rakam ülke ortalamasının üzerindedir. Söz konusu farklılık Mardin'de arazi varlığına bağlı üretim kapasitesiyle, Siirt'te ise katma değeri yüksek bir ürün olan Antep fıstığı üretiminde son yıllarda yaşanan artışla açıklanabilir.

Bölge genelinde tahıl başta olmak üzere tarla bitkileri üretiminde elde edilen verim ülke ortalamasına yakın bir seyir izlerken sulama imkanlarının artması ile paralel bir şekilde geniş ovalara sahip Mardin ilinde ülke ortalamasının üzerine verim elde edilmektedir. Ancak bağ ve bahçe bitkilerinde elde edilen verim ülke ortalamasının oldukça altındadır. TRC3 Bölgesi, 47 bin hektar bağ alanı ile 26 Düzey 2 bölgesi arasında ikinci sırada ve 53 bin hektar Antep fıstığı üretim alanı ile üçüncü sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022). Bu güçlü potansiyele rağmen Düzey 2 bölgesi üretim verileri karşılaştırıldığında, bu bölgenin birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından en geride kaldığı dikkat çekmektedir. Modern bağcılık teknikleriyle üretim yapılan TR62 Bölgesi'nde sofralık üzüm üretimindeki verim 2.367 kg/da iken TRC3 Bölgesi'nde bu rakam 456 kg/da olmaktadır. Bağcılıkta kadim bir geçmişe ve yerel üzüm çeşitleri itibarıyla zengin genetik kaynaklara ev sahipliği yapan bölgede üzüm üretiminin özellikle kırsal kesimde (5. ve 6. kademe ilçeler) yaygın olduğu, üretimin geleneksel yöntemlerle ve öz tüketime yönelik yapıldığı gözlenmektedir. Bölgenin öne çıkan bir diğer ürünü olan Antep fıstığı üretimindeki verim değerleri incelendiğinde, TRC2 Bölgesi'nde verimli yılda meyve veren ağaç başına ortalama 6 kg ürün elde edilirken TRC3 Bölgesi'nde bu rakam 4 kg civarındadır.

Bölge tarım potansiyelinin yeterince kullanılmaması sonucunu doğuran bu durumun temel nedenleri arasında; bağ ve bahçe bitkileri üretiminin susuz koşullarda yapılması, üreticilerin bilgi eksikliğine bağlı olarak kültürel bakım işlemlerinin yeterince ve doğru zamanda yapılmaması, yayım çalışmalarının nicelik ve nitelik itibarıyla yetersiz kalması, güncel ve yeni teknikler yerine geleneksel üretim yöntemlerinin sürdürülmesi gibi birçok nedenin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Düzey 2 bölgelerinin sahip olduğu sera alanı sıralamasına bakıldığında, TRC3 Bölgesi 988 dekarlık alan ile 26 bölge arasında 17'nci sırada yer almakta olup ülke içindeki payı yaklaşık yüzde 0,1 seviyesindedir. Bölgenin iklim özelliklerinin oluşturduğu avantaj göz önünde bulundurulduğunda örtü altı tarımın yeteriz kaldığı ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye ortalamasına kıyasen kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüksek olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal yerleşimlerde yaşayan nüfusun en önemli geçim kaynağını (yüzde 43,18) tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır (YER-SİS, 2020). Tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarının daha etkin uygulanması, sulama altyapısının geliştirilmesi ve sulanan alanların artmasıyla verimde iyileşme, katma değeri yüksek ürünlerin üretiminde artış sağlanabilecek ve kırsal yerleşimlerde hane halkı geliri yükselecektir. İç ve dış pazarda rekabet gücü yüksek olan yerel tarım ürünlerinin üretiminde artış sağlanması, Bölgede gıda sanayinin gelişmesine de olumlu etki edecektir.

Bölgedeki bitkisel üretimin yapısı incelendiğinde, tahıl ağırlıklı bir bitkisel üretim yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Toplam tarım alanlarının yüzde 78'inin tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekili olduğu alanlardan oluştuğu görülmektedir. Ülke genelinde ise bu oran yaklaşık yüzde 68'dir. Meyveler, içecekler ve baharat bitkileri toplam ekili alanların yüzde 17'sini, sebze alanları ise yüzde 2'sini oluşturmaktadır. Bölgede son on yılın verileri incelendiğinde toplam tahıl ekili alanlar azalırken meyve ekili alanlar artış göstermektedir. Yağlı tohum üretiminde yerfıstığı, meyve yetiştiriciliğinde de Antep fıstığı ve üzüm

haricinde zeytin, badem, nar, çilek, incir ve ceviz son yıllarda öne çıkan diğer ürünlerdir.

Bitkisel üretimde kalite ve verimlilik artışı sağlamaya yönelik; mevcut teknik kapasitenin güçlendirilerek tarımsal yayım ve tarımsal araştırma faaliyetlerinin artırılması, verim artışı sağlayacak üretim tekniklerinin Bölgede yaygınlaştırılması, sulama altyapısının geliştirilmesi, örtüaltı üretim kapasitesinin artırılması önemli müdahale alanları olarak değerlendirilmektedir.

6.1.1.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Tarım yayımcıları/danışmanlarının teknik kapasiteleri güçlendirilecek ve yayım çalışmaları yoğunlaştırılacaktır.

GAP BKİ, Tarım ve Orman İl Müdürlükleri, Üniversiteler ve üretici örgütleri iş birliği ile tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarına yönelik ihtiyaç analizi yapılacaktır. Bu çerçevede oluşturulacak program dahilinde yerinde verilen teknik desteklerde süreklilik sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, Kurtalan, Silopi, Derik, Sason, Kozluk, Pervari ve Beytüşşebap ilçeleri

2. Hassas tarım ve akıllı tarım uygulamaları başta olmak üzere verimliliği artırma temelinde yenilikçi üretim teknikleri yaygınlaştırılacaktır.

Makineli tarıma uygun geniş düzlüklere sahip Bölgenin güney hattında yoğunlaşan ovalarında (Kızıltepe, Cizre, Silopi, Nusaybin) bitkisel üretimde kalite ve verim artışı sağlamaya yönelik akıllı sulama, gübreleme, ilaçlama yöntemleri, coğrafi bilgi sistemleri, uzaktan algılama, otonom sistemler ve dron kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik pilot programlar uygulanacaktır. Tahıl üretiminin yanı sıra bağ ve bahçe bitkileri yetiştiriciliğinde kalite ve verimlilik artışı sağlayacak üretim teknikleri teşvik edilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Midyat, Cizre, Silopi, Nusaybin ilçeleri

3. Tarımsal araştırma faaliyetlerinde mevcut kapasite güçlendirilecek, yerel tarım ürünlerini geliştirmeye yönelik AR-GE ve ıslah çalışmaları yürütülecektir.

Mardin ve Siirt illerinde, bağcılık, fıstık ve tahıl ürünleri alanında çalışacak bir tarımsal araştırma enstitüsü kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Bölge üniversitelerinin bu alandaki ihtisaslaşma çabaları desteklenecektir. Kurak iklim özellikleri gösteren Bölgede doğal ekolojiye uyum sağlamış yerel çeşitleri geliştirmeye, dayanıklılık, raf ömrü, kalite ve verimini artırmaya yönelik AR-GE ve ıslah çalışmaları söz konusu kurumların iş birliğinde gerçekleştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez ile Mardin de Artuklu ve Kızıltepe ilçeleridir.

4. Bölgede sulama altyapısı geliştirilecek ve sulanabilen tarım alanı artırılabilecektir.

Bitkisel üretimde verim ve kalite önemli ölçüde suya bağlıdır. TRC3 Bölgesi, yer altı ve yer üstü su kaynakları açısından sahip olduğu potansiyeli yeterince değerlendirememektedir. GAP sulama projeleri henüz tamamlanamamış olup Bölgede ağırlıklı olarak kuru tarım yapılmaktadır. Verimli arazilere sahip ovalarda ise derin kuyulardan pompajla yapılan sulama yüksek enerji maliyetlerine neden olmaktadır. Su kaynaklarına uzak kalan bölgelerin sulama altyapısı geliştirilecek, mevcut sulama şebekesi kayıpları azaltmak üzere kapalı sistem basınçlı şebekelere dönüştürülecek ve verimlilik sağlayan sulama sistemleri yaygınlaştırılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Cizre, Silopi, Nusaybin, İdil, Güçlükonak ilçeleri

5. Yerel çeşitlere yönelik sertifikalı fidan ve fide üretim kapasitesi artırılacak, sertifikalı tohum kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

Meyve ve sebze üretiminin artmakta olduğu Bölgede sertifikalı fidan ve fide üretim kapasitesi yetersizdir. Kaliteli ürün ve yüksek verim elde edilebilmesi için sertifikalı fidan, fide ve tohum kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Buna yönelik Tarım ve Orman İl Müdürlükleri tarafından yürütülen çalışmalar ile üniversite ve araştırma enstitülerinin tohum geliştirme, tescil ve sertifikasyon çalışmaları desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez ile Mardin de Artuklu ve Kızıltepe ilçeleri

6. Örtüaltı yetiştiriciliğine uygun potansiyel alanlar belirlenecek ve mevcut üretim kapasitesi artırılabilecektir.

TRC3 Bölgesi'nin düşük yükseltiye sahip önemli bir kesiminde kış mevsiminin ılıman geçiyor olması örtü altı yetiştiriciliği açısından avantaj oluşturmaktadır. Birim alandan yüksek verim alınabilen ve üretimi sürekli kılan örtü altı yetiştiricilikte ülke içindeki payın (~yüzde0,1) oldukça yetersiz bir seviyede ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu değerlendirilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı sera tesislerinin kurulumu başta olmak üzere bu alanda teknik bilgi ve deneyim artırılabilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Merkez, İdil, Silopi, Kurtalan, Baykan, Kızıltepe ilçeleri

7. Üretimde kalite ve verimlilik artışı sağlayan iyi uygulama örnekleri yaygınlaştırılacaktır.

Tarımsal faaliyetlerin ön plana çıktığı kırsal yerleşimlerde demonstrasyon bahçeleri, model çiftlikler, seralar ve işletmeler kurulacaktır. Tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarına altyapı sağlayacak bu alanlarda, kalite ve verim artışı sağlamaya yönelik temel kültürel işlemler başta olmak üzere, kimyasal ürünlerin bilinçli kullanımı, üretimde yeni teknikler ve yöntemler hakkında arazide çiftçilere sürekli danışmanlık sağlanacak ve iyi üretim modellerini yerinde görmek üzere teknik geziler düzenlenecektir. Sulu tarım yapılan kapama meyve bahçeleri ve bağcılıkta telli terbiye sistemleri yaygınlaştırılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Midyat, Mazıdağı, Savur, Gercüş, Baykan, Uludere ilçeleri

8. Tarladan sofraya tarımsal ürünlerin izlenebilir olması sağlanacaktır.

Yerel tarım ve gıda ürünlerinde üretimden tüketime gıda güvenliği ve kalite standardını sağlamaya dönük dijital takip sistemleri oluşturulmasına yönelik teknik ve finansal destekler sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Kızıltepe, Batman Merkez, Siirt Merkez

6.1.2. HEDEF 2: Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyel Geliştirilerek Verimlilik Artırılacaktır

6.1.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Bölgede küçükbaş hayvancılık faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra büyükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetleri de yürütülmektedir. Küçükbaş hayvancılık özellikle çayır ve mera alanlarının yoğun olduğu, toprak ve yeryüzü şekillerinin tarıma elverişsiz olduğu alanlarda yaygın olarak yapılmakta ve genellikle aile işletmeciliği şeklinde sürdürülmektedir. Düzey 2 bölgeleri ile karşılaştırıldığında küçükbaş hayvan varlığında üçüncü sırada yer alan Bölge, büyükbaş hayvan varlığında ise 23. sıradadır (TÜİK, 2021). Son on yılda büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik özellikle Mardin ve Batman'da kurulan yeni işletmelerle hayvan varlığında artış sağlanmış olsa da büyükbaş hayvancılığın bölgede yeterince gelişmediği söylenebilir. Türkiye'de kişi başına hayvansal ürünler değeri 1.299 TL iken, Bölgede bu rakam 930 TL olarak kaydedilmiştir. Bölge illerinden sadece Siirt'te ülke ortalamasının üstünde bir değer (1.742 TL) elde edilmiştir. Bu ilde yoğunlaşan küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve arıcılık faaliyetlerinin bunda etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgenin Türkiye toplam canlı hayvanlar değerine katkısı yüzde 3,3 iken, hayvansal ürünler değerine katkısı yüzde 2 civarındadır. Bölgenin hayvansal ürünler değerine katkısının daha düşük olması üretimde verim düşüklüğü ile açıklanabilir. Bunun da birden fazla nedeni olmakla birlikte, Bölgedeki büyükbaş ve küçükbaş hayvanların çoğu yerli ırklardan oluşmakta ve bu ırkların da et ve süt verimleri kültür ve melez ırklara göre daha düşük kalmaktadır. Büyükbaş süt sığırları (1 yaş ve üzeri) içinde yerli sığırların oranı son on yılda yüzde 53'ten yüzde 32'ye gerilemiştir. Ancak Türkiye geneli için bu oran yaklaşık yüzde 8'dir. Bölgede süt verimi düşük yerli ırkların oranı azalma gösterse de verimli ırkların oranı henüz istenen seviyede değildir.

Tarım ve Orman Bakanlığı 2022 yılı verilerine göre bölgedeki büyükbaş hayvan sayısı ülke genelinin yüzde 1,7'sini ve küçükbaş hayvan sayısı yüzde 8,1'ini oluşturmaktadır. Keçi sütü üretiminin ülke içindeki payı yüzde 17'dir. Türkiye genelindeki arı kovanlarının yüzde 4,3'üne sahip TRC3 Bölgesi, toplam bal üretiminin de yüzde 3,28'ini gerçekleştirmektedir. Dünyadaki ortalama verimin 20 kg/kovan üzerinde olduğu bal üretiminde, Türkiye'deki ortalama verim 11,03 kg/kovan, Bölge ortalaması ise 8,35 kg/kovan'dır.

Tarımsal desteklemeler kapsamında teşvik edilse de yem bitkileri üretimi yeterli seviyede değildir. Yem bitkileri ekili alanlarının, toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünler sınıfı içindeki payı yüzde 2,2 civarındadır. Bu oran hayvancılık faaliyetlerinin görece daha yoğun yapıldığı Siirt ve Şırnak illerinde yüzde 6'nın üzerinde iken, Batman ve Mardin illerinde yüzde 1'in altında kalmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde yem bitkileri ekili alanların Türkiye içindeki payı yüzde 0,45 seviyesindedir.

Bölgede küçük ölçekte ve aile işletmeciliği şeklinde geleneksel barınaklarda yapılan hayvancılık faaliyetleri, özellikle coğrafi yapısı ve arazi özellikleri itibarıyla tarıma elverişsiz kırsal alanlar için önemli bir geçim kaynağıdır. Bu nedenle kırsal yerleşimlerde başta küçükbaş hayvancılık olmak üzere, büyükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, tatlı su balıkçılığı ve arıcılığın geliştirilmesi stratejik önem taşımaktadır. Ayrıca bölgede son yıllarda üretim miktarı ve bilinirliği artan yöresel ballar başta olmak üzere apiterapi ürünleri ve keçi sütü gibi katma değeri yüksek yerel tarım ürünlerinin üretiminin geliştirilmesi, verim sorunlarının giderilmesi, gıda kalitesinin izlenmesi ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesini sağlayıcı çalışmalar önem kazanmaktadır.

Hayvancılık faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı kırsal kesimde verimlilik noktasında öne çıkan sorunlar ele alındığında; yetiştiricilik, hayvan sağlığı ve gıda güvenliği konularında bilgi eksikliği, et ve süt verimi düşük yerli ırkların nispeten fazla olması, yem bitkileri üretiminin yetersizliğine bağlı olarak yem giderlerinin yüksek olması, hayvan barınaklarının kötü koşullarda olması, mera altyapısındaki eksiklikler ve soğuk zincir ağının kurulmamış olması ön plana çıkmaktadır. Mevcut işletme yapıları incelendiğinde ise hayvan varlığının az olması ve pazarlama imkanlarının yetersizliği gelir getirisinin az olmasına neden olmaktadır. Kamu kaynakları vasıtasıyla kooperatiflere sağlanan kredi ve hibelerle bölgede entegre hayvancılık teşvik edilmeye çalışılmış ancak işletme döneminde yeterince teknik destek verilmediğinden ve verilen destekler sağlıklı bir şekilde denetlenmediğinden dolayı bu yatırımların önemli bir kısmının atıl durumda kaldığı görülmektedir.

Yetiştirici birliklerinin kapasiteleri artırılarak, yetiştiricilere daha çok destek olmaları sağlanmalıdır. Yem bitkisi üretimi teşvik edilmeli ve artan yem fiyatlarından olumsuz etkilenen küçük ölçekli aile işletmeleri desteklenmelidir. Arıcılığın geliştirilmesi ve katma değeri yüksek arı ürünleri üretiminin artırılması bağlamında; arı ölümlerinin önüne geçmek için üretici birliği-kamu-üniversite iş birliğinin güçlendirilmesi, arazide eğitim ve yayım faaliyetlerinin artırılması, bal ormanları oluşturulması, bölgenin flora zenginliğinin korunması, kontrollü alanlar belirlenerek izleme-takip sistemleri kurulması, tescil ve tanıtım çalışmaları ile sözleşmeli üretimin teşvik edilmesi önemli müdahale alanlarıdır.

6.1.2.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Yetiştiricilik, hayvan sağlığı ve gıda güvenliği konularında arazide tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarına süreklilik kazandırılacaktır.

Özellikle küçük ölçekli aile işletmelerinde yetiştiricilik, hayvan sağlığı ve gıda güvenliği konuları başta olmak üzere bilgi eksikliği ön plana çıkmaktadır. Çiftçilerin yeni teknikler hakkında bilgi ve becerilerinin artırılması, ürün kalite ve standardının yükseltilmesine yönelik tarımsal danışmanlık faaliyetlerinin yerinde ve etkin bir şekilde sağlanması amaçlanmaktadır.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt, Eruh, Beşiri, Derik, Midyat, İdil ilçeleri

2. Yerli ırkların verim yönünden ıslah çalışmaları desteklenecektir.

Hayvan varlığı açısından yerli ırkların ağırlıkta olması, et ve süt veriminin düşük olmasının nedenlerinden biridir. Bölge koşullarına adaptasyon dikkate alınarak büyükbaş ve küçükbaş hayvanların verim yönünden ıslah çalışmaları konusunda üniversiteler ve tarımsal araştırma enstitüleri tarafından yürütülen çalışmalar desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez

3. Hayvansal üretimin kayıt altına alınması sağlanacak, gıda güvenliği ve hayvan sağlığına yönelik altyapı güçlendirilecektir.

Bölgede canlı hayvan borsaları kurulması, mevcut mezbahane ve hayvan pazarı altyapılarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Gıda güvenliği konusunda izleme ve denetim yapısı daha etkin hale getirilecektir. Hayvan hastalıklarının hızlı bir şekilde teşhisi ve tedavisi için ziraat fakülteleri bünyesinde hayvan hastanesi kurulacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki il merkezleri

4. Arıcılık ve kümes hayvancılığının bölgede geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Siirt Merkez, Pervari, Şirvan, Sason, Derik ve Beytüşşebap arıcılık faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı ilçelerdir. TRC3 Bölgesi, Türkiye toplam bal üretiminin yüzde 3,28'ini gerçekleştiriyor olsa da bu potansiyeli iç ve dış piyasada yeterince değerlendirememektedir. Geleneksel yöntemlere dayalı bal üretiminde, üreticilerin bilgi düzeyi iyileştirilerek kovan başına ortalama verimin artırılması ve kalite standartlarına uygun güvenilir üretimin temin edilerek dış pazarlara girilmesi sağlanacaktır. Bununla birlikte kırsal alanlarda kümes hayvancılığında organik üretime yönelik yeni girişimler desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez, Pervari, Şirvan, Sason, Ömerli, Derik ve Beytüşşebap (Arıcılık), Ömerli, Yeşilli, Uludere, Tillo, Beşiri (Kümes Hayvancılığı)

5. Küçükbaş ve büyükbaş entegre hayvancılık tesisleri ve damızlık üretim çiftlikleri teşvik edilecektir.

Yetiştiriciliğin yanında et ve süt mamulleri üretimi, soğuk hava deposu ve yem ünitesi gibi yatırımları içeren entegre tesislerin bölgeye kazandırılması bu alanda rekabet gücünün artmasına katkı sağlayacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Uludere, Hasankeyf, Güçlükönak, Cizre, Derik ilçeleri

6. Üretim maliyetlerini düşürmeye yönelik tedbirler alınacaktır.

Yem arzında yaşanan dönemsel değişimler fiyatların artmasına ve üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için bölgede yem bitkisi üretiminin artırılması hedeflenmektedir.

Önerilen Uygulama Yeri: Silopi, Kurtalan, Kızıltepe, Ömerli ilçeleri

7. Çayır ve mera alanlarının fiziki altyapısı iyileştirilecektir.

Hayvansal üretimde girdi maliyetleri arasında önemli bir yer tutan yemin en ekonomik biçimde temin edildiği doğal kaynaklar çayır ve mera alanlarıdır. Süt üretimi başta olmak üzere verimliliği iyileştirmeye dönük atılması gereken adımlardan biri de ıslah edilen mera alanlarının artırılmasıdır.

Önerilen Uygulama Yeri: Beytüşşebap, Uludere, İdil, Eruh, Pervari, Dargeçit, Hasankeyf ilçeleri

6.1.3. HEDEF 3: Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimi Artırılacaktır, Tanıtım ve Pazarlama İmkanları Geliştirilecektir

6.1.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Bölgede üretim miktarı görece yüksek ve rekabet gücü olan ürünlerden tahıl grubunda durum buğdayı ve buğday; baklagillerde dane burçak ve kırmızı mercimek; endüstriyel bitkilerde dane mısır, tütün ve pamuk; yağlı tohumlarda yer fıstığı; meyveler ve uzun ömürlü bitkiler grubunda Antep fıstığı (Siirt çeşidi) ve çekirdekli üzüm başta olmak üzere gelişme potansiyeli bulunan nar, dut, ceviz, badem, incir, çilek, kiraz, alıç, bittim ve menengiç; sebze grubunda acur, kavun, karpuz, domates; doğada yetişen tıbbi ve aromatik bitkilerden de mahlep, meyan, safran, sumak, kişniş, palamut, kapari, mazi, zahter ve salep öne çıkmaktadır. Hayvansal ürünler bakımından ise Şırnak ve Siirt'in yüksek yaylalarında üretimi yapılan organik balın yanı sıra keçi sütü ve yöresel peynir çeşitleri katma değeri yüksek yerel ürünlerdir. Bu illerde öne çıkan bir diğer hayvansal ürün de tiftiktir.

Bölgede bitkisel ve hayvansal üretimin tarımsal katma değere katkısı düşüktür. Bu nedenle gelişme potansiyeli olan yerel tarım ürünlerinde üretimin artırılması ve tanıtım çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu ürünlere işleme, sağlıklı koşullarda depolama ve paketleme yoluyla katma değer kazandırılması ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi de önemli müdahale alanlarıdır. Bu minvalde Mardin ilinde durum buğdayından elde edilen bulgur ve makarna ile kırmızı mercimek, yöresel üzümlerden elde edilen katma değeri yüksek gıda ürünleri (pekmez, pestil, şarap vs.), yöresel zeytinler ve zeytinyağı, Siirt ilinde kavrulmuş Antep fıstığı (Siirt çeşidi), nar, bal ve peynir, Şırnak ilinde yayla balı, tahin ve yöresel peynirler, Batman ilinde çilek, Antep fıstığı ve yöresel üzümlerin işlenmesinden elde edilen ürünler markalaşma potansiyeli olan ve ihracata konu ürünlerdir. Mardin ili bulgur üretiminin ve ihracatının en fazla yapıldığı iller arasındadır. Bulgurun hammaddesi olan durum buğdayı üretiminde 2021 yılı verilerine göre Mardin, yaklaşık 378 bin ton üretim ile Türkiye'de Şanlıurfa ve Konya illerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Bunun yanında Türkiye toplam bulgur ihracatının yüzde 20'sinden fazlasını gerçekleştirmektedir (GAİB, 2021). Siirt ili 2021 yılı verilerine göre 26 bin tonu aşan yıllık Antep fıstığı üretimiyle ülke geneli toplam üretimde yüzde 22'lik bir paya sahiptir. Ayrıca katma değeri yüksek bir başka ürün olan doğal bal üretiminde 2.300 tonu aşan üretimiyle iller arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. Bununla birlikte Bölgede son yıllarda artış eğilimi gösteren organik tarımda ise güncel verilere göre ülke içinde yüzde 4'lük bir paya ulaşılmıştır.

Son yıllarda coğrafi işaret tescili alan ve tescil süreci devam eden ürünlerden; Mardin Bulguru, Kızıltepe Kırmızı Mercimeği, Derik Halhali Zeytinyağı, Siirt Fıstığı, Sason Çileği, Pervari Balı, Faraşın Yaylası Balı'nın tanıtımı noktasında önemli bir mesafe kat edilmiştir. Tescil ve tanıtım çalışmaların katma değeri yüksek diğer yerel ürünlerde de yürütülmesi önemlidir. Markalaşmış ürünler bölgede gıda sanayinin gelişimine önemli katkı sağlayacağı gibi yapılacak AR-GE çalışmaları ile ürün geliştirme faaliyetleri de pazarın genişlemesini sağlayacaktır.

Katma değeri yüksek ve rekabet gücüne sahip yerel tarım ürünlerinin tanıtım ve pazarlama çalışmalarına destek verilerek ürünlere olan talebin artırılması ve bu ürünlerin işlenmesine yönelik gıda imalat sanayinin desteklenmesi Bölge için stratejik öneme sahiptir. Talep kaynaklı üretim artışı, kaliteli üretim ile beraber rekabetçiliği artıracak, tarımsal üretimde sağlanacak katma değer artışı ile bölgede kırsal alanlar başta olmak üzere ekonomik refahın iyileşmesi desteklenmiş olacaktır.

Geleneksel yöntemlerle üretilen yöresel ürünlerin yenilikçi yöntemler ile geliştirilmesi ve katma değerli hale dönüştürülmesi, mevcut işletmelerin üretim ölçeğinin büyütülmesi, tanıtımın yanı sıra hedef pazar

araştırması ve pazara uygun üretim faaliyetlerinin desteklenmesi hususlarında ilgili paydaşlar arasında sıkı bir iş birliği ve koordineli bir çalışma yürütülmesi önemlidir. Yerel tarım ürünlerinin pazarda rekabet edebilmesi için komşu ülke pazarlarının ihtiyaçlarına göre üretim planlaması yapılması, iç pazarların ihtiyaçlarının doğru analiz edilmesi, üretilen ürünlerde gıda analizi ve sertifikasyon çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, gıda sanayi ile köprü görevi görecektir güçlü kooperatifler oluşturulmalı ve teknik kapasiteleri geliştirilmelidir. Bölgede yetiştirilen tarımsal ürünlerin katma değerini yükseltmeye yönelik araştırma-geliştirme çalışmalarında üniversite, tarımsal araştırma enstitüleri ve Ajans iş birliği önemlidir.

Bölgede gıda analiz ve denetim altyapısının desteklenmesi, Nusaybin, Cizre ve İdil ilçelerinde yoğunluk kazanan atıl durumdaki taşlık tarım arazilerinin temizlenerek organik tarıma kazandırılması, Şırnak ve Siirt'te yöresel bal üretimi yapan işletmelerin apiterapi ürünleri üretimine yönlendirilmesi, Dicle Nehri'ni besleyen su kaynakları ile Ilisu Baraj Gölü başta olmak üzere tatlı sularda su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi, uygun iklim özelliklerine sahip bölgede örtü altı yetiştiriciliğin desteklenmesi, bağcılıkta verim ve kalite artışına yönelik modern terbiye sistemlerinin teşvik edilmesi öne çıkan diğer müdahale alanlarıdır.

6.1.3.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgede organik tarım ve iyi tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

Güvenli gıda üretiminde artış sağlayabilmek için organik tarım ve iyi tarım uygulamalarına yönelik teknik destek sağlanacaktır. İdil, Cizre ve Nusaybin ilçe sınırlarında kalan ve uzun yıllardır tarım yapılmamış taşlık araziler temizlenerek bu alanların değerlendirilmesine yönelik pilot projeler hayata geçirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: İdil, Cizre, Nusaybin ilçeleri

2. Yöresel ballar ve katma değeri yüksek arı ürünlerinde üretim ve kalite artırılabilecektir.

Arıcılık sektöründe güçlü bir potansiyele sahip olan Siirt ve Şırnak illeri başta olmak üzere yöresel bal üretiminde verimi artırma ve ekonomik değeri yüksek apiterapi ürünlerinin (arı sütü, polen, propolis, arı zehri gibi) üretimine yönelik kapasite artışı sağlanacaktır. Ajans desteği ve bölge üniversiteleri iş birliğinde gıda analiz ve kontrol laboratuvarı tesis edilecek ve mevcut altyapı güçlendirilecektir. Flora haritaları oluşturulacak, kontrollü üretim alanları belirlenecek, arıcılık ürünlerini üreten, satan işletmeler kayıt altına alınacak ve izleme-denetim sistemleri etkinleştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Beytüşşebap, Pervari, Sason, Kozluk, Derik, Savur ilçeleri

3. Su ürünleri yetiştiriciliğine uygun alanlar belirlenecek ve sektörün gelişimi teşvik edilecektir.

Dicle Nehri'ni besleyen su kaynakları ile bunlar üzerine kurulu baraj gölleri alabalık gibi tatlı su ürünlerinin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Uygun alanların belirlenmesine yönelik fizibilite çalışmaları sürdürülecek ve mevcut üretim kapasitesi geliştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Uludere, Güçlükönak, Dargeçit ilçeleri

4. Bitkisel ve hayvansal ürünlerin depolanması, işlenmesi ve paketlenmesine yönelik tesisler kurularak üretim kapasitesi güçlendirilecektir.

Bölgenin sıcak iklim koşulları dikkate alındığında raf ömrü kısa tarım ürünlerinin bozulmadan pazara erişebilmesi için soğuk hava depolarına ve işleme tesislerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bölge meyveciliğinde önemli bir üretim hacmine sahip üzüm ve fıstık başta olmak üzere bal ve keçi sütü gibi hayvansal ürünlere yönelik gıda sanayi ve ticaret altyapısının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu ürünlerin sağlıklı koşullarda muhafaza edilmesi, işlenerek ve ambalajlanarak katma değerinin artırılması için bölgede soğuk hava deposu, lisanslı depo, işleme ve paketlenme tesisleri kurulmasına yönelik girişimler desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Sason, Midyat, Mazıdağı, Silopi, Erüh, Pervari, Derik ilçeleri

5. Yöresel ürünlerin markalaşma, tanıtım ve pazarlama çalışmaları desteklenecektir.

Hedef pazarlar belirlenecek, komşu ülkelerin, bölgelerin beslenme ve tüketim alışkanlıkları dikkate alınarak pazara uygun üretim planlaması yapılacaktır. E-ticaret altyapısı geliştirilecek ve kullanımı yaygınlaştırılacaktır. Küçük üreticiler ve kooperatiflerin pazarlama imkanlarını genişletmek üzere Bölge dışında satış noktaları ve Bölge içinde yöresel ürün pazarları tesis edilecektir. Ulusal düzeyde ve AB'de coğrafi işaret tescil çalışmaları ve gıda fuarlarına katılım teşvik edilecektir. Tarım turizminin geliştirilmesine yönelik girişimler desteklenecektir. Ticaret borsaları ve satış kooperatiflerinin kapasiteleri güçlendirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez, Pervari, Beytüşşebap, Sason, Kozluk, Gercüş, Midyat, Artuklu, Derik İlçeleri

6. Tıbbi ve aromatik bitkiler kırsal ekonomiye kazandırılacaktır.

Bölgenin yüksek rakımlı belli kesimleri ile orman köylerinde doğal koşullarda yetişen birtakım endemik bitkiler ile tıbbi ve aromatik bitkiler önemli bir ekonomik potansiyel barındırmaktadır. Kırsal yerleşimlerde yaşayan nüfus hedef grup olmak üzere, bunların doğadan toplanarak veya yetiştiriciliği yapılmak suretiyle ticareti teşvik edilecektir. Bu bitkilerin hangi sektörde ne şekilde değerlendirilebileceğine dair araştırma çalışmaları ve bunların depolanması, işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik girişimler desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Zahter (Ömerli, Savur), Meyan (Siirt Merkez), Meşe Palamudu (Mazıdağı, Ömerli, Savur, İdil)

7. Gıda kalite ve güvenliğini temine yönelik altyapı güçlendirilecektir.

Pazarda rekabet gücünü belirleyen önemli unsurlardan biri de ürün kalitesidir. Ürün standardizasyonunu sağlama noktasında, sertifikasyon ve kalite yönetim sistemleri geliştirilmesine yönelik girişimler desteklenecektir. Üretim-satış zincirinde sağlıklı bir izleme ve denetim yapısı geliştirilecektir.

6.1.4. HEDEF 4: Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır

6.1.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

İklim değişikliğine bağlı gelişen kuraklığın bölge tarımına etkisinin belirgin şekilde hissedildiği günümüzde sürdürülebilir tarım kavramı önem kazanmıştır. Bu bağlamda bölgedeki toprakların, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının, ormanların, doğal bitki örtüsünün ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik tedbirler alınması tarımsal üretkenliğin devamlılığı açısından elzemdir.

Türkiye genelinde olduğu gibi bölgede de tarım arazilerinin tarım dışı kullanımları yıllar içinde artış göstermiştir. 2011-2021 yılları arasında toplam işlenen tarım alanlarındaki değişime bakıldığında Türkiye'de yüzde 3'lük, bölgede ise yaklaşık yüzde 9'luk bir daralma olduğu görülmektedir (TÜİK, 2021). Bu da bölgede, son on yıllık dönemde 50.000 hektardan daha fazla alanın kaybı anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra Mardin'de toplam alanın yüzde 7,31'i, Siirt'te yüzde 13,52'si, Şırnak'ta yüzde 15,81'i, Batman'da ise yüzde 19,28'i şiddetli ve çok şiddetli erozyon alanı olarak tanımlanmaktadır. Mardin hariç bölge illerindeki bu oran ülke ortalamasının (yüzde 12,67) üzerindedir.

İklim özellikleri itibarıyla tarımda sulama ihtiyacının en fazla olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bölge genelinde sulu tarım yapılan alanlar son on yılda artarak yüzde 34 seviyesine ulaşmış olup önümüzdeki dönemde sulamaya açılan yeni alanlarla birlikte daha hızlı bir genişleme öngörülmektedir. Bu durum mevcut su kaynaklarının verimli kullanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. GAP sulama projelerinde Bölge illerini kapsayan etapların tamamlanamamış olmasından dolayı geniş ovalara ve verimli topraklara sahip Mardin ilinde son yirmi yılda yer altı sulama kuyularının sayısı oldukça artmıştır. Buna bağlı olarak yer altı su seviyesi her geçen yıl azalmakta, bilinçsiz sulama sonucu toprak dengesi bozulmaktadır. Bu verimli

topraklarda önümüzdeki yıllarda tuzlaşmaya bağlı çoraklaşma riski ortaya çıkabilecektir. Halihazırda yaklaşık 400-600 metre arası derinlikten pompajla ova arazilerinin sulanıyor olması çevresel risklerin yanı sıra artan enerji tüketimi ile tarımsal üretim maliyetlerinde de ciddi bir artışa neden olmaktadır. Bu nedenle su kaynaklarının tasarruflu kullanımına yönelik gerekli tedbirlerin alınması ve GAP kapsamındaki büyük sulama projelerinin ivedilikle tamamlanarak bölge ekolojisine uygun bir bitkisel üretim ve su yönetimi planı hazırlanması öncelikli müdahale alanlarıdır. Bölgede sulama altyapısının güçlendirilerek salma sulama yapılan alanlarda basınçlı sulama sistemlerine geçiş sağlanmalıdır. Basınçlı sulama yöntemleri olan damla ve yağmurlama sulama yöntemlerinde, yüzey sulama yöntemlerinden salma sulamaya göre yüzde 50-60 oranında su tasarrufu sağlanmaktadır (Kodal ve Ahi, 2018).

Kimyasal gübre kullanımının artması, zirai ilaçlamada hatalı uygulamalar ve anız yakımı gibi çevreyi de olumsuz etkileyen faaliyetler de tarımsal kaynaklara zarar vermektedir. İlaçlama etkisi ile yer altı ve yer üstü sularında nitrat kirlilikleri oluşmakta, yanlış ve fazla gübre kullanımı ile de toprak zarar görmektedir.

Bitki örtüsü açısından bölge değerlendirildiğinde; Türkiye geneli arazi dağılımına göre, bölgedeki tarım alanları ile orman ve mera alanları oranının daha düşük olduğu söylenebilir. Tarım ve Orman İl Müdürlükleri 2021 yılı verilerine göre bölge toplam alanının yüzde 23,33'ü tarım alanı, yüzde 28,52'si orman alanı ve geri kalan yüzde 48,15'i ise diğer alanlardır.

Yeterli ve sağlıklı gıda arzının devamlılığını sağlayabilmek için tarımsal kaynakların korunarak üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması gereklidir. Toprak yapısına ve iklim özelliklerine uygun bitki deseninin belirlenmesi, ağaçlandırma ve ıslah çalışmalarıyla erozyona karşı önlem alınması, tarım alanlarının, ormanların, mera ve çayırların korunması, su kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması, doğal kaynakların yanlış tarımsal uygulamalar ile kirlenmesinin engellenmesi ve biyoçeşitliliğin/genetik kaynakların korunması sürdürülebilir tarım açısından önemli müdahale alanlarıdır. Bu hedefe yönelik bilinçlendirme ve farkındalık yaratma faaliyetleri de yaygınlaştırılmalıdır.

6.1.4.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Biyoçeşitliliğin tespiti ve korunmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Gen kaynakları yönünden zengin olan bölgenin biyoçeşitlilik potansiyelinin belirlenerek koruma altına alınması amaçlanmaktadır. Yok olma riski bulunan türler için koruma stratejileri geliştirilecek ve yerel bitki çeşitlerinin yerinde muhafazası amacıyla arazi gen merkezleri kurulmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Öncelikli olarak Şırnak il geneli

2. Bölgesel düzeyde kuraklık ve iklim değişikliğine uyum düzeyi artırılacaktır.

Kurak ve yarı-kurak iklime sahip bölgenin tarımsal üretiminin iklime duyarlılığını mekânsal olarak ortaya koyacak ve bölgede tarımsal üretim yapısının iklim değişikliğinden nasıl etkileneceğine dair bir haritalama, ürün deseni oluşturma ve olası etkilere uyum önerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Çölleşme hassasiyet riski yüksek olan bölgenin güney ve güneybatı kesimleri

3. Bölge ekolojisine uyum sağlamış yerel çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah çalışmaları desteklenecektir.

Kurak iklim koşullarına ve zararlılara karşı dayanıklı, verim düzeyi yüksek yerel çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah çalışmalarında üniversite ve tarımsal araştırma enstitüleriyle iş birlikleri geliştirilecektir.

4. Ekosistemi tehdit eden tarım kimyasallarının bilinçsiz kullanımı azaltılacaktır.

Tarımsal ilaçlar ve kimyasal gübreler bilinçsiz kullanıldığı zaman toprak başta olmak üzere doğal kaynaklara ciddi zararlar vermekte ve ürün kalitesini de bozmaktadır. Bunun yanı sıra bitkisel ve hayvansal ürünlerdeki kimyasal kalıntılar insan sağlığını da tehdit etmektedir. Bilinçsiz kullanım ihracatı da olumsuz etkilemektedir. Bu kapsamda tarımsal danışmanlık faaliyetleri artırılacak ve denetim mekanizması güçlendirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, Kurtalan, Silopi gibi Derik, Sason, Kozluk, Pervari ve Beytüşşebap ilçeleri

5. Mera ve orman alanları korunacak, orman köylerine yönelik gelir getirici faaliyetler geliştirilecektir.

Bu doğal alanların koruma-kullanma dengesi gözetilecektir. Meralarda ıslah çalışmaları yapılarak altyapı eksiklikleri giderilecek, ekolojik dengenin korunabilmesi adına bozuk orman alanları rehabilite edilecek ve ağaçlandırma faaliyetleri yürütülecektir. Bölge ormanlarında geniş bir yayılım gösteren meşe palamudu, tıbbi ve aromatik bitkiler gibi odun dışı orman ürünlerinin belirlenmesi ve etkin bir şekilde değerlendirilmesi sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Beytüşşebap, Uludere, İdil, Eruh, Pervari, Dargeçit, Hasankef ilçeleri

6. Tarımsal sulamada ve seralarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılacaktır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi toplam güneşlenme süresi ve güneş enerjisi potansiyeli açısından en avantajlı bölgedir. Bununla birlikte Bölgede Güçlükönak, Beytüşşebap, Dargeçit, Siirt Merkez ve Kozluk ilçeleri jeotermal kaynaklara sahiptir. Bu potansiyelin tarımsal sulamada ve seralarda değerlendirilmesine yönelik projeler hayata geçirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Güçlükönak, Beytüşşebap, Dargeçit, Siirt Merkez ve Kozluk ilçeleri

7. Tarımsal sulamada kaynak verimliliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Bölgenin verimli ovalarında (Derik, Kızıltepe, Nusaybin, Artuklu, Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri) derin sulama kuyularından pompajla yapılan sulamalar yeraltı su kaynaklarını tehdit etmekte ve yüksek enerji tüketimine bağlı tarımsal üretim maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. Bu alanların cazibeyle sulanmasını sağlayacak GAP sulama projelerinin ivedilikle tamamlanması elzemdir. Bu tarımsal arazilerde suyun ve enerjinin verimli kullanılması ile toprağın korunmasına yönelik tedbirler alınacak, araştırma ve analiz çalışmaları yapılacak, pilot program ve projeler yürütülecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Derik, Kızıltepe, Nusaybin, Artuklu, Cizre, İdil ve Silopi ilçeleri

8. Tarımsal atıkların biyoenerji dönüşümüyle ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.

Tarımsal üretimin önemli bir yer tuttuğu bölgede anız yakımı ve hayvansal atıklar çevreyi olumsuz etkilemektedir. Yerel idareler öncülüğünde bitkisel ve hayvansal atıkların toplanarak enerji üretiminde değerlendirilmelerine yönelik fizibilite çalışmaları yürütülecek ve tesisleşme sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Midyat Kurtalan ve Silopi ilçeleri

9. Yerel potansiyel ve değişkenler dikkate alınarak bölgede mikro havza alanları belirlenecek ve tarımsal planlama yapılacaktır.

Sürdürülebilir tarımsal üretim için bölgenin arazi ve toprak yapısı, iklim koşulları, su potansiyeli, yurt içi ve komşu ülke pazar durumu, tarımsal mekanizasyon seviyesi, sanayileşme durumu vb. veriler dikkate alınarak mikro havza alanları düzeyinde kısa, orta ve uzun vade için üretim planı oluşturulacaktır.

6.1.5. HEDEF 5: Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasiteleri Artırılacak ve Rekabet Gücü Geliştirilecektir

6.1.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Bölge genelinde gerek hayvancılıkta gerekse bitkisel üretimde ortalama işletme büyüklükleri ekonomik işletme büyüklüğünün altındadır. Kırsal bölgeler başta olmak üzere tarımsal üretim faaliyetleri; ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde, geleneksel yöntemlerle sürdürülmekte ve genellikle öz tüketim öncelikli yapılmaktadır. Bu duruma bağlı olarak üretim ölçeği ile paralel bir şekilde tarımsal işletmelerin verimlilik değerleri ve pazarda rekabet güçleri de zayıf kalmaktadır.

Bölgede tarımsal örgütlenmeler sayıca fazla olsa da kurumsal kapasitelerinin zayıf olduğu ve işlevlerini yerine getiremedikleri görülmektedir. Tarımın gelişmesinde kritik bir yeri olan örgütlenme; küçük üreticilerin üretim girdilerini uygun koşullarda temin edebilmeleri, ürettikleri ürünleri en uygun fiyatta satabilmeleri ve yaşadıkları sorunlara karşı ortak hareket edebilmeleri açısından önemli bir araçtır. Bölgedeki tarımsal örgütler; devamlılıklarını sağlayıcı finansal kaynaklar bulmakta zorlanmakta ve üye aidatlarının toplanması konusunda da sıkıntılar yaşamaktadırlar. Tarımsal örgütler, genel olarak teknik kapasite açısından da zayıf olduğundan asli görevleri olan üreticilere rehberlik etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Tarımsal örgütlenme düzeyinin zayıf olması üretimin verimliliği ve ürünlerin pazarlanması noktasında da önemli sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır.

Arazilerin miras yoluyla küçülmekte olduğu bölgede, sulama yatırımlarının tarla içi geliştirme ve arazi toplulaştırma çalışmalarıyla beraber ova kesiminde ilerletiliyor olması olumludur. GAP Bölgesi'nde Mardin ve Batman illerinde Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından sulamaya açılacak alanların tümünde sulamadan önce arazi toplulaştırma çalışmalarının tamamlanması planlanmaktadır. 2013-2020 yılları arasında TRC3 Bölgesi illerinden Mardin'de 265.392 hektar ve Batman'da 51.570 hektar alanda arazi toplulaştırma çalışması yapılmıştır. Siirt ve Şırnak illerinde çalışmalar henüz hazırlık aşamasındadır. Bu çalışmalarda sadece arazilerin birleştirilmesi değil, sulama hizmetlerinin geliştirilmesine uygun bir yapının ortaya çıkarılması da amaçlanmaktadır. Bölge illerinde devam eden projelerin ivedilikle bitirilmesi ve fiili olarak henüz başlamadığı illerde de bu çalışmalara öncelik verilmesi önemlidir. Benzer bir şekilde ortalama arazi büyüklüklerinin günümüz şartlarında ekonomik bir değer taşımadığı dağlık kırsal yerleşimlerde de arazi toplulaştırma çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi halde kırsalda arazilerin ekonomik işletme büyüklüğünün altına düşmesi, tarımsal verimliliği düşürmekte, üretim maliyetlerini yükseltmekte, üretimi ve rekabeti olumsuz etkilemektedir.

Bu konuda, 2014 yılında Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılarak "yeter gelirli tarımsal arazi" kavramı tanımlanmış ve her bir ilçe bazında farklı olmak üzere Türkiye'de asgari yeter gelirli tarımsal arazi büyüklükleri yasa da 150 dekar ve üzeri olarak belirlenmiştir. 2001 yılında yapılan son tarım sayımında ortalama arazi büyüklüğü yaklaşık 60 dekar iken bu ortalama rakam AB ülkelerinde yaklaşık 180 dekardır. Tarım işletmelerinin yüzde 64,9'unda arazi büyüklüğü 50 dekarın altında ve işletmelerin yaklaşık yüzde 83,4'ünde arazi büyüklüğü 100 dekarın altındadır. Diğer taraftan küçülen bu işletmeler ortalama 5 parçadan (hisse) oluşmaktadır (Doğan, 2017). Bu tarım sayımına göre Bölge illerinden; Batman'da 50 dekardan az olan işletmelerin toplam işletmeler içindeki payı yüzde 50,3 Siirt'te yüzde 83,8 Şırnak'ta yüzde 41,8 ve Mardin'de yüzde 57,1 civarındadır. Parçalı işletme yapısı, teknoloji kullanımını güçleştirmekte, emek verimliliğini düşürmekte ve sulama yatırımlarının etkin ve verimli bir şekilde yerini bulmasını zorlaştırmaktadır.

Bölgede büyük ölçekli tarımsal işletmeler az olduğu gibi entegre üretim yapan tesisler, yani bitkisel üretim ve hayvansal üretimin bir arada yapıldığı işletmeler de çok az sayıdadır. Buna yönelik kırsal kalkınma alanında çalışan kurum/kuruluşların belirli dönemlerde kooperatiflere ve birliklere sağladıkları destek ve kredilerde beklenen başarı sağlanamamıştır. Gerek bu yapıların teknik kapasitelerinin yetersiz oluşu ve işletme döneminde doğrudan finansman desteği ve teknik destek sağlanmaması, gerekse denetimin yeterli düzeyde yapılmaması gibi nedenlerle yapılan tesislerin bir kısmı atıl kalmış ve kaynaklar yerinde kullanılamamıştır.

Kırsal yerleşimler başta olmak üzere tarımsal verimliliği ve rekabet gücünü artırmak suretiyle ekonomik refah seviyesinin iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu amaçla tarım paydaşları arasında güçlü bir işbirliği ve koordinasyon tesis edilmek suretiyle; küçük aile işletmelerinin teknik ve finansal olarak desteklenerek üretim kapasitelerinin güçlendirilmesi, iyi model oluşturabilecek kooperatiflerin kurulması ve teşvik edilmesi, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme çalışmalarının hızlandırılması, kırsal alanlarda yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve genç çiftçilerin/girişimcilerin teşvik edilmesi suretiyle kırsal göçün önlenmesi önemli müdahale alanlarıdır.

6.1.5.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Kırsal ekonominin güçlendirilmesi kapsamında genç girişimcilere yönelik teknik ve finansal teşvikler artırılabacaktır.

Tarımla uğraşan nüfusun yaş ortalaması yüksektir. Kırdan kente göç eğiliminin azalması ve nitelikli genç nüfusun kırsalda tutundurulması amacıyla genç girişimcilere yönelik destek programları uygulanacaktır. Uygulanacak teknik destek programları ile modern tarım, iş geliştirme, ürün pazarlama gibi alanlarda mesleki gelişim sağlanacak, tarımsal eğitim, yayım hizmetlerinin etkinliği artırılabacaktır ve genç girişimcilerin kırsal bölgelerde yapacakları yatırımlar desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki 5. ve 6. gelişmişlik seviyesinde bulunan 22 ilçe

2. Aile işletmelerine özel destek modelleri geliştirilecek ve kırsalda gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi sağlanacaktır.

Kırsal yerleşimler başta olmak üzere tarımsal üretim faaliyetleri ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde, geleneksel yöntemlerle sürdürülmekte ve öncelikli olarak öz tüketime yönelik yapılmaktadır. Aile işletmelerinin ihtiyaçlarını referans alan destek programları geliştirilecektir. Tarımsal eğitim, yayım, danışmanlık hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılacak, tarım sigortası uygulamalarından yararlanma düzeyleri artırılabacaktır. Bu işletmelerin kırsal turizm, yöresel ürünler, geleneksel el sanatları gibi tarım dışı gelir getirici faaliyetleri teşvik edilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki 5. ve 6. gelişmişlik seviyesinde bulunan 22 ilçe

3. Tarımda sözleşmeli üretim modeli yaygınlaştırılacaktır.

Küçük aile işletmelerin en temel sorunu ürünlerini hak ettiği fiyata satmakta yaşadıkları zorluktur. İç ve dış pazarda rekabet gücünü azaltan bu duruma karşı söz konusu işletmeleri merkeze alan, tarım ticaretinde aracıları ortadan kaldırarak üretici ile sanayici arasında sözleşmeli üretimi teşvik eden pilot programlar tasarlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Nusaybin, Cizre, Kurtalan, Silopi gibi Derik, Sason, Kozluk, Pervari ve Beytüşşebap ilçeleri

4. Üretici örgütlerinin kurumsal kapasiteleri güçlendirilecek ve etkinlikleri artırılabacaktır.

Bölgedeki kooperatif, birlik ve tarımsal işletmelerin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çiftçi örgütlerinin yapısal sorunlarının tespit edilerek çözümler geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Tanıtım ve pazarlama konuları başta olmak üzere yönetim danışmanlığı hizmeti sağlanacaktır. Çiftçilerin ortak kullanımına yönelik makine parkları desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Siirt Merkez, Şırnak Merkez, Pervari, Batman Merkez ilçeleri

5. Tarım arazilerinin bölünmesini önleyici tedbirler hayata geçirilecek ve ortalama üretim ölçeğinin büyümesi sağlanacaktır.

Küçük ölçekli aile işletmelerinin ağırlıkta olduğu yapıda, ortalama işlenen tarım alanı küçük, hayvan varlığı az ve üretim miktarı düşüktür. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme faaliyetleri öncelikli müdahale alanlarındandır. Miras ve satış yoluyla intikaller tarım arazilerinin küçülmesine ve parçalı hale gelmesine neden olmaktadır. Tarımsal arazilerin verimli değerlendirilebilmesi ve üretimde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için ölçek ekonomisi koşullarının sağlanması gerekmektedir. Buna yönelik kırsal yerleşimlerde belirlenecek pilot havzalarda yöre koşullarını dikkate alarak hazırlanacak bitkisel ürün deseni üzerinden birlikte üretimi ve kooperatifleşmeyi teşvik edici projeler uygulanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Uludere, Beytüşşebap, Eruh, Pervari, Şirvan, Kozluk, Sason, Dargeçit, Mazıdağı, Ömerli, Savur

6. Kırsal yerleşimlerde temel altyapı imkanlarının geliştirilmesi sağlanacaktır.

Kırsal kesimlerdeki tarımsal arazilere kolaylıkla ulaşım için köy yolları ile köy yerleşik alanı ve tarla, bağ, bahçe arasında bağlantı yollarının yapılması veya iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte ağırlıklı olarak kuru tarım yapılan bölgede verim artışı sağlayabilmek adına sulama altyapısını geliştirmeye dönük proje ve programlar hayata geçirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgede 5. ve 6. gelişmişlik kademesinde yer alan 22 kırsal ilçe

7. Tarım ve kırsal kalkınma konularında faaliyet gösteren kurum/kuruluşların kurumsal kapasiteleri geliştirilecek, iş birliği ve koordinasyon güçlendirilecektir.

Tarım sektöründe çok sayıda kurum/kuruluş faaliyet yürütmekte ve sektöre yönelik destek programları uygulamaktadır. Kurumsal kapasite ve beşerî sermayenin geliştirilmesi önemli müdahale alanlarındandır. Bununla beraber, Bölge tarımının sorunlarının çözülerek rekabetçi bir yapıya kavuşturulması, yürütülmekte olan faaliyetlerin hedefe ulaşması, desteklerin doğru yönlendirilmesi ve fayda düzeyinin artırılması noktasında bölgede faaliyet gösteren GAP BKİ, üniversiteler, araştırma enstitüleri, kalkınma ajansı, tarım ve orman il/ilçe müdürlükleri, TKDK, üretici örgütleri ve özel sektör arasında iş birlikleri geliştirilmesine ve koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. İş birliği kültürü ve koordinasyonun güçlendirilmesi için ortak platformlar hayata geçirilecektir.

6.2. TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ, TURİZMDE BÖLGENİN REKABETÇİLİĞİNİN ARTIRILMASI

Yerleşik hayata geçilmesi, ilk tapınağın kurulması, tarımın yapılması ve yazının icadı gibi uygarlığın ilk adımlarının atıldığı Mezopotamya, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Sahip olduğu bu özellikleriyle Mezopotamya, global ölçekte eşsiz kültürel değerleri ve özgünlüğü barındırmaktadır.

Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan TRC3 Bölgesi'nde Asur, Babil, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Artuklu, Selçuklu, Eyyubi ve Osmanlı gibi birçok devletin kültürel mirasına ev sahipliği yapmaktadır. Zengin tarihi ve kültürel miras varlıkları bulunan bölge, kültür ve inanç turizmi noktasında yüksek bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, doğal güzellikleri ve kendine has mimarisi ile doğa turizmi açısından da oldukça zengindir.

TRC3 Bölgesi'nin bu güçlü turizm potansiyeline karşın Bölgeyi ziyaret eden yabancı turist sayısının düşük kalması, mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Tablo 12'de görüleceği üzere yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında yıllar içerisinde artış olsa da hala beklenen düzeye erişilmemiştir.

Tablo 12. Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Tesise Geliş Sayısı (2015-2022)

Yıl	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	Türkiye
2015	239.832	79.263	20.662	81.882	421.639	70.543.380
2016	167.362	92.821	27.860	86.538	374.581	59.383.867
2017	240.771	130.676	35.520	132.918	539.885	61.952.005
2018	332.321	160.913	45.487	128.044	666.765	71.957.656
2019	326.962	159.066	47.094	140.464	673.586	80.866.762
2020	186.768	120.104	41.300	143.153	491.325	41.879.434
2021	415.542	171.721	41.377	147.460	776.100	70.737.761
2022	482.515	186.917	42.745	158.806	870.863	92.367.350

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023.

Bununla birlikte tablo 13'te görüleceği üzere Bölge'yi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri de Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bölge'ye gelen turistler genellikle şehir merkezlerinde bulunan tarihi ve kültürel yapıları ziyaret ederek aynı gün veya kısa süre (ortalama bir gece) konaklayarak bölgeden ayrılmaktadır.

Tablo 13. Yerli ve Yabancı Ziyaretçilerin Ortalama Konaklama Süresi

Yıl	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	Türkiye
2015	1,4	1,3	1,3	1,6	1,4	2,5
2016	1,5	1,4	1,4	1,3	1,4	2,5
2017	1,6	1,7	1,7	1,5	1,6	2,6
2018	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6	2,7
2019	1,9	1,6	1,6	1,7	1,7	2,7
2020	1,7	1,7	0,7	1,4	1,5	2,2
2021	1,6	1,6	1	1,4	1,5	2,4
2022	1,6	2	1,7	1,4	1,6	2,6

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022.

Bölgeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısının az olması ve ortalama kalış süresinin düşük olmasının en önemli sebebi turizm altyapısının yetersiz olmasıdır. Öncelikle bölgede ziyaret edilen mekanların fiziki altyapısı, Bölge illerindeki konaklama tesisi sayısı ve koşulları noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Bölgedeki diğer bir sorun ise, restoranların ve eğlence mekanlarının sayısının ve hizmet kalitesinin yetersiz olmasıdır. Bunun haricinde Bölge turizmini olumsuz etkileyen önemli bir sorun da uzun süre devam eden terör olaylarının oluşturduğu olumsuz algıdır. Bölgenin turizm alanında rekabetçiliğinin artırılması için yeni konaklama tesislerinin, restoranlarının ve eğlence mekanlarının açılması, mevcut tesislerin hizmet kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca bölgeye yönelik olumsuz algının giderilmesi ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla tanıtım ve markalaşma faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir.

Bölge ağırlıklı olarak kültür ve inanç turizmi kapsamında ziyaretçi çekmektedir. Turizm türlerinin çeşitlendirilmesi ve yeni destinasyonların belirlenmesi bölgenin turizm rekabetçiliğine katkı sunacaktır. Doğal güzellikler açısından zengin olan bölgenin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve bu doğrultuda turizm altyapısının geliştirilmesi için yatırımların yapılması oldukça önemlidir. Kırsal turizmin gelişmesine yönelik olarak orta ve uzun vadede yapılacak olan yatırımlar kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılmasına da olumlu katkı sunacaktır.

2024-2028 BGUS'da turizm bölgesel kalkınma için en önemli sektörlerden biri olarak kabul edilmiş, sosyo-ekonomik büyümenin itici gücü olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda, destinasyon yönetimi, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, hizmet kalitesinin artırılması, yerel ürünlerin üretiminin desteklenmesi, markalaşma, pazarlama, dijital dönüşüm, doğal ve kültürel alanların korunması ve iklim değişikliği turizm sektörü için odaklanılan alanlar olarak tespit edilmiştir. Bu noktada, TRC3 Bölgesi'nin içinde bulunduğu koşullar değerlendirildiğinde, hizmet kalitesinin artırılması, turizm altyapısının geliştirilmesi, yeni destinasyonların belirlenmesi, bölgeye özgü ürünlerin desteklenmesi, markalaşma ve pazarlama çalışmalarının söz konusu strateji ile uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

2015 yılında BM tarafından oluşturulan ve devletler tarafından kabul edilen SKA ile yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele etmek ve iklim değişikliği düzeltmek için 17 küresel amaç oluşturulmuştur. Bu amaçlar; yoksulluğa son, açlığa son, sağlık ve kaliteli yaşam, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketimdir. Turizm sektörü belirtilen 17 küresel amaca doğrudan ve dolaylı olarak katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Bölge planında oluşturulan hedefler ve tedbirler SKA'ya hizmet edecek şekilde oluşturulmuştur.

Stratejik Öncelik	Hedefler
Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin rekabetçiliğinin Artırılması	1. Turizm Altyapısı Geliştirilecektir.
	2. Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Artırılacaktır.
	3. Turizm Türleri Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir
	4. Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır.
	5. Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları Geliştirilecektir.

6.2.1. HEDEF 1: Turizm Altyapısı Geliştirilecektir

6.2.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Yukarı Mezopotamya bölgesinde yer alan TRC3 Bölgesi, bulunduğu konum itibarıyla özellikle kültür ve inanç turizmi konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak altyapıda yaşanan eksikliklerden ötürü bu

potansiyel yeterince değerlendirilememektedir. Altyapı eksikliklerinin giderilmesi, bölgeye gelecek olan turist sayısının artmasını sağlayacaktır.

Bölgede turizm altyapı eksikliklerinin başında, turizm destinasyonlarına giden yolların yetersiz kalması gelmektedir. Ulaşım noktasında yaşanan aksaklıklar birçok destinasyonun ziyaret edilememesine yol açmaktadır. Yine bu konuyla ilişkili olarak, turizm destinasyonlarına giden yollar üzerinde yeterince yönlendirme levhaları da bulunmamaktadır. Mardin ilinde Dara Antik Kenti'nin, Siirt ilinde Siirt Kalesi ve Botan Vadisi'nin, Şırnak'ta ilçelere giden yolların, Batman'da Mor Kuryakos Manastırı'nın ulaşım altyapısının iyileştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca, Mardin ilinde ve Midyat ilçesinde yer alan tüm manastır ve kiliselere, Savur ilçesinde Dereiçi (Kıllıt) Köyüne, Nusaybin ilçesinde Mor Yakup Manastırı ve Zeynel Abidin Türbesine, Şırnak ilinde Mağara Köyüne giden yollar başta olmak üzere birçok turizm destinasyonunda yeterince yönlendirme tabelası bulunmamaktadır.

Bölgede öne çıkan diğer bir problem, birçok destinasyonda otopark alanı bulunmamakta ve çevre düzenlemesi yetersiz kalmaktadır. Bunun yanı sıra, bazı destinasyonlarda uygun yürüyüş alanları bulunmaması özellikle dezavantajlı kesimin erişimini zorlaştırmaktadır. Otopark alanı ve çevre düzeni konusunda Mardin ili özelinde Tarihi 1. Caddede, Batman ili özelinde Mor Kuryakos Manastırı'nda, Siirt ili özelinde Ulu Camii etrafında, Şırnak özelinde Cizre merkezde sorun bulunmaktadır. Turizm sezonunda araçlar ve tur otobüsleri park yeri bulamamaktadırlar.

Turizm destinasyonlarının yeterince temiz tutulmaması, ziyaretçi karşılama ve danışma noktası bulunmaması, uygun bekleme alanlarının ve temel ihtiyaçları için kullanabilecekleri tesislerin yetersiz kalması diğer önemli altyapı eksiklikleridir. Bu durum ziyaretçiler açısından olumsuz bir imaj yaratmaktadır. TRC3 Bölgesi bu açıdan incelendiğinde, Mardin ili özelinde Dara Antik Kentinde, Dereiçi (Kıllıt) Köyünde, Midyat Estel'de, Batman özelinde, Hasankeyf liman çevresinde, Siirt özelinde ise Botan Vadisi ile Tillo'da belirtilen tesisler ve alanlar olmadığı için sıkıntılar yaşanmaktadır. Bununla birlikte yukarıda bahsedilen destinasyonların tamamında çevre düzenlemesi yapılması gerekmektedir.

Tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmış olan bölgede arkeolojik kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılabilecek birçok kültür varlığı bulunmaktadır. Bu nedenle, bu alanların tespit edilmesine yönelik olarak çalışma yapılması oldukça önemlidir. Buna paralel olarak, halihazırda çeşitli projeler kapsamında arkeolojik kazı çalışmalarının devam ettiği Dara Antik Kenti ve Boncuklu Tarla gibi alanlarda yürütülen çalışmaların genişletilmesi ve yeni alanların ziyarete açılması oldukça önemlidir.

Bölgede altyapı konusunda ortaya çıkan bir diğer eksiklik konaklama tesisi ve restoran sayılarının yetersiz olmasıdır. Bölge'yi ziyarete gelen turistler, konaklama kapasitesinin yetersiz olmasından dolayı gününbirlik ziyaretler gerçekleştirmekte ve Bölge illerine yakın olan Diyarbakır ya da Şanlıurfa'da konaklamaktadır. Özellikle konaklama tesisi sayısının yetersiz olmasından dolayı, bölgede geceleme süresi Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. 2022 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre bölgede ortalama geceleme süresi 1,6 gün olup ülke ortalaması 2,6 gündür. Buna benzer şekilde, yöresel yemeklerin sunulduğu restoran sayıları da yetersiz kalmaktadır. Turistlerin tarihi yerleri görmek dışında, ziyaret etme amaçlarından biri de ziyaret ettikleri yerin yöresel ürünlerini tatmak ve mutfağını tanımaktır. TRC3 Bölgesi, zengin bir mutfağa sahip olmasına rağmen bölge mutfağını tanıttacak ve ziyaretçilerini ağırlayacağı sayıda ve nitelikte restorana sahip değildir.

6.2.1.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Batman, Siirt, Şırnak ve Mardin ilinde turistlerin en çok uğradığı destinasyonlardaki altyapı eksiklikleri tespit edilerek bu eksiklikler giderilecektir.

Turistlerin en çok uğradığı destinasyonlarda, otopark alanı, temel ihtiyaçlara yönelik imkânlar ve çevre düzenlemesi konusunda eksiklikler bulunmakta ve ziyaretçilerin kullanımına uygun bekleme alanları ve tesisler bulunmamaktadır. Belirtilen eksiklikler giderilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Dara Antik Kenti, Botan Vadisi, Mor Kuryakos Manastırı, Dereiçi (Kılıt) Köyü, Mor Yakup Manastırı ve Zeynel Abidin Türbesi, Mağara Köyü, Hasankeyf, Baykan, Tillo, Dargeçit ilçeleri

2. Turistik destinasyonlara ulaşımı sağlayan yollar iyileştirilecek ve erişilebilirliği artırılacaktır.

Turistik destinasyonlara giden yollar yetersiz kalmakta, özellikle tur otobüsleri için sıkıntı ve risk oluşturmaktadır. Ayrıca, bu konuyla ilgili olarak bu destinasyonlara giden yollarda yönlendirici levhalar bulunmamaktadır. Koru-kullan dengesiyle alternatif ulaşım noktaları sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Hasankeyf ilçeleri

3. Arkeolojik kazı çalışmaları yapılacak alanların belirlenmesi ve halihazırda devam eden kazı çalışmalarının ilerletilmesine yönelik programlar oluşturulacaktır.

Köklü bir tarihe ev sahipliği yapan bölgede arkeolojik alanların tespit edilmesine yönelik çalışmaların yapılması oldukça elzemdir. Bu çalışmalar, bölgeye ve Ülkeye yeni turizm destinasyonlarının kazandırılmasını, aynı zamanda turizmden alınan payın artırılmasını sağlayacaktır. Bu nedenle bu alanların belirlenmesi, korunması ve halihazırda devam eden (Dara Antik Kenti, Boncuklu Tarla gibi) arkeolojik kazı çalışmaları devam ettirilecektir.

4. Restorasyon ve renovasyon yapılması gereken tarihi anıtlar ve yapılar tespit edilecek ve bu yapıların restore edilmesi desteklenecektir.

TRC3 Bölgesi'nde birçok anıtsal yapı bulunmaktadır. Bu yapıların restorasyon ve renovasyon çalışmalarının yapılarak turizm destinasyonlarına dahil edilmesiyle ziyaret edilecek alanların sayısı artırılmış olacak ve aynı zamanda anıtsal yapıların koruma altına alınmasını da sağlamış olacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Siirt Merkez ilçeleri

5. Konaklama tesisi ve yöresel restoran sayılarının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

TRC3 Bölgesi konaklama tesisi ve restoran sayısı açısından yetersizdir. Bu alanda konaklama tesisi ve restoran sayılarının artırılması için bölgesel teşviklerin özel sektör temsilcileri ve ilgili STK'lara aktarılmasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır. Turizme yönelik tesislerin artırılması amacıyla yatırımcı çekme faaliyetleri yürütülecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Siirt Merkez, Baykan, Güçlükonak, Beytüşşebap ilçeleri

6.2.2. HEDEF 2: Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Artırılacaktır

6.2.2.1. Mevcut Durum ve Strateji

Turizm sektöründe hizmet kalitesinin belirli bir standartta olması sürdürülebilirliğin sağlanmasında en büyük etmendir. Turistlerin ziyaret ettikleri yerleri tekrar tercih etmelerinin sebepleri arasında hizmet kalitesi önemli bir yer tutmaktadır. Ulusal turizm acenteleri ile gerçekleştirilen görüşmeler ve 2022 yılı ağustos ayında gerçekleştirilen bölge planı çalıştaylarında, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin hizmet kapasitelerinin standartların altında olduğu vurgulanmıştır. Konaklama tesislerinin ve restoranların gerekli hijyene sahip olmaması, nitelikli iş gücünün yetersiz olması ve çalışanların davranışları ve bilgilendirme konusunda yetersiz olmaları öne çıkan hususlardır.

Konaklama tesisleri ve restoranlarla ilgili olarak, en çok şikâyet edilen bir diğer konu ise fahiş fiyat uygulamalarıdır. Bu yüzden bölgeye gelen turistler bölge illeri yerine civar illerde konaklama yapmayı

tercih etmektedirler. Bölgede fiyatların yüksek olması ve hizmette belirli bir kalite sağlanmaması, ilerleyen dönemlerde bölgeye gelen turist sayısının azalması riskini doğuracaktır.

Bölgede hizmet kalitesinin düşük olmasının en önemli sebepleri turizm tesis sahiplerinin genellikle küçük aile işletmelerinden oluşması ve istihdamda yaşanan sirkülasyondur. Turizm tesisi işletmecileri, çalışanları yıl boyunca istihdam edememektedirler. Dolayısıyla, sezon süresince istihdam edilen kişiler, sezon sona erdiğinde işten ayrılmaktadırlar. Bu durum nitelikli personelin başka illere ya da başka sektörler yöneline, işletmelerin de niteliksiz personel ile faaliyetlerini sürdürmelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte Mardin ili özelinde Tarihi 1. Cadde'de, Mardin Kalesi'nin bulunduğu alanda heyelan riski bulunmaktadır. Bu nedenle o alanda kurulan işletmelerin ruhsatlandırma problemi bulunmaktadır. Ruhsatlandırma probleminden kaynaklı olarak bu kurulan yerler sağlıklı bir şekilde denetlenememektedir. Bu durumda yine hizmet kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Hizmet kalitesinin artırılması için turizm işletmelerinin kurumsallaşması ve profesyonel bir anlayışıyla yönetilmesi önemlidir. Diğer yandan turizm sektörü çalışanlarına belirli aralıklarla eğitim hizmeti sunulması hizmet kalitesini olumlu etkileyecektir.

6.2.2.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Turizm sektöründe faaliyet gösteren konaklama tesisi ve restoranlar için hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik standartlar getirilecek ve daha sıkı denetim yapılacaktır.

Turizm sektöründe yer alan konaklama tesisi ve restoranların hizmet kalitesinin artırılması için katılımcı şekilde sektöre ilişkin turizm hizmet standartları kılavuzu hazırlanacaktır. Geliştirilen standartların uyulmasına yönelik yetkili kurum/kuruluşlar tarafından denetimler gerçekleştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Batman Merkez ve Siirt Merkez ilçeleri

2. Konaklama tesisi ve restoranlarda standart fiyat uygulamasına yönelik çalışmalar yapılacak ve konuyla ilgili denetimler artırılabacaktır.

Fahiş fiyat uygulamalarının uzun vadede turizm sektörünü olumsuz etkileyeceği hususunda bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılacak, fiyat uygulamalarının denetim mekanizması geliştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Batman Merkez ve Siirt Merkez ilçeleri

3. Konaklama tesisi ve restoranların kurumsallaşmasına yönelik olarak danışmanlık hizmetleri verilecektir.

Küçük aile şirketlerinin kurumsallaşmasına yönelik sektör temsilcileri, turizm işletmeleri ve ilgili paydaşların kapasite artışı sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Batman Merkez ve Siirt Merkez ilçeleri

4. Turizm sektöründe çalışacak nitelikli personel yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Bölge planı çalışmaları ve turizm odaklı toplantılarda turizm hizmet sektöründe çalışacak kişilerin yetiştirilmesi için eğitime orta öğretim düzeyinde başlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda ilgili kurumlarla iş birliği yapılarak eğitime orta öğretim düzeyinde başlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bununla birlikte, konaklama tesisi ve restoranların hizmet kalitesi düşük olduğu için, işletme sahiplerine ve çalışanlarına belirli aralıklarla eğitim verilerek hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmektedir.

Önerilen Uygulama Yeri: Artuklu, Midyat, Batman Merkez ve Siirt Merkez ilçeleri

6.2.3. HEDEF 3: Turizm Türleri Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir.

6.2.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Günümüzde önemi daha fazla artan turizm sektöründe, yaşam şartları ve beklentilerin değişmesi turist profilini değiştirmiş; bunun sonucunda deniz, kum ve güneş turizmi yerini alternatif turizm çeşitlerine bırakmıştır. Alternatif turizm çeşitleri kitle turizm türlerinden farklı olarak yavaş gelişen bir turizm hareketliliğini ortaya çıkarmıştır. Alternatif turizmde büyük turların aksine daha küçük gruplarla ya da bireysel gerçekleştirilen turlar ön plana çıkmakta, kişiler küçük ya da butik konaklama tesislerini tercih etmekte, yerel halkla uyumlu ve etkileşim içerisinde bir deneyimi ortaya çıkarmaktadır. Bu durum turistlerin deneyimlerini daha da kişiselleştirmektedir. Bununla birlikte, alternatif turizm çevre duyarlılığını ve çevreyi korumayı merkeze almaktadır. Alternatif turizm türleri arasında, doğa turizmi, yayla turizmi, sağlık, kültür ve inanç turizmi yer almaktadır.

TRC3 Bölgesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve dini mekanlar açısından kültür ve inanç turizmi noktasında öne çıkmaktadır. Bölgede turizm faaliyetleri sadece bahar aylarında ve ağırlıklı olarak kültür ve inanç turizmi bağlamında gerçekleştirilmektedir. Bölge'nin doğa ve kırsal turizm konusunda da potansiyeli bulunmaktadır, ancak kırsal turizmi konusunda sahip olduğu potansiyelden fayda sağlayamadığı görülmektedir. Kırsal turizm, kırsal alanlara ek gelir getirmekte, kırsalda ekonomik faaliyetleri artırmakta ve çeşitlendirmekte ve son olarak ek istihdam alanı oluşturmaktadır. Bir turizm faaliyeti olarak kırsal turizm; kırsalda yaşayan insanlara ait geleneklerin, yaşam tarzlarının ve kırsala ait etkinliklerin turistler tarafından deneyimlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Merkez ve Yılmaz; 2022). Kırsal turizm, kırsalda ekonomik faaliyetleri artırmakta, istihdam alanı oluşturmakta ve kırsal alanlarda yaşayanlara ek gelir getirmektedir. Bu nedenle, bölgede turizmin çeşitlendirilmesi açısından kırsal turizm potansiyelinin belirlenmesi ve kırsal turizmi de destekleyecek olan doğa turizmine yönelik yapılması bölgesel kalkınma açısından oldukça önemlidir. Bölge doğa turizmi açısından incelendiği zaman Mardin ili için, Nusaybin, Savur, Derik, Dargeçit ve Artuklu ilçeleri, Batman ili için Sason ilçesi, Siirt ili için Merkez ve Pervari ilçeleri, Şırnak ili için İdil ve Beytüşşebap ilçeleri öne çıkmaktadır.

Bölge'de doğa turizmi yanında çadır, kamp ve karavan alanlarının tespit edilmesi ve bunların fizibilite çalışmaları yapılarak turizme kazandırılması, turizmin çeşitlendirilmesi ve yeni destinasyonların belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bölge'de turizm türlerinin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılırken, bu çalışmalara paralel olarak UNESCO Dünya Miras Listesi ve cittaslow (yavaş şehir) adaylık çalışmalarına da başlanmalıdır. Günümüzde insanlar sadece UNESCO Dünya Miras ya da cittaslow listesinde bulunan yerlere yönelik olarak ziyaretler gerçekleştirilmekte ve buna yönelik olarak rota ve destinasyon çalışmaları yapılmaktadır. Bununla birlikte tarihi alanların ya da şehirlerin tescil edilmesi bölgenin turizm açısından bilinirliğinin daha hızlı bir şekilde artmasını sağlamasına katkı sağlayacaktır. TRC3 Bölgesi geçmişten günümüze farklı dini inançları barındırmasıyla hasebiyle, mimari ve tarihi değeri açısından camiler, medreseler, kiliseler ve manastırlar vb. birçok dini eser özgünlüğünü koruyarak varlıklarını sürdürmektedir. Bunlardan birkaçı UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer almaktadır.

Tablo 14. UNESCO Kültürel Miras Listesi

Yerin Adı	Liste	İli	Kabul Tarihi
Mardin Kültürel Peyzajı	Geçici	Mardin	2000
Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi	Geçici	Mardin	2014
İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması	Geçici	Siirt	2015
Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise - Manastırları	Geçici	Mardin	2021

Yukarıdaki listede yer alan yerlerin Dünya Mirası Listesine girmesine yönelik olarak çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanında Mardin ilinde bu listeye dâhil olabilecek iki tane somut yer çıkmaktadır. Bunlardan ilki Mardin Merkezde yaklaşık olarak 30 km uzaklıkta olan Dara Antik Kenti ve diğeri ise Midyat İlçesi Kent Alanıdır.

1980'lerde ortaya çıkan Cittaslow'un amacı kentlerin birbirine benzemesine engel olmak, kentlerin kendine özgü mimarisini, yöresel yemeklerini, zanaatlarını korumak ve bütün bunların yanında özellikle şehirdeki mekânların kullanımı ve buralardaki yaşam ve trafik akışı olmak üzere genel tempoyu yavaşlatarak şehirlerdeki yaşam kalitesini artırmaktır. TRC3 Bölgesi'nde Mardin iline bağlı Savur ilçesi ve Batman iline bağlı Hasankeyf ilçesi cittaslow'a aday gösterilebilecek özelliklere sahiptirler.

6.2.3.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Turizm çeşitliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

İlgili paydaşlarla iş birliği yapılarak turizm çeşitliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Saha çalışmaları yapılarak alternatif turizm türleri, yeni destinasyonlar belirlenecek ve bunlara yönelik rota çalışmaları yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez, Dargeçit, Savur, Güçlükönak, İdil, Baykan, Tillo ilçeleri

2. Kırsal alanlarda eko turizm potansiyelinin açığa çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Ekonomiyi canlandırma amacıyla kırsal alanların turizm potansiyellerini ortaya çıkarmak için il bazlı fizibilite çalışmaları yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Midyat, Savur, Derik, Eruh, Sason ilçeleri

3. UNESCO Dünya Miras Listesi ve Cittaslow Listesine girmek için çalışmalar yapılacaktır.

UNESCO Dünya Miras Listesi ve Cittaslow Listesine girilmesi muhtemel yerlerin tespit edilmesi ve akabinde belirtilen listelere girilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt Merkez, Nusaybin, Artuklu, Midyat, Hasankeyf, Savur ilçeleri

6.2.4. HEDEF 4. Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır.

6.2.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Bölgede yeni turizm destinasyonlarının belirlenmesinin yanında turizm sektörünün hareketlenmesini sağlayacak diğer bir etmen de yöresel ürünlerin öne çıkarılmasına ilişkin çalışmalar yapılmasıdır. Ziyaret edilen yerlere özgü yöresel gıda ürünlerinin çeşitliliği turizme oldukça büyük katkı sağlamaktadır. Gastronomi alanında yapılan seyahatlerde, turistler yöresel yiyecek ve içeceklerin tüketilmesinin yanında,

yöresel gıda ürünlerinin üretim, işleme ve servis süreçlerini de deneyimlemek istemektedirler. Bu durum, turistlerin destinasyonlarda kalma sürelerini uzatırken, daha yüksek miktarda harcama yapmalarını da sağlamaktadır.

Ancak gastronomiye ilgi duyan turistlerin ilgisini kalıcı hale getirmek için yöresel ürünlerin üretimi ve sunulmasında sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanması adına yerel ürünlerin üretimlerinin desteklenmesi, yöresel yemek kültürünün muhafaza edilmesi önemlidir. Yöresel gıda ürünleri arasında Mardin ili için badem şekeri, cevizli sucuk, pestil, kahve ve diğer kuruyemişler, Siirt ili için ise Siirt fıstığı ve Büryan Kebabı öne çıkmaktadır. Bölgeye özgü ürünlerin tanıtımının yapılması ve markalaşmasına yönelik desteklerin sunulması sürdürülebilirliği etkileyen bir başka faktördür.

Yöresel gıda ürünlerinin yanında, yöresel el sanatlarının da turizmde hatırı sayılır bir yeri vardır. İnsanlar ziyaret ettikleri yerlerden bölgeye özgü el sanatı ürünleri satın almak istemektedir. Satın alınan bu ürünler, insanların o yöreyi tekrar ziyaret etmelerini sağlamaktadır (Demirbulat vd., 2015). El sanatları alanında ise Mardin ili için telkâri ürünleri, bakır işleme ürünleri, Siirt ve Şırnak için şal şapık dokuma ürünleri ve yine Siirt ili için tiftik battaniyesi öne çıkmaktadır.

Turizmle birlikte, yeni kültürleri tanıma ve etkileşim kurma, ziyaret edilen yerlere özgü tatları deneme amacıyla gerçekleştirilen turistik deneyimlerde eskiye oranla büyük bir artış gözlenmektedir. Kişilerdeki tüketim alışkanlıklarında ortaya çıkan farklı deneyimler gerçekleştirme isteği ziyaret edilen yerlerin mutfağına ve ürünlerine olan ilginin artmasını sağlamaktadır. Bu durum, ziyaret edilen yere olan ilgiyi artırmakta ve ziyaret edilen yerin potansiyelinin ortaya çıkarılıp gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bunların yanı sıra hem el sanatları alanında hem de bölgeye özgü tatların coğrafi işaret olarak tescil edilmesi bölgede turizmin yanı sıra kırsal kalkınmanın da gelişmesine katkı sağlamaktadır. Çünkü coğrafi işaret alan ürünler, turizmde öne çıkan önemli merkezlere dönüşmektedirler. Coğrafi işaretli ürünler bölgelerin tanıtımına ve ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır.

TRC3 Bölgesi'nin kendine özgü zengin bir mutfağı ve diğer bölgelerde az rastlanır el sanatları bulunmaktadır. Yöreye özgü el sanatlarına turistler tarafından yoğun ilgi gösterilmekte, bununla birlikte el sanatları ürünleri Bölge halkı tarafından da hediyelik eşya olarak tercih edilmektedir. Bölge içerisinde üretilen telkâri ürünleri, bakır işleme ürünleri, şal şapık ve Siirt Battaniyesi en çok satılan ürünler arasında yer almaktadır.

Tablo 15'te görüleceği üzere Mardin'de 23, Siirt'te 8, Şırnak'ta 8 ve Batman'da 6 adet coğrafi işaret tescilli yapılmış ürün bulunmaktadır. Tabloda yer alan ürünler dışında, bölge illerine özgü birçok ürün bulunmaktadır. Ancak bu ürünlerin tespit edilmesi üretim ve pazar potansiyellerinin belirlenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmaları destekleyecek şekilde bölgeye özgü yöresel ürünlerin coğrafi işaret tescili alması turizmin yanı sıra kırsal kalkınmaya da katkı sağlayacaktır.

Tablo 15: Coğrafi İşaret/Menşe Alan Ürünler

MARDİN

- Denik Halhalı Zeytinyağı
- Kızıltepe Kırmızı Mercimeği
- Mardin İmlebbes
- Mardin Bulguru
- Mardin Kaburga Dolması
- Mardin Kibe
- Mardin Kiliçesi /
- Mardin Kiliçe Çöreği
- Mardin Sembusek
- Mardin İkbabet
- Midyat Acuru
- Midyat Kavunu
- Midyat Tandır Ekmeği
- Midyat Telkârisi
- Midyat Turşusu /
- Midyat Acur Turşusu
- Midyat Zeynebi Üzümü
- Midyat İnciri
- Ömerli Karfokü Üzümü
- Mardin Alluciye
- Mardin Fırkiye
- Mardin İrok
- Mardin Taşı
- Mardin Harire
- Mardin Kebabı

BATMAN

- Batman Şam Böreği
- Sason Çileği
- Gercüş Mezrune Üzümü
- Kozluk Domatesi
- Batman Piçik Yemeği
- Hasankeyf Mehina Sarımsağız

ŞİİRT

- Pervari Balı
- Siirt Battaniyesi
- Siirt Büryan Kebabı
- Siirt Perde Pilavı
- Siirt Kuru Ekmeği
- Tillo Heriresi
- Şal Şepik Kumaşı
- Siirt İçli Köftesi/Siirt Kiteli

ŞIRNAK

- Cizre Luzine Tatlısı
- Cizre Memilheva Kurabiyesi
- Şımşipe
- Cizre Meyre
- Cizre Bıncızer
- Şımak Dergül Tahini
- Beytüşşebep Jirki Kilimi
- Cizre Bıncızer

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024.

6.2.4.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgeye özgü geleneksel el sanatları tespit edilecek, koruma altına alınacak ve üretim potansiyellerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Bölgeye özgü geleneksel el sanatları çalışmalarını ortaya çıkarmak için ilgili paydaşlarla iş birliği yapılarak envanter çalışması ortaya konacaktır. Bu envanter çalışmasıyla birlikte el sanatlarının üretim potansiyelleri belirlenecek orta ve uzun vadede satışa sunulmak üzere gerekli altyapı çalışmaları yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Eruh, Beytüşşebap, Uludere, Artuklu, Midyat, Batman ve Siirt Merkez ilçeler

2. Bölgeye özgü yöresel gıda ürünleri tespit edilecek ve üretim potansiyellerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Bölgeye özgü yöresel gıda ürünlerinin tespit edilmesi için ilgili paydaşlarla iş birliği yapılarak bir envanter çalışması ortaya konacaktır. Bu envanter çalışmasıyla birlikte yöresel gıda ürünlerinin üretim potansiyelleri tespit edilecek orta ve uzun vadede satışa sunulmak üzere gerekli altyapı çalışmaları yapılacaktır. Coğrafi işaretli ürün sayısının artırılması için destek sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Memilheva (Şırnak), Pişik (Batman), Büryan (Siirt), Kitel (Siirt), Kaburga Dolması (Mardin), Mardin Kiliçe öncelikli olmak üzere coğrafi işaretli gıda ürünleri

6.2.5. HEDEF 5: Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları Geliştirilecektir.

6.2.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi'nde turizm sektörü ile ilgili tanıtım ve markalaşma çalışmaları 2020 yılından itibaren GAP BKİ koordinasyonunda TRC Bölge Kalkınma Ajansları ile birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde "Mezopotamya" markası altında yürütülmektedir. Bunun yanı sıra Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından il bazlı tanıtım ve marka çalışmaları yapılmaktadır.

GAP BKİ koordinasyonunda DİKA, Karacadağ Kalkınma Ajansı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı ile birlikte yürütülen tanıtım ve marka çalışmaları kapsamında Mezopotamya markası, kurumsal kimliği ve hikâyesi 'destansı topraklar' sloganıyla oluşturulmuş, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı katılımıyla 2021 yılında uluslararası düzeyde bir lansman (başlangıç) etkinliği gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliğin ardından, hedef pazar olarak belirlenen Rusya, Ukrayna ve Balkan ülkelerine yönelik olarak tanıtım çalışmaları düzenlenmiştir. Bu kapsamda, Rusya ve Ukrayna'daki turizm acenteleri, bölgede ağırlanmış, benzer şekilde sosyal medya elçilerine yönelik olarak tanıtım çalışmaları düzenlenmiş, önemli gazeteci ve yazarlar bölgeye davet edilmiştir. Bölgeye yabancı turistlerin çekilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu tanıtım ve markalaşma çalışmalarının geliştirilerek devam ettirilmesi gerekmektedir.

Tanıtım ve markalaşma çalışmalarında sürdürülebilirliğin sağlanması için il düzeyinde turizm master planlarının güncellenmesi, hedef pazarların belirlenmesi ve terör olayları sebebiyle oluşan olumsuz algının düzeltilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca tanıtım çalışmalarında teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve sosyal medya araçlarının etkin kullanılması gerekmektedir. Fikirleriyle ve önerileriyle insanların satın alma davranışlarını dijital medya kanalları üzerinden etkileyebilen kişiler aracılığıyla gerçekleştirilen bir pazarlama stratejisi olan influencer marketing öne çıkan yenilikler arasındadır. Sosyal medyanın tanıtım amacıyla etkin olarak kullanılması daha fazla sayıda kitleye ulaşılmasında önemli rol oynayacaktır.

Film sektörü ile iş birliği kurulması bölge turizminin tanıtımında kullanılabilecek bir başka araç olarak değerlendirilmektedir. TRC3 Bölgesi kültür varlıkları açısından eşsiz bir bölgedir. 2000'li yıllarda bölgede çekilen dizi ve filmlerle birlikte ulusal ölçekte bölgeye ilgi artmış olmasına rağmen, çekilen film ve dizilerde bölge imajı doğru bir şekilde yansıtılmamıştır. Bu nedenle film sektörüyle bir araya gelerek doğru imajın geliştirilmesi ve bölgenin kültürel değerlerinin tanıtılması açısından oldukça önemlidir.

6.2.5.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Turizm Master Planları hazırlanacak ve tanıtım stratejileri belirlenecektir.

Bölge illerinin farklı turizm potansiyelleri bulunduğu için, il özelinde turizm master planları hazırlanacaktır. Ayrıca mevcut turizm master planları gözden geçirilecektir.

2. Bölgenin tanıtılması amacıyla yurt içi ve yurt dışı pazar araştırmaları yapılacaktır.

Bölgenin tanıtılması ve turizm sektöründe sürekliliğinin sağlanması amacıyla doğru hedef kitleyi ve ülkeyi belirlemek oldukça önemlidir. Bu kapsamda yurt içi ve yurt dışı pazar araştırmaları yapılarak hedef ülkeler belirlenecek ve bu hedef ülkelere yönelik olarak tanıtım çalışmaları yapılacaktır.

3. Mezopotamya markasının yurt içi ve yurt dışı tanıtımına yönelik çeşitli faaliyet ve etkinlikler yapılacaktır.

Mezopotamya markasının yurt içi ve yurt dışında tanıtılması için turizm sezonları doğrultusunda yıllık programlar hazırlanacaktır. Bu yıllık programlar için influencerlar ile iş birliği yapılması, gezi programlarının bölgeye davet edilmesi vb. aktiviteler yürütülecektir.

4. Film sektörü ile iş birliği yapılacaktır.

Bölgenin doğru bir imajla kültürel değerlerinin tanıtılması için film sektörü ile iş birliği yapılacaktır. Film çekilebilecek alanların tespitine yönelik envanter çalışması hazırlanacaktır. Film sektöründe yer alan şirketler bölgenin tanıtımı yapılacaktır. Bölgede yer alan paydaşlarla iş birliği yapılarak film sektörünün Bölgeyi tercih etmesi yönünde lobicilik faaliyetleri yürütülecektir.

5. Tanıtıma yönelik internet sayfaları ve sosyal medya hesaplarının içerikleri geliştirilecektir.

Bölge tanıtımı için kurumlar tarafından yönetilen internet sayfaları ve sosyal medya hesaplarının içeriklerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

6.3. TİCARET VE SANAYİ ALTYAPISININ GELİŞTİRİLMESİ

TRC3 Bölgesi, pek çok açıdan olduğu gibi ticaret ve sanayi faaliyetleri bağlamında da gelişime oldukça açıktır. Bölgede uzun yıllar süregelen terör olaylarının son bulması, bölgeye özel devlet teşvikleri, genç nüfusa bağlı olarak işgücü potansiyeli ve değerlendirilebilecek yatırım alanları önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

Bölge özelinde öne çıkan sanayi işletmelerine baktığımızda, genellikle fason ve standart üretim yapan, kurumsal yapısı zayıf, tasarım ve yenilikçilik faaliyetlerinde henüz yolun başında olan firmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ticari faaliyetler açısından bölge coğrafi konumu nedeniyle oldukça avantajlı konumdadır. Bölgede özellikle Mardin ve Şırnak illerinin ticaret potansiyeli oldukça yüksektir. Bu illerin Suriye ve Irak'a sınır komşusu olması dış ticaretin de gelişmesini sağlamıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sisteminden alınan 2022 yılı verileri kapsamında iller arası ticarete bakıldığında genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde Gaziantep ile Türkiye genelinde ise İstanbul ile ticari ilişkilerin yüksek seviyede olduğu söylenebilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ihracatının önemli bir kısmının Gaziantep üzerinden yapılması illerin ticaret potansiyelini yeterince değerlendiremediğini göstermektedir.

İşletmelerin küreselleşen dünyada hayatta kalabilmesi ve değişen rekabet koşullarına ayak uydurabilmesi için gelişen pazarlama sistemlerinden yüksek seviyede faydalanabilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda bölge işletmelerinin de dijital pazarlama faaliyetlerine, dış ticarete alternatif pazar çalışmalarına yoğunlaşmaları önem kazanmaktadır. Bölge işletmelerinin pazar olanakları değerlendirildiğinde, özellikle hazır giyim gibi emek yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin neredeyse tamamı fason üretim yaptığından pazar arama çalışmaları zayıf kalmaktadır. Diğer işletmeler ise ürünlerinin önemli bir bölümünü bölge içi pazarlarda satmakta lojistik maliyetlerini karşılayamadıkları için ulusal pazara açılmamaktadırlar. Gıda sanayi başta olmak üzere ihracat yapan firmaların çoğunluğu ise Irak odaklı çalışmakta ve kurumsal bir ihracat sisteminin olmaması nedeniyle ihracat işlemlerini aracılar vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. Bu problemlerle birlikte aile işletmelerinin ağırlıkta olduğu mevcut yapıda kurumsallaşamama sorunu, e-ticaret altyapısının yetersiz kalması, nitelikli personel eksikliği dış ticarete alternatif pazarlara erişimi zorlaştırmaktadır.

Bölgede ticaret ve sanayi altyapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, yatırımcıların bölgeyi tercih etmeleri için en temel kriter olarak karşımıza çıktığından, bölge illerindeki OSB'lerin temel altyapı problemlerinin çözülmesi, âtlı sanayi parsellerinin değerlendirilmesi ve planlama/yapım aşamasında bulunan OSB'lere yönelik çalışmaların ivedilikle tamamlanması önem kazanmaktadır. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ile birlikte daha kurumsal ve rekabetçi firmaların bölgeyi tercih etmesi sağlanabilecektir.

Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi strateji başlığının ulusal ölçekli üst planlar çerçevesindeki önceliklerle uyumu incelendiğinde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından, Hedef 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve Hedef 9 (Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı) ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı'nda yer alan "3.2.1 İmalat Sanayi" başlığının amacı: İmalat sanayiinde başta öncelikli sektörler olmak üzere tüm sektörlerde yeşil ve dijital dönüşüm ekseninde rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması suretiyle yüksek katma değerli üretim yapısına geçişi sağlamaktır. Bu madde altında yer alan politika ve tedbirlerden başta 427.1, 428.1, 428.4, 429.2, 429.3, 430, 431, 432, 433, 434 te yer alan tedbir başlıkları strateji başlığıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca 3.2.3 Sektörel Politikalar üst başlığı altındaki 3.2.3.2 İş ve Yatırım Ortamı başlığının amacı: İş ve yatırım ortamında işlemlerin en az evrak sayısı, en kısa süre ve en düşük maliyetle yapılması suretiyle ekonominin daha rekabetçi bir yapıya

kavuşturulması, bürokratik ve hukuki öngörülebilirliğin daha da güçlendirilmesi, nitelikli uluslararası doğrudan yatırımlardan daha fazla yararlanılması yoluyla yatırım, üretim, istihdam ve ihracat artırılarak yurt içi ve uluslararası piyasalar için bir tedarik ve üretim merkezi olmasıdır. Bu başlığın 536.1, 536.3, 537.2, 537.3, 537.4, 537.5 ve 538 numaralı tedbirleri de strateji başlığıyla doğrudan ilgilidir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2024-2028 BGUS strateji belgesinde yer alan “Bölgelerin küresel ekonomik entegrasyonunun güçlendirilmesi”, “Bölgelerin rekabet edebilirliklerinin artırılması” ve “Bölgeler arası ekonomik ve sosyal yakınsamanın sağlanması” strateji başlıklarında yer alan önceliklerle uyumaktadır.

Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi Stratejisi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı’nda yer alan aşağıdaki stratejik amaçlarla da uyumludur.

Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi (Amaç 1)

Katma değerli sanayi üretiminin artırılması (Amaç 2)

Yenilikçi girişimlerin artırılması (Amaç 3)

Nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi (Amaç 4)

SEGE 2017 çalışmasında illerin durumu incelendiğinde Batman 81 il içerisinde işgücüne katılım oranı en düşük il olmuştur. Batman nüfusunun yaklaşık yüzde 20’sinin sosyal güvenlik kapsamı dışında olması ve diğer sosyal endeksler (eğitim ve yaşam kalitesi vb.) bölgenin SEGE endeksinin düşük olmasına neden olmuştur. Emek yoğun imalat sanayi başta olmak üzere öncelikle büyük ölçekli yatırımların bölgeye çekilerek ilde yeni yatırım alanları yaratılması ve kayıt dışı istihdamın azaltılması önem arz etmektedir. Ayrıca Batman sanayisinin önemli bir kısmını oluşturan hazır giyim ve konfeksiyon üretiminde son yıllarda yatırım talebi artmış ve bir yığılma oluşmuştur. Nitekim SGK verileri incelendiğinde 201 yılı Batman hazır giyim ve tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısı 204, istihdam sayısı 13.490 iken 2022 yılında işyeri sayısı 463’e istihdam sayısı ise 2.599’a çıkmıştır. 6. Bölge teşvikleri nedeniyle personel çalıştırma maliyetinin azalması ve genç işgücü arzının yüksek olmasının Batman ilini tekstil ve hazır giyim sektöründe cazibe merkezi haline getirdiği düşünülmektedir.

Türkiye’nin önde gelen ihracat illeri arasında yer alan Mardin, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü’nün 2022 yılı yatırım teşvik belgesi verilerine göre Türkiye’deki toplam teşvik belgeli yatırımlarda yaklaşık yüzde 2,2’lik paya sahiptir. Bununla birlikte aşağıdaki tabloda yer alan sosyoekonomik endeks seviyelerinin ilde yeterince yüksek olmaması ilin gelişmişlik kademesinin düşük olmasına neden olmuştur.

Siirt; istihdam, eğitim ve rekabetçilik boyutlarındaki değişkenlerde Türkiye ortalamasının önemli oranda altında değerlere sahiptir. İstihdam edilen her yüz kişiden ancak 7’si imalat sanayisinde istihdam edilmektedir. Ayrıca 2022 yılı Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine göre Siirt ülkemizde en az ihracat yapan iller arasında yer almaktadır.

Şırnak ili, altıncı gelişmişlik kademesinde yer alan diğer iller gibi ekonomik ve sosyal değişkenlerin büyük çoğunluğunda düşük değerlere sahiptir. Önemli bir ticaret şehri olmasına rağmen Şırnak’ta bu performansın diğer sosyo-ekonomik gelişmişlik boyutlarına yansımadağı görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri ilin ihracatının perakende ticarete dayanması, ihracata dayalı ürünlerin üretim merkezlerinin il dışında olması olarak gösterilebilir. Bu nedenle ilde üretim hacminin artırılması ve üretime dayalı dış ticaretin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik endekslerine baktığımızda bölge illeri sıralamasının aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir.

Tablo 16. TRC3 Bölgesi SEGE Alt Endeks Sıralaması

İl	SEGE	Demografi	İstihdam	RYK	MAL
Mardin	74	55	80	58	71
Batman	72	57	77	70	73
Şırnak	81	72	81	79	76
Siirt	75	75	79	71	70

Kaynak: SEGE , 2017

RYK: Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Değişken Sıralaması

MAL: Mali Değişken Sıralaması

Özellikle Rekabetçilik ve Yenilikçilik kapasite değişkenleri üretim ve hizmet akışının illerdeki durumunu ortaya koymaktadır. İstihdam ise çalışanların geçim kaynaklarına ne kadar eriştiğini, SGK'dan faydalanma oranlarını ve işsizlik değerlerini kapsayan önemli bir kalkınmışlık endeksidir. Tablo yorumlanırken istihdam değerleri incelendiğinde bölge illerinin diğer illere kıyasla son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Rekabetçilik değişkenleri incelendiğinde ise; Şırnak ilinin son sıralarda yer alması ilde transit ticaret faaliyetlerinin fazla olmasına rağmen imalat sanayisinin yeterince gelişemediğini göstermektedir. Mali değişken sıralaması incelendiğinde, Bölge'nin ticaret yoğunluğu fazla olmasına rağmen finansman akış değerlerinin düşük olması, yapılan ticarettten illerin yeterince faydalanmadığını göstermektedir.

TÜİK 2022 yılı verilerine göre TRC3 Bölgesi'nde imalat sanayi sektörünün gayrisafi yurtiçi hasılası cari fiyatlara göre 20,8 milyar TL'dir. Bu tutar Türkiye değerinin yaklaşık yüzde 0,63'üdür. TRC3 Bölgesi bu değerle 26 bölge arasında sanayi hasıla oranı sıralamasında sondan altıncı bölgedir. Bölge sanayi hasılasının Türkiye'nin yüzde 1'inden daha düşükünü karşılamış olması bölge imalat sanayisinin yeterince gelişmediğinin bir kanıtıdır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ar-Ge merkezlerinin il bazlı dağılımı verilerine göre Türkiye' de toplam 1.262 adet Ar-Ge merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerden hiçbiri TRC3 Bölgesi'nde bulunmamaktadır. TÜİK'te 2021 yılında yayımlanan Gayrisafi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması değerlerine bakıldığında TRC3 Bölgesi hem Ar-Ge harcaması (98.911.000 TL) hem de istihdam edilen Ar-Ge insan gücü (1.569 kişi) değerlerinde 26 Düzey 2 Bölgesi arasında son sırada yer almaktadır.

DİKA tarafından hazırlanan İmalat Sanayi Envanter Raporu'nda firmaların sahip olduğu kalite belgelerine bakıldığında Siirt ve Şırnak illerinde en az bir kalite belgeli firma sayısının yüzde 8 ve yüzde 9 olduğu tespit edilmiştir. Bu illerdeki işletmelerde toplam kalite anlayışının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. TRC3 Bölgesi'nden 374 firmayla yapılan anketlerde firmaların 336'sının (yaklaşık yüzde 90'a yakın) insan kaynakları departmanına sahip olmaması kurumsallaşma noktasında yolun başında olduklarının çarpıcı bir göstergesidir. Raporla bölgede faaliyet gösteren çoğu KOBİ'nin Ar-Ge yenilik ve tasarım konularına yeterince önem vermediği, katma değerli ürün üretiminden ziyade emek yoğun sektörlerde fason üretimin yaygın olduğu, imalat sanayinin üretim ve istihdamda yetersiz olduğu ve yüksek genç işsizliği öne çıkan konulardır.

İktisadi faaliyet kollarına göre 15 yaş ve üzeri istihdam oranı Türkiye'de yüzde 47,5 sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki oranı ise yüzde 27,7 olmuştur (TÜİK, 2022). TRC3 Bölgesi istihdam oranı yüzde 33,8 (26 düzey 2 bölgesi arasında sonuncu) sanayi sektörünün istihdam içindeki oranı ise 23,1 (26 düzey 2 bölgesi arasında 18 inci) olmuştur. Sektörün toplam istihdam içindeki payına bakıldığında istihdam oluşturma potansiyelinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2021 yılı Girişimci Bilgi Sistemi girişim sayısı verilerine göre 81 il arasından Siirt 71'inci, Şırnak ili 58'inci, Mardin ili 30'uncu, Batman ili ise 38'inci sırada yer almaktadır. Siirt ve Şırnak illeri başta olmak üzere bölge illerinin girişim potansiyellerini yeterince değerlendiremedikleri görülmektedir.

İllerin ticaret potansiyelinin araştırılması ve ticari ilişkilerinin değerlendirilmesi amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi verileri değerlendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 17. TRC3 Bölgesi İlleri Net Satış Değerleri (2021)

İl	Net Satışlar (TL)	Türkiye İçerisindeki Payı (%)
Mardin	62.060.527.864	0,36
Batman	31.966.348.839	0,18
Şırnak	23.239.662.564	0,13
Siirt	13.620.004.831	0,08

Kaynak: GBS, 2022

Tablo 18. TRC3 Bölgesi İlleri Arası Ticaret Değerleri (2020)

Bölge İlleri	En Çok Satış Yapılan İl (*)		En Çok Alış Yapılan İl	
	İl	Toplam Satış (TL)	İl	Toplam Alış (TL)
Mardin	Mersin	4.786.837.183	İstanbul	9.071.703.147
Batman	İstanbul	2.970.701.360	İstanbul	6.405.847.490
Şırnak	Ankara	1.112.989.269	İstanbul	3.432.932.337
Siirt	İstanbul	968.679.310	İstanbul	2.773.499.457

Kaynak: GBS, 2022

(*) İl İçi Ticaret hariç tutulmuştur.

İller arası ticarete bakıldığında bölge illerinin çoğunun İstanbul ile yoğun ticaret trafiği olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Mardin'in en çok satış yaptığı ilin Mersin ve Şırnak'ın en çok satış yaptığı ilin Ankara olması dikkat çekicidir.

Bölge genelinde Şenyurt (Mardin), Nusaybin (Mardin), Aktepe (Şırnak), Gülyazı (Şırnak), Ovaköy (Şırnak), Habur (Şırnak) olmak üzere 6 adet gümrük kapısı bulunmakta olup bunlardan sadece Habur aktif durumdadır. Habur Sınır Kapısı'nın 2022 yılı araç ve kişi geçiş yoğunluğu aşağıdaki gibidir.

Tablo 19. Habur Sınır Kapısı Trafik Bilgileri

	Tır-Çekici Römork	Tanker	Kamyon- Kamyonet	Otobüs	Otomobil	Diğer Araç	Toplam Araç
Giriş	622.091	13.722	40.477	17.230	211.244	331	905.095
Çıkış	572.780	65.530	40.493	17.235	213.194	565	909.797
Toplam	1.194.871	79.252	80.970	34.465	424.438	896	1.814.892

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2022

Ticaret Bakanlığı 2022 verilerine göre Türkiye’de bulunan 23 aktif sınır kapısı içerisinde tır, çekici, römork, tanker, kamyon ve kamyonet geçiş sayılarında en yoğun geçişlere sahip kapı Habur sınır kapısıdır. Bu yoğunluğa rağmen Şırnak ve çevresinde ulaşım altyapısının yetersiz olması (bölgede otoyol bulunmaması, Nusaybin-Cizre-Silopi-Habur Karayolu’nun ağır vasıta geçişleri nedeniyle aşırı yıpranmış olması) lojistik trafiğinde yoğunlaşmaya sebep olmaktadır.

Ticaret Bakanlığı verilerine göre Türkiye genelinde 625 adet antrepoya sahip 18 adet gümrük ve ticaret bölge müdürlüğü bulunmaktadır. Habur sınır kapısının bağlı olduğu İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü’ne ait 7 adet antrepo bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye genelinde toplam 18 aktif serbest bölge bulunmakta olup bunların hiçbirisi TRC3 Bölgesi’nde bulunmamaktadır.

2024-2028 TRC3 Bölge Planı Çalıştay Sonuç Raporu’na göre bölgenin sorumlu olduğu 4 il içerisinde toplamda 239 kişiye ulaşılarak bölgenin ihtiyacı sorunlar ve çözüm önerileri konusunda plana altlık teşkil edecek bilgiler toplanmıştır. Çalıştay raporuna göre sanayi ve ticaret alanında öne çıkan sorunlar; altyapı eksikliğinin olması, altyapısı uygun sanayi alanlarında yer bulma problemi, atıl tesislerin değerlendirilememesi, büyük ölçekli ulaşım altyapı projelerinin gecikmesi (Şırnak-Van karayolu, Nusaybin-Cizre-Silopi Demiryolu, Habur Lojistik Merkezi) imalat sanayide Ar-Ge çalışmalarının ve modern üretim tekniklerinin yetersiz olması, ihracat konusunda bilgi eksikliği, nitelikli ara eleman bulma sorunu, firmaların kurumsallaşma eksikliği, lojistik sorunu, sınır ülkelerle ticari ilişkilerin yeterince gelişmemesi, bölgede tek aktif sınır kapısı olan Habur sınır kapısının geçiş yoğunluğunun fazla olması, markalaşmış ürün sayısının yetersiz olması, bölge içi gelişmişlik farkının yüksek olması ve iklim değişikliği problemleri olarak kayda geçmiştir.

Bölge Planı’nın Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi stratejisi 5 temel hedeften oluşmakta ve geliştirilen pek çok tedbir ile Bölgenin işleyen bir ticaret ve sanayi odağı haline gelmesi için atılması gereken tüm adımlara değinmektedir. Bölgesel kalkınma noktasında önem arz eden bu hedef ve tedbirlerin hemen hepsi maliyetli, iş birliği ve koordinasyon gerektiren çalışmalardır.

Stratejik Öncelik	Hedefler
Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi	1. Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır.
	2. TRC3 Bölgesi İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir.
	3. Girişimcilik Geliştirilecektir.
	4. TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir.
	5. Ar-Ge ve Yenilikçilik Geliştirilecektir.
	6. Sanayide Yeşil Dönüşüm Sağlanacaktır.

6.3.1. HEDEF 1: Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır

6.3.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında güncellenen SEGE sonuçlarına göre TRC3 Bölgesi altıncı (en düşük) gelişmişlik kademesinde ve 25'inci sıradadır. Aynı araştırmada Bölge illerinden Batman 72'nci, Mardin 74'üncü, Siirt 75'inci ve Şırnak 81'inci sırada yer almaktadır. Bir diğer araştırma olan, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) tarafından 2018 yılında yayımlanan iller arası Rekabetçilik Endeksi Raporu'nda da beşerî sermaye, üretim-ticaret, yenilikçilik ve yaşanabilirlik şeklinde 4 ana başlık üzerinden yapılan genel değerlendirmede, Siirt 71'inci, Mardin 73'üncü, Batman 75'inci ve Şırnak 79'uncu sırada yer bulabilmiştir. Bu sonuçlar önceki plan döneminde gerçekleşen önemli kamu yatırımları ve bölgesel teşvik sistemine rağmen Bölge illerinin rekabet gücü açısından ülke içindeki konumunun oldukça gerilerde kaldığını göstermektedir.

Bölge ekonomisinin ülke ekonomisine sunduğu katkı oransal olarak düşük düzeydedir. 2022 yılı TÜİK verilerine göre TRC3 Bölgesi'nin ülke GSYH'sı içindeki payı yüzde 1,44 olup, bu pay ile Bölge, 26 Düzey 2 bölgesi içerisinde 19'uncu sırada konumlanmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla 2022 TÜİK verilerine göre 5.460 \$ olup bu rakam aynı yıl için Türkiye ortalama değerinin yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. GSYH iktisadî faaliyet kollarına göre değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde sanayi sektörünün payı TÜİK istatistik sistemindeki cari fiyatlara göre 2012 yılında yüzde 15,8 iken 2022 yılında yüzde 22,1'e ulaşmıştır. Aynı faaliyet kolu TRC3 Bölgesi'nde 2012 yılında yüzde 4,8 iken 2022 yılında 9,6'ya yükselmiştir (TÜİK, 2023).

Bölgedeki imalat sanayinin mevcut yapısı incelendiğinde; düşük ve orta düşük teknoloji ağırlıklı, Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının yetersiz olduğu, gıda ürünleri imalatı ve hazır giyim gibi emek yoğun sektörlerin hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca doğal kaynakların varlığı sebebiyle metalik olmayan ürünlerin imalatı da ön plana çıkmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde üretim altyapısının yetersiz olması, bölgede faaliyet gösteren imalat sanayi firmalarının kurumsal kapasitelerinin düşük ve nitelikli işgücüne erişimlerinin sınırlı olması, rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır. Yürürlükteki yatırım teşvik mevzuatı açısından oldukça cazip imkanlara sahip olan Bölgede, yatırım yapmak isteyen yatırımcılar için en uygun üretim alanları OSB'lerdir. TRC3 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinde toplam 5 adet aktif OSB bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Midyat OSB planlama aşamasında olup Mardin 2. OSB'nin de altyapı çalışmaları tamamlanmış ve yer tahsis aşamasına geçilmiştir. Bölge OSB'lerinde doluluk oranı yüksek olup temel sorun tahsisi yapılan parseller arasında üretim yapılan parsel (faal tesis) oranının (yüzde 55) düşük olmasıdır. Âtıl durumdaki bu sanayi parsellerin ilgili idarelerce

tespitlerinin yapılarak bir envanterinin çıkarılması ve üretime kazandırılmasına yönelik atılacak adımlar önemli müdahale alanlarıdır. Bununla birlikte Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinin (KSS) altyapılarında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu alanların fiziki altyapılarının geliştirilmesi ve kent içinde kalan imalathanelerin de bu alanlara taşınmasına yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır.

TRC3 Bölgesi'nde imalat sanayiinde verimliliğin ve katma değerli üretimin artırılmasına yönelik adımlar öncelikli konular arasındadır. Bölgedeki faal işletmelerin mevcut üretim yapılarının analiz edilerek verimlilik artırıcı tedbirlerin hayata geçirilmesine yönelik fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar ekseninde işletmelerde yalın üretim ve dijital dönüşüm başta olmak üzere verimlilik artırıcı uygulamaların yaygınlaşmasına yönelik teknik ve mali destek programlarının hayata geçirilmesi yararlı olacaktır. Bölgede katma değerli üretimin artırılması amacıyla ürün geliştirme, inovasyon ve markalaşma çalışmalarında kamu-sanayi-üniversite iş birliği teşvik edilmelidir.

Yeşil dönüşüm ve iklim değişikliği bölge kalkınmasında ele alınması gereken diğer önemli hususlardır. Mevcut OSB'lerde, ve KSS'lerde, ortak kullanıma yönelik yeşil dönüşüm projelerinin tasarlanması, Yeşil OSB'lerin kurulması iklim değişikliği ile mücadelede temiz üretimin yaygınlaştırılması yoluyla mücadele edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca yeşil sanayi işletme sertifikasının alınması noktasında firmalara gerekli yönlendirmeler yapılacaktır. İklim değişikliği ile mücadele kapsamında sanayide temiz enerji ve geri dönüşüm uygulamalarının yaygınlaşmasını sağlayacak çevre dostu uygulamalar desteklenecektir.

Bölgede ağırlıklı olarak aile işletmesi yapısında olan KOBİ'lerin kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte çözüm gerektiren bir diğer husus da imalat sanayide çalışacak nitelikli işgücü eksikliği ve nitelik kazanan işgücünün Bölgede tutulmaması sorunudur. İşletmelerin nitelikli işgücüne erişiminin sağlanması adına mesleki eğitimle olan ilişkilerinin güçlendirilmesi ve mevcut işgücünün niteliğinin artırılması hedeflenmektedir. İmalat sanayiindeki işletmelerin rekabet gücünü geliştirme, finansman kaynaklarına erişim ve alternatif pazarlara erişim noktasında teknik destekler sağlanmalıdır.

6.3.1.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgedeki OSB ve KSS'lerin fiziki altyapı eksikleri giderilecek, halihazırda yapımı devam eden sanayi alanlarının tamamlanma süreci hızlandırılacaktır.

Bölgede mevcut yatırım alanlarının fiziki altyapılarının iyileştirilmesine ve yeni yatırım alanlarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple ilgili kurumlarla iş birliği içerisinde projeler geliştirilmesi, altyapı çalışmalarının tamamlanması ve bürokratik süreçlerin hızlandırılarak yatırım alanlarının genişletilmesi hedeflenmektedir.

Önerilen Uygulama Yeri: Cizre OSB, Şırnak OSB, Mardin 2. OSB, Midyat OSB, Nusaybin OSB, İdil KSS, Silopi KSS, Batman Merkez KSS

2. Âtıl durumdaki OSB parsellerinin yeniden tahsisi sağlanacak ve tahsis edilen parsellerde denetim mekanizması işler hale getirilecektir.

Bölge illerine yatırım yapmak isteyen yatırımcıların sık karşılaştığı sorunlardan olan OSB'lerde yer bulamama sorununa çözüm bulmak amacıyla daha önce firmalara tahsis edilen fakat üretime geçmemiş veya farklı nedenlerle âtıl durumda kalmış parsellerin yatırımcılara tahsisine yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Cizre OSB, Şırnak OSB

3. KOBİ'lerin alternatif finansman kaynaklarına erişimleri artırılacak, mali yapıları sürdürülebilir şekilde güçlendirilecektir.

Bölgede özellikle henüz faaliyete geçen KOBİ'lerin uzun süre faaliyet göstermeleri ekonomik istikrarının sağlanması noktasında önem arz etmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin mali yapılarının güçlendirilmesi ve istikrarının sağlanması için teknik ve mali destekler sağlanacaktır. İlgili kurum/kuruluşların iş birliği sağlanarak KOBİ'lere yönelik alternatif finansman kaynakları geliştirilecektir. İşletmelerin bu kaynaklara erişimini kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

4. Bölge illerinde sanayi ve ticaret alanında öne çıkan ürünlerin/sektörlerin kümelenme ve değer zinciri analizi yapılacaktır.

Bölgede rekabet üstünlüğü elde edilebilecek potansiyel sektörlerde kümelenme olanakları araştırılacak, ham madde tedarigi, tasarım, üretim, pazarlama, dağıtım ve satış sonrası faaliyetlerinin tamamını ele alan, güçlü ve zayıf yönler ile müdahale araçlarını belirleyen değer zinciri analizleri yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Tekstil (Mardin, Batman), Tarıma Dayalı Gıda Sanayi (Hububat, Fıstık, Pamuk) (Mardin, Batman), Yenilenebilir Enerji (Batman, Şırnak), Ambalaj ve Plastik (Batman, Şırnak) Süt ve Süt Ürünleri (Siirt, Şırnak) Teknik Tekstil (Batman, Mardin)

5. Gelişme potansiyeli olan KOBİ'lerin kurumsal kapasitesi uluslararası rekabet koşullarına uygun olarak geliştirilecek, uluslararası akreditasyon ve sertifikasyon çalışmaları teşvik edilecektir.

İhracat yapan işletmeler başta olmak üzere, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için yönetim danışmanlığı sağlanacak olup akreditasyon ve sertifikasyon çalışmaları desteklenecektir.

6. Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin nitelikli işgücüne erişmeleri için eğitim kurumları ve özel sektör arasında güçlü iş birlikleri tesis edilecektir.

Bölgede faaliyet gösteren firmalar açısından nitelikli iş gücüne erişim ve bu iş gücünü Bölgede tutabilme noktasında zorluklar yaşanmaktadır. Bu noktada mesleki liseler ile üniversiteler, Bölge firmalarının ihtiyaçlarına yönelik insan kaynağının yetiştirilmesi için en önemli paydaş kurumlardır. Özel sektör ve eğitim kurumları arasında güçlü iş birlikleri geliştirilerek ihtiyaç odaklı bir planlama ile nitelikli işgücünün Bölgede temini sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Tekstil, Mobilya, Turizm (Mardin), Tekstil (Batman), Lojistik, Mobilya, Tekstil (Şırnak), Tekstil, İnşaat (Siirt) Sağlık Turizmi (Batman), E-ticaret (TRC3 Bölgesi), Yenilenebilir Enerji Teknolojileri (Batman, Mardin, Şırnak)

7. İmalat sanayiinde verimlilik ihtiyacı tespit edilecek, dijital dönüşüme ve verimlilik artışına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Öne çıkan sektörlerde mevcut üretim sistemlerini verimlilik yönünden değerlendiren etüd çalışmaları yapılacak ve ihtiyaç duyulan müdahale alanları tespit edilecektir. Fizibilite çalışma sonuçları doğrultusunda yalın üretim ve dijital dönüşüm başta olmak üzere verimlilik artırıcı uygulamaların desteklenmesi sağlanacaktır. Yalın üretim, dijital dönüşüm ve verimlilik konusunda sanayi firmalarının farkındalıkları artırılabilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman ve Mardin illeri

8. Sürdürülebilir ve nüfusun geniş kesimini kapsayan, iş imkanları yaratan, yoksulluğu ve gelir eşitsizliklerini azaltan kapsayıcı büyüme yöntemiyle bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlanacaktır.

Bölgede sosyal kalkınmayla ekonomik kalkınmanın bir arada gerçekleşmesini sağlamak amacıyla insan niteliğinin ve sağlığının artırılması, aile yapısının güçlendirilmesi ile beşeri sermayenin güçlendirilmesi yöntemiyle istihdam olanaklarının artırılarak bölge insanının geçim kaynaklarına erişiminin sağlanması gerçekleştirilerek kapsayıcı büyüme yaklaşımının toplumun tüm kesimlerine etki edecek şekilde yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

9. Bölgede sanayi alanlarında yeşil dönüşüm uygulamalarının yaygınlaştırılması ve iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik önlemler alınacaktır.

Firmaların iklim değişikliğine bağlı risklere karşı hazır olmanın gerekliliği ve yeşil dönüşümün önemi konusunda farkındalığı artırılabilecektir. OSB'lerin yeşil dönüşüm uygulamalarını benimsemesi ve Yeşil OSB'lere dönüşmelerini sağlayacak önlemler alınacaktır. Bu noktada temiz enerji üretimi ve enerji verimliliği, sanayide yeşil dönüşüm, sürdürülebilir ulaşım, döngüsel ekonomi gibi alanlarda yatırımların artması sağlanacaktır. İklim değişikliği ve çevresel bozulma, ekonomik büyüme ve istihdam açısından önemli tehditler olarak görülürken yeşil dönüşüm, temiz enerji ve temiz üretim uygulamalarının yaygınlaştırılması yoluyla bu tehditlerin ortadan kaldırılması sağlanacaktır.

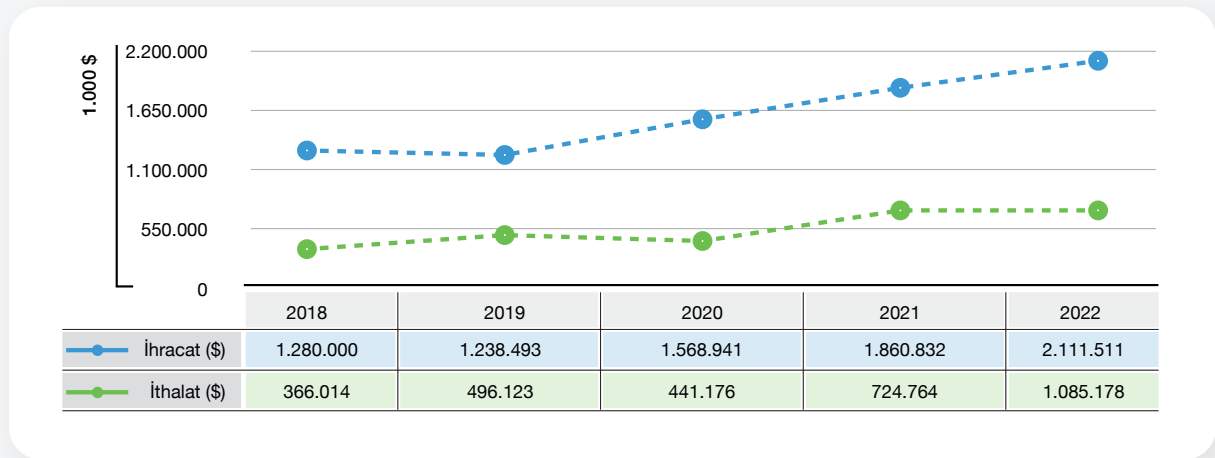
Önerilen Uygulama Yeri: Mardin OSB, Mardin 2. OSB, Batman OSB.

6.3.2. HEDEF 2: Bölgenin İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir

6.3.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TÜİK dış ticaret istatistikleri (özel ticaret) verilerine göre bölgenin son 5 yıllık ihracat ve ithalat değeri değişimi aşağıdaki gibidir.

Şekil 6. TRC3 Bölgesi Son 5 Yıllık Dış Ticaret Verileri



Kaynak: TÜİK, 2022



Bölgenin toplam ihracat değeri yaklaşık 2,1 milyar \$, ithalat değeri ise 1,1 milyar \$ olmuştur. Yıllar içerisinde hem ihracatta hem de ithalatta bir artış gözlemlense de ithalatın artış değeri yüzde 196 olmasına rağmen ihracatın son 5 yıllık artış değeri yüzde 64'te kalmıştır. Bu durumun nedeni, son yıllarda ithal edilen buğdayın Bölge illerinde işlenerek un, bulgur ve makarna olarak ihraç edilmesidir. Sınır bölgesi olmanın avantajı değerlendirilerek ihracat rakamlarındaki bu artışın sürdürülebilir kılınması temel öncelikler arasındadır. Ayrıca sınır bölgesinde olmasına rağmen 2022 TÜİK verilerine göre ülke ihracatının yüzde 0,9'unu gerçekleştirmesi, bölgenin ihracat potansiyelini henüz tam anlamıyla kullanamadığını göstermektedir.

Sektörel dış ticaret verilerine bakıldığında dış ticarete konu ürünlerin çoğunluğunun imalat sanayi üst sektörüne yönelik olduğu tespit edilmiştir. 2022 yılında TRC3 Bölgesi'nde ithalat ve ihracat değeri en yüksek 5 ürüne yönelik bilgiler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 20. TRC3 Bölgesi 2022 Yılı Sektörel Dış Ticaret Değerleri

Ürün Adı	İhracat Değeri (\$)	Bölge İhracatındaki Oranı (%)
Öğütülmüş tahıl ürünleri	508.562.109	24,09
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	262.778.157	12,45
Kuyumculuk ve ilgili maddeler	181.100.542	8,58
Çimento, kireç ve alçı	150.552.151	7,13
Giyim eşyası (kürk hariç)	129.379.039	6,13
Ürün Adı	İthalat Değeri (\$)	Bölge İthalatındaki Oranı
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	433.290.856	39,93
Rafine edilmiş petrol ürünleri	339.232.278	31,26
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	194.926.370	17,96
Atık ve hurdalar	30.683.693	2,83
Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	11.933.157	1,10

Kaynak: TÜİK, 2023

Yukarıda yer alan tabloya göre bölgede en çok ihraç edilen ürün öğütülmüş tahıl ürünleri olup bunların işlenmesi için hammadde olarak kullanılan "tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış ürünler" ise bölge ithalatında ikinci sıradadır. Özellikle Mardin ve çevresinde yer alan tahıl işleme fabrikalarının hammadde ihtiyacını bölge tarımsal üretimi karşılayamamakta, dolayısıyla bölge firmaları diğer ülkelere tahıl ithal etmektedir. İthal edilen tahıl bölge fabrikalarında işlenerek un, bulgur, makarna vb. ürünlere dönüştürülmekte ve yine başta Irak pazarı olmak üzere Ortadoğu'da yer alan ülkelere ihraç etmektedir.



Şırnak ve Mardin illeri sınır kapılarına sahip olmaları ve ülkenin güney illeriyle Habur sınır kapısını bağlayan karayolunun il sınırları içerisinde geçmesi nedeniyle Irak ve Suriye ile yüksek ticaret potansiyeline sahiptir. Ticari ilişki karşılıklı yatırımlar aracılığıyla daha üst seviyeye çıkarılabilecektir.

Gıda sektörü dışında bölgede dış ticaret potansiyeli barındıran diğer sektörler arasında GES ekipmanları, kuyumculuk eşyası, boya, matbaa mürekkebi, pigment, macun, elektrikli cihazlar, elektrik devresi teçhizatı, elektrik kontrol dağıtım tabloları, batarya ve akümülatörler, hava ve vakum pompaları, kara taşıtlarının aksam ve parçaları, inşaat malzemeleri, yapı kimyasalları, mobilya, petrokimya, kauçuk ve plastik ve diğer maden ve mineral ürünleri imalatı ön plana çıkmaktadır. TRC3 Bölgesi'nin dış ticaretini yaptığı 112 ürün arasından belli ürünlerde bir yığılma olduğu görülmektedir (ilk 5 ürün toplam ihracatın yüzde 58,38'ini, ilk 3 ürün toplam ithalatın yüzde 89,15'ini karşılamaktadır). Bu durum bölgenin dış ticarete genel olarak belirli sektörler veya ürünler üzerinden ticaret yaptığını alternatif ürün veya sektör arayışına girmediğini göstermektedir. Bölge'nin 2022 yılında en çok dış ticaret yaptığı ilk 5 ülke, ülkelerin bölge dış ticaretindeki payları ve ihracat değerlerinin yer aldığı bilgiler aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 21. TRC3 Bölgesi'nin Ülkeler Arası Dış Ticaret Değerleri

Ülke Adı	Bölgenin İhracat Değeri (\$)	Bölge İhracatındaki Oranı (%)
Irak	1.708.329.299	80,92
İran	55.931.013	2,65
ABD	53.518.183	2,54
Suriye	34.698.440	1,64
İsrail	27.422.199	1,30
Ülke Adı	Bölgenin İthalat Değeri (\$)	Bölge İthalatındaki Oranı (%)
Rusya Federasyonu	346.607.384	31,94
ABD	193.050.683	17,79
Birleşik Arap Emirlikleri	158.590.531	14,61
Cezayir	97.182.521	8,96
Kanada	56.767.469	5,23

Kaynak: TÜİK, 2022

İhracat yapılan ülkeler arasında bölge ihracat payının yüzde 80,92'lik kısmı Irak tek başına almaktadır. Bu durumun temel nedeni bölgenin Ortadoğu'ya açılan kapı olarak nitelendirilen Irak'a komşu olmasıdır. Bölge özelinde üretilmeye müsait dış ticarete talep potansiyeli barındıran sektörlerde alternatif pazar arayışlarına gidilmesi ve yeni sektörlerde yeni pazar arayışlarının bölge genelinde artırılması önem arz etmektedir. İhracat yapılan ülke sayısının artırılması Bölge ekonomisinin ekonomik çalkantılar karşısında daha dirençli olmasını sağlayacaktır.

Bölgenin mevcutta ürettiği ve ihraç ettiği ürünler özelinde 3 ürün değerlendirilmiş ve bu ürünleri 2021 yılında en çok ithal eden ülkeler belirlenmeye çalışarak alternatif pazar potansiyeli barındıran ülkeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

- GTİP 19: Hububat, Un, Nişasta veya Süt Müstahzarları, Pastacılık Ürünleri
- GTİP 68 Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Mika veya Benzeri Maddelerden Eşya
- GTİP 61 ve 62: Giyim Eşyası ve Aksesuarları

Tablo 22. Hububat, Un, Nişasta veya Süt Müstahzarları, Pastacılık Ürünlerini En Çok İthal Eden İlk 5 Ülke

İthal Eden Ülke	İthalat Değeri (1000 \$)	Dünya İthalatı İçerisindeki Payı (%)	Son 5 Yıldaki İthalat Değişimi (%)	Türkiye'ye olan yaklaşık uzaklık	İthalat Vergisi (%)
ABD	11.037.973	12,5	10	10.000	3,5
Çin	6.826.399	7,7	5	6.000	14,3
Almanya	5.304.736	6	4	2.400	2,8
Birleşik Krallık	4.764.623	5,4	5	3.300	2,8
Fransa	4.653.711	5,3	4	2.700	2,8

Kaynak: Trademap, 2022

Bölge ihracatının önde gelen ürünlerinden olan işlenmiş tahıl ürünlerini en çok ithal eden ülke yaklaşık 11 milyar dolarlık ithalat değeriyle ABD olmuştur. Üstelik son 5 yıldaki ithalat hacmi bu ürün için yüzde 10 artmıştır. Mesafe uzaklığı bir dezavantaj olsa da ithalat vergisinin görece diğer ülkelere göre düşük olması ABD'yi bu ürünün ihracatında önemli bir pazar haline getirmiştir.

Taş, alçı, çimento, amyant, mika veya benzeri maddelerden eşya için Çin'deki yüksek ithalat vergisi ve ABD'nin ülkemize olan uzaklığı nedeniyle Almanya daha cazip bir pazar olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 23. Giyim Eşyası ve Aksesuarları

İthal Eden Ülke	İthalat Değeri (1000 \$)	Dünya İthalatı İçerisindeki Payı (%)	Son 5 Yıldaki İthalat Değişimi (%)	Türkiye'ye olan uzaklık (km)	İthalat Vergisi (%)
ABD	87.287.359	20,2	-1,5	10.000	9,8
Almanya	40.358.278	9,3	1,5	2.400	3,6
Fransa	24.255.241	5,6	0	2.700	3,6
Japonya	23.849.217	5,5	-4	8.700	5,8
Birleşik Krallık	20.863.003	4,8	-3,5	3.300	3,6

Kaynak: Trademap, 2022

Hazır giyim ürünlerinin ithalatında ilk 5 sıradaki ülkelerden Almanya haricindeki ülkelerde bir talep daralması olduğu görülmektedir. Bu ürün için alternatif pazar Almanya olarak tespit edilmiştir.

TRC3 Bölgesi İmalat Sanayi Envanteri raporuna göre, aralarında ihracatçı firmaların da bulunduğu 374 firmayla yapılan anketlerde 336'sının insan kaynakları departmanının olmadığı anlaşılmıştır. KOBİ ölçeğinde aile işletmelerinin yoğunlukta olduğu bölgede en çok göze çarpan sorun kurumsallaşamama sorunudur. İhracatçı firmaların kurumsal yapılarının zayıf olması alternatif pazar aramayı olumsuz etkilemektedir. Bir diğer sorun bölge ihracatçı firmalarının iş birliği geliştirememelerinden kaynaklı problemlerdir. Ticaret Bakanlığının URGE desteği kapsamında ihracatçı veya ihracat yapma potansiyeline sahip KOBİ'lerin bölge ticaret ve sanayi odaları ile ticaret borsaları koordinasyonunda bir araya gelmesi teşvik edilmelidir. Böylece o sektörde faaliyet gösteren ihracatçı firmaların kümelenerek alternatif pazarlara erişimleri sağlanabilecektir.

6.3.2.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Firmaların ihracatta rekabet edebilirliği geliştirilecektir.

İhracat yapma potansiyeli olan merkezlerde ihracat teşviklerine yönelik eğitimler verilecektir. Ayrıca, Bölgede faaliyet gösteren Gümrük İl Müdürlükleri ile iletişimin daha üst seviyeye çıkarılacak ve ihracat faaliyetlerinde bulunmak isteyen firmalara Gümrük İl Müdürlükleri öncülüğünde teorik ve pratik eğitimler verilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölge illeri

2. Turquality desteğinden faydalanan firma sayısı artırılabilecek ve sektör yelpazesi genişletilecektir.

Turquality destekleri ile ilgili potansiyel firmalar tespit edilecek, teknik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirilecek ve bu firmaların Turquality desteklerinden faydalanmaları sağlanacaktır.

3. İhracat yapmak isteyen firmaların ticaret alanında kapasitesi geliştirilecektir.

İhracat yapmak isteyen firmalar tespit edilerek e-ticaret, sosyal medya ve internet satış sitesi tasarımı konularında destek sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin, Şırnak illeri

4. Halihazırda ihracat yapan firmaların pazarları çeşitlendirilecek ve ürün yelpazesi artırılabilecektir.

İhracat yapan firmalar için, ihracat potansiyeli olan ürünler tespit edilecek, alternatif pazarlara ulaşmak için gerekli yönlendirme ve kamusal destekler hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

5. İhracatta sürdürülebilirliğin sağlanması için ithalat bağımlılığı yüksek olan girdilerin üretimi yerelde desteklenecektir.

Özellikle Şırnak ve Mardin illerinde ihracata konu ürün, mal ve hizmetlerin analizi yapılarak ihracatın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve ihracattan elde edilen katma değer artırılması için ihraç edilen ürünlerin girdileri analiz edilecek, ithal ikame olarak kullanılabilir ham madde veya yarı-mamul ürünlerin imalatı yerelde desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin ve Şırnak illeri

6. Kümelenme potansiyeli olan sektörler il bazında tespit edilecek ve ilgili firmaların başta Ticaret Bakanlığı UR-GE destekleri olmak üzere ulusal ve uluslararası desteklerden faydalanmaları sağlanacaktır.

Bölge illerinde devam eden UR-GE projelerinin sayısı ve etkinliği artırılabilecek, kümelenme potansiyeli olan sektörler ulusal ve uluslararası desteklere başvurmaları için yönlendirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Tekstil, Gıda Sanayi (Mercimek, Bulgur) (Mardin), Tekstil (Batman), Mobilya (Şırnak)

7. İhracat yapan firmaların etkinliğini artırmak için ulaşım altyapısı güçlendirilecektir.

Bölge her ne kadar İpekyolu üzerinde yer alsada da altyapı ve ulaşım imkanları bağlamında özellikle şehir ve ilçe merkezlerinden uzaklaştıkça ihtiyaçlar artmaktadır. Bölgenin ulaşım altyapısı geliştirilecek ve güçlendirilecektir.

6.3.3. HEDEF 3: Girişimcilik Geliştirilecektir

6.3.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi'nde girişimcilere teknik ve danışmanlık desteği veren Girişimci Destek Merkezleri veya inkübatör merkezlerinin bulunmaması, girişimcilik kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılmasının sınırlı boyutlarda kalmasına sebep olmaktadır.

Ülke genelindeki yeni kurulan işletme sayılarına bakıldığında, Bölgenin girişimcilik açısından istenilen seviyelere henüz ulaşamadığı anlaşılabilmektedir. Aşağıda yer alan tabloda görüldüğü üzere TRC3

Bölgesi'nde 2022 yılında toplamda 2.185 adet şirket, 44 adet kooperatif ve 319 adet gerçek kişi ticari işletmesi açılmıştır. 2021 yılında 1.840 adet şirket, 46 adet kooperatif ve 344 adet gerçek kişi ticari işletmesi açılmıştır. TRC3 Bölgesi'nde bir önceki yıla göre açılan şirket sayısı %18, artarken Türkiye genelinde %27, artması bölge girişimciliğinin Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir.

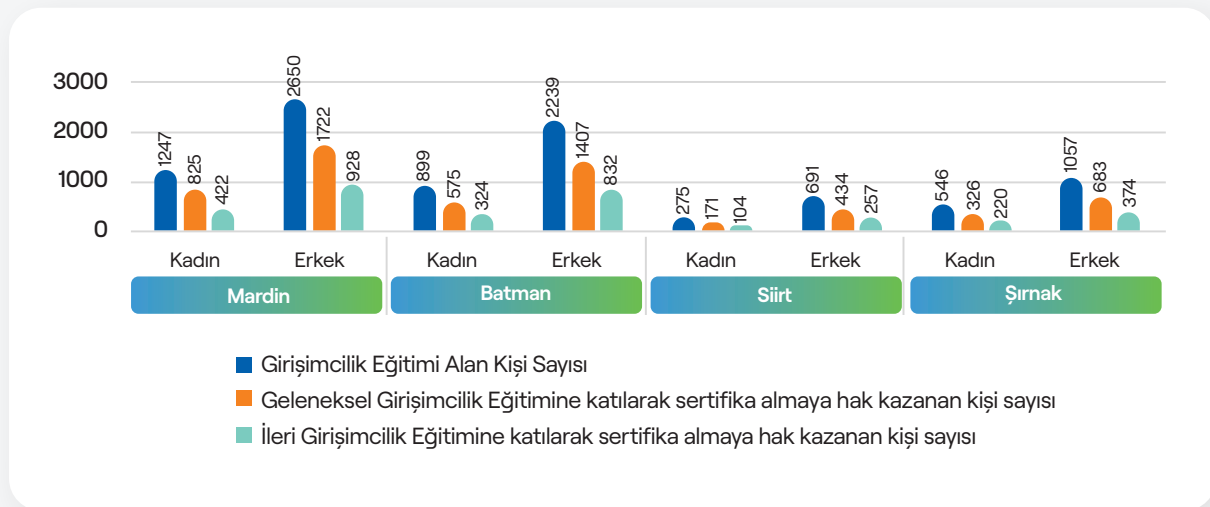
Tablo 24. Türkiye Geneli ve TRC3 Bölgesi'nde Yeni Kurulan İşletme Sayıları (2022)

İller	2021			2022		
	Şirket Sayısı	Koop. Sayısı	Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayısı	Şirket Sayısı	Koop. Sayısı	Gerçek Kişi Ticari İşletme Sayısı
Mardin	838	16	102	1.024	26	104
Batman	486	18	135	563	11	131
Siirt	127	6	26	137	3	25
Şırnak	389	6	81	461	4	59
TRC3	1840	46	344	2.185	44	319
TR	109.695	1.430	27.553	140.229	1.985	27.097

Kaynak: TOBB, 2021.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'nin 2021 yılı verilerine bakıldığında, TRC3 Bölgesi'nde girişimcilik eğitimi alan kişi sayısı toplam 9.604 kişidir. Türkiye genelinde ise bu sayı 165.478'dir. Türkiye geneli ile kıyaslama yapıldığında Bölgede girişimcilik eğitimi alan kişi sayısı Türkiye geneli girişimcilik eğitimi alan kişi sayısının yaklaşık yüzde 5,8'ine tekabül etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere TRC3 Bölgesi'nde girişimcilik konusunda oldukça geride kalmaktadır.

Tablo 25. TRC3 Bölgesi 2021 Yılı Girişimcilik Eğitimi Alan Kişi Sayısı



Kaynak: KOSGEB İl Müdürlükleri

DİKA tarafından 2020-2023 yılları arasında "TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi" uygulanmıştır. Bu proje kapsamında Bölgede girişimcilik konusunda farkındalığın artırılması, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla proje kapsamında, potansiyel girişimciler için Ajans bünyesinde girişimcilik ve finansal rehberlik yardım masası kurulmuştur. Yardım masası; yeni girişimciler için ve yeni bir iş kurma, kayıt, piyasaya erişim, iş geliştirme, istihdam olanakları, satın alma, ortaklık geliştirme, mevcut finansal destekler ve benzeri konularda destek almak isteyen kişiler için tek durak hizmet ofisi işlevi görmüştür. Yardım masası hizmetleri Ajansın illerdeki yatırım destek ofislerinde sağlanmıştır. Finansal rehberlik ve yardım masası desteği kapsamında ilgili hedef gruplara sunulan destekler aşağıdaki gibidir:

- Mevcut finansman fırsatları hakkında bilgi verme,
- Fon kuruluşları ve finans kuruluşları/ajansları ile ağ geliştirme,
- Devlet desteklerine yönelik bilgilendirme,
- Kullanıcılara, gerçekçi iş planları ve mali planlar, ön fizibilite ve fizibilite çalışmaları hazırlanması konusunda mentörlük sağlama,

Yardım masası desteği doğrultusunda 30 aylık süre zarfında dört ilde toplam 2.193 gence ulaşılmıştır. Bölgede buna benzer çalışmaların yapılması ve yaygınlaştırılması girişimcilik kültürünün geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Buna ek olarak Bölge illerinde girişimcilik ya da inkübatör (kuluçka) merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Kuluçka merkezleri ile genç girişimciler her türlü danışmanlık ve iş birliği ağları ile iş hayatına atılarak fikirlerini hayata geçirme olanakları bulacaklardır.

Bölgede girişimciliğin özendirilmesi için öncelikle lise ve üniversite düzeyinde öğrenim gören öğrencilere yönelik farkındalık çalışmalarının yürütülmesi önem arz etmektedir. Bölgede yürütülebilecek bilinçlendirme faaliyetleri marifetiyle, her yaş grubundan kitleye özellikle melek yatırımcı, iş modeli ve risk sermayesi gibi kavramlar ve genel olarak iş planı hazırlama ve finansman modellerinin geliştirilmesi hakkında temel düzeyde eğitim verilmesi gerekmektedir.

Gerçekleştirilecek olan faaliyetlerin planlı bir şekilde ilerlemesi ve önümüzdeki beş yıllık sürenin tamamına ışık tutması için Bölgesel Girişimcilik Stratejisi oluşturulması önem arz etmektedir. Oluşturulacak stratejide



Bölgede ilgili tüm paydaşların görüşlerinin alınması ve katılımcılığın sağlanması, planlanan stratejinin amaçlarına ulaşılmasında kritik öneme sahiptir. Ayrıca, girişimcilik konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olan kurum ve kuruluşlar ile iş birliği yapılarak özellikle bilgi ve tecrübe paylaşımı sağlanarak iyi uygulama örneklerinin hayata geçirilmesi Bölge girişimciliğinin ulusal standartları yakalaması noktasında önemlidir.

6.3.3.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Öncelikle kadınlar ve gençleri hedef alan girişimcilik faaliyetleri desteklenecektir.

Bölge illerinde girişimcilik kültürü yetersiz düzeydedir. Bu husus kadın ve gençler özelinde daha açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Özellikle kadın ve gençler bağlamında girişimciliğin desteklenmesi adına girişimcilik yarışmaları düzenlenecek, KOSGEB, İŞKUR gibi paydaşlarla birlikte destek programları tasarlanacak ve uygulanacaktır. Ajans yatırım destek ofislerinde girişimcilik destek masalarının oluşturulması ile girişimci adaylarına yönelik iş fikirlerinin geliştirilmesi ve iş fikirlerine yönelik devlet destekleri hakkında girişimci adaylarının bilgi sahibi olmaları sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Siirt ve Mardin illeri

2. Girişimcilerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

Girişimcilerin banka kredileri haricinde KOSGEB destekleri, melek yatırımcı ve kitle fonlaması gibi alternatif finansman kaynaklarına ulaşması amacıyla bilinçlendirme ve yönlendirme çalışmaları yapılacaktır.

3. Bölgesel Girişimcilik Stratejisi oluşturulacaktır.

Bölge illerinde yer alan ilgili tüm paydaşların katılımı ile uzun vadeli politikalara altlık oluşturması adına Bölgesel Girişimcilik Stratejisi oluşturulacaktır.

4. Sosyal girişimcilik olgusunun yerleşmesi ve güçlenmesi desteklenecektir.

Bölge illerinde ilgili tüm paydaşları kapsayacak şekilde sosyal girişimcilik üzerine bilinçlendirme ve iş birliği çalışmaları yürütülecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman ve Mardin illeri

5. Üniversitelerle iş birliği halinde tekno-girişimcilik geliştirilecek ve desteklenecektir.

İllerde üniversiteler liderliğinde tekno-girişimcilik üzerine bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecek ve tekno girişimcilik desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman ve Mardin Artuklu Üniversiteleri

6. Genç girişimcilere yönelik kuluçka merkezleri kurulacaktır.

Bölgede girişimciliğin geliştirilmesi ve kişilerin fikirlerini hayata geçirmesi için kuluçka merkezleri kurulacaktır.

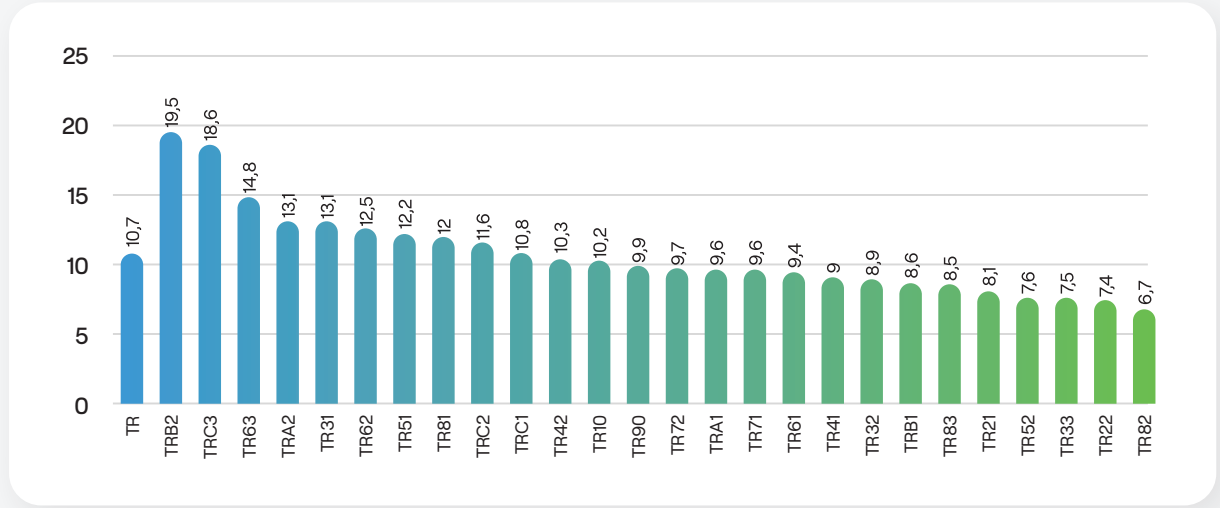
Önerilen Uygulama Yeri: Mardin Artuklu, Batman Merkez ilçeleri

6.3.4. HEDEF 4: İstihdam Artırılacak ve Mevcut İş gücünün Niteliği Geliştirilecektir

6.3.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını akabinde yaşanan küresel ekonomik kriz ve Ukrayna savaşı küresel anlamda ekonomilerin küçülmesine ve dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de işsizliğin artmasına sebep olmuştur. TRC3 Bölgesi işsizlik oranının en yüksek olduğu ikinci bölgedir. Aşağıda yer alan şekilde de görüldüğü üzere, 2022 yılı TÜİK verilerine göre, TRC3 Bölgesi'nde işsizlik oranı yüzde 19,5'tir.

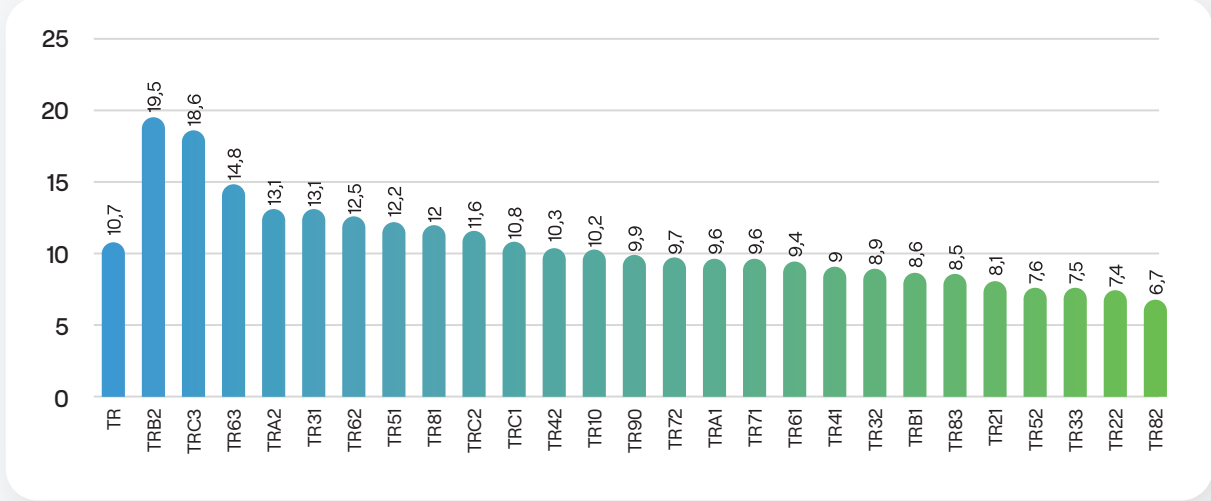
Şekil 7. Türkiye Geneli ve Düzey 2 Bölgeleri İşsizlik Oranları (%) (2022)



Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri

TRC3 Bölgesi, genç nüfusu en yüksek olan bölgelerden biridir. 2022 yılı TÜİK verilerine göre, 15-24 yaş grubu nüfus oranı Türkiye ortalaması yüzde 15,2 iken TRC3 Bölgesi'nde bu oran yüzde 19,9'dur. Bölgede genç nüfusun bu denli yüksek olmasına karşın, iş olanaklarının yetersiz olması genç işsizliği sorununu ön plana çıkarmaktadır. 2022 yılı TÜİK verilerine göre, TRC3 Bölgesi'nde genç işsizlik oranı yüzde 27,7'dir. Bu nedenle Bölgede yaşayan gençlerin çoğu göç etme eğilimindedir.

Şekil 8. Türkiye Geneli ve Düzey 2 Bölgeleri Genç İşsizlik Oranları (%) (2022)



Kaynak: 2022 yılı TÜİK verileri

Yukarıda yer alan şekillerde görüldüğü üzere hem işsizlik oranı hem de genç işsizlik oranı bölge düzeyinde oldukça yüksektir. Bu sorunun önüne geçilmesi için bölgeye yeni yatırımların çekilmesine yönelik çalışmaların yapılması oldukça önemlidir. Bölgede öne çıkan sektörlerin başında imalat sanayi, tarım ve hizmet sektörü gelmektedir. 2022 yılı TÜİK verilerine göre çalışan nüfusun yüzde 19,6'sı tarım sektöründe, yüzde 23,1'i sanayi sektöründe, yüzde 57,3'ü hizmetler sektöründe yer almaktadır. Özellikle emek yoğun sektörlerle yapılacak yatırımlarla istihdam imkanlarının artırılması önemli müdahale alanıdır.

Bölgedeki yatırımların artmasını sağlayacak en önemli adımlardan biri de nitelikli iş gücü arzının artırılmasıdır. Bölgede istihdamın niteliğinin artırılması özellikle imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmaların katma değerli üretim yapmaları, sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilebilmesi açısından önemlidir. Bu çerçevede, Bölgede nitelikli işgücü açığının tespit edilmesi için analiz çalışmalarının yapılması gerekmektedir. İŞKUR'dan alınan verilerin kısıtlı bir örneklem oluşturması bu alandaki eksikliğin kapatılması için ilgili diğer kurumların da harekete geçmesini gerektirmektedir. Bölgede etkin bir şekilde gerçekleştirilecek işgücü ihtiyaç analizine binaen oluşturulabilecek proje ve programlar Bölgenin nitelikli işgücü ihtiyacının giderilmesi açısından önemli katkılar sunacaktır.

Bölgede nitelikli iş gücünün artırılması için 2020-2023 yılları arasında Dicle Kalkınma Ajansı tarafından "TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi" uygulanmıştır. Proje kapsamında 15-29 yaş arasındaki gençlere istihdam edilebilirliklerinin artırılması için dijital beceriler, temel iş bulma eğitimleri, girişimcilik becerileri, tesisat ve bakım onarım eğitimleri altında birçok eğitim verilmiştir. Bu eğitimlere toplamda 2.287 kişi katılım sağlamıştır. Eğitim alan 1.094 kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda, toplamda 346 öğrencinin (%32) iş sahibi olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte Bölge üniversitelerinde, kariyer fuarları, kariyer danışmanlığı hizmeti, kariyer bilgilendirme toplantıları, üniversite öğrencilerinin vizyonuna katkı sağlama amacıyla ufuk açıcı konuşmaları içeren faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bölge üniversitelerinde gerçekleştirilen bu faaliyetlere toplamda 9.024 öğrenci katılım sağlamıştır. Bölgede gerçekleştirilecek benzeri proje ve faaliyetler ile iş gücü niteliğinin artırılacağı öngörülmektedir.

Nitelikli iş gücünün artırılmasını sağlayacak diğer önemli çalışma da mesleki ve teknik liselerin altyapılarının güçlendirilmesi ve geliştirilmesidir. Bununla birlikte, mesleki ve teknik liselerinin toplumda yaratılan olumsuz algısının değişmesine yönelik olarak çalışmalar yapılması gerekmektedir. Gerçekleştirilecek olan bu çalışmalarla mesleki ve teknik liselerin nitelikli işgücü oluşturma sürecine aktif olarak dahil edilmesi sağlanmış olacaktır.

Bölgede sosyolojik sebeplerden dolayı kadın istihdamı düşük seviyelerde seyretmektedir. Kadın istihdamının artırılması için, üniversiteler ve diğer paydaş kurumlarla birlikte özel sektöre yönelik bilinçlendirme faaliyetlerinin yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Bu noktada kadınların iş gücü piyasasına daha fazla entegre edilmesine yönelik olarak programların geliştirilmesi oldukça önemlidir. Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı iş birliği, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda genç işsizliğinin yüksek olduğu bölgelerde gençlerin kişisel ve sosyal gelişimlerini desteklemek ve istihdam edilebilirliklerini artırmak amacıyla yürütülen “Çalışan ve Üreten Gençler Programı” kapsamında TRC3 Bölgesi’nde toplam 25 adet tekstil atölyesi yapımı devam etmektedir. Söz konusu projelerde yaklaşık 7.500 gencin istihdam edilmesi öngörülmektedir.

Bölge de diğer bir sorun ise halihazırda istihdam edilen nitelikli personelin uzun soluklu tutulamaması ve bölge dışına göç etmesidir. Bunun önüne geçilmesi için nitelikli personelin sosyal ve ekonomik şartlarında iyileştirmeler yapılmasına yönelik başta dijital ve yeşil dönüşüm gibi çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar başta genç nüfusa yeni meslek alanları yaratmakta ve yeni fırsatlar sunmaktadır.

6.3.4.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Nitelikli iş gücü ihtiyaç analizi çerçevesinde mesleki gelişim sağlanacaktır.

TRC3 Bölgesi’nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi kapsamında belirlenen işgücü ihtiyacı çerçevesinde kapasite geliştirecek özellikle kadın ve gençlerin istihdam edilebilirliği artırılabilecektir.

2. Nitelikli işgücü ihtiyacının giderilmesine yönelik mesleki eğitim programları düzenlenecektir.

Bölge illerinde gerçekleştirilecek nitelikli iş gücü ihtiyacı analiz çalışmalarına istinaden, başta İŞKUR olmak üzere ilgili paydaşların ortaklığında nitelikli iş gücü ihtiyacının giderilmesine yönelik eğitim programları düzenlenecektir.

3. Mesleki ve teknik liselerin eğitim altyapıları güçlendirilecek ve programları geliştirilecektir.

En önemli iş gücü kaynağı olan mesleki ve teknik liselerin teknik altyapılarının güçlendirilmesi için destek programları uygulanacaktır. Bununla birlikte programlarının geliştirilmesi için ilgili kurum ve kuruluşlarla bir araya gelinerek çalışmalar yapılacaktır.

4. Kadınların iş gücü piyasasına katılımı teşvik edilecektir.

Bölgede kadınların iş gücü piyasasına katılımı son yıllarda artış göstermiş olmakla birlikte halen arzu edilen düzeyde değildir. Kadınların iş yaşamına ve toplumsal hayata katılımının teşvik edilmesi adına iş hayatında başarılı iş kadınlarıyla iş birliği yapılacak ve bu konuda destek programları geliştirilecektir.

5. İşverenlerin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eğitimler verilecektir.

İşverenlerin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak İK Yönetimi, İş Alım Yöntemleri ve Genç İstihdamına Yönelik teşvikler, İş gücü piyasası politikaları ve yenilikçi destek mekanizmaları vb. eğitimler verilerek firmaların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

6. İstihdam oluşturacak önemli yatırımların bölgeye çekilmesi sağlanacaktır.

Bölgedeki genç ve dinamik nüfusun istihdam imkanları oluşturarak bölgede tutulması önemli tedbirler arasındadır. TRC3 Bölgesi, bölgesel teşvik uygulamalarında en avantajlı bölgeler arasında yer almaktadır. Yerelde ilgili kurum ve kuruluşların güçlü koordinasyonu sağlanarak bölgenin yatırım olanaklarının ulusal ve uluslararası arenadaki potansiyel yatırımcılara etkin tanıtımı hedeflenmektedir.

7. Başta bölgede potansiyel barındıran orta ve yüksek teknoloji imalat sanayi sektörlerinde istihdam edilebilecek nitelikli genç nüfusu artırılacaktır.

Bölgede katma değerli sanayi üretiminin gerçekleşmesini sağlayacak mesleki ve teknik niteliği yüksek gençlerin yetişmesini sağlayacak iş verenler tarafından talep gören ve potansiyel arz eden sektörlerde mesleki eğitimlerin artması sağlanacaktır.

8. Dijital meslekler ve yeşil yakalı mesleklerin bölgede artması sağlanacaktır.

Bölgede potansiyel arz eden yenilenebilir enerji, sıfır karbon, endüstriyel simbiyoz, temiz üretim ve enerji sektörleri kapsamında istihdam edilebilecek ve bu alanlarda hizmet verecek veya danışmanlık sağlayacak nitelikte işgücünü artması sağlanacaktır. Ayrıca değişen ve küreselleşen dünyada günümüzde en önemli mesleklerden biri haline gelen dijital meslekler alanında başta gençlerin istihdamını sağlayacak mesleki ve teknik gelişmelerini sağlayacak uygulamalı ve teorik eğitimlerin yaygınlaşması sağlanacaktır.

6.3.5. HEDEF 5: Ar-Ge ve Yenilikçilik Geliştirilecektir

6.3.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi'nde Ar-Ge ve yenilikçilik göstergeleri düşük olmakla birlikte buna ilişkin yapılan yatırımların artma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Gayri safi yurtiçi Ar-Ge harcamaları Bölge'de 2018 yılında 69 milyon civarında iken yıllar içinde artarak 2021 yılı itibarıyla 99 milyon seviyelerine yükselmiştir. Bölge'de Ar-Ge insan gücü ise 2018 yılında 1.284 iken 2021 yılında 1.569'a yükselmiştir.

Sınai mülkiyet haklarının korunması noktasında bilinç düzeyinin artmasına rağmen marka, patent, tasarım ve faydalı model başvuru ve tescil sayıları bakımından bölge orta sıralarda yer almaktadır. Türk Patent Kurumundan alınan verilere göre 1995-2022 döneminde patent başvuru sayısı bölgemizde 224, tescil sayısı 24; marka başvuru sayısı 10.707, tescil sayısı 6.283; tasarım başvuru sayısı 1.308, tescil sayısı 1.002; faydalı model başvuru sayısı 207, tescil sayısı ise 37 olmuştur. Başvuru ve tescil sayıları incelendiğinde Türkiye'de bu alanda en aktif olan illerin başta İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir gibi nüfus ve gelişmişlik bakımından ortalamanın üzerinde bulunan iller olduğu görülmektedir.

Şirketlerin teknolojik bilgiyi ticarileştirmeleri teşvik edilmesine rağmen, Bölge'de sadece Batman'da 1 adet Ar-Ge Merkezi veya Tasarım Merkezi bulunmaktadır. Bölge'de Ar-Ge ve yenilikçilik alanında faaliyet sürdüren şirketlerin yetersiz olması ve var olan şirketlerin kurumsal kapasitelerinin/uzmanlık düzeylerinin yetersiz olması ön plana çıkan sorunlar arasındadır. Bu bağlamda Bölge'de atılması gereken pek çok adım bulunmaktadır. Bölge'de faaliyet gösteren firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri ile özgün ürün tasarımlarının desteklenmesi sağlanacaktır.

Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin gerektirdiği nitelikte beşerî sermayenin yetiştirildiği, yoğun bilgi, teknoloji ve araştırma tekniklerini içeren pek çok bilimsel faaliyetin yürütüldüğü kurumlar olmaları sebebiyle üniversiteler yenilik ekosisteminin kritik aktörleridirler. 2022 sonu itibarıyla 4 üniversiteye sahip olan Bölge'de toplam 2.153 akademisyen bulunmakta ve 48.571 öğrenci öğrenim görmektedir. Bölge'de Mardin Artuklu Üniversitesi ile Şırnak Üniversitelerinde Teknoloji Transfer Ofisi bulunurken, Teknoloji Geliştirme Bölgesi'ne sahip tek üniversite Batman Üniversitesi'dir. Bölge'deki üniversitelerin ikisi YÖK

tarafından “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” kapsamındaki 22 pilot üniversite arasında yer almıştır. Siirt Üniversitesi tarım ve hayvancılık, Batman Üniversitesi ise enerji alanında bu kapsama dahil edilen üniversitelerdir. Üniversiteler bünyesinde 65 Uygulama ve Araştırma Merkezi (UYGAR) mevcut olup bu merkezlerin ağırlıklı olarak sağlık, sosyal bilimler, fen bilimleri ve teknoloji, yönetim ve politika, kariyer, gelişim ve hayat boyu öğrenme alanlarında faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir.

Özel sektöre yönelik her türlü desteğin üniversiteler iş birliğinde tasarlanması ve geliştirilmesi hem özel sektörün sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde Ar-Ge faaliyetlerine katılmasına hem de üniversitelerin ilgili çalışmaları akademik veri olarak kullanmasına fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda Ar-Ge ve yenilikçilik temalı araştırma merkezlerinin kurulması ve bu merkezlerin Ticaret ve Sanayi Odası gibi çatı kurumlar ortaklığında desteklenmesi önem arz etmektedir.

6.3.5.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Enerji alanında bir Ar-Ge merkezi kurulacaktır.

Enerji alanında ihtisas üniversitesi seçilen Batman Üniversitesi ve özel sektör iş birliğine dayalı enerji ve enerji sistemleri üzerine bir Ar-Ge merkezi kurulacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Üniversitesi

2. Bölgede stratejik sektörlerde yer alan firmaların ulusal ve uluslararası araştırma fonlarını etkin kullanması teşvik edilecektir.

Ar-Ge, Ür-Ge ve yenilikçilik konusunda ulusal ve uluslararası fonlara ulaşabilmeleri için tarım, imalat ve enerji gibi stratejik sektörlerde yer alan firmalara bilgilendirme eğitimleri verilecek ve teknik destek sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Üniversitesi, Batman OSB, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin OSB, Şırnak Üniversitesi

3. Bölge üniversitelerinde ve Bölge'nin ortak kullanımına yönelik Ar-Ge ve yenilikçilik odaklı araştırma merkezleri ile ilgili ihtiyaç analizi yapılacak ve yeni merkezlerin kurulması sağlanacaktır.

Bölge üniversitelerinin ortak kullanımına yönelik Ar-Ge ve yenilikçilik odaklı araştırma merkezleri kurulmasına yönelik fizibilite çalışmaları yapılacak ve âtil durumda olan araştırma merkezleri işler hale getirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin Artuklu ve Batman Üniversitesi

4. Firmaların patent almaları ve faydalı model geliştirmeleri desteklenecek, sınai mülkiyet hususlarında bilinçlendirme faaliyetleri sürdürülecektir.

Firmalara yönelik olarak sınai mülkiyet hususunda bilinçlendirme faaliyetleri sürdürülecek, firmaların patent almaları ve faydalı model geliştirmeleri desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Üniversitesi, Batman Üniversitesi Teknokent A.Ş., Batman OSB, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin OSB

5. Lisansüstü öğrencilerin yürüttüğü Ar-Ge çalışmalarının özel sektörle eşgüdümlü ilerlemesi ve bu firmalar ile eşleştirme yapılması sağlanacaktır.

Özellikle Batman ve Mardin lisansüstü öğrencilerin yürüttüğü Ar-Ge çalışmalarının özel sektörle eşgüdüm içerisinde ilerlemesi sağlanacaktır. Firma özelinde eşleştirmeler yapılarak teorik ve pratik bilginin bütünleşmesi sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Üniversitesi, Batman OSB, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin OSB

6. Ar-Ge faaliyetlerinde bulunmak isteyen kişi ve firmaların finansman kaynaklarına erişimi kolaylaştırılacaktır.

Ar-Ge faaliyetlerinde bulunmak isteyen kişi ve firmaların ilgili finansal kaynaklara erişimi danışmanlık faaliyetleri aracılığıyla artırılacaktır.

7. KOBİ'lerin Ar-Ge, özgün tasarım ve yenilikçilik girişimleri desteklenecektir.

KOBİ'lere Ar-Ge, özgün tasarım geliştirme ve yenilikçilik hususlarında başta teknik destek olmak üzere Ajans desteği sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Üniversitesi, Batman OSB, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin OSB

8. Kapsayıcı büyüme yöntemi ele alınarak bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı önlemler alınacaktır.

Bölgede yer alan ilçe-beldeler arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik farkı nedeniyle ortaya çıkan düzensiz göçü önlemek ve bu yerleşim merkezlerinde yaşayan bireylerin yaşadıkları yerleşimlerde sosyal imkanlara ve geçim kaynaklarına erişimini hızlandıracak, kalıcı çözümler üretecek kapsayıcı yenilikçi büyüme müdahaleleri geliştirilerek uygulanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: TRC3 Bölgesi 5. ve 6. gelişmişlik kademesinde yer alan 22 ilçe

6.3.6. HEDEF 6: Sanayide Yeşil Dönüşüm Sağlanacaktır

6.3.6.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Küresel iklim değişikliğinin etkilerinin daha belirgin hale gelmesiyle önceliklendirme ve tedbir düzeyi de artmaya başlamıştır. Çevresel konuların uluslararası gündeme girmesi Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ile 1972 yılında başlamıştır. Stockholm Konferansı olarak da adlandırılan konferans ile çevre ilk defa temel başlık olarak uluslararası düzeyde ele alınmıştır.

Sonrasında 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu sürdürülebilir kalkınmayı uluslararası ölçekte tanıtmış 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında (Rio Zirvesi) kabul edilen Gündem 21, 1997 yılında kabul edilerek imzaya açılan Kyoto Protokolü, 2000 yılında kabul edilen Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri ve son dönemde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris Anlaşması ve Avrupa'nın 2053 yılında karbon nötr bir kıta olmasını amaçlayan Avrupa Yeşil Mutabakatıyla ilerleyen bir süreç yaşanmıştır.

Temelde küresel ısınmayı 2 derecenin altında tutmayı mümkünse 1,5 derece ile sınırlamayı hedefleyen bu uluslararası anlaşmalar ile politika çerçeve metinleri küresel ısınma ve iklim değişikliği noktasında yaklaşık 50 yıllık gündemin gerek öncelikler gerek faaliyetler noktasında daha belirgin hale gelmesini sağlamıştır.

Ekonomik sektörler, küresel ısınmaya ciddi düzeyde etkide bulunmakta olup alınması öngörülen tedbirler arasında üretim altyapısının iyileştirilmesi, döngüsel ekonomiye geçilerek endüstriyel simbiyoz gibi uygulamaların geliştirilmesi, sorumlu üretim ve tüketim anlayışının benimsenmesi ve en nihayetinde üretimde karbon emisyonlarının azaltılması yer almaktadır.

Bu bağlamda enerji tüketimi ve karbon emisyonu bakımından en büyük pay sahiplerinden biri sanayi sektörü olup karbon emisyonunu azaltıcı tedbirler alınması ve bunu destekler mahiyette uygulamaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.

TRC3 bölgesi 2017 İl SEGE çalışması kapsamında Düzey-2 bölgeler bazında yapılan sıralamada en az gelişmiş ikinci bölge olarak belirlenmiştir. Söz konusu çalışmada yer alan göstergeler arasında illerin buradan hareketle bölgenin ekonomik durumu da dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede TRC3 bölgesi üretim altyapısı, imalat sanayi büyüklüğü ve katma değerli üretim noktasında da nispeten az gelişmiştir.

Bölgede yeşil dönüşüme katkı sağlamak üzere karbon emisyonunu azaltıcı, iklim dostu hammadde kullanımı ile karbon tutunumu sağlayacak teknolojilerin ve altyapının geliştirilmesi önemli görülmektedir. Bu kapsamda halihazırda inşaat sektöründe kullanılmakta olan bazaltın toprak düzenleyici ve karbon tutumu amaçlı kullanımı mümkün olup ekonomik ve çevresel katkı sağlanması hedeflenmektedir. Nusaybin ve İdil ilçesinde yaklaşık 1.250 km² alanda bazalt rezervi bulunmaktadır. Söz konusu bazalt rezervlerinin işlenmesi ve ekonomiye kazandırılmasıyla yapı-yol tuğlaları, yapı kimyasalları hammaddesi, çimento katkısı, bazalt granit zemin ve kaplama malzemeleri, demiryolu ve asfalt mıcırı gibi alternatif ürünler ile tarım sektöründe doğal gübre üretiminin üretilmesine imkan verecektir.

Yeşil dönüşüm karbon emisyonlarının artırılması bağlamında temelde bir yaklaşım değişikliği olmakla birlikte üretim teknolojileri ile tüketilen enerji kaynaklarında da esaslı dönüşümlerin gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bölgenin temel ticari pazarının Irak ve bölge ülkeleri olması, Avrupa Yeşil Mutabakatının bölgede önceli ve önem düzeyini azaltmaktadır. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, fire oranı daha düşük teknolojiler ile daha verimli altyapılara geçilmesi, bu dönüşümü sağlayan firmalara ve bunun daha geniş ölçeğe ulaşması durumunda bölgelere rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu doğrultuda bölgede yeşil dönüşümü sağlamak temel hedefler arasındadır.

6.3.6.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgede karbon emisyonu ve yeşil dönüşüm konusunda bilinç düzeyi artırılabacaktır.

Karbon emisyonu, raporlama, dönüşümün sağlayacağı rekabet avantajları ile AB bölgesine ticaret konularında bilgilendirme faaliyetleri yürütülecek ve yeşil yakalı meslek dallarında kapasite geliştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölge illerinde yer alan OSB'ler

2. Bölgede model fabrika kurulacaktır.

Kayıp oranlarının azaltılması, başta enerji olmak üzere daha düşük girdi kullanımına imkan veren üretim teknolojilerine geçiş ve süreç iyileştirme için bölgede bir model fabrika kurulumu sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin 2. OSB, Batman OSB

3. Sanayide atık geri dönüşümü ve yeniden kullanımı artırılabacaktır.

Bölgede hali hazırda plastik ve kağıt temelinde yürütülen geri kazanım ve tekrar kullanma altyapısı bölgenin öncelikli sektörlerinden tekstil ve tarım sanayisini de içerecek şekilde geliştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin OSB, Mardin 2. OSB, Batman OSB

6.4. SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE MEKANSAL ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ

TRC3 Bölgesi il ve ilçe merkezleri hızlı bir şekilde köyden kente göç alırken, Bölge illerinin kentleşme hızı nüfus artışına yetişememekte, mevcut altyapı ile nüfusun bir kısmının içme suyu ve atık yönetimi gibi temel altyapı ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Bölge'de kentsel altyapının ve çevresel koşulların yetersizliği bölgenin yaşanabilirliğini ve rekabet gücünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bölge'nin kentsel ve çevresel altyapıya ilişkin sorunlarının başında, şehirlerde yaşanan su sıkıntısı, katı atık toplanması ve geri dönüşümüne yönelik tesislerin eksikliği gibi sorunlar gelmektedir.

Bölge'deki belediyelerin sunduğu içme suyu, katı atık yönetimi ve kanalizasyon hizmetleri Türkiye ortalamalarının altında kalmakta ve bölgenin kentleşme ihtiyaçlarına yetişememektedir. Bölge'de sanayinin çok gelişmemiş olmasına bağlı olarak endüstriyel kirlilik çok yüksek oranlarda yaşanmamaktadır. Gelişmekte olan sanayi için önlemlerin şimdiden alınması, müşterek sanayi alanlarında arıtma tesislerinin kurulması gerekmektedir. Şırnak'ta asfaltit kömürünün yüksek kükürt oranına sahip olması ve Batman'da çıkarılan petrolün işlendiği rafinerinin şehir merkezinde yer alması yüksek hava kirliliğine sebep olmakta ve bu da önemli çevre sorunları arasında yer almaktadır.

Bölge'de kentsel çevre kalitesinin düşük olması Bölge'nin sosyal ve ekonomik yapısını da olumsuz etkilemektedir. Kentsel çevre kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir şehirleşmenin sağlanması için Bölge'deki il ve ilçe merkezlerinde sosyal, fiziki altyapının geliştirilmesi ve doğal kaynakların etkin kullanımının sağlanması gerekmektedir. Çevre kirliliğinin azaltılması için yeşil alanların artırılması ve ormanların rehabilite edilmesi, ortak kullanıma yönelik sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, su kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması TRC3 Bölgesi'nde daha yaşanabilir bir çevre için alınması gerekli diğer önlemlerdir.

Bölge Planı'nın strateji geliştirme sürecinde sürdürülebilir kalkınma temel ilke olarak benimsenmiş ve sürdürülebilir çevre ve mekânsal altyapının geliştirilmesi stratejisi buna göre düzenlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde akıllı şehir uygulamaları, planlı kentsel dönüşüm ve aktif ulaşımın önemi giderek artmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çevre sorunlarına duyarlı stratejilerin yürütülmesi ve temiz enerji ve kaynak verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

2024-2028 BGUS'da, Kentsel Gelişme stratejisinde kentsel hizmetlerin kalitesi yükseltilerek kentlerde yaşam kalitesi artırılması, kentsel hizmetlerde dijital dönüşüm sağlanması, kent-bölgelerin ulusal ve bölgesel kalkınmadaki rolleri güçlendirilmesi, iç göçün yönetilmesine ilişkin uygulamalar gerçekleştirilmesi; iklim değişikliğinin kentsel alanlardaki olası etkileri tespit edilerek mevcut ve yeni gelişme alanlarında buna göre planlama ve uygulama yapılması, afet riski altında bulunan ve ülke ekonomisinde önemli rolleri olan yerleşimlerde kentsel dirençliliğin artırılmasına öncelik verilmesi, kentlerin dirençliliğinin artırılmasına ilişkin doğru arazi kullanım planlaması yapılması, mekânsal planlarda doğal alan-yapay alan dengesinin korunması öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, TRC3 Bölgesi'nin bu alandaki öncelikleri göz önünde bulundurulduğunda çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar yapılması, kentsel ve kırsal altyapı geliştirilmesi, iklim değişikliğine uyum ve afet risklerinin azaltılması stratejik önceliklerin BGUS ile uyumlu olduğu düşünülmektedir. BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın birçoğu Bölge Planı'nda ortaya konan Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi stratejisiyle doğrudan ilişkilidir. Söz konusu strateji çerçevesinde belirlenen hedefler, SKA'nın "herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir

su yönetimini güvence altına almak, herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak, şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak, iklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek, karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek, sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek ve biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek” hedefleri ile örtüşmekte ve birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Stratejik Öncelik	Hedefler
Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi	1. Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır.
	2. Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir.
	3. İklim Değişikliğiyle Mücadele ve Afet Risklerinin Azaltılması İçin Çalışmalar Yapılacaktır.
	4. Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır.
	5. Daha Dengeli Bir Mekansal Dağılım ve Kapsayıcı Büyüme Sağlanacaktır.

6.4.1. HEDEF 1: Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır

6.4.1.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi’nde yaşayan her bir bireyin en temiz havayı soluması, en sağlıklı suyu temin etmesi ve en temiz çevresel şartlarda yaşaması temel hedeftir. Bölge’de hava kirliliği seviyesi yüksektir. Bölgede bulunan hava kalitesi ölçüm istasyonları raporları incelendiğinde SO₂ kirliliği ile birlikte partikül madde (PM) kirliliğinin hava kalitesini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Özellikle Batman ve Şırnak illerinde kış aylarında görülen SO₂ kirliliği diğer Bölge illerine göre çok daha yüksek oranlarda görülmektedir. Bunun temel sebebi Batman’da petrol rafinerisinin, Şırnak’ta ise termik santralin kent merkezinde hava kirliliğini tetiklemesidir. SO₂ kaynaklı kirlilik büyük oranda kış aylarında konutların ısıtılması amacı ile fosil yakıt kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Kalitesiz fosil yakıt kullanımının yanında, yakıtın yakılma metodu da SO₂ miktarını etkilemektedir. Kış aylarında yüksek miktarda kömür tüketimine bağlı olarak yaşanan hava kirliliği ve bilinçsizce doğaya atılan katı atıklar, toplumun duyarlılığını artırmaya yönelik faaliyetleri gerekli kılmaktadır.

Ormanlar ve ağaçlık alanlar, hava kirleticilerinin tutulabileceği veya azaltılabileceği alanlardır. Bölge’de özellikle PM kaynaklı kirliliğin azaltılmasında bozuk orman alanlarının rehabilite edilmesi etkili olabilecektir. 2022 yılı Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre TRC3 Bölgesi sınırları içerisindeki toplam orman alanı 849.092 hektardır. Bölge’deki ormanlık alanlar, Türkiye ormanlık alanlarının yüzde 3,7’sini oluşturmaktadır. Bu miktar bölgenin toplam alanı içerisinde yüzde 32,6 oranında yer kaplamaktadır. Türkiye genelinde toplam ormanlık alanların, toplam alana oranının yüzde 29,8 olduğu göz önüne alındığında, Bölge’nin toplam ormanlık alan bakımından Türkiye ortalamasının üstünde olduğu söylenebilir. Ancak, Türkiye genelinde toplam orman alanlarının yüzde 41’i bozuk (boşluklu kapalı) orman alanı iken Bölge’de bu oran yüzde 76,5’tir.

Artırılmış atıksuların yeniden kullanımı, küresel iklim değişikliği, kuraklık ve su kaynakları üzerindeki artan talep ve kirlilik baskısı nedeniyle günden güne önem kazanmakta olup atıksular da alternatif bir su kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Döngüsel Ekonomi ilkeleri ve Yeşil Mutabakat Eylem Planı doğrultusunda su

kullanımının azaltılması, oluşan atıksuların arıtılarak yeniden kullanılması ve bu sayede su kaynaklarının korunmasının sağlanması öncelikli hedeflerdendir.

Artırılmış atık suların yeniden kullanımına ilişkin olarak ülkemizde halihazırda artırılmış atıksuların yüzde 4,75'i yeniden kullanılmaktadır. Bu oranın 2023 yılında %5'e, 2030 yılında ise yüzde 15'e çıkarılması hedeflenmektedir.

Ayrıca, büyükşehir belediyeleri ve il belediyeleri için kentsel atıksu arıtma tesislerinde arıtılan toplam atık suyun en az yüzde 10'unun tarımsal sulamada ve rekreasyonel amaçla kullanımının yanı sıra endüstriyel, çevresel ve diğer alanlarda yeniden kullanım potansiyelini ve gerekli yatırım ihtiyacının belirlenmesi amacıyla fizibilite raporlarının hazırlanması zorunluluğu getirilerek artırılmış atıksuların kullanım oranının artırılması hedeflenmektedir.

2872 Sayılı Çevre Kanunu revizyonu (15 Haziran 2022) ile atıksu arıtma tesislerinde kullanılan elektrik enerjisinin yüzde 50'sine kadar olan geri ödeme oranı, ileri arıtma teknikleri ile artırılmış atık suyunu yeniden kullanan kuruluşlara, yeniden kullanım oranına göre yüzde 100'e kadar artırımlı olarak ödenmesi uygulaması hayata geçirilmiştir.

Artırılmış atık suların yeniden kullanım alanlarının peyzaj ve tarımsal sulama, endüstriyel kullanım, yer altı suyu besleme, rekreasyonel kullanımlar, evsel ve endüstriyel uygulamaları da içerecek şekilde genişletilmesiyle birlikte özellikle su tüketiminin en yoğun olduğu sektörlerde faaliyetlerin çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, hava ve su kirliliğinin önlenmesi, su ve enerji tüketiminin azaltılmasına yönelik olarak temiz üretim teknolojilerinin uygulanması hedeflenmektedir.

Su kirliliğinin önlenmesi, su tüketiminin azaltılmasına yönelik olarak zeytinyağı işletmelerinin 3 fazlı üretim yerine 2 fazlı üretime geçişi zorunlu hale getirilerek, zeytinyağı sektörü faaliyetlerinin çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

Tekstil sektöründe hava kirliliğinin önlenmesi, enerji tüketiminin azaltılması ve boya banyo sularından kaynaklanan renk ve iletkenlik problemlerinin çözülerek su kirliliğinin ve artırılmış atıksuların proseste yeniden kullanılarak su tüketiminin azaltılması hedeflenmektedir.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde 2.000 m²'den büyük parsellerde yapılacak yapıların mekanik tesisat projelerinin; çatı yüzeyinden toplanacak yağmur sularının gerekmesi halinde filtre edilerek bir tankta toplanması ve bina tuvalet sifonlarında kullanılması amacıyla yağmur suyu toplama sistemi içermesi zorunlu hale getirilerek yağmur suyu hasadı uygulamalarının artırılması hedeflenmektedir.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'ne binalarda tasarruf tedbirleri ve iklim değişikliğine dair ilkeler eklenerek binaların sıcak su sirkülasyon (by-pass) tesisatı içerecek şekilde projelendirilmesinin ve uygulanmasının esas olduğu, su tasarrufunun sağlanması amacıyla lavabo ve eviyelerde 6 lt/dk'yı, duşlarda ise 8 lt/dk'yı geçmeyecek şekilde musluk veya batarya kullanılması ve ruhsat eki sıhhi tesisat projesi ve mahal listesinde gösterilmesi gerektiği, sulama sistemlerinin planlanması halinde damlama sulamaya uygun olarak tasarlanması, yöresel şartlara ve iklim koşullarına göre az su isteyen ve damlama sulama sistemine uygun bitkilerin seçilmesi, varsa öncelikle yağmur suyu depolama sisteminde bulunan suyun kullanılması gerektiği düzenlenerek su verimliliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Ayrıca, sanayinin yoğun olduğu bölgelerde zararlı kimyasallar kaynaklı kirliliğin de yüksek düzeyde olduğu düşünülmektedir. Zararlı kimyasallar kaynaklı kirliliğin önlenmesi için ulusal mevzuatın takibi ve uluslararası sözleşmelere konu olan kimyasalların yönetimi ile ilgili özellikle sanayicilerin bilgilendirilmesi

ve yeşil dönüşüm hedefine yönelik olarak tehlikeli atık üretiminin azaltılması için insan sağlığı ve çevreye daha az zararlı alternatif kimyasallara geçişin hızlandırılması önem arz etmektedir.

Endüstriyel faaliyetler ile evsel atıklar sonucu yeraltı ve yer üstü su kaynaklarında meydana gelen kirlilik düzeyi düşük olmakla birlikte en son açıklanan 2020 yılı verilerine göre bölgede toplanan atık suların yüzde 60'ı akarsu kaynaklarına deşarj edilmektedir (TÜİK, 2020). Bölge'de bulunan OSB ve KSS'lerin çoğunda atık su arıtma sistemlerinin olmaması sonucunda atıkların doğrudan su kaynaklarına veya kanalizasyona verildiği tespit edilmiştir. Temiz su kaynaklarının endüstriyel atık suların etkilerinden korunması gerekmektedir.

Bölge'de bulunan belediye nüfusunun ancak yüzde 53'üne atık su arıtma hizmeti (7 adet arıtma tesisi) verilebilmektedir (TÜİK, 2020). Mevcut atık su arıtma tesislerinin yeşil teknoloji ürünü olan biyorafineri tesislerine dönüştürülmesi, arıtma tesislerinden hidrolik enerji üretilmesi, arıtma çamurundan biyogaz üretilmesi gibi yenilikçi yöntemler işletme maliyetlerini azaltacak ve atık suyun yeniden kullanılmasını sağlayacaktır.

2020 TÜİK verilerine göre, TRC3 Bölgesi'nde toplam belediye nüfusunun yüzde 95'ine katı atık toplama hizmeti verilmektedir. Bölgenin katı atıklarının yüzde 70'i belediye çöplüğü olarak kullanılan açık arazilerde toplanırken yüzde 26'sının düzenli depolama alanlarında, geri kalanı ise diğer yöntemlerle bertaraf edildiği görülmektedir. Belediyeler tarafından toplanan katı atıkların ancak yüzde 12'sine geri kazanım işlemi uygulandığı tespit edilmektedir. Kent merkezlerinde katı atık aktarma istasyonları kurularak kentsel çevre sağlığı ve yaşam kalitesi artırılmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı himayelerinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan Sıfır Atık Projesi kapsamındaki faaliyetlerin kamu ve diğer ticari sektör binalarında da yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar yürütülmektedir. Proje kapsamında 2017'de yüzde 13 olan geri kazanım oranı 2022 yılında yüzde 30,13'e yükseldi. Geri kazanım oranının 2023 yılında yüzde 35'e, 2035 yılında ise yüzde 60'a çıkarılması hedeflenmektedir. 2020 yılında kurulan ve 2021 yılında faaliyete geçen Türkiye Çevre Ajansı ile depozito yönetim sisteminin kurulması sağlanmıştır. Bölge'de ise 2021 yılında toplamda 4.325 ton ambalaj atığı geri kazanılmıştır (İl Çevre Durum Raporları, 2020).

Bölge'de atık su arıtma hizmetlerinin tüm ilçe merkezlerinde kurulması, şehir şebekelerinin buna entegre edilmesi ve bütüncül bir atık yönetiminin sağlanması gerekmektedir. Arıtılmamış hiçbir atık su doğaya deşarj edilmemeli ve arıtılmış atık su yeniden kullanılmalıdır. Geri kazanılmış bu suların tarımsal sulama, endüstriyel, çevresel ve diğer tüm kullanımına yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

6.4.1.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bozuk orman alanlarının rehabilite edilmesi, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir yönetimi sağlanacaktır.

TRC3 Bölgesi'nde katılımcı bir anlayışla tarım-çevre ilişkileri yeniden tanımlanacak, orman kaynaklarının korunması sağlanacaktır. Özellikle Mardin'de GAP kapsamında sulamaya açılan alanlarda tarımsal amaçlı aşırı su kullanımının azaltılması ve suyun verimli kullanılmasının sağlanması hedeflenmektedir. Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı kapsamında Dicle-Fırat havzası bazında çalışmalar yapılacak, oluşturacak plan, program ve stratejiler hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgenin kuzey, kuzeydoğu ve güneydoğu bölümünde yer alan ilçeler

2. Etkin bir atık yönetim sistemi oluşturulacaktır.

Sıfır atık uygulaması yaygınlaştırılacak, katı atık ve atık su arıtma tesislerinin sayısı, kapasitesi artırılacak ve atıkların geri dönüşüm yoluyla ülke ekonomisine kazandırılması sağlanacaktır. Atık su şebekesi yeterli olmayan il, ilçe ve beldelerde atık su altyapısı tamamlanacaktır. Oluşan atıkların bileşimine ve özelliklerine göre kaynağında ayrı toplanması teşvik edilecektir. Geri dönüştürülebilir nitelikteki atıkların ayrı toplanmasıyla yeniden kullanım ve geri dönüşüm yoluyla ekonomiye kazandırması mümkün olabilecektir. Organik atıkların ayrı toplanması ise hem kompost yapımına hem de atıklardan enerji üretilmesine katkıda bulunacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Şırnak

3. Toplumda çevre koruma bilinci geliştirilecektir.

Atık hiyerarşisinin ilk basamakları olan atık önleme ve atık minimizasyonu katı atık yönetiminde çok önemlidir. Bu kapsamda atık azaltma yöntemleri ile ilgili bilgi birikimi ve çevre bilincini artırmaya yönelik eğitimler verilecektir. Yerel idarelerin kurumsal kapasiteleri iyileştirilecektir.

6.4.2. HEDEF 2: Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir

6.4.2.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Bölge'de kentsel ve kırsal yerleşmelerde, teknik altyapı sistemleriyle bütünleşen yatırım/işletim sistemleri istenilen seviyede değildir. Yerleşmelerin sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir yerler olmalarını sağlamak için teknik ve sosyal altyapı ihtiyacının giderilmesi temel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Toplam belediye nüfusu içerisinde içme suyu, kanalizasyon ve katı atık hizmeti alan nüfus oranı yüksek olsa da bu hizmetlere ulaşabilen kırsal yerleşim sayısı beklenen düzeyin altında kalmaktadır.

Türkiye Yüzyılı olarak tanımlanan bir dönemin başlangıç noktasında Türkiye Mekânsal Strateji Planı (Türkiye MSP) hazırlanmıştır. Türkiye MSP'de sektörlere yönelik dinamik büyüme modelleri geliştirmiş ve bu doğrultuda bölgelere yönelik mekânsal gelişme öngörülerini ortaya koymuştur. Bölge planlamayı pratik gerçekliğe yaklaştırmanın bir aracı niteliğinde ulusal mekânsal planlama mevzuatımıza giren mekânsal strateji planları, bir yandan mekânı tarifleyen, yönlendiren ve büyük veriye dayalı dinamik yapısıyla, esnek ve stratejik bir yapı ortaya koyma iddiası taşıırken diğer yandan mekânsal değişimi etkilemek ve yönetmek için bir süreç önermeyi, yönetim çerçeveleri geliştirmeyi, yenilikçi vizyonlar ve süreçler önererek bölgesel düzeyde yeni bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Ayrıca, başta depremler olmak üzere iklim krizinin de etkisiyle yaşadığımız afetlerin ardından sürdürülebilir şehircilik ve dirençli bir Türkiye için afetlere karşı topyekün hazırlık yapılması hedefiyle Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli geliştirilmiştir. Böylelikle ülkemizin yaşadığı büyük deprem felaketinin izlerini silmek,

şehirlerimizi kadim şehircilik geleneklerimizi yaşatan iklim dostu ve afetlere karşı dirençli şehircilik anlayışı temelinde ihya ve yeniden inşa etmek hedeflenmiş olup bu hedef çerçevesinde kapsamlı bir afet yönetim modeli oluşturulması için 13 adet bilimsel kurul kurularak bilimsel ve teknik çalışmalar yapılmış ve öneriler oluşturulmuştur.

Akıllı şehir çalışmaları kapsamında geliştirilecek tüm proje, uygulama ve sistemlerin, 2019/29 sayılı ve 24 Aralık 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı ile uyumlu olacak şekilde belirlenmesi hedeflenmektedir.

2020 yılı itibarıyla TRC3 Bölgesi'nde bulunan toplam 53 belediyenin tamamı içme suyu ve kanalizasyon şebekesi hizmeti vermektedir. Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri (YER-SİS) Araştırması kapsamında hazırlanan "Türkiye'de Kırsal Yerleşimler Saha Çalışması Raporu"na göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal yerleşimlerin yüzde 72,2'sine şebeke suyu ve yüzde 45,1'ine kanalizasyon ve atık su hizmeti sağlanmaktadır.

TRC3 Bölgesi'nde tarımdan kopuş, kırsal alanlarda işsizlik ve güvenlik problemi, kırsal alanlara yönelik ulaşım güçlükleri nedeniyle göç akınına uğrayan bölge kentlerinin kentsel altyapı olanakları oldukça yetersizdir. Bunun sonucunda, bölge kentlerindeki nüfus artışı, kentleşmeden ziyade nüfus yığılması ya da demografik şişme olarak tanımlanabilecek bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Kentlerdeki bu nüfus şişmesi yoksullukla ve denetimsizlikle birleşerek gecekondular ve kaçak yapılaşma sorunlarına sebep olmaktadır.

Hızlı nüfus artışı süreci içinde bölge kentleri, tarım arazileri, tarihi ve kültürel değere sahip alanlar yapılaşma baskısından korunamamaktadır. Ayrıca yapılaşmış alanlarında yaşanan kentsel altyapı ve kaçak yapılaşma sorunlarının çözümüne yönelik bölge belediyelerinin mevcut mali yapısı düşünüldüğünde kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri geliştirilememektedir. Özellikle artan nüfus, ekonomik gelişme, şehir merkezine göç gibi sebepler doğrultusunda yeni yaşam alanlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların başında toplu konut alanları ve alternatif ulaşım güzergahları gelmektedir.

Gelişmekte olan Bölge kentlerinde kentsel rekreasyon alanları ve yeşil alanlar ile kent çevresinde halkın ücretsiz olarak yararlanabileceği rekreasyon alanları yetersizdir. Bölge kentleri Dicle Nehri'nin varlığı ve kent çevresinde yer alan Beyazsu, Ğurs Vadisi, Zinnar, Tillo, Botan Vadisi, Kasrik, Hasankeyf gibi doğal mesire ve ören yerleri, yerel yönetimlerce rekreasyon alanları oluşturulması açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Kentleşme süreci, kentlerin kırsal alanlara yayılması biçiminde geliştiği için, kırsal yerleşmelerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıları üzerinde dönüştürücü etkisi olmaktadır. Diğer yandan, yatırım projeleri, kırsal alanları doğrudan etkilemektedir. Kırsal alanların kent üzerindeki en belirgin etkisi ise bu yerleşimlerden kentlere göç şeklindedir. Aslında göçün hem kırsal hem de kentsel alanlar üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır. Nüfusun terk ettiği ve ülke ekonomisine katkısının azaldığı kırsal alanlar, buna karşın taşıyabileceğinden fazla nüfusu barındırmaya çalışan kentsel alanlar, göç olgusunun etkisinin çift taraflı olduğunu göstermektedir. Kırsal kalkınmaya yönelik sistemli stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanabilmesi önem taşımaktadır.

6.4.2.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Yaşam kalitesi yüksek, yeşil ve akıllı şehirler oluşturulacaktır.

Çevre kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla bisiklet ve yeşil yürüyüş yolları arttırılacak, çevresel gürültü kirliliğinin azaltılması amacıyla illerde stratejik gürültü haritaları hazırlanacak, hava kalitesi iyileştirilecektir. İl merkezlerinde park ve bahçe sayısı artırılarak kişi başına düşen yeşil alan miktarı dünya ortalamasına yükseltilecektir. Akıllı şehri oluşturan çevre, ulaşım, ekonomi, yaşam ve insan bileşenlerinin tümünü içeren ve koordine eden, şehri bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirecek akıllı yönetim sisteminin oluşturulması sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Öncelikli olarak Mardin ve Batman illeri

2. Ulaşım altyapıları güçlendirilecek ve su kaynakları çeşitlendirilecektir.

Sürdürülebilir şehirleşme ve kırsal kalkınma alanında altyapının güçlendirilmesi amacıyla içme suyu kaynakları çeşitlendirilecek ve kırsal alanların içme suyu ile sulama suyuna erişimini geliştirmek üzere bölgede bulunan baraj, gölet ve çaylardan su temin edilecektir. Yoğun kentsel nüfusa sahip Batman ve Mardin'de kent içi ulaşım ve toplu taşımada raylı sistemlerin geliştirilmesi sağlanacaktır. Yüksek Hızlı Tren hattının Mardin'e ve Kurtalan demiryolu hattının Siirt il merkezine ulaştırılması projelerinin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. Bölgenin önemli bir sınır kapısı olan Habur'a ulaşımı daha erişilebilir hale getirmek amacıyla karayolunun ve demiryolu hatlarının modernize edilmesi ve otoban çalışmalarına başlanması sağlanacaktır. Kent içi ulaşım ağları geliştirilecek ve kırsal yerleşimlerin yolları rehabilite edilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Kızıltepe, Nusaybin (Mardin), Cizre, Silopi (Şırnak), Kurtalan (Siirt)

3. Mekansal bilgi sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılacak ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesi arttırılacaktır.

Teknoloji yardımıyla il merkezlerinde ve Midyat, Cizre gibi büyük ilçe merkezlerinde mekân yönetimi iyileştirilecek, kurumların coğrafi bilgi sistemi, kent bilgi sistemi, altyapı bilgi sistemi ve e-belediye kullanımı yaygınlaştırılacaktır. Mahalli idarelerin fiziksel altyapı ve donatılarının hizmet kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla finansmana erişim olanaklarının artırılması sağlanacaktır. Yerel yönetimlerde yönetici ve teknik personelin kentsel planlama ve diğer teknik konularda mesleki bilgilerini geliştirecek eğitim faaliyetler yapılacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölge İl Merkezleri ile Midyat, Cizre ilçeleri

6.4.3. HEDEF 3: İklim Değişikliğine Uyum ve Afet Risklerinin Azaltılması İçin Kapasite Geliştirilecektir.

6.4.3.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Türkiye, iklim değişikliğinden etkilenme olasılığı yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan "BM İklim Değişikliği Çerçeve Stratejisi" doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadele etmek ve uyum sağlamak için ulusal ve yerel düzeyde politikalar geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023), Bölgesel İklim Değişikliği Eylem Planları (2020) ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Stratejik Planı (2022-2023) bu konudaki temel referans dokümanlardır.

Enerji tüketimi ve ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sera gazı emisyonları, iklim değişikliğinin en önemli sebebi olarak görülmektedir. Bu çerçevede, iklim değişikliğiyle mücadelede en önemli göstergelerden biri olan kişi başına sera gazı emisyon miktarı (CO₂ eşdeğeri) Türkiye'de 1990 yılında 4 ton iken bu değer 2020 yılında 6,3 tona yükselmiştir (TÜİK, 2022). Bu artışın ana nedeni, ekonomik büyümenin ve enerji tüketimindeki artış hızının nüfus artış hızından daha yüksek olmasıdır.

Türkiye'nin 2016 yılında imzalanan ve 2021 yılında TBMM'de kabul edilen Paris İklim Anlaşması'na taraf olmasıyla; iklim değişikliği ile mücadele kapsamında şehircilik çalışmalarında yeni bir sürece girilmiş olup belirlenen hedeflere ulaşmak için toplum bilincini yeniden şekillendirecek ve artıracak projeler yapılmaktadır.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün (MGM) 2021 yılı İklim Raporu'na göre; Türkiye ortalama sıcaklığı uzun yıllar (1981-2010) ortalamasının 1,4 °C üzerinde gerçekleşmiştir. Raporla, 2021 yılında en yüksek sıcaklık 49,1°C ile Cizre'de ölçülmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi de dahil tüm bölgelerde 2021 yılı aylık ortalama sıcaklıkları tüm aylarda normallerinin üzerinde gerçekleşmiştir. 2021 yılı, 1.024 ekstrem olay sayısı ile en fazla ekstrem olay yaşanan yıl olmuştur. 2021'de kaydedilen ekstrem olayların çoğu yüzde 40 ile fırtına/hortum, yüzde 28 ile şiddetli yağış/sel, yüzde 13 ile dolu ve yüzde 7 ile şiddetli kar şeklinde olmuştur. 2021 yılı Meteorolojik Kuraklık Haritası'na (Standart Yağış İndeksi-SPI) göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamında çoğunluğu olağanüstü olmak üzere şiddetli meteorolojik kuraklık etkili olmuştur.

2022 Su Yılı Alansal Yağış Değerlendirmesi Raporu'na göre 1 Ekim 2021-30 Eylül 2022 döneminde Türkiye genelinde alansal yağış 1991-2020 normalinin yüzde 3,9 altında gerçekleşirken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi normalden yüzde 29 daha az yağış almıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tüm iller beklenin altında yağış almıştır. 2022 su yılında en fazla yağış alan il ile Siirt, en az yağış alan il ise Şanlıurfa olurken Türkiye genelinde yağışlı gün ortalaması 108 gün olarak gerçekleşirken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 60 günün altına kadar düştüğü gözlenmiştir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2020 yılında hazırlanan Bölgesel İklim Değişikliği Eylem Planları'nda TRC3 Bölgesi'nde iklim değişikliği ile ilişkili etkilere yer verilmiştir. Eylem Planları'na göre; kar yağışından beslenen Fırat ve Dicle havzalarında sıcaklık artışı, kar erime dönemlerinin erkene çekilmesine neden olarak akarsuların hidrolojik rejimlerinin ve bölgenin iklim koşullarının değişimine yol açtığı belirtilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi Bölge'deki yağış miktarının beklenen düzeyde gerçekleşmemesi, kuraklık olasılığını her geçen gün artırmakta, su kullanımında tasarrufun sağlanmasını zaruri hale getirmiştir. Türkiye'de durum buğdayı, mısır, kırmızı mercimek, pamuk, üzüm ve Antep fıstığı üretiminde büyük paya sahip bölgenin, tarım ürünlerinin verim ve kalitesinin iklim değişikliğinden etkilenmesi halinde ülke ekonomisine etkisi azımsanamayacak durumdadır. İklim değişikliğinin Bölge hayvancılığına olası etkileri kuraklık, sel, toprak kayması, verim kaybı ve fizyolojik stres gibi doğrudan etkiler ile yem kalitesi ve miktarı, içme suyunun mevcudiyeti, salgın hastalıklar ve girdi fiyatlarındaki artış gibi dolaylı etkilerdir.

GAP'la birlikte özellikle tarımsal alanların sulamaya açılması sonucu üretimde önemli artışlar olmakta ve tarımsal girdileri ham madde olarak kullanan sanayi dalı, tekstil ve gıda hızla gelişme sürecine girmiş bulunmaktadır. Tarıma dayalı bir sanayi altyapısı olan Bölge'nin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı hem tarım sektörünün hem de sanayi sektörünün kırılğan yapıda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'de ve Bölge'de artan nüfus ve gelişen ekonomiye bağlı olarak enerji ihtiyacı sürekli artmaktadır. Ülkemiz enerji konusunda yerli kaynakların yetersiz olması nedeniyle dışa bağlı olduğundan enerji verimliliği konusunda politika ve uygulamaların hızlandırılması gerekmektedir.

Enerji verimliliğini sağlamak, enerjiyi etkin kullanmak, enerji israfını önlemek, ekonomi üzerindeki enerji maliyetlerini düşürmek ve enerji üretiminin çevreye verdiği olumsuz dışsallıkları hafifletmek üzere 18/04/2007 tarihli ve 5627 sayılı yasa yürürlüğe konulmuştur. Yasada enerji verimliliğini sağlamak amacıyla enerjide (enerjinin üretim, iletim, dağıtım ve tüketiminde), mekanlarda (endüstriyel işletmelerde,

binalarda, ulaşım araçlarında, taşıtlarda) enerjinin etkin kullanımı, vatandaşların enerji tasarrufu konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payının artırılması politika uygulamaları olarak belirlenmiştir.

Türkiye genelinde olduğu gibi Bölge'de de enerjiyi verimli kullanma bilincinin geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Sanayideki geleneksel üretim eğilimleri, ovada tarımsal sulamanın derin kuyulardan pompajla yapılıyor olması ve sıcak iklim nedeniyle ısı yalıtımın kullanılmadığı binalar, bedeli tahsil edilemeyen enerji tüketimi Bölgede enerji kayıplarına yol açmaktadır. Hem konut hem de ticaret amaçlı binaların birçoğunun yalıtımsız olduğu ısıtma için ihtiyaç duyulan enerji kadar soğutma için harcanan enerjinin de çok büyük boyutlarda olduğu gözlenmektedir. Bu veriler ışığında, binalarda enerji verimliliğini iyileştirmek üzere çeşitli uygulamaların yapılması gerekli görülmektedir.

Mekânsal planlama ile iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı tedbirler alınması gerekmektedir. Doğru stratejilerle geliştirilmiş kentsel arazi kullanım kararları ile iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, kentsel alanlarda enerji tüketiminin azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması, biyolojik çeşitlilik, tarım toprakları, orman alanları, koruma alanları ve ekosistemler üzerindeki baskıların ortadan kaldırılması önem arz etmektedir.

Kırsal toplumların iklim değişikliğine dirençliliğinin artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesi, iklim değişikliğinden etkilenen sosyal grupların, kentlerin ve ekonomik sektörlerin uyum kapasitelerinin artırılması büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla yerel iklim strateji planlarının geliştirilmesi ve uygulanması, iklim değişikliğinin yarattığı risklerin azaltılması, iklim değişikliğinden etkilenen sektörlerin dayanıklılıklarının artırılması ve iklim değişikliğine uyum için yenilikçi uygulamaların ve teknolojilerin yaygınlaştırılması önemli hedeflerdir.

1980'li yıllardan sonra TRC3 Bölgesi'nde yaşanan hızlı ve denetimsiz kentleşme süreci, kentlerin doğal afetlere karşı dayanıksız biçimde büyümesine neden olmuştur. Başta deprem, sel, kuraklık, taşkın ve toprak kayması olmak üzere doğal afet tehlikelerine maruz alanlarda, hızlı yapılaşmaya odaklanmış imar uygulamaları, kırdan kente yoğun göç, plansız şehirleşme, kaçak yapılaşma, yasal yaptırımların ve denetim kapasitesinin eksikliği bilgi, deneyim, ekip-ekipman yetersizliği riski daha da artırmıştır.

2019 yılında ülke olarak tüm dünyada olduğu gibi pandemi ile mücadele edilirken bir yandan da çok sayıda Kahramanmaraş depremi, orman yangını, sel vb. doğal afetlerle mücadele edildi. Bu itibarla, başta deprem olmak üzere ülkemizde ve Bölge'de sıkça görülen afetlerle ilgili olarak, afetlerin öncesi, afet anında ve sonrasında yapılacak doğru davranışların bireysel kazanımının hedeflendiği ve kurumların/firmaların afetlere hazırlık, dayanıklılık ve iş sürekliliklerini geliştirmelerine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

6.4.3.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Yerel iklim değişikliği eylem planları oluşturulacaktır.

İklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının farklı bölgelerimizde farklı etkilerinin olması ve bölgesel ekonomik, çevresel ve sosyal karakteristiklerin farklı yapıda olması nedeniyle Bölgesel İklim Değişikliği Eylem Planlarının hazırlanması çalışmaları, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde 2021 yılı itibarıyla tamamlanmıştır. Bölge illeri özelinde yerel ve sektörel iklim uyum planlarının hazırlanması ve sürdürülebilirliğinin geliştirilmesine yönelik yeni stratejiler geliştirilecektir. Sera Gazı Ulusal Katkı Niyeti'nin gerçekleştirilmesi için sera gazı emisyon projeksiyonu çalışmalarına yönelik kamu kurumlarında veri altyapısının ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi sağlanacaktır. İklim değişikliğine uyum ve emisyonların azaltımı konusunda farkındalığı artırmak için eğitim, kapasite geliştirme ve proje desteği verilmesi planlanmaktadır.

Önerilen Uygulama Yeri: Çölleşme hassasiyet riski yüksek olan bölgenin güney ve güneybatı kesimleri (Kızıltepe – ilk uygulama)

2. Enerji verimliliği ve su tasarrufu teşvik edilecektir.

Kent ölçeğinde karbondioksit başta olmak üzere sera gazı salınımlarının azaltılması için enerji, su, yapı, arazi yönetim planları hazırlanacaktır. Enerji verimliliği ve su tasarrufunu sağlamaya yönelik ilgililere bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenecektir. Enerji verimliliği etütlerinin yapılmasına yönelik envanter çalışmalarına destek sağlanacaktır. Özellikle suyun tarımsal arazilerde doğru kullanımına yönelik çiftçilerde farkındalığın artması sağlanacaktır. Konutlarda kullanılan ve artılan suyun tarımsal sulamaya yönelik kullanılabilmesi için fizibilite çalışmaları gerçekleştirilecektir.

3. Afetlere dirençli yaşam alanları ve altyapılar oluşturulacaktır.

Bölge, il ve ilçe ölçeğinde doğal afet tehlike ve risklerini belirleyerek, zarar azaltma, kentsel yenileme ve dönüşüm planları hazırlamak ve uygulama faaliyetlerinin önceliklerini belirlemek gerekmektedir. Yapılaşmamış alanlarda zemin durumunun iyi etüt edilerek mekansal planlama, yapılaşma ve yatırımların yapılması, gerekiyorsa çevre düzeni ve imar planlarının güncel deprem yönetmeliklerine uygun olarak revize edilmesi önem arz etmektedir. Güvenli konutlara erişimin artırılması için il merkezleri başta olmak üzere Kızıltepe, Nusaybin, Midyat, Cizre, Kurtalan gibi büyük ilçe merkezlerinde toplu konut ve kentsel dönüşüm projeleri geliştirilecektir.

4. Afet riskinin etkin yönetimi sağlanacaktır.

Bölgede sel, taşkın, deprem, heyelan, kuraklık ve kaya düşmesi gibi doğal afet zararlarının en aza indirilmesi amacıyla afet öncesi planlama, hazırlık ve risk azaltma çalışmalarının koordinasyonda ve uygulamada birçok çalışmaya katkı sağlanacaktır. Doğal afetler konusunda, farkındalığın artırılması ve afetlere dirençli bir toplumun oluşturulması için ülke düzeyinde kamu kurum ve kuruluşları ve STK'lar; yerel düzeyde ise İl Afet ve Acil Durum (AFAD) Müdürlükleri arasında koordinasyon sağlanacaktır. Olası afet türlerine ve alınacak tedbirlere yönelik kamu kurumu, gönüllü vatandaş, özel sektör ve STK'lara uzmanlarca eğitimler verilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Deprem (Batman'ın kuzeyi, Siirt'in doğusu ve kuzeyi ile Şırnak ili)

Sel -Taşkın (Batman Merkez, Şırnak ili Beytüşşebap, Cizre, Uludere, Silopi ilçeleri)

Heyelan (Baykan, Şirvan, Pervari, Sason, Kozluk, Gercüş, Beytüşşebap, Uludere, Silopi)

Kuraklık (Mardin ve Batman illeri olağanüstü kurak, Siirt ve Şırnak illeri şiddetli kurak sınıflandırılmasında yer alır.)

Kaya Düşmesi (Mardin, Siirt)



6.4.4. HEDEF 4: Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır

6.4.4.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

Türkiye’de ve Bölge’de artan nüfus ve gelişen ekonomiye bağlı olarak enerji ihtiyacı sürekli artmaktadır. Ülkemiz enerji konusunda yerli kaynakların yetersiz olması nedeniyle dışa bağlı olduğundan enerji verimliliği konusunda politika ve uygulamaların hızlandırılması gerekmektedir.

Enerji verimliliğini sağlamak, enerjuyu etkin kullanmak, enerji israfını önlemek, ekonomi üzerindeki enerji maliyetlerini düşürmek ve enerji üretiminin çevreye verdiği olumsuz dışsallıkları hafifletmek üzere 18/04/2007 tarihli ve 5627 sayılı yasa yürürlüğe konulmuştur. Yasada enerji verimliliğini sağlamak amacıyla enerjide (enerjinin üretim, iletim, dağıtım ve tüketiminde), mekanlarda (endüstriyel işletmelerde, binalarda, ulaşım araçlarında, taşıtlarda) enerjinin etkin kullanımı, vatandaşların enerji tasarrufu konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payının artırılması politika uygulamaları olarak belirlenmiştir.

Türkiye genelinde olduğu gibi Bölge’de de enerjuyu verimli kullanma bilincinin geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Sanayideki geleneksel üretim eğilimleri, ovada tarımsal sulamanın derin kuyulardan pompajla yapılıyor olması ve sıcak iklim nedeniyle ısı yalıtımın kullanılmadığı binalar, bedeli tahsil edilemeyen enerji tüketimi Bölge’de enerji kayıplarına yol açmaktadır. Hem konut hem de ticaret amaçlı binaların birçoğunun yalıtımsız olduğu, ısıtma için ihtiyaç duyulan enerji kadar soğutma için harcanan enerjinin de çok büyük boyutlarda olduğu gözlenmektedir. Bu veriler ışığında, binalarda enerji verimliliğini iyileştirmek üzere çeşitli teşvik uygulamaların devreye alınması gerekli görülmektedir.

2019 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ve 2022 yılı itibariyle Rusya ile Ukrayna arasında patlak veren savaş dünya ekonomisini derinden etkilemiş, özellikle enerji sektörü başta olmak üzere pek çok sektörde maliyetlerin artmasına sebebiyet vermiştir. Dünyanın azalan doğal kaynakları, artan küresel ısınma ve bu bağlamda uluslararası anlaşmalara binaen ülkeler tarafından verilen karbon salınımının azaltılması taahhütleri dünyada enerji kullanımında alternatif kaynaklara yönelmeyi ve mevcut enerji kaynaklarının etkili ve verimli kullanılması hususunu beraberinde getirmiştir.



Kıt olan enerji kaynaklarının kullanımında verimliliğin artırılması, TRC3 Bölgesi'nde yenilenebilir enerjideki payın artırılmasına yönelik adımlar önem kazanmaktadır. Bölge illerinin sahip olduğu aylık güneşlenme süreleri ve radyasyon değerleri, TRC3 Bölgesi'nde güneş enerjisinden enerji üretimi için uygun alanlar olduğunu göstermektedir. Halihazırda Bölge'de, toplam 100,015 MW kurulu güç bulunmaktadır. Toplam kurulu gücün yaklaşık yüzde 33,35'i Mardin'de, yüzde 29'u Batman ve Şırnak'ta, yüzde 8,6'sı Siirt'te bulunmaktadır. Bölgede henüz rüzgâr enerjisi üreten bir tesis bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Mardin için 1 adet rüzgâr santrali için ön lisans alınmıştır. Bu santralin kurulu gücü 60 MW'dir. TRC3 Bölgesi'ndeki değerlendirilebilecek jeotermal kaynaklar; Mardin ilinde Dargeçit'te, Batman ilinde Kozluk'ta, Siirt ilinde merkezde, Şırnak ilinde ise Güçlükönak ve Beytüşşebap ilçelerinde bulunmaktadır.

Artan enerji maliyetleri firmaların üretim giderlerinin son yıllarda yükselmesine yol açmıştır. İmalat sanayide faaliyet gösteren firmalar başta olmak üzere enerji verimliliğinin artırılması adına firma bazında enerji etüt raporları hazırlanması ve OSB'lerde enerji yönetim sistemlerinin kurulumuna destek verilmesi yararlı olacaktır. Bölgede etkili tüketim ve kaynak verimliliği hususunda yeterli bilince sahip olunmadığı görülmektedir. İşletmelere kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

Batman ili petrol kaynaklarının işlenmeye başlamasıyla gelişmiş ve kalkınma noktasında hızla ilerlemekte olan bir şehirdir. Petrolden üretilen yan ürünlere yönelik tesislerinin kurulması, üretilen ürünlerin Bölge'ye cazip maliyetlerle arz edilmesine yönelik çalışmalar planlanmaktadır. Bölge'de biyokütle ve biyogaz tesisleri olmasına karşın, atık yönetimi noktasındaki kapasite oldukça yetersizdir. Dolayısıyla mevcut kapasitenin ve ihtiyaç duyulan biyoenerji santrali kapasitesinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda il ve ilçe belediyelerinin atık yönetimi hususunda bilinçlendirilmesi, evsel ve hayvansal atıkların enerji üretimi bağlamında değerlendirilmesine yönelik faaliyetlerin yapılması gerekmektedir. Alternatif enerji kaynaklarının tespiti hususunda ulusal bazda ve küresel çapta iyi uygulama örneklerinin Bölge'ye tanıtılması da üzerinde durulması gereken önemli konular arasındadır.

Yeni kaynakların tespiti kadar önemli olan bir diğer husus ise Bölge'de halihazırda faaliyet gösteren elektrik iletim ve dağıtım şirketlerinin altyapı eksiklerinin tespitidir. Bölge'de elektrik iletimi ve dağıtımında yaşanan teknik aksaklıklar (yetersiz elektrik altyapısı, sık yaşanan elektrik kesintileri vb.) özellikle imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin üretim kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda yerelde bulunan elektrik dağıtım ve iletim firmalarının altyapılarının iyileştirilmesi, imalat sanayi başta olmak üzere üretici firmalara yönelik sunulan enerji arzında sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bölge'nin jeotermal potansiyelinin tespit edilmesi adına envanter çalışmalarının yapılmasıyla potansiyeli bulunan yerlerde özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Bölgede yer alan ve küresel ısınma ile tehlikeye giren su kaynaklarının korunması ve enerji üretiminde kullanımının sağlanması verimlilik konusunda ön plana çıkan faaliyetler arasındadır.

Bölge'de enerji verimliliği uygulamalarının artırılması ve konuya ilişkin bilincin geliştirilmesi, ilgili İl Müdürlükleri ile eylem planlarının geliştirilmesi, konuya ilişkin AB fonlarından aktif faydalanılmasının sağlanması önemli tedbirlerdendir. Bu bağlamda atılabilecek diğer adımlar ise başta kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar başta olmak üzere enerji tüketiminin azaltılması ve enerji sınıflandırmasına yönelik (LEED, akıllı bina vb.) sertifikasyon çalışmalarının yaygınlaştırılması yürütülebilecek diğer faaliyetler arasındadır.

6.4.4.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgede rüzgâr ve güneş enerjisi başta olmak üzere yenilenebilir enerji üretimi desteklenecektir.

Bölge imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmalar küresel ölçekte artan enerji maliyetlerinin etkisiyle alternatif enerji kaynaklarına yönelmişlerdir. Bölge illerinde enerji maliyetlerinin azaltılması adına rüzgâr ve güneşten enerji üretiminin yeni teşviklerle desteklenmesi sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri:

Güneş Enerjisi: Mazıdağı, Savur, Ömerli, Nusaybin, Sason, Kozluk, Gercüş, Hasankeyf, Pervari, Eruh, Şirvan, Beytüşşebap, Uludere, Şırnak Merkez ilçeleri

Rüzgar enerjisi: Eruh, Beytüşşebap, Uludere, Kozluk, Sason, Mazıdağı

2. İşletmelere yönelik yenilenebilir enerji, enerji ve kaynak verimliliği hususlarında bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.

Bölge illerinde yenilenebilir enerji, enerji ve kaynak verimliliği hususlarında bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.

3. Bölgede biyokütle ve biyogaz tesisleri alanındaki özel sektör yatırımlarına yönelik fizibilite çalışmaları yapılacak, uygun yatırım yerleri tespit edilecektir.

İlgili paydaşlarla iş birliği halinde, Bölgede kurulabilecek biyokütle ve biyogaz enerji üretim tesisleri için fizibilite çalışmaları yapılacak, uygun yerler tespit edilecek ve potansiyel yatırımcılar bu bağlamda yönlendirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Merkez ilçeleri

4. Yenilenebilir enerji alanında Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

Enerji alanında ihtisaslaşan ve pilot üniversite seçilen Batman Üniversitesi başta olmak üzere Bölge üniversiteleri ile yenilenebilir enerji alanında Ar-Ge çalışmalarına yönelik iş birlikleri kurulacak, yenilenebilir enerji teknolojileri alanında çalışmalar desteklenecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Batman Merkez ve diğer ilçeler

5. Bölgede enerji verimliliği uygulamalarının artırılması ve konuya ilişkin bilincin geliştirilmesi adına ortak eylem planları geliştirilecektir.

Kaynak verimliliği ve enerji tasarrufu hususlarında Bölge illerinin mevcut durumu tespit edilecek, iyileştirme yapılması adına ilgili İl Müdürlükleri ile birlikte çalışılarak il eylem planları geliştirilecektir.

6. Kaynak ve enerji verimliliği hususlarında AB fonlarının aktif kullanımı sağlanacaktır.

Batman ve Mardin illerinde başta IPA III için belirlenen 5 öncelikli alandan biri olan "Yeşil Gündem ve Sürdürülebilir Bağlantısallık" bağlamında, AB fonlarından ilgili paydaşların faydalanmaları sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Mardin ve Batman illeri

7. Enerji sınıfları sertifikasyonuna yönelik kamuoyuna yönelik bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilecek ve ilgili sertifikalar yaygınlaştırılacaktır.

Bölge illerinde enerji sınıfları sertifikasyonuna yönelik kamuoyu bilinçlendirme faaliyetleri sürdürülecek, sertifikasyona sahip işletmelerin sayısı artırılabilecektir.

6.4.5. HEDEF 5: Daha Dengeli Bir Mekansal Dağılım ve Kapsayıcı Büyüme Sağlanacaktır

6.4.5.1. Mevcut Durum ve Stratejik Önem

TRC3 Bölgesi'nde yer alan iller, illerin gelişmişlik seviyesini tespit etmeye yönelik olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayımlanan 2017 İL SEGE çalışmasında en az gelişmiş 10 il içinde yer almıştır. Şırnak, söz konusu çalışmada Türkiye'nin en az gelişmiş ili olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında Düzey-2 bazında da çalışma yer almış olup TRC3 bölgesi Düzey-2 bölgeleri arasında en az gelişmiş ikinci bölge olmuştur.

Benzer bir çalışma 2022 yılında ilçe bazında yürütülmüş olup TRC3 Bölgesi'nde yer alan ilçeler sıralamada 245. ile 972. sıralar arasında yer almaktadır. Bölgenin en gelişmiş ilçeleri 3. Gelişmişlik kademesinde yer almakla birlikte bölgedeki 30 ilçenin 22'si 5. ve 6. gelişmişlik seviyesindedir. Bölgenin en gelişmiş ilçesi Batman Merkez ilçe olup 3. gelişmişlik kademesinde yer almakta iken Batman ilindeki diğer ilçelerden ikisi beşinci üçü ise altıncı gelişmişlik seviyesinde yer almaktadır.

Bu bağlamda TRC3 Bölgesi'nde bölge içi gelişmişlik farkları da önemli düzeydedir. Bu durum ekonomik faaliyetlerin ve refahın belli alanlarda toplanması, kırdan kente düzensiz göç, sahip olunan tarımsal alan ve mera varlığına rağmen kırsal alanda üretimin kısıtlı düzeyde kalması, ve genç nüfusun işsizliği gibi sorunlara sebebiyet vermektedir.

6.4.5.2. İlgili Müdahaleler

Tedbirler

1. Bölgede daha dengeli bir mekânsal gelişme sağlanacaktır.

Kentsel alanlarda daha yüksek katma değerli üretim ve sosyal donatı alanlarının kurulması ve artırılması sağlanırken daha az gelişmiş ilçelerde kurumsal kapasite ve altyapının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki 5. ve 6. gelişmişlik seviyesinde bulunan 22 ilçe

2. Kırsal alanda ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi sağlanacaktır.

Kırsal bölgelerde tarımsal üretim ile birlikte kırsal turizm ve yenilenebilir enerji kaynakları bakımından sahip bulunan potansiyel ortaya çıkarılacak. Tarım alanında girişimcilik geliştirilecektir. Ulusal ve uluslararası proje geliştirme ve uygulama kabiliyeti ve iş birlikleri geliştirilecektir.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki 5. ve 6. gelişmişlik seviyesinde bulunan 22 ilçe

3. Yerleşim yerleri arası bütünleşme sağlanacaktır.

Bölge içinde daha az gelişmiş alanlar ile kent ve gelişmiş ilçe merkezleri arasındaki ulaşım altyapısı geliştirilecek, mevcut altyapı iyileştirilirken yeni ulaşım altyapı projeleri ile bölge daha bütüncül bir yapıya kavuşacaktır.

Önerilen Uygulama Yeri: Bölgedeki 5. ve 6. gelişmişlik seviyesinde bulunan 22 ilçe



7.

BÖLGENİN MEKANSAL GELİŞİM ŞEMASI

TRC3 Bölgesi 2024-2028 Bölge Planı öngörülerinin yansıtıldığı, bölgenin mevcut durumu ve potansiyelleri bağlamında belirlenen stratejik öncelikler dikkate alınarak dört ayrı temada gelişim şemaları hazırlanmıştır. Hazırlanan gelişim şemaları; tarım, turizm, ticaret ve sanayi ile çevre ve altyapı temalarında; ekonomik faaliyetlerin, doğal kaynakların ve kültürel yapıların, ana altyapının dağılımını, yerleşimlerin fonksiyonları ve ilişkilerini göstermektedir. TRC3 Bölgesi Mekânsal Gelişim Şeması Şekil 9'da yer almaktadır.



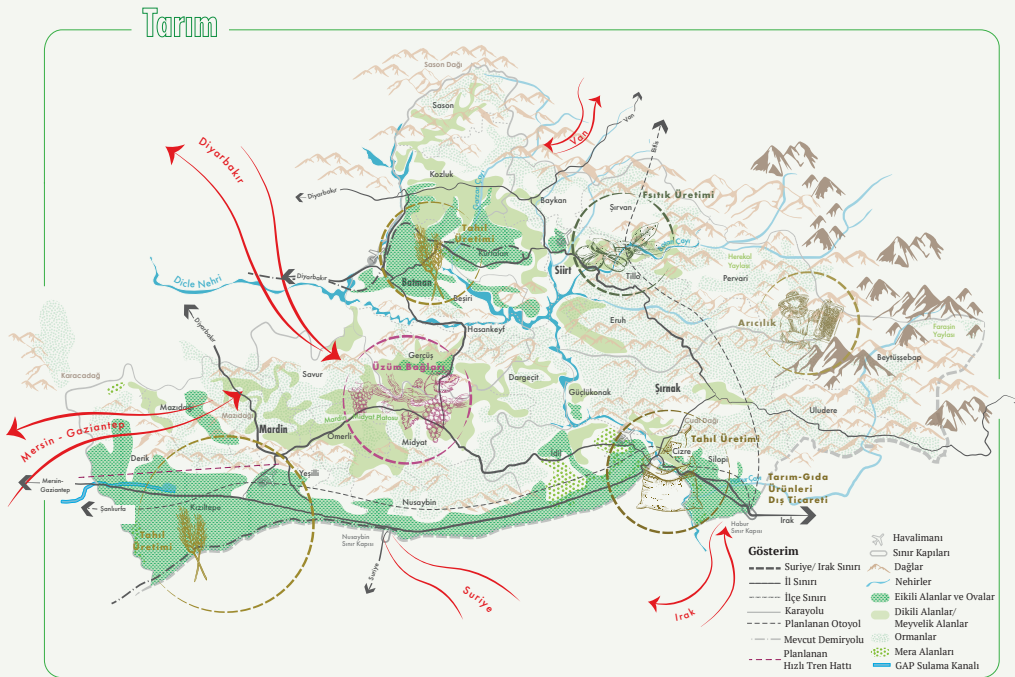
Ürün grupları içerisinde üretim miktarı açısından buğday, mısır, mercimek, pamuk, yer fıstığı, üzüm, fıstık, karpuz ve kavun öne çıkan bitkisel ürünlerdir. Yer fıstığı üretimi son yıllarda bilhassa Şırnak ilinde önemli ölçüde artmış olup 2023 yılı itibarıyla Silopi ilçesinde üretilen yer fıstığı Türkiye'de toplam üretimin %11'i seviyesine ulaşmıştır. Fıstığın işlenerek daha yüksek katma değerli ürüne dönüştürülmesi mümkündür.

Bölgede küçükbaş hayvancılığın ve keçi sütü üretiminin yoğunluk kazandığı Siirt ve Şırnak illeri flora bakımından zengin yüksek yaylalara ev sahipliği yapmaktadır. Bu yaylalardaki (Pervari, Beytüşşebap) arıcılık faaliyetleri de kırsal ekonominin önemli bir bileşenidir. Büyükbaş hayvan varlığında Mardin ve Batman illeri, kümes hayvancılığında ise Mardin ili öne çıkmaktadır. Bölge illerinin görece yüksek rakımlı kesimlerinde meşe ormanları geniş yer kaplamaktadır. Dicle Nehri'ni besleyen su kaynakları ile bunlar üzerine kurulu baraj gölleri içsu balıkçılığının gelişimi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Tarımsal ürün ticaretinin ana koridoru, İpek Yolu üzerinden batı aksında sanayi kenti Gaziantep ve liman kenti Mersin'e, kuzeyde bölgesel bir merkez olan Diyarbakır'a, doğu aksında da Habur sınır kapısı üzerinden Irak pazarına açılmaktadır. Önümüzdeki dönemde komşu ülke Suriye'de iç savaşın sona ermesi halinde Nusaybin sınır kapısı da dış ticaretin güney aksını oluşturacaktır.

Kurak iklim koşullarına sahip olan Mardin ovalarında arazilerin yer altı kuyularından pompajla sulanıyor olması çevresel risklerin yanı sıra tarımsal üretim maliyetlerinin de yükselmesine neden olmakta ve rekabetçiliği olumsuz etkilemektedir. Plan dönemi içerisinde GAP sulama projelerinin hızlanması, bölge ovalarında cazibe sulaması altyapısının güçlendirilmesi ve suyun verimli kullanımı başta olmak üzere sürdürülebilir tarıma yönelik tedbirlere ağırlık verilecektir. İlisu Veysel Eroğlu Barajı'nın devamında inşa edilecek olan Cizre Barajı ile Silopi, Cizre ve İdil Ovalarının da suyla buluşacak olması tarımsal üretimde verim artışına önemli bir katkı sağlayacaktır. TRC3 Bölgesi tarım sektörü mekansal gelişim şeması Şekil 10'da gösterilmektedir.

Şekil 10. Tarım Sektörü Mekansal Gelişim Şeması



7.2. Turizm Sektörü Mekansal Gelişim Şeması

2023 Türkiye Turizm Stratejisinde Mardin ili, Tarsus'tan başlayan Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa illerini içine alan inanç turizmi koridorunda yer almaktadır. Oluşturulan bu koridorun tren yolu hattı ile Şanlıurfa'dan Mardin'e, Diyarbakır'a ve Siirt'e bağlanması planlanmakta ve bu yeni ulaşım hattı üzerinden inanç turizmi koridorunun genişletilmesi hedeflenmektedir.

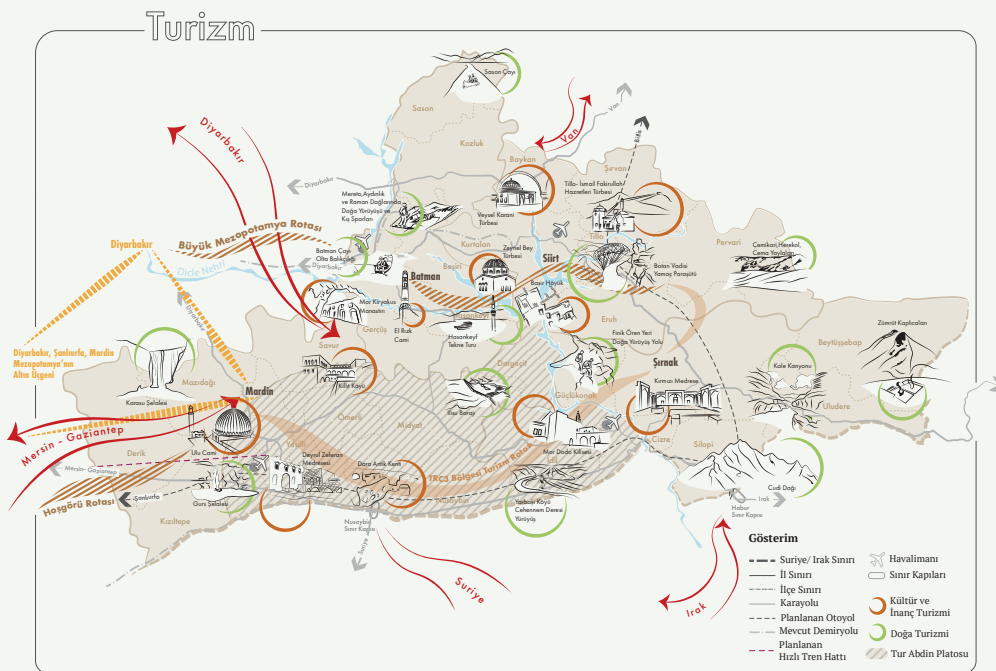
Aynı strateji belgesinde, TRC3 Bölgesi illeri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan diğer illerle birlikte GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesinde yer almaktadırlar. GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi'nin, sadece kültür turizmi alanında değil, sağlık, gençlik, ekoturizm, yamaç paraşütü, trekking, su sporları ve kongre turizmi gibi farklı alanlarda gelişmesi hedeflenmiştir.

TRC3 Bölgesi'nin turizm mekânsal gelişim şemasında, 2023 Turizm Strateji Belgesiyle uyumlu bir şekilde Bölgenin birincil turizm alanı olarak kültür ve inanç turizmi, ikincil turizm alanı olarak ise doğa turizmi öne çıkmaktadır. Kültür ve inanç turizmi ile ilgili olarak şemada belirtilen alanlar en çok ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedirler. Bu alanlar özellikle Siirt ve Şırnak ili özelinde, strateji belgesinde belirtilen inanç turizmi koridoruna eklenebileceği değerlendirilmektedir. Böylelikle inanç turizmi koridoru strateji belgesinde hedeflendiği şekliyle geniş bir rotaya dönüştürülmüş olacaktır.

TRC3 Bölgesi'nin ikincil turizm gelişim alanı olan doğa turizmi ile ilgili olarak ise, öncelikle Batman, Siirt ve Şırnak illeri için çalışmalar yapılarak bu alanlar için turizm rotaları oluşturulmalıdır. Oluşturulan bu rotalar çevre illerde yer alan doğa turizmi rotalarıyla birleştirilebilir. Bununla birlikte, doğa turizmi alanında oluşturulacak çalışmalar, çadır, kamp, karavan alanlarını da içerecek şekilde oluşturulmalıdır.

Strateji Belgesinde belirtilen diğer turizm çeşitlerinin de geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması iş birliği alanları olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Turizm çeşitlerini tamamlayacak şekilde kırsal ve kentsel alanlarda butik oteller gibi konaklama tesislerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. TRC3 Bölgesi turizm sektörü mekansal gelişim şeması Şekil 11'de gösterilmektedir.

Şekil 11. Turizm Sektörü Mekansal Gelişim Şeması



7.3. Ticaret ve Sanayi Sektörü Mekansal Gelişim Şeması

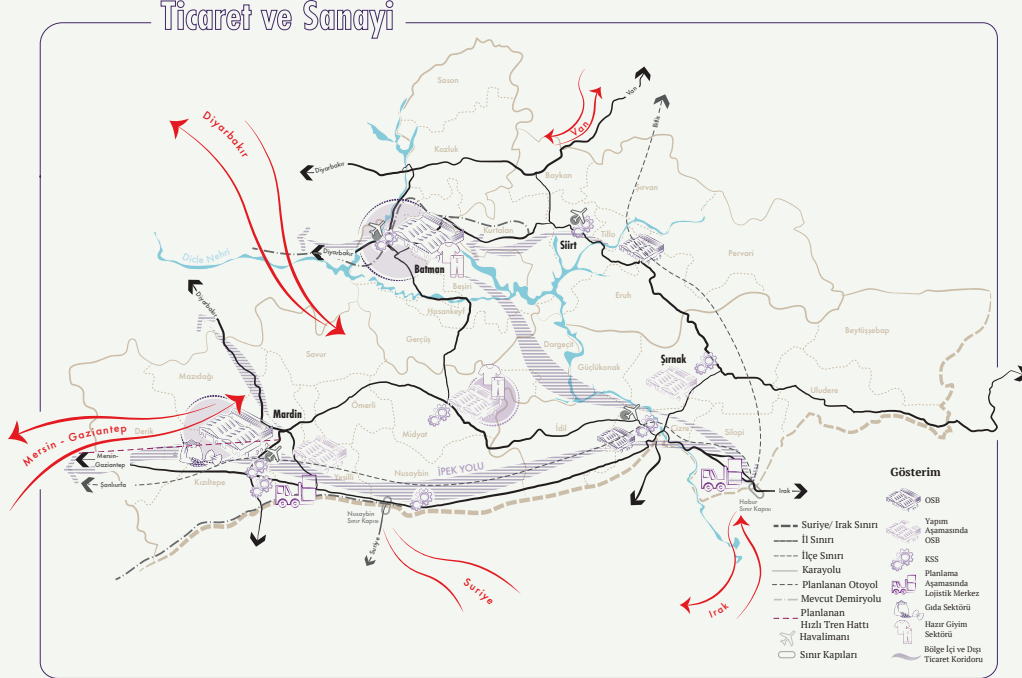
Bölgede şu an aktif olarak faaliyet gösteren Mardin, Siirt, Batman, Şırnak ve Şırnak Cizre olmak üzere toplamda 5 adet OSB bulunmaktadır. Bölgedeki KSS dağılımı incelendiğinde ise; Mardin'de 4, Şırnak'ta 2, Siirt ve Batman'da 1'er tane olmak üzere 8 adet KSS bulunmaktadır. Bölge ihtiyaçları doğrultusunda yeni OSB'lerin kurulması için adımlar atılmış olup bu bağlamda Midyat OSB'nin planlama çalışmaları devam etmektedir. Şırnak OSB'nin yer seçimi ve planlama aşamaları tamamlanmış olup, OSB faaliyete başlamıştır. Hazır giyim sektöründe ön plana çıkan Batman'da ise ikinci OSB için yer tespiti süreçleri devam etmektedir.

Bölgede yapılması planlanan Mardin ve Habur olmak üzere iki adet lojistik merkez bulunmaktadır. Lojistik merkezlerin tamamlanması, Bölgedeki ticari faaliyetlerde erişimi kolaylaştıracak, hizmet sağlayıcıları arasındaki iş birliğini geliştirecek ve maliyetleri düşürecektir. Suriye ve Irak'la doğrudan sınır kapısı bulunan, İran'a açılan Esendere Sınır Kapısı'na ise yaklaşık 190 kilometre uzaklıkta bulunan bölge, İpekyolu üzerinde yer alması dolayısıyla uluslararası ticaret koridoru açısından önemli bir konuma sahiptir. Kurulması planlanan lojistik merkezleri bölge ihtiyaçları ve öncelikleri ile doğrudan uyum halindedir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hazırlanan 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı'nda da kendisine yer bulan merkezler, bölgede lojistik hareketliliğin artırılması, taşımacılık türlerinin dengelenmesi, altyapının optimum düzeyde kullanılması, lojistik hizmet kalitesinin ve operasyonel verimliliğin artırılması, lojistik emniyetinin artırılması, insan kaynakları kalitesi ve verimliliğinin artırılması, lojistikte teknoloji ve dijitalleşme seviyesinin artırılması, yatırım olanaklarının iyileştirilmesi ve iş geliştirme faaliyetlerinin artırılması bağlamında önem taşımaktadır.

Muğla'nın Datça ilçesinden başlayarak Antalya, Mersin, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Şırnak illerinden geçen ve Hakkâri üzerinden Esendere Sınır Kapısı'na bağlanan D-400 otoyolu bölgenin doğu-batı ticaret aksını oluşturmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren firmaların hem Mersin Limanı'na ulaşımını sağlayan hem de Mersin Limanı'nı Suriye, Irak ve İran pazarlarına bağlayan otoyol bölge ticareti bağlamında hayati önem arz etmektedir.

2011 yılında Suriye'de başlayan ve halen devam eden iç savaş nedeniyle Nusaybin Sınır Kapısı 2012 yılında kapatılmış ve Suriye ile TRC3 Bölgesi arasındaki ticari ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Suriye'de savaşın sona ermesi, siyasi bütünlüğün sağlanması ve ticari ilişkilerin yeniden tesisi ülkemiz ekonomisi için olduğu kadar bölge ekonomisi için de önem arz etmektedir. Habur Sınır Kapısı, Türkiye ve Irak ticareti noktasında kritik önemi haiz olup, aynı zamanda Avrupa ve Orta Doğu'yu da birbirine bağlamaktadır. Irak Merkezi Hükümeti'nin dönem ekonomik ve politik krizler yaşamasına karşın Türkiye'nin hem Irak Merkezi Hükümeti hem de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile devam eden önemli ticari ilişkileri bulunmaktadır. 2020 yılında vukuu bulan İkinci Karabağ Savaşı ile Azerbaycan, Ermenistan işgali altında bulunan toprakları almış ve BM tarafından tanınan sınırlarına geri dönmüştür. Politik istikrarın Güney Kafkasya'da sağlanması halinde Türkiye'yi Türk Dünyasına Azerbaycan üzerinden bağlayacak olan Zengezur Koridoru'nun açılması ile birlikte TRC3 Bölgesi sınai ve ticari üretimi ile birlikte bölge lojistik koridorlarının da stratejik öneminin artacağı değerlendirilmektedir. TRC3 Bölgesi ticaret ve sanayi sektörü mekansal gelişim şeması Şekil 12'de gösterilmektedir.

Şekil 12. Ticaret ve Sanayi Sektörü Mekânsal Gelişim Şeması



7.4. Çevre ve Altyapı Mekansal Gelişim Şeması

Bölgede bulunan dört ilden, Batman ve Şırnak 90'lı yılların başında il yapılmıştır. Bölgedeki dört il merkezinin yanında Cizre, Kızıltepe, Silopi, Kurtalan, Nusaybin gibi ilçe merkezleri 90'lı yıllarda altyapı itibarıyla hazır olmadıkları hızlı ve yoğun bir köyden kente göç dalgasıyla karşı karşıya kalmışlardır.

TRC3 Bölgesi'nde genel olarak tekstil ve gıda alanında yoğunlaşmış olan sanayi ile hızlı nüfus artışına bağlı olarak yaşanan plansız ve çarpık kentleşmeden kaynaklanan çevre kirliliği sorunu yaşanmaktadır. Batman'da petrol rafinerisi ve Şırnak'ta termik santralin varlığı da hava kirliliğine sebep olmaktadır. Kentsel çevre kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir şehirleşmenin sağlanması için bölgedeki il ve ilçe merkezlerinde sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi ve doğal kaynakların etkin kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Bölgede yapımı devam eden çok sayıda barajın tamamlanmasının, bölge ikliminde değişikliklere sebep olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca barajlar nedeniyle bazı ilçe ve köylerde nüfus yer değiştirecektir. Bölgenin yüzde 65'i kurak ve yarı kurak topraklardan oluşan, çölleşme ve erozyon açısından hassas bir konumdadır. Çevre ve doğal kaynakların korunması, kalitesinin iyileştirilmesi, etkin, entegre ve sürdürülebilir şekilde yönetiminin sağlanması, her alanda çevre ve iklim dostu uygulamaların gerçekleştirilmesi, toplumun her kesiminin çevre bilinci ile duyarlılığının artırılması amacıyla yerel bazda İklim Değişikliği Eylem Planları'nın (İDEP) hazırlanması ve tedbirlerin uygulanması hedeflenmiştir.

Elektrik enerjisinin en çok tüketildiği mesken, kamu kurumları ve ticarethanelerde enerjinin ve tarımsal sulamada suyun tasarruflu kullanılmasına yönelik kaynak verimliliği uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

EK-1: Örnek Program ve Proje Fikri Künyeleri

Örnek Yatırım Fırsatı ve Proje Fikri Künyeleri ¹

Künye 1

Proje adı	Şırnak (İdil, Cizre) ve Mardin (Nusaybin) Ovalarında Organik Tarımın Desteklenmesi Projesi
Proje konusu	Kırsal Kalkınma
Proje özeti	Proje kapsamında temizlenecek arazilerde ilk kez tarım yapılacak olup iklim koşullarına uygun, katma değeri yüksek yerel ürünler belirlenerek organik tarım tekniklerine uygun olarak üretim yapılması ve kırsal ekonominin gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Verimliliği artırmaya dönük tekniklerin de uygulandığı demonstrasyon alanları ile çiftçilerin bilgi düzeyi artırılacaktır. Bununla birlikte arazilerden toplanan bazalt taşlarının inşaat sektöründe kullanılmak üzere değerlendirilmesi de projeyi sürdürülebilir kılacaktır.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
Projenin amacı	İdil, Cizre ve Nusaybin ilçeleri sınırları içerisinde yer alan yaklaşık 40 bin hektar tarım arazisinin büyük kütleli volkanik bazalt taşlardan temizlenerek bu alanların organik tarıma kazandırılması amaçlanmaktadır. Proje söz konusu ilçelerin sosyo-ekonomik gelişimine fayda sağlayacağı gibi istihdamı da destekleyecektir.
Projenin bölge için önemi	Ağırlıklı olarak İdil, Cizre ve Nusaybin ilçeleri sınırları içerisinde yer alan yaklaşık 40 bin hektar tarım arazisi, büyük kütleli volkanik bazalt taşlarla kaplı olduğundan tarımsal faaliyet yapılamamaktadır. Bu verimli tarımsal arazilerin temizlenerek organik tarıma kazandırılmasına yönelik projenin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Arazilerin bazalttan temizlenmesi ile birlikte atıl durumdaki tarım arazileri üretime kazandırılacak ve Bölge'nin organik tarımsal üretimdeki payı artacaktır. Temizlenme işlemlerinin tamamlanması ile hazine arazisi uhdesinde olan tarım arazileri ekim yapmak isteyen çiftçilere kiralanarak kırsal kalkınma destek programları kapsamında desteklenmesi öngörülmektedir.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Organik tarıma kazandırılan alan; 500 hektar Yem bitkileri üretimi yapılan alan; 500 hektar Hassas tarım ve iyi uygulama örneklerine yönelik oluşturulan demonstrasyon alanı; 100 dekar Tarıma kazandırılan alan; 1.000 hektar Sertifikalı meyve fidanı ve sebze fidesi üretimi; 500.000 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Kamu Kurumları Proje ortağı: Yerel İdareler Proje iştirakçisi: Yerel İdareler
Uygulama yeri	İdil, Cizre ve Nusaybin ilçeleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.750.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli) 500 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	İdil, Cizre ve Nusaybin kırsalında yaşayan, proje bölgesinde arazisi bulunan çiftçiler ve aileleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.4.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması" ve "Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

¹ Bu proje fikirleri bölge planı kapsamında yapılan sosyo ekonomik analizler ve saha çalışmaları çerçevesinde ilgili paydaşlarla örnek olarak geliştirilmiş olup bölge planlarının hayata geçirilmesi için gereken bütün projeleri kapsamamaktadır. Ayrıca bu projeler, proje konusunun tabi olduğu mevzuat çerçevesinde izin, onay, görüş ve ruhsat gibi gerekli ön koşulların yerine getirilmesi halinde uygulanabilecektir.

Künye 2

Proje adı	Seracılığın Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması Projesi
Proje konusu	Seracılık
Proje özeti	Proje kapsamında, uygun üretim alanları tespit edilecek, iş gücü kalitesini iyileştirmeye yönelik eğitim programları uygulanacak, yenilenebilir enerji sistemleri ile iklimlendirilen ve akıllı tarım uygulamalarının yapıldığı örnek seralar kurulacak, küçük aile işletmelerinin mevcut seraları rehabilite edilecek ve seralarda yetiştirilen ürünlerin depolanmasına/pazarlanmasına yönelik altyapı oluşturulacaktır.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
Projenin amacı	Bu projeye, coğrafi konumu, arazi yapısı ve iklim şartları seracılık faaliyetlerine uygun olan Bölgede seracılığın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Model seralar vasıtasıyla tetiklenecek yeni yatırımlar TRC3 Bölgesi'nde örtü altı üretimin ülke içindeki payını artıracaktır. Tarımda yenilenebilir enerji kullanımı ve akıllı tarım teknikleri yaygınlaşacaktır. Örtü altı yetiştiricilik; birim alandan yüksek verim alınabilmesi, bitkisel üretimi sürekli kılmayı, tarımsal işletmelerde görülen mevsimlik iş gücü kullanımını düzenli ve sürekli hale getirmesi ve kırsal istihdama katkı sunması açısından önemli bir alandır. TRC3 Bölgesi'nde örtü altı üretimin ülke içindeki payının (~%0,1) oldukça düşük olduğu ve geliştirilmesi gereken bir alan olduğu değerlendirilmektedir. Bölgenin coğrafi konumu, arazi yapısı ve iklim şartları seracılık faaliyetlerine uygun olduğu halde bu alandaki yatırımlar yetersizdir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Yeni kurulan güneş enerjili akıllı sera sayısı; 4 adet Yeni kurulan jeotermal enerjili akıllı sera sayısı; 2 adet Modernize edilen veya yeni tesis edilen sera sayısı; 20 adet
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Üniversiteler, Yerel İdareler, Özel Sektör Proje ortağı: Kamu Kurumları
Uygulama yeri	TRC3 Bölgesi kırsal ilçeleri (SEGE 2022'de 5. ve 6. Kademe yer alan 22 ilçe), Silopi Tarıma Dayalı İhtisas OSB
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.450.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	80 kişi (sürekli) 400 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	28 genç girişimci, 400 genç çiftçi ve aileleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.4.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretiminin Artırılması" ve "Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 3

Proje adı	Antep Fıstığı (Siirt Çeşidi) Lisanslı Depoculuk Projesi
Proje konusu	Kırsal Kalkınma
Proje özeti	Proje kapsamında Siirt ve Batman illerine hitap edecek kapasitede bir lisanslı depo kurulması planlanmaktadır.
Sektör	52-Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
Projenin amacı	Fıstık üreticilerinin ürünlerini sağlıklı koşullarda ve kalite sınıflarına göre depolayabilmesi, hasat dönemlerinde ürün arzındaki yığılma nedeniyle oluşan fiyat düşüşlerinin önlenerek piyasa dengesinin korunması, tacir ve sanayici açısından nitelikli ürüne erişimin sağlanması, söz konusu ürün ticaretinin daha sistemli ve güvenilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede fiyatın tüccarlar tarafından manipüle edilmesi önlenerek çiftçilerin korunması ve işletmelerin hammadde sorunu yaşamamasının önlenmesi hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Türkiye'nin Antep fıstığı üretiminde üçüncü büyük kenti Siirt'tir. Fıstık pazarında fiyat istikrarı sağlanarak bölge üreticileri korunacak, ihracat kapasitesi artacak ve işleme sanayinin gelişimi sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Kurulan lisanslı depo; 1 adet Depolama kapasitesi; 5.000 ton
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Özel Sektör Proje ortakları: Özel Sektör İştirakçi: Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Siirt/Kurtalan
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.000.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	25 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Siirt ilinde Antep fıstığı üretimi yapan çiftçiler, tacirler ve bu sektörde gıda imalatı yapan sanayiciler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması, Tanıtım ve Pazarlama İmkanlarının Geliştirilmesi" ve "Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 4

Proje adı	Bağcılıkta Verimliliğin Artırılması ve Pazarlama Olanaklarının Geliştirilmesi Projesi
Proje konusu	Katma Değerli Tarımsal Üretim
Proje özeti	Proje kapsamında, verimliliğin artırılması, kooperatifleşme, üzümün işlenerek katma değeri yüksek ürünlere (üzüm suyu, kuru üzüm, pestil, cevizli sucuk, organik pekmez, sirke vs.) dönüştürülmesi, depolama ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesine yönelik bir dizi faaliyet yürütülecektir.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri 10-Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Bölgenin rekabet potansiyeline sahip olduğu bağcılıkta, öncelikle verimliliği artırmak üzere modern üretim tekniklerinin Bölgede yaygınlaştırılması, üzümün işlenerek katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi, depolama ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bölge için marka olabilecek tarımsal ürünlerin üretim ve veriminin artması ile Bölgenin tarımsal üretim değeri artacak, tarımsal sanayi gelişecek ve tarımsal ürünlerden elde edilen katma değer artışı kırsal ekonominin güçlenmesini sağlayacaktır.
Projenin bölge için önemi	TRC3 Bölgesi sahip olduğu 47 bin hektar bağ alanı ile Türkiye’de 2. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022). Bu güçlü potansiyele rağmen birim alandan elde edilen üzüm verimi oldukça düşük kalmakta ve üzüm ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Bağcılıkta kadim bir geçmişe ve asma çeşitliliği açısından önemli bir gen kaynağına sahip bölgede üzüm üretiminin özellikle kırsal kesimde (5. ve 6. kademe ilçeler) yaygın olduğu, ancak genç nüfusun azalması ile paralel bir şekilde üzüm yetiştiriciliğinin ekonomik bir geçim kaynağı olmaktan çıkıp öz tüketime yönelik bir ürün haline aldığı gözlemlenmektedir. Ajansımız 2021 yılında “TRC3 Bölgesi Bağcılığın Geliştirilmesi” isimli bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre; Bölgedeki üretim, geleneksel usullerle, kuru bağcılık şeklinde yapılmakta ve bölge bağlarının hemen hemen tamamı Türkiye ortalamasının altında yaş üzüm verimliliğine sahiptir. Bölgenin sahip olduğu bağcılık potansiyeli doğru bir şekilde değerlendirilecektir. Bu sektördeki katma değer artışı kırsalda geçimini bağcılıktan sağlayan çiftçilerin gelir düzeyini iyileştirecektir.
Yatırımın/ tesisin ölçeği (Kapasite)	Telli terbiyeye dönüştürülen bağ alanı; 2.000 dekar Üzüm işleme ve depolama tesisi; 1 adet Sertifikalı asma fidanı üretimi; 150.000 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüleri: Üretici Birlikleri Proje ortakları: Kamu Kurumları, Yerel İdareler, Üniversiteler
Uygulama yeri	Mardin iline bağlı Midyat, Ömerli, Savur, Artuklu, Dargeçit, Nusaybin, Mazıdağı ilçeleri; Batman iline bağlı Gercüş ilçesi ve Şırnak iline bağlı İdil ilçesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.900.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	1.000 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Bağcılık faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı ilçelerde kurulan/kurulacak çiftçi örgütleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açılığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	“Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması” strateji başlığı altında yer alan “Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanması”, “Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimine Artırılması” ve “Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi” hedefleri ile doğrudan ilişkilidir..

Künye 5

Proje adı	Dicle Havzası Tarımsal Sulamasında Kaynak Verimliliği Projesi
Proje konusu	Kaynak verimliliği
Proje özeti	Pompa enerji ihtiyacının fosil yakıtlardan doğa dostu yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişini desteklemek için proje kapsamında GES dönüşümleri sağlanacaktır.
Sektör	28-Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
Projenin amacı	Dicle havzasında tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması ve kaynak verimli makine ve ekipman kullanımı ile akıllı tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik model uygulamalar yürütülmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması ve kaynakların verimli kullanımına yönelik model uygulamalar ve farkındalık oluşturan çalışmaların yürütülmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Kurak iklim koşullarına sahip olan ilde tarımsal kaynakların verimli kullanımı teşvik edilerek sürdürülebilir tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Bölgede GAP sulama projelerinin beklenen düzeyde tamamlanamamış olması nedeniyle son 20 yılda derin sulama kuyularının sayıları hızla artmakta ve yer altı suyu seviyesi her geçen yıl azalmaktadır. Halihazırda ovanın önemli bir kesiminde tarımsal sulama pompajla 400-600 metre gibi bir derinlikten suyun teminiyle gerçekleştirilmektedir. Bu durum aşırı enerji tüketimine bağlı olarak tarımsal üretim maliyetlerinin artmasına ve yaz aylarında enerji arzında kapasite sorunu yaşanmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu bölgede suyun kontrolsüz tüketimi, su ve toprak yönetimi anlamında birtakım çevresel sorunlara neden olmaktadır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Hassas tarım teknikleri ile toprak nemi ölçümü ve takibi yapılan pilot alan büyüklüğü; 1.000 dekar GES ve verimli sulama sistemleri ile sulanan pilot alan büyüklüğü; 5.000 dekar
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüleri: Kamu Kurumları Proje ortakları: Üniversiteler, Yerel İdareler
Uygulama yeri	Mardin ili Kızıltepe ve Nusaybin ilçeleri, Şırnak ile Cizre İlçesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.150.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	-
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	Dicle havzasında tahıl ve baklagil üretimi yapan çiftçiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.4) 7. Erişilebilir ve Temiz Enerji (7.b)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 6

Proje adı	Silopi Yer Fıstığı Depolama ve Tohum İşleme Tesisi Projesi
Proje konusu	Katma değerli tarımsal üretim
Projenin özeti	Türkiye’de yer fıstığı üretiminde 3. sırada yer alan Şırnak’ın Silopi ilçesinde ürün depolama ve tohum işleme tesisi kurulması planlanmaktadır.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri 52-Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
Projenin amacı	Proje kapsamında Şırnak ili Silopi ilçesinde üretilen yer fıstığının sağlıklı koşullarda depolanabilmesi ve ihtiyaç duyulan tohumun uygun fiyatla temin edilebileceği bir tesisin kurulması amaçlanmaktadır. Tohum işleme tesisi ile üreticilerin tohum maliyetlerinin düşürülmesi, depo ile ürünlerini sağlıklı koşullarda ve kalite sınıflarına göre depolayabilmeleri, söz konusu ürün ticaretinin daha sistemli ve güvenilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Hızla gelişmekte olan yer fıstığı sektöründe ilçenin rekabet gücü artacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	12.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak/Silopi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.500.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	30 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Silopi ilçesinde yer fıstığı üretimi yapan çiftçiler, tacirler ve bu sektörde gıda imalatı yapan sanayiciler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	“Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması” strateji başlığı altında yer alan “Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması, Tanıtım ve Pazarlama İmkanlarının Geliştirilmesi” ve “Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi” hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 7

Proje adı	Siirt Fıstık Bahçelerinde Hassas ve Akıllı Tarım Teknikleri Kullanılarak Kalite ve Verimliliğin Artırılması Projesi
Proje konusu	Hassas ve akıllı tarım uygulamaları
Proje özeti	Yaklaşık 33 bin hektar alanda yetiştirilen Siirt fıstığı üretiminde verimlilik ve kalite artışı sağlanacaktır. Proje kapsamında, Siirt fıstığı bahçelerinde verim kaybına neden olan hastalık ve zararlıların uzaktan tespiti ve dijital takibi yapılarak kontrolün sağlanması ve birim alandan elde edilen ürün miktarının ve kalitenin artırılması hedeflenmektedir. Bununla birlikte proje alanında belirlenen pilot arazilerde toprak nemi tayini, ilaçlama ve gübreleme gibi uygulamalar insansız hava araçları ile gerçekleştirilerek gereksiz ilaç ve gübre kullanımının azaltılması, ürün kayıplarının önlenmesi ve verim artışı sağlanacaktır.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
Projenin amacı	Siirt fıstığı üretiminde akıllı ve hassas tarım teknolojileri kullanılarak verimlilik ve kalite artışı sağlanması amaçlanmaktadır. İlin bu sektörde ihracata yönelik rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Siirt fıstığı üretiminde güçlü bir potansiyele sahip olan ilde akıllı tarım uygulamaları ile üretim ve kalitede artış sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Hassas tarım teknikleri uygulanan alan; 1.000 dekar Yerel fıstık anaç ve çeşitleri arazi gen bankası; 1 adet
Proje yürütücüsü	Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Siirt ili ve ilçeleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	430.000 ABD Doları
Projenin ilave İstihdam Öngörüsü	10 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Fıstık üretiminin yoğunluk kazandığı ilçelerde 300 çiftçi ve aileleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanması", "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimine Artırılması" ve "Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 8

Proje adı	Bağgöze Vadisi Kırsal Kalkınma Projesi
Proje konusu	Kırsal kalkınma
Proje özeti	Bu kanalların rehabilite edilerek arazilerin suya kavuşturulması katma değer sağlayan ürünler yetiştirilmesine imkan sağlayacaktır.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri 10-Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Bağgöze Vadisi endemik üzüm çeşitlerinin bulunduğu ancak üretimin kısıtlı olduğu bir alandır. Burada yüksek katma değerli üzüm türlerinin yetiştirilmesi mümkündür. Ancak halihazırda sulama imkanları geniş ölçekte üretim yapılmasını engellemektedir. Sulama altyapısının geliştirilmesi üretim miktarında da önemli artışa neden olacaktır. Sulama altyapısının kurulması ve üretim yapan tüm çiftçilerin katılımıyla kurulacak kooperatifte ortak bir üretim modelinin hayata geçirilmesi ile üretilecek yöresel yüksek katma değerli ürünlerin pazarlanması hedeflenmektedir. Bağgöze vadisinde yüzeysel suların tarım alanlarına ulaştırılması ile vadiye sulu tarımın yapılması mümkün olacaktır. Bu güzergahtaki yerleşimlerde kırsal ekonominin tekrar canlandırılmasıyla yaklaşık 2.500 ailenin gelirinde iyileşme sağlanması ve göçün kademeli olarak azalması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Havza bazlı bir kırsal kalkınma modelinin hayata geçirilmesi ile yörede yaşayan nüfusun refah seviyesi iyileştirilecektir. Siirt'in en verimli toprakları arasında yer alan Bağgöze Vadisi içerisinde yaklaşık 32 köy yer almaktadır. 35.000 dekarlık araziye sahip olan vadiye birçok yöresel tarım ürünü yetiştirilebilmektedir. Bu topraklardan daha iyi verim almak amacıyla 1970'li yıllarda yapılan su kanalları halihazırda kullanılamaz hale gelmiştir.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Sulama altyapısı tamamlanan tarımsal alan; 20.000 dekar Yöresel ürün pazarı; 1 adet
Proje yürütücüsü	Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Siirt/Eruh (Bağgöze Vadisi)
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.500.000 ABD Doları
Projenin ilave İstihdam Öngörüsü	300 kişi (sürekli) 2.000 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Proje alanında kalan 32 köyde yaşayan yaklaşık 10.000 kişi
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	Yoksulluğa Son (1.2.) Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanması", "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimine Artırılması" ve "Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 9

Proje adı	Keçi Sütü Toplama Ağı Projesi
Proje konusu	Hayvansal üretim
Proje özeti	Türkiye’de yıllık toplam keçi sütü üretiminde 3. sırada yer alan Şırnak ilinde yürütülecek proje kapsamında merkeze uzak 5 noktada süt toplama merkezi kurulacak, toplanan sütler soğuk zincirle nakledilerek tesislerde işlenecek ve katma değerli ürünlere dönüştürülecektir.
Sektör	10-Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Bölgenin küçükbaş hayvan varlığı ülke genelinin yüzde 8,1’ini oluşturmaktadır. Düzey 2 bölgeleri karşılaştırıldığında küçükbaş hayvan varlığında 3. sırada yer alan bölgede keçi sütü üretiminin ülke içindeki payı (yüzde 17) oldukça yüksektir. Ağırlıklı olarak kırsal kesimde küçük aile işletmeleri tarafından yapılan keçi yetiştiriciliğinden elde edilen sütler geleneksel usullerle evde işlenmekte ve tereyağı, yoğurt, peynir olarak yerel pazara sunulmaktadır. Bölgede süt işleme tesisleri ve soğuk zincir ağı yetersizdir. Keçi sütü üretiminde önemli bir potansiyele sahip olan Şırnak ili kırsalında, küçük aile işletmeleri tarafından üretilen sütün toplanması ve taşınması aşamasında meydana gelen kayıpların önlenmesi hedeflenmektedir. Proje kapsamında bir süt toplama ağı ve soğuk zincir altyapısı oluşturulması ve ürünün katma değeri yükseltilerek pazarda yer edinmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	İlde küçükbaş hayvancılığın gelişmesine ve kırsal ekonomiye katkı sunacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Üretim kapasitesi: 5.000 ton/yıl Süt ürünleri işleme ve paketleme tesisi: 1 adet
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Kamu Kurumları Proje ortağı: Özel Sektör İştirakçi: Üniversite
Uygulama yeri	Şırnak ili kırsal yerleşimleri
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	850.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	20 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Şırnak kırsalında süt toplama ağına dahil edilen 50 köyde keçi yetiştiriciliği yapan 100 üretici ve aileleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	“Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması” strateji başlığı altında yer alan “Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyelin Geliştirilmesi”, “Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması” ve “Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi” hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 10

Proje adı	Safran Bitkisi Üretimi ve Baharat İşleme Tesisi Projesi
Proje konusu	Katma değerli tarımsal üretim
Proje özeti	Kurulacak işletmenin bölgede yetişen ve tüketimi yaygın olan sumak, dağ kekiği gibi diğer baharatları da işleyerek pazara sunması hedeflenmektedir.
Sektör	01-Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
Projenin amacı	Ağırlıklı olarak Ömerli, Yeşilli, Artuklu ve Savur ilçeleri sınırları içerisinde kendiliğinden yetişmekte olan safran bitkisi bölgede yer alan yabancı endemik türlerdendir. Milli bitkilerimizden olan safran bitkisinin Osmanlı döneminde Mardin'de baharat olarak üretimi yapılmakta iken günümüzde üretimi söz konusu değildir. Doğal boya ve gıda sektöründe kullanılan safran bitkisinin ihracat potansiyeli ve ekonomik getirisi oldukça yüksektir. Saf safran bitkisinin ülkemizdeki güncel kilogram satış fiyatı 80.000 TL'yi aşmıştır. Bölge iklim koşullarında yetiştirilmesi mümkün olan bu değerli bitkinin verimli kültürlerinin bölgede üretimi yaygınlaştırılacaktır. Bölge iklim koşullarında yetiştirilmesi mümkün olan safran bitkisinin verimli kültürlerinin üretiminin yaygınlaştırılması ve işlenerek pazarlanması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Baharat bitkilerinin bölgede üretimi artacak, kırsalda gelir artışı ve istihdama katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Tesis bünyesinde kurulacak üretim alanı: 100 dekar Yıllık üretim miktarı: 25.000 gr safran stıgması, 10.000 kg sumak, 5.000 kg dağ kekiği Tesisin baharat üretim kapasitesi: 20.000 paket/yıl
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Kamu Kurumları Proje ortağı: Yerel İdare
Uygulama yeri	Mardin/Ömerli
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	430.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	10 kişi (sürekli) 20 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Mardin İli Ömerli ilçesinde baharat bitkileri üreten çiftçiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	1. Yoksulluğa Son (1.2.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretiminin Artırılması" hedefli ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 11

Proje adı	Hasankeyf Kamp ve Karavan Alanı Kurulması
Proje konusu	Kamp karavan turizmi
Proje Özeti	Kalabalıktan uzak, daha sakin destinasyonlarda doğa ile iç içe özgür bir seyahat olanağı sunan kamp ve karavan turizmi günümüzde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi ile birlikte yükselişe geçmiştir. İnsanlar daha fazla bireysel tatil yapma ihtiyacı duymaya başlamışlardır. Karavan- Kamp turizmi sağlamış olduğu bireysel tatil anlayışı insanlara daha fazla cazip gelmeye başlamıştır. Doğa turizmi ile öne çıkan Batman ilinde bu tür bir tesisin kurulması hem ilde turizm çeşitliliğini artıracak hem de turizm sektöründen alacağı pay artmış olacaktır. Böylelikle ilin doğa turizmi potansiyeli de ortaya konmuş olacaktır.
Sektör	55-Konaklama
Projenin amacı	Batman ilinin doğa turizmi potansiyelini öne çıkarmak ve turizm sektöründen aldığı payı artırmak amacıyla hayata geçirilecektir
Projenin bölge için önemi	Bölge'nin doğa turizmi konusunda bilinirliğinin artmasına ve doğa turizminin geliştirilmesini sağlayacaktır. Orta ve uzun vadede hem konaklama süresini artıracak hem de istihdama katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	İdari bina alanı 75 adet çadır alanı 25 adet karavan alanı
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Kamu Kurumları Proje ortağı: Üniversite
Uygulama yeri	Batman/Hasankeyf
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	13 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	12 Ay
Projenin hedef kitlesi	Kamp ve karavan turizmine ilgi duyan herkes
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğin Artırılması" stratejisi altında yer alan "Turizm Altyapısının Geliştirilmesi" ve "Yeni Destinasyonlar Belirlenmesi, Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılması" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 12

Proje adı	Midyat İlçesi Agro Turizm Tesisi Projesi
Proje konusu	Agro turizm
Proje Özeti	Kırsal turizm kapsamında agro-turizm, insanların şehirden uzaklaşıp tarım odaklı işletmelere giderek hem dinlenmelerine hem de tarımsal ürünlerin üretimini izlemelerine fırsat sunar. Günümüzde giderek daha fazla talep gören agro turizm kırsal kalkınmayı da sağlamaktadır. Agro-turizm, çiftçilere, çiftlik işletmecilerine, çevresel topluma ve toplumun geneline pek çok fayda sağlar. Bunlar arasında ekonomik kazançların yanı sıra kırsal yaşam tarzının sürdürülmesi, yerel alışkanlıkların devamı ve özellikle yöresel üretim alışkanlıklarının korunması gibi faydalar bulunmaktadır. Bu kapsamda, Mardin ilinin Midyat ilçesi hem doğa hem de agro turizmde öne çıkabilecek bir potansiyele sahiptir. Kurulacak olan bu agro turizm tesisi ile ziyaretçiler hem kendileri için ürünler üretmiş olacak ve doğa ile iç içe bir tatil yapmış olacaklardır, bunun yanında ilçenin turizmden alacağı pay artmış olacak ve ilçenin bu alanda bilinirliği öne çıkmış olacaktır.
Sektör	55-Konaklama
Projenin amacı	Mardin ilinin Midyat ilçesinin doğa ve agro turizmi potansiyelini öne çıkarmak ve turizm sektöründen aldığı payı artırmak ve turizmi çeşitlendirmek amacıyla hayata geçirilecektir
Projenin bölge için önemi	Bölge'nin doğa turizmi alanında gelişmesi ve bilinirliğinin artması sağlanacaktır. Orta ve uzun vadede turizm gelirlerinde alacağı pay artacak ve istihdamın artmasına katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	50 odalı geleneksel yapıda konaklama tesisi Tarla ve bahçe alanı
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin/Midyat
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.700.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	25 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Agro-turizm, doğa turizmi ile ilgilenen herkes
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması" stratejisi altında yer alan "Turizm Altyapısının Geliştirilmesi" ve "Yeni Destinasyonlar Belirlenmesi, Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılması" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 13

Proje adı	Savur İlçesi Otel Tesisi Projesi
Proje konusu	Turizm
Proje Özeti	Mardin ilinin Savur ilçesi kültür inanç turizminin yanı sıra, doğa turizmi potansiyeli de bulunmaktadır.
Sektör	55-Konaklama
Projenin amacı	Mardin ilinin Savur ilçesinin doğa turizmi potansiyelini öne çıkarmak ve turizm sektöründen aldığı payı artırmak ve turizmi çeşitlendirmek amacıyla hayata geçirilecektir. Kurulacak tesis ile ziyaretçilere alternatif turizm konaklama imkanları sağlanmış olacak, ilçenin doğa turizmi ile öne çıkması sağlanacak ve turizm sektörü gelirleriyle kırsal kalkınmaya katkı sağlanmış olacaktır.
Projenin bölge için önemi	Bölge'nin doğa turizmi alanında gelişmesi ve bilinirliğinin artması sağlanacak. Orta ve uzun vadede turizm gelirlerinde alacağı pay artacak ve istihdamın artmasına katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	16 bungalov tipi yapı ile 32 yatak
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin/Savur
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.050.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	15 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Doğa turizmi ile ilgilenen herkes
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması" stratejisi altında yer alan "Turizm Altyapısının Geliştirilmesi" ve "Yeni Destinasyonlar Belirlenmesi, Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılması" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 14

Proje adı	Siirt İli 4 Yıldızlı Konaklama Tesisi Projesi
Proje konusu	Turizm
Proje Özeti	Kurulacak yeni konaklama tesisleri ile birlikte bu sorun büyük ölçüde giderilmiş olacaktır. Bununla birlikte kurulacak konaklama tesisleriyle birlikte ziyaretçilerin şehirde geçirecekleri süre de artmış olacaktır.
Sektör	55-Konaklama
Projenin amacı	Konaklama kapasitesi oldukça düşük olan Siirt ilinin, konaklama kapasitesinin ve turizm sektöründen alınan payının artırılması hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Siirt ilinin konaklama kapasitesi oldukça düşük olup il merkezinde 1 adet 4 yıldızlı otel, Pervari ilçesinde ise 2 yıldızlı otel bulunmaktadır. İde bulunan 9 adet konaklama tesisinin 7 tanesi basit konaklama oteli statüsündedir. İhtiyacın karşılanması ve turizm alanında şehrin altyapısının geliştirilmesi amacıyla konaklama tesisi projesinin hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Proje ile birlikte orta ve uzun vadede turizm gelirlerinde alacağı pay artacak ve istihdamın artmasına katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	80 Oda 150 Yatak Kapasiteli 4 Yıldızlı Otel
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Siirt/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	5.100.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	40 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Turizm sektörünü kapsayan projenin hedef kitlesini seyahat eden kişiler oluşturmaktadır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması" stratejisi altında yer alan "Turizm Altyapısının Geliştirilmesi" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 15

Proje adı	Kasımiye Medresesi El Cezeri Bilim Müzesi
Proje konusu	Kültür turizmi ve kültürel mirasın korunması
Proje Özeti	<p>Mardin’de 15. yüzyılda yapımına başlanan ve günümüze kadar kalmış döneminin bölgedeki en önemli eğitim ve bilim merkezlerinden olan Kasımiye Medresesi’nin restorasyonu ile çevre düzenlemesi yapılarak birlikte turizme kazandırılması planlanmaktadır.</p> <p>Proje kapsamında Mardin Artuklu Üniversitesi’nin mülkiyetinde ve işletmesinde bulunan medrese ile bütünleşik olan mescidin restorasyonu ile medresede yer alan oda ve dersliklerin basit tadilat ve onarımlarının yapılması, ikinci katta bulunan derslik ve odalar ile Mezopotamya manzarasına sahip terasın basit tadilatının yapılarak turizme kazandırılması planlanmaktadır. Medrese bahçesi ve odalar için müze konseptinde aydınlatma ve sergilenmesi düşünülen tarihi objelerin iklimlendirme, teşhir ve muhafazalarının yapılması planlanmaktadır. Medrese dışında yer alan geniş alanda Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılacak olan çevre düzenlemesini müteakip bir karşılama merkezi ve yöresel ürün satış alanı ve sosyal alan yapılması planlanmaktadır</p>
Sektör	91-Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
Projenin amacı	Mardin’in kültürel mirası olan kültürel varlıkların korunması ve Mardin turizminde rotaların geliştirilerek kalış süresinin artırılması hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Mardin ilinde Akkoyunlular, Selçuklu ve Osmanlı döneminden günümüze kalan önemli Türk tarihi eserlerinden olan Kasımiye Medresesi’nin restorasyonu ile peyzaj ve kentsel tasarım düzenlemelerinin yapılması ve sunumlarının güçlendirilmesi kültürel varlıkların korunması ve turizme kazandırılması açısından kritik önem arz etmektedir. Mezopotamya’da yer alan ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Dicle Bölgesi’nde kültür ve inanç turizmi öne çıkmaktadır. Projenin özellikle kültür ve inanç turizmi konusunda bölgenin gelişimine katkı sunması beklenmektedir.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	<p>Proje kapsamında Mardin’in Artuklu ilçesinde bulunan Kasımiye Medresesi zemin katında eksik kalan yerlerin ve 1. Katın restorasyonunun yapılması, Âtıl odaların tarihi müze envanterleri ve replika objelerin yerleştirilerek kullanıma açık hale getirilmesi, dış bahçe ve çevre düzeninin yenilenmesi ve karşılama merkezinin kurulması planlanmaktadır.</p> <p>Proje kapsamında ziyaretçilerin uğrak yeri olan Kasımiye Medresesinde sunulacak hizmet kalitesinin artırılarak sürdürülebilir bir turistik merkez haline getirilmesi planlanmaktadır.</p>
Proje yürütücüsü	Üniversite
Uygulama yeri	Mardin/Artuklu
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.085.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	5 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	18 Ay
Projenin hedef kitlesi	Mardin’i ziyaret eden turistler, turizm işletmeleri ve organizasyonları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	“Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması” stratejisi altında yer alan “Turizm Altyapısının Geliştirilmesi” hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 16

Proje adı	TRC3 Bölgesi Dış Ticaret Merkezi Projesi
Proje konusu	İmalat sanayiye dayalı bölgesel ihracat
Proje Özeti	Proje ile TRC3 Bölgesi özelinde faaliyet gösteren, Bölge imalat sanayiinin yalnızca komşu ülkelerle değil tüm dünya ile ticaret yapmasını kolaylaştırmak üzere bir dış ticaret merkezi kurulacaktır. İmalat sanayii başta olmak üzere bölgede üretilen malların ihracatı noktasında koordinasyon, teknik destek ve rehberlik sağlayabilecek, ilerlemeleri takip edebilecek bu merkez ile Bölge illerinin yalnızca ihracat oranları değil, ihracatın gerçekleştirildiği ülke sayısında da sürdürülebilir bir artış sağlanacaktır.
Sektör	70-İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri
Projenin amacı	Başta imalat sanayi ürünleri olmak üzere bölgede imal edilen orta ve yüksek teknolojlili ürünlerin ihracat değerini ve pazar payını artırmayı amaçlayan bir dış ticaret merkezinin kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgedeki ihracat yapan veya ihracat potansiyeli olan firmaların ihracat kapasitelerini geliştirmek amacıyla ihracat süreçlerinde kurumsal kapasitelerinin artırılması amacıyla kurulacak dış ticaret merkezi ile bölge ekonomisine ekonomik katkı sunması beklenmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Dış ticaret eğitimi alan kişi sayısı: 100 kişi/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör Çatı Kuruluşu
Uygulama yeri	TRC3 Bölgesi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	215.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	6 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	İhracat yapan veya yapmayı düşünen yatırımcılar (başta imalat sanayicileri)
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "TRC3 Bölgesi İhracatı Geliştirilecektir" ve "TRC3 Bölgesi'nde Üretimde Rekabet Gücü Artırılacaktır" hedefleri ile doğrudan ilişkili olup diğer tüm önceliklerle dolaylı olarak ilişkilidir.

Künye 17

Proje adı	Batman Serbest Bölge Projesi
Proje konusu	Ticaret altyapısı
Proje Özeti	Yapılacak olan yatırım ile Batman ili Merkez ilçesinde Batman Serbest Bölgesi'nin kurulması hedeflenmektedir. Yatırım konusu Batman Serbest Bölgesi'nin kurulması ile pazarlanacak olan hizmet; serbest bölgede üretim ve ticari alan için altyapısı hazırlanmış olan alanların yerli ve yabancı yatırımcılara kiralanması veya satışlarıdır. Diğer bir deyişle yatırım konusu serbest bölgenin kurulmasıyla, açık ve kapalı alanların yatırımcılara kiralanması veya satış karşılığında kira veya satış geliri elde edilecektir. Pazarlanacak olan hizmet, açık veya kapalı alandır. Bunun yanında serbest bölgeye giriş çıkışlarda kantar verilecek hizmeti, tır, kamyon ve iş makinelerinden alınacak giriş ücretleridir.
Sektör	52-Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
Projenin amacı	Batman'ın ulaşım kanallarına yakın olması ve devlet teşvikleri sayesinde düşük yatırım maliyetleri avantajını kullanarak ihracat ve teknoloji odaklı üretim için altyapısı hazır sanayi ve depo alanları ile yatırımcılara hızlı ve entegre gümrük hizmetleri sunulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Batman 220 milyon dolarlık ihracat kapasitesi ile bölgesinin en önemli endüstri bölgelerindedir. Batman, ülkemizin ve coğrafi olarak içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarım, ticaret, sanayi ve turizm açısından cazibe merkezi olarak çevresindeki illere lokomotiflik görevi yapan, ülke ekonomisine ciddi katkıları bulunan bir üretim üssüdür. Ekonomide kendi öz sermayesi ile kalkınmayı başarmış bir il olan Batman, Organize Sanayi Bölgesi Küçük Sanayi Siteleri, iş yeri sayısı ve girişimci sayısı ile bölgesinde en fazla KOBİ'yi bünyesinde barındıran iller arasında yerini almıştır. Batman kara yolu, demir yolu ve hava yolu ulaşım avantajları, sınır kapısı ve limanlara erişilebilirlik potansiyeli ile birlikte bölgenin ulaşımında merkezi konumda olması gibi özelliği ile serbest bölgeyi besleyebilecek ulaşım altyapısına sahiptir.</p> <p>Ayrıca Batman deprem riski en düşük iller arasında yer almaktadır. Batman'da halen sürmekte olan karayolu projeleri, tarım ve sulama projeleri gibi büyük kamu projelerinin yanı sıra kümelenme faaliyetleri, kurumlar arası güçlü iş birliği faktörler önemli katkılar sağlayacak olup tercih edilebilirlik düzeyini artıracaktır.</p> <p>12. Kalkınma Planında belirlenen hedefler ile bu hedefler doğrultusunda hazırlanan 2024-2028 TRC3 Bölge Planı'nda bölgemizin ihracatını artıran ve uluslararası ekonomilerle bütünleşmesini sağlayacak öncelik ve tedbirler yer almaktadır. Bunun yanında Batman yabancı sermayeli firma açısından istenilen düzeyde değildir. Yabancı yatırımların bölgeye çekilebilmesi ve bölgenin bir cazibe merkezi haline gelmesi için serbest bölge gibi düşük maliyetli yatırım yerlerinin kurulması ve vergi avantajı sağlayan doğrudan yabancı yatırım olanakları artırılmalıdır.</p> <p>Bu kapsamda gerek ihracatın artırılması gerekse de yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yabancı yatırımcıların Batman'a çekilmesi için Batman merkezli bir serbest bölgenin kurulması büyük önem arz etmektedir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	250.000 m ²
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Özel Sektör Proje ortağı: Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.150.000 ABD Doları

Projenin ilave istihdam öngörüsü	400 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Firmalar, girişimciler, ihracatçılar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	4. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "TRC3 Bölgesi İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 18

Proje adı	Hazır Giyim Moda ve Tasarım Merkezi Projesi
Proje konusu	Tasarım merkezi kurulumu
Proje Özeti	Proje kapsamında Batman ilinde öne çıkan sektörler arasında olan hazır giyim ve tekstil sektörüne yönelik olarak moda ve renk trendlerinin araştırılması, ürün tasarlama, koleksiyon yönetimi, markalaşma, hedef pazar, üretici ve tedarikçi analizi vb. hizmetlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.
Sektör	74-Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
Projenin amacı	Batman'ın üretim, istihdam ve ihracatında ilk sırada yer alan hazır giyim sektörü imalatı alanında üretim yapan firmaların ihtiyaç duydukları tasarım hizmetlerinin verilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Başlangıçta hammadde ve emek-yoğun üretime dayalı olan tekstil ve hazır giyim sektörü küreselleşmenin de etkisiyle son yıllarda önemli bir dönüşüm yaşamış ve bu sektörde rekabetin temel belirleyicisi teknoloji, marka ve tasarım olmuştur. SGK istatistiklerine göre, Batman'da tekstil ve hazır giyim sektörlerinde faaliyet gösteren 432 firmaya kayıtlı yaklaşık 2.7765 kişi istihdam edilmektedir. Bu firmaların tamamına yakını global piyasaya yönelik üretim yapan ve dolayısıyla moda tasarım talebinin oluşumunu/ihtiyacını karşılayan fason işletmelerden oluşmaktadır. Bu firmaların moda tasarımcısı ve sektöre yönelik araştırma (renk, kumaş vb.) raporlarına ihtiyacı olduğu gibi, bu gelişmeler sonucunda moda tasarımcısı ve dolayısıyla moda tasarım eğitimi verecek nitelikli kurumların da daha fazla ortaya çıkmasını gerektirmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Yılda asgari 100 yenilikçi ürün tasarımı, 500 m2 kullanım alanı
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	430.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	5 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Hazır giyim firmaları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 19

Proje adı	Silopi Sanayi Sitesi Projesi
Proje konusu	Sanayi altyapısı
Proje Özeti	Mobilya imalatçısı, oto yedek parça imalatı ve bakım onarım faaliyetleriyle geçimini sağlayan esnafa üretim altyapısı ve üstyapısının sağlanması için yeni bir sanayi sitesi oluşturulacaktır.
Sektör	31- Mobilya İmalatı 33-Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı 45-Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı
Projenin amacı	Habur Sınır kapısının bulunduğu Silopi ilçesinde oto tamir, bakım onarım, mobilya imalatı, araç yedek parça imalatı sektörlerinde faaliyet gösteren sanayicilere üretim alanı oluşturmak, ilçe merkezlerine düzensiz dağılmış sanayicilerin merkezden farklı bir yerde üretim yapmalarını sağlayarak kentsel altyapının düzenli ve planlı gelişmesini sağlamaktır.
Projenin bölge için önemi	Habur sınır kapısı Türkiye'nin en yoğun tır geçişlerinin yapıldığı kapı olması sebebiyle Silopi üzerinde bulunan yoldan çok yoğun bir şekilde tır geçişleri yapılmaktadır. Buradaki transit ticaretin bir miktar Silopi'ye aktarılması için tırlara yönelik oto tamir, bakım ve onarım yapan işletmelerin bir arada toplandığı bir sanayi sitesi bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	50 adet işlik (her biri 400 m2), 10 hektar alan, Günde ortalama 200 tır, kamyon vb. araca hizmet
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak/Silopi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.500.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	300 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 Ay
Projenin hedef kitlesi	Küçük sanayici esnafı
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 20

Proje adı	Şırnak OSB Altyapısının İyileştirilmesi Projesi
Proje konusu	Sanayi altyapısı
Proje Özeti	Proje ile 59 adet sanayi parseli yatırımcıların hizmetine açılacak, elektrik, yol, su ve kanalizasyon altyapısı düşük maliyetle imalat sanayicilerin hizmetine sunulacaktır
Sektör	68-Gayrimenkul faaliyetleri
Projenin amacı	Şırnak OSB'nin elektrik, su, yol ve kanalizasyon başta olmak üzere temel altyapı ve üst yapısının tamamlanarak OSB'de bulunan sanayi parsellerinin yatırımcıların kullanımına uygun hale getirilerek ilin ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktır.
Projenin bölge için önemi	Şırnak ilinin üretime dayalı gelirini ve istihdamını artırmak için imalat sanayi sektörünün il içerisinde gelişme göstermesi elzemdir. İmalat sanayi için ayrılan Şırnak OSB alanını ise şu an sanayicilere tahsise hazır hale getirilmesi için altyapısının tamamlanması önem arz etmektedir. Altyapısının tamamlanması ile birlikte 59 sanayi parseliyle 76 ha alan sanayicilere tahsise hazır hale gelecektir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	59 sanayi parseli
Proje yürütücüsü	Proje yürütücüsü: Kamu Kurumları Proje ortakları: Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	5.900.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	3.300 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	İmalat Sanayi Yatırımcıları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 21

Proje adı	Mardin Lojistik Merkezi Projesi
Proje konusu	Altyapı, lojistik hizmetleri
Proje Özeti	Proje kapsamında üretim altyapısını maliyet etkin ulaştırma altyapısı ile birleştirmek için söz konusu hizmetlerin daha organize yapıldığı benzer alanda faal işletmelerin toplulaştırılarak bölge ölçeğinde hizmet vermesine imkan sağlayacak bir lojistik merkez kurulacaktır.
Sektör	49-Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
Projenin amacı	Projenin genel amacı Mardin'in Ticaret ve Lojistik altyapısının geliştirilerek rekabet gücünün artırılmasıdır. Proje kapsamında Ortadoğu pazarına yapılan ihracatın artırılması, ticareti yapılan ürünlerin tedarik ve lojistik hizmetlerinin kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. 2013 yılında yatırım programına alınan Mardin Lojistik Merkezi projesi söz konusu olmakla birlikte öngörülen proje 400 dönümlük tarım arazisi üzerinde yer almıştır. Aynı yer üzerinde 2. OSB kurulması programın ilerlemesine olanak tanımamıştır. Proje kapsamında lojistik merkezinin etkin ve sürdürülebilir bir alanda kurularak hizmet sunması planlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Mardin kara taşımacılığında ülkemizin en fazla sayıda filolarına sahip illeri arasında yer almaktadır. Mersin-Habur arasındaki karayolu taşımacılığı büyük oranda Mardin ve Şırnak firmaları tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte Mersin-Nusaybin arasındaki karayolu taşımacılığını Mardin firmaları üstlenmektedir. 2023 yılı itibariyle Mardin Ticaret ve Sanayi Odasında Lojistik sektöründe kayıtlı Toplam 685 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelere ek olarak Nusaybin ve Kızıltepe Ticaret ve Sanayi Odalarında kayıtlı işletmelerle birlikte toplam şirket sayısı 1.500 civarındadır. Bahsi geçen firmaların sınır hatları boyunca hizmet alabileceği ve hizmet üretimlerini geliştirebileceği bir merkez bulunmamaktadır. Projenin karayolu lojistik hizmetlerini kayıt altında tutmanın yanı sıra güvenilir ve getirisi yüksek bir düzeye taşıyacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte proje yatırım programında bulunmaktadır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Projenin uygulama alanı Mardin 2. OSB'nin yanındaki tarıma elverişsiz hazine arazisi olarak tasarlanmıştır. Bu bölgede tarıma elverişli olmayan 100 dönümlük bir arazinin tahsisinin yapılarak lojistik bir merkezin kente kazandırılması sağlanacaktır.
Proje yürütücüsü	Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Mardin/Yeşilli
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	6.575.000ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	Projenin hedef kitlesi lojistik, ihracatçılar ve üreticilerdir. Lojistik Üssünü yıllık yaklaşık 500 farklı firmanın kullanması hedeflenmiştir.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi" stratejik amacının "Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 22

Proje adı	Habur Lojistik Merkezi Projesi
Proje konusu	İhracat altyapısı
Proje Özeti	İpekyolu üzerindeki taşımacılıkta ulaşım yollarının geliştirilmesi ve ulaşım modları arasında etkin bağlantının kurulması, depolama, tır bakım-onarım, yükleme-boşaltma, elleçleme gibi faaliyetlerin daha ekonomik bir şekilde gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin tır-kamyon geçişleri açısından en yoğun sınır kapısı olan Habur sınır kapısına yakın Silopi'de yerel ölçekte bir lojistik merkezi kurulacaktır.
Sektör	49-Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
Projenin amacı	Proje ile Şırnak'ın ulaşım kanallarına ve sınıra yakınlık ile devlet teşvikleri sayesinde düşük yatırım maliyetleri avantajı kullanılarak ihracat ve teknoloji odaklı üretim için altyapısı hazır sanayi ve depo alanları ile yatırımcılara hızlı ve entegre gümrük hizmetleri sunulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bir tarım ve ticaret merkezi olan Silopi bu alanlardaki potansiyelini ne yazık ki değerlendirememiş bir ilçedir. Türkiye'nin en yoğun 2. sınır kapısı olan Habur sınır kapısında kurulacak olan bir lojistik merkezi bir yandan kentlerdeki trafik tıkanıklığı sorununun çözülmesi, diğer yandan yük taşımalarının verimliliğinin artırılmasına yönelik pratik çözümler sunacaktır. Şehir içinde, özellikle karayolu yük taşıma araçlarının daha az yol kat etmesi ile hava kirliliğinde azalma sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	100.000 m2
Proje yürütücüsü	Kamu Kurumları
Uygulama yeri	Şırnak/Silopi
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	6.575.000ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	Firmalar, girişimciler, ihracatçılar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "TRC3 Bölgesi İhracat Potansiyeli Güçlendirilecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 23

Proje adı	Tarım Faaliyetlerinden Kaynaklanan Atıklardan Selüloz Üretimi
Proje konusu	Selüloz üretimi
Proje Özeti	Bitki hücre duvarının temel bileşeni olan selüloz, dünyada en çok bulunan biyopolimerdir. Selülozun antik çağlardan beri insanlar tarafından kullanıldığı, eski Mısırlıların papirüs bitkisini kâğıt malzemesi olarak; hatta ip, sandalet ve sepet yapımında kullandıkları bilinmektedir. Diğer taraftan, tarımsal faaliyetler sonucu ortaya çıkan kök, sap, saman, yaprak ve kabuk vb. atıkların selüloz kaynağı olduğu ve hali hazırda selüloz kaynağı olarak kullanılan oduna, sisal bitkisi, rami bitkisi, keten pamuğu vb. kaynaklara alternatif olacağı bildirilmektedir. Tarımsal atıkların; kolay ulaşılabilir, miktar açısından fazla, düşük maliyetli ve çevre dostu olması, yüksek selüloz, düşük lignin içeriğine sahip olması ve lignini uzaklaştırmak amacıyla daha az kimyasala gereksinim duyulması, selüloz üretimindeki en önemli avantajlarından. Bu bağlamda selüloz üretimine yönelik 5.000 ton üretim kapasiteli bir üretim tesisinin kurulması planlanmaktadır.
Sektör	20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
Projenin amacı	Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan atıklardan geri kazanım yoluyla kâğıt üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Batman'ın içinde bulunduğu iklim kuşağının sunduğu avantajlar nedeniyle yaygın bir şekilde buğday ve mısır başta olmak üzere yoğun tahıl üretimi yapılmaktadır. Selüloz üretiminde kullanılabilen buğday samanı ve mısır saplarından oluşan ve anız denilen tarımsal atıklar, Batman'da hasat dönemlerinde yakılarak çevreye zarar vermektedir. Batman'ın da dahil olduğu birçok bölge ilinde kâğıt üretim tesisi mevcut. Selüloz hammaddesi olan tarımsal atıkların bölgede yoğun miktarda oluşması kâğıt üretim alanlarına yakınlık gibi sebeplerden dolayı Batman selüloz üretiminde hammadde temini konusunda avantajlı konumdadır. Ayrıca Batman'da gelişmiş bir kimya, kâğıt ve geri dönüşüm sektörü bulunmaktadır. Büyük ve küçük ölçekli olmak üzere bu sektörlerde 50'den fazla işletme bulunmaktadır. Selülozun yoğun olarak kullanıldığı kâğıt sektörü bölgede gelişmekte olan bir sektör durumdadır. Kurulacak olan tesisle birlikte ilde istihdam artmış olacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	5.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	4.900.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	30 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Kimya, kâğıt ve geri dönüşüm sektörüne yer alan üreticilerdir.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (12.5.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 24

Proje adı	Siirt İli Fıstık ve Ceviz Kabuğundan Doğal Gıda Boyası Üretimi ²
Proje konusu	Doğal gıda boyası üretimi
Proje Özeti	Gıda boyası; çeşitli besinler, ilaçlar ya da kozmetik ürünlere eklendiğinde renk veren boya, pigment veya maddeler olarak tanımlanmaktadır. Bu maddeler elde edildikleri kaynaklara göre kimyasal ve doğal gıda boyaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Kimyasal gıda boyaları çeşitli sentetik süreçlerden geçirilerek oluşturulurken doğal renklendirici maddeler; mikrobiyal, bitkisel, hayvansal ve mineral kaynaklardan elde edilen pigmentlerle üretilmektedir. Fıstık ve ceviz kabuklarının kullanımı ile bitkisel materyalin doğrudan kullanımı yoluyla gıda boyası üretimi sağlanabilmektedir. Proje ile fıstık ve cevizden doğal gıda boyası üretimine imkân veren 26.000 lt/yıl kapasiteli bir tesisin kurulması planlanmaktadır.
Sektör	10-Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Fıstık ve ceviz kabuğundan doğal gıda boyası üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Siirt ilinin yerel çeşidi olan Siirt fıstığı dane iriliği, tadı, aroması ve verim özellikleri ile öne çıkmaktadır. Antep fıstığı periyodisite gösteren bir meyve türüdür. Periyodisite, türün bir yıl ürün verip, bir yıl az ya da hiç ürün vermemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu meyve türünün yok yılında Siirt çeşidi %50 oranında verim vermektedir. Bu sebeple Siirt fıstığı verimlilik açısından dikkat çeken ve bahçe tesisinde üreticiler tarafından her geçen gün daha fazla tercih edilen bir çeşit haline gelmiştir. Türkiye, 295 bin ton fıstık üretimi ile 350 bin ton üretime sahip olan ABD'nin ardından dünyada en çok fıstık üreten ikinci ülke konumundadır. Fıstık üretiminde Türkiye'de 3. sırada olan Siirt ilinde yaygın olarak yetiştirilen bir diğer kabuklu meyve türü de cevizdir. İlde son yıllarda birçok alana ceviz fidanı ekilmiş ve üretim destek ve teşviklerle yaygınlaştırılmıştır. Kurulacak olan tesisle birlikte hem il hem bölge düzeyinde istihdamın artması sağlanacak, bununla birlikte yapılacak ar-ge çalışmalarısıyla orta ve uzun vadede ihracatın artması da sağlanmış olacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	26.000 litre/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Siirt/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	380.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	10 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Belirtilen alanda faaliyet gösteren üreticiler.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (12.5.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

2 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Künye 25

Proje adı	Siirt İli Meyan Kökü İşleme Tesisi³
Proje konusu	Katma değerli tarımsal üretim
Proje özeti	Bölgede doğal olarak yetişen ve çeşitli türleri bulunan meyan kökü bitkilerinin ekonomiye kazandırılması ve gelir alanlarının çeşitlenmesi amacıyla Siirt ilinde meyan kökü fabrikası kurulacaktır.
Sektör	10-Gıda ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Siirt ilinde doğal olarak yetişen ve birden fazla çeşidi olan meyan kökü bitkisinin işlenmesine yönelik olarak fabrikanın kurulması hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Meyan bitkisi doğal yayılış gösteren bitki türlerinden bir tanesidir ve meyan kökü dünyanın pek çok yerinde doğal olarak yetişen otsu bir bitkidir. Birçok iklimsel faktörden etkilenmemekle birlikte oldukça dayanıklı bir bitkidir. Siirt bölgesinde doğal olarak yetişen ve 5 çeşidi bulunan meyan kökü bitkilerinin işlenerek ekonomiye kazandırılması ve bu meyan kökü bitkisinin gelire olan katkısının çeşitlendirilmesi amacıyla Siirt ilinde fabrika kurulması amaçlanmaktadır. Projenin hayata geçirilmesiyle orta ve uzun vadede istihdamın artmasına katkı sağlanmış olacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	Konsantre Meyan 17,5 Ton/Yıl Öğütülmüş Meyan 140 Ton/Yıl Meyan Çubuk 70 Ton/Yıl Lif Meyan 52,5 Ton/Yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Siirt
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.230.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	15 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Siirt ilinde meyan kökü üreten çiftçiler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2.Açılığa Son (2.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretiminin Artırılması" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

³ Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Künye 26

Proje adı	Şırnak Katı Atık Düzenli Depolama Sahası Rehabilitasyon Projesi
Proje konusu	Atık depolama altyapısı
Proje Özeti	Şırnak Katı Atık Düzenli Depolama Sahası Rehabilitasyon Projesi ile atıkların sıkıştırılması ve tesviye edilmesi, rehabilitasyon sınırları dışında kalan atıkların ana atık gövde üzerine taşınması, sızıntı suyu drenaj ve toplama sisteminin yapımı, üst örtü geçirimsizlik sisteminin oluşturulması, çevreyolu ve platform yapımı, yüzey suyu drenaj kanallarının yapımı, peyzaj çalışmaları pasif gaz drenaj kuyuları ve biyofiltre inşaatı, gözlem kuyuları teşkili, biyokütle santralini kapsayan bir katı atık düzenli depolama sahası kurulması planlanmaktadır.
Sektör	38-Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı
Projenin amacı	Mevcut çöp depolama alanının rehabilitasyonu ve düzenli katı atık tesisi kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Hızlı nüfus artışı, artan gelir ve enerji tüketimi gibi nedenlerle, katı atıkların yönetimi kentler için sorun teşkil etmektedir. Şırnak İl Çevre Durum Raporu 2022 yılı verilerine göre yılı verilerine göre 4.378 ton belediye atığı toplanmıştır. Şırnak Belediyesi'nin mevcut katı atık düzenli depolama tesisi bulunmamaktadır. Vahşi depolama yapılmaktadır.</p> <p>Katı atıklar çevre sorunlarına sebep olurken aynı zamanda önemli bir ekonomik değer taşımaktadır. Dolayısıyla hem katı atıkları sorun olmaktan çıkarmak, uluslararası standartlarda yönetimini sağlamak hem de ivedilikle yerli kaynaklara dayalı, çevreye uyumlu ve verimli enerji tesisleri kurulumunun gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	1.200 ton/gün
Proje yürütücüsü	Yerel İdareler
Uygulama yeri	Şırnak
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.160.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	20 kişi (geçici)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Şırnak halkı
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	11. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar (11.3)
Bölge Planı ilişkisi	"Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi" stratejik amacının "Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir." hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 27

Proje adı	Maden Sektöründe Endüstriyel Simbiyoz Projesi
Proje konusu	Geri kazanım tesisi kurulumu
Proje Özeti	Kurulacak merkezi geri kazanım tesisinde işlenecek atıklar sondaj atığı, çeşitli tank dibi çamuru ve petrol ile kirlenmiş topraktır. Tesise gelen atıklar solidifikasyon, santrifüj, termal desorpsiyon, yakma, fiziksel ve kimyasal arıtma, cıva geri kazanımı, varil işleme ve değerlendirme, düzenli depolama sahası, tank çiftliği ve evaporasyon (buharlaştırma) havuzu gibi işlemlerden geçerek atığın üretildiği sektörde yeniden kullanılması sağlanacaktır. Ayrıca kaba kırıcı, manyetik ayıklama, ağır malzeme ayıklama, ince kırıcı gibi süreçler sonucu atıktan türetilmiş yakıtlara (ATY) dönüştürülerek çimento, ısı yalıtım, enerji üretim sektöründe değerlendirilecektir.
Sektör	38-Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı
Projenin amacı	Ham petrol sondaj çalışmalarında, üretim faaliyetlerinin doğal sonucu olarak meydana gelen atık malzemeleri çevreyi kirleten zararlı atıklar değil ekonomik değeri olan yeniden değerlendirilebilecek nitelikte değerli hammaddeye dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Yurdumuzda petrol arama faaliyetleri 1933 yılında başlamış olup, ilk petrol yatağına Raman-1 kuyusunda 1940 yılında rastlanmıştır. Ekonomik anlamda ise petrol Raman-8 kuyusunda 1948 tarihinde elde edilmiş ve 1954 yılında Batman Rafinerisi kurulmuştur.</p> <p>Petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri kapsamında TPAO tarafından 2022 yılında Batman, Mardin, Siirt, Şırnak ve Diyarbakır illerinde toplam 15,2; Türkiye genelinde ise 19,8 milyon varil ham petrol üretilmiştir.</p> <p>Batman İl Çevre Durum Raporu 2022 verilerine göre Batman'da 2022 yılında toplanan katı atık miktarı toplam 115.200 tondur. İlde "Tehlikeli Atık Ön İşlem Tesisi" lisans konulu faaliyet gösteren 1 adet tesis bulunmaktadır. 2020 yılı verilerine göre beyan edilen tehlikeli atık miktarı 7.004 tondur.</p> <p>İlimizde petrolün aranması, çıkarılması, işlenmesi gibi faaliyetlerden kaynaklı yağ içeren sondaj çamurları ve atıkları oluşmaktadır. Oluşan sondaj çamurları geçici depolanarak Bakanlığımız tarafından yetkilendirilmiş bertaraf/geri dönüşüm tesislerine gönderilmektedir. 2022 yılında 50.649.080 kg sondaj çamurları geri dönüşüm/bertaraf tesislerine gönderilmiştir.</p> <p>Ham petrol üretim kuyularından çıkan petrol sızıntısından kaynaklanabilecek çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla kuyular tel örgü ile emniyete alınmakta ve sızdırmaz beton havuzlar yapılmaktadır.</p> <p>Batman özelinde petrol atığı kaynaklı yaşanan en önemli sıkıntılardan bir tanesi atıkların bir bölümünün kayıt dışı bir şekilde işlem görmesi ve zaman zaman gelişi güzel vahşi depolama alanlarına bertaraf edilmesidir. Nakliye ve işletim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle bu atıklar geri dönüşüme veya düzenli depolama alanlarına gönderilmemektedir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	10.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.150.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	10 kişi (sürekli)

Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Batman'daki KOBİ'ler ve genç işsizler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (12.5.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi" stratejik amacının altında yer alan "Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 28

Proje adı	Batman İli Atık Geri Dönüşüm/Biyogaz Üretim Tesisi⁴
Proje konusu	Yenilenebilir enerji
Proje Özeti	Yenilenebilir enerji sektörünün bir parçası olan biyogaz üretim süreci sonucu ortaya çıkan biyogaz, elektrik üretiminde, içten yanmalı motorlu araçların yakıtlarında, nakliye, ısıtma, soğutma gibi alanlarda kullanılmasına yönelik Batman ilinde Atık Geri Dönüşüm/Biyogaz Üretim Tesisi kurulumu sağlanacaktır.
Sektör	35-Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım
Projenin amacı	Batman İli genelinde yapılan hayvancılık faaliyetlerinden kaynaklanan atıklardan oluşacak biyogazdan elde edilebilecek elektrik üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Batman ilinin sahip olduğu hayvan varlığı ile yılın 12 ayı fermente gübrenin kullanılabilmesi tarımsal faaliyetin sürdüğü bir il olması gerekçeleriyle hayvansal atıkları dönüştüren bir tesisin kurulması elzem durumdadır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	1,6 mW 5.400 ton/yıl organik gübre 4.320 ton/yıl mikro alg
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	6.850.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	18 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Elektrik üretiminde faaliyet gösteren firmalardır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	7. Erişilebilir ve Temiz Enerji (7.1.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi" stratejik amacının altında yer alan "Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

4 Söz konusu yatırım fırsatlarına ilişkin detaylı bilgiye <https://www.yatirimadestek.gov.tr/> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Künye 29

Proje adı	Batman Open-end Pamuk İpliği Üretim
Proje konusu	Opened pamuk ipliği üretim tesisi
Proje Özeti	Bölgede Batman ilinde üretilen pamuk ürününün hasat edilmesi sonucunda ortaya çıkan hammaddenin değerlendirilerek pamuk ipliği üretim tesisinin kurulumu sağlanacaktır.
Sektör	13-Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Batman ilinde üretilen pamuk ürününden elde edilen hammaddenin değerlendirilerek pamuk ipliği üretilmesini imkan sağlayacak üretim tesisinin kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgede tekstil sektörü kapasite ve istihdam bakımından özel sektör yatırımlarında başı çekmekte olup tekstil sektörünün girdi maliyetine de olumlu yansıtacak iplik üretimi bölgede artan tekstil yatırımları dikkate alındığında önemli bir yatırım olarak görülmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	10.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	14.900.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	150 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Tekstil sektöründe faaliyet gösteren firmalardır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir..

Künye 30

Proje adı	Batman Plastik Tüp, Boru ve Hortum Bağlantı Elemanı Üretimi Üretim Tesisi
Proje konusu	PVC boru ve bağlantı elemanları ile PE kanga boru üretimi
Proje Özeti	Batman ilindeki plastik hammadde olan petrokimya atıklarının değerlendirilerek pvc, boru ve bağlantı elemanları üretilmesine yönelik tesisin kurulumu sağlanacaktır.
Sektör	22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
Projenin amacı	Batman ilindeki petrol üretiminde ortaya çıkan petrokimya atıklarının değerlendirilmesi ve katma değerli kullanımına yönelik bir tesisin kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Türkiye'nin ilk petrol üretim yeri ve ilk petrol rafinerisine sahip Batman'da 750 kuyuda günlük 25 bin varil ham petrol çıkarılmaktadır. Bölgede işlenen ham petrolün ileri bağlantılı olduğu sektörlerin başında petro-kimya gelmektedir. GAP kapsamında yapımı tamamlanacak büyük sulama yatırımları sonucunda bölgede tarla içi plastik su boruları başta olmak üzere sulama ekipmanlarına ihtiyaç artacaktır. Ayrıca artan göç ve nüfusa bağlı olarak şehir merkezinde açılacak yeni imar alanlarının altyapı ihtiyaçlarının başında plastik içme kullanma suyu ve atık su boruları olacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	4.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.550.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	45 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı yapan üretim firmalarıdır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (12.5.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 31

Proje adı	Kırsal Altyapının Geliştirilmesi Projesi
Proje konusu	Kırsal altyapının geliştirilmesi
Proje Özeti	Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması, kırsal alanda refah artışının sağlanması amacıyla kırsal niteliği baskın ilçelerde üretimin çeşitlendirilmesi ve birincil tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması için gerekli altyapı kurularak kırsal alanda kalıcı refah artışının sağlanması amaçlanmaktadır.
Sektör	10. Gıda Ürünleri Üretimi
Projenin amacı	Kırsal alanda refah artışı sağlanması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgedeki 30 ilçenin 22'si 5. ve 6. Gelişmişlik bölgesinde olup bunların 18 tanesi 6. Gelişmişlik bölgesindedir. Bölgenin en gelişmiş ilçesi (Batman merkez, ilçe SEGE 2022 çalışmasında 245. sırada yer almakta iken en az gelişmiş ilçesi (Siirt Pervari 972. sırada yer almaktadır. Bölge içi gelişmişlik farkının giderilmesi daha dengeli bir gelişme patikası oluşturulması ve bölge genelinde refahın daha adil dağıtılması için önemli görülmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	60 ton/yıl (zeytinyağı) 100 ton/yıl (süzme bal) 50 ton/yıl (petek bal) 10 ton/yıl (çilek) 25 ton /yıl (üzüm)
Proje yürütücüsü	Yerel İdareler
Uygulama yeri	SEGE 2022'e göre TRC3 Bölgesi'nde 5. ve 6. Kademedede bulunan 22 ilçe
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.300.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	140 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	48 ay
Projenin hedef kitlesi	Kooperatifler, Üretici Birlikleri, Kırsal alanda yaşayan girişimciler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	1. Yoksulluğa Son (1.2.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretiminin Artırılması" hedefli ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 32

Proje adı	Mardin Karbon Tutulumu Yüksek Madencilik
Proje konusu	Bazalt madenciliği ve ürün işleme tesisi
Proje Özeti	Bazalt taşının işlenmesi ve ekonomiye kazandırılmasıyla inşaat ve tarımsal sektörüne yönelik ürün üretilmesi sağlanacaktır.
Sektör	08-Diğer madencilik ve taş ocakçılığı
Projenin amacı	Bazalt taşının işlenmesi, inşaat ve tarım sektörüne yönelik ürün üretilmesi amacıyla bir tesisin kurulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgede Nusaybin ve İdil ilçesinde yaklaşık 1.250 km ² 'lik alanda bazalt rezervi bulunmaktadır. Söz konusu bazalt rezervlerinin işlenmesi ve ekonomiye kazandırılmasıyla yapı-yol tuğlaları, yapı kimyasalları hammaddesi, çimento katkısı, bazalt granit zemin ve kaplama malzemeleri, demiryolu ve asfalt mıcırı gibi alternatif ürünler ile tarım sektöründe doğal gübre üretiminin üretilmesine yönelik bir tesisin kurulması önemli olacaktır. Belirtilen bölgede tarıma elverişli yüzeyler üzerinde yer alan bazalt taşlarının öğütülerek tarım sektöründe doğal gübre olarak kullanılmasına yönelik çalışmaların kritik öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bazalt taşı madenciliği ile hem tarım sektöründe gübre maliyetinin azaltılması hem de tarım arazilerinin taşlardan temizlenerek üretime kazandırılması sağlanacaktır. Tarıma elverişli olmayan arazilerde ise yüzey taşların yanı sıra kazım yapılarak yer altında bulunan rezervlerin işlenmesi sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	5.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	20.850.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	180 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	İnşaat ve tarım sektöründe faaliyet gösteren firmalardır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır." hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 33

Proje adı	Mardin Otomotiv Sektörü N Sınıfı Araçlara Yönelik Tekstil Ürünlerinin İmalatı
Proje konusu	N sınıfı araçların koltuk kılıfı ve iç mekan tekstil ürünlerinin imalatı
Proje Özeti	Taşımacılıkta otomotiv sektörünün kullanımına yönelik emniyet kemerleri, iç/ dış aksesuarlar, koltuk kılıfları, yalıtım keçeleri, halı, paspas gibi tekstil ürünlerin üretilmesi sağlanacaktır.
Sektör	13-Tekstil ürünlerinin imalatı
Projenin amacı	Otomotiv sektörünün kullanımına yönelik tekstil ürünlerinin üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Bölgemizde Şırnak ili Silopi ilçesinde yer alan Habur sınır kapısı yıllık ortalama 1,5 milyon araç giriş-çıkışıyla Kapıkule'den sonra ülkemizin en yoğun sınır kapısıdır. Habur Sınır Kapısı yük taşımacılığında 1,2 milyon(tır-kamyon-tanker) ile Kapıkule'nin de önünde yer alarak ülkemizin en işlek sınır kapısı konumunda olup, lojistik sektörü, araç varlığı ve istihdam konusunda bölgenin önde gelen sektörlerindedir. Ayrıca Kalkınma Yolu projesi kapsamında Şırnak Ovacık ve Mardin Kızıltepe'de iki lojistik merkezinin kurulması planlanmaktadır. Söz konusu projeler bölgenin lojistik avantajını destekleyecek aktif hale gelen ek sınır kapıları ile trafik de artacaktır. Araç sınıfı olarak lojistik sektöründe büyük ölçekli kamyon ve tır sınıfı olarak tanımlanan N sınıfı araç varlığının önemli kısmını içermektedir. Araçlar yük temelinde hareket ettiğinden bölgedeki tır/kamyon parklarında bekletilmekte ihtiyaç duyulan arıza ve eksiklikler bu dönemde bölgedeki esnafın üzerinden giderilmektedir. Hali hazırda bölge dışından temin edilen ara ürünler kullanılarak yapılan tamiratlarda kullanılan ara ürünün bölgede üretilmesi planlanmaktadır. Diğer taraftan yatırım bölgedeki mikro işletmelerin kapasitelerinin geliştirilmesine ve sektörün kendi ekosistemini oluşturmaya da katkı sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	7.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.950.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	N sınıfı araç kullanıcıları ve lojistik sektöründeki firmalardır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 34

Proje adı	Şırnak Asfaltitin Gazlaştırılması
Proje konusu	Sentetik gaz üretimi
Proje Özeti	Asfaltit madenin gazlaştırılmasıyla alternatif sanayi ürünlerinin üretilmesi sağlanacaktır.
Sektör	08-Diğer madencilik ve taş ocakçılığı
Projenin amacı	Şırnak ilinde yoğun rezerv alanına sahip asfaltit madenin gazlaştırılması sonucunda alternatif sanayi ürünlerinin üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Türkiye asfaltit rezervinin %95'inden fazlasını barındıran Şırnak asfaltit rezervi 100 milyon tondan fazladır. Küpeli Dağı (Cudi) bölgesinde yoğun olarak bulunan maden sadece yakıt olarak kullanılmaktadır. Alternatif sanayi ürününe dönüşmesi bölgenin imalat sanayi yurt içi hasılasına ve istihdama katkı sağlayacaktır.</p> <p>Proje ile asfaltit küllerinden vanadyum ve molibden, hazır beton sektöründe kullanılan kalekim, asfaltitin kendisinden ise sentetik gaz ve petrol+prolitik yağ üretilmesi planlanmaktadır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	1.000 ton/gün
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	4.950.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	80 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	36 ay
Projenin hedef kitlesi	İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmalardır.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 35

Proje adı	Dondurma Üretim Tesisi
Proje konusu	Dondurma Üretimi
Proje Özeti	Siirt ili içerisinde koyun ve keçi sütlerinin işlenerek dondurma tesisi kurulacaktır.
Sektör	10. Gıda Ürünlerinin İmalatı
Projenin amacı	Dondurma tesisi ile birlikte süt üreticileri için alternatif bir Pazar ortaya çıkmış olacaktır. Bununla birlikte orta ve uzun vadede ilde istihdamın artması sağlanmış olacaktır.
Projenin bölge için önemi	Siirt genelinde çoğu keçi sütü olmak üzere yıllık yaklaşık 100.000 ton süt toplanmaktadır. Toplanansüt, süt işleme tesislerine satılmaktadır. Süt üreticilerinin sınırlı sayıdaki alıcıya bağlı olmalarının getirdiği bu dezavantajın bertarafı yanında, ürettikleri sütün satılmayacağı endişelerinin ortadan kaldırılması ve üretimlerini artırmaları için ilde üretilen sütün il içinde değerlendirilmesi amacıyla dondurma üretim tesisi yatırımı ihtiyacı bulunmaktadır. Tesisin hayata geçmesi hayvancılıkla uğraşan aile işletmelerinin gelirlerinde istikrar sağlanmasına da imkân verecektir. Bunun yanı sıra istikrarlı gelir elde edilmesi üreticiler nezdinde sütün geçimlik tüketimden ticari ürüne geçişini de destekleyecek ve süt toplama tesislerinin kurulumu ile daha geniş ölçeklerde süt ürünleri üretimine imkân sağlayacaktır.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	3.500 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Siirt/Merkez
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	4.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	45 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Süt üreticileri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	2. Açlığa Son (2.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyelin Geliştirilmesi", "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması" ve "Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 36

Proje adı	Mardin İklimlendirme ve Klima Parçaları Üretim Tesisi
Proje konusu	Havalandırma Üniteleri, Soğutma Motorları, Fan-Coil, Hava Dağıtım, Bağlantı, İzolasyon ve Tesisat Ekipmanları, Fanların üretimi
Proje Özeti	Mardin ilinde iklimlendirme ve klima parçaları üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	28-İklimlendirme cihazlarının (klimalar) imalatı (motorlu taşıtlarda kullanılanlar dahil)
Projenin amacı	Proje kapsamında iklimlendirme ve klima parçalarının üretilmesine yönelik bir tesisin kurulması katma değer ve istihdam yaratmasının yanı sıra ülke seviyesinde daha dengeli bir üretim altyapısına kavuşmaya ve sektörün daha dirençli bir noktaya gelmesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	Mardin ilinde 1. OSB de tüm parseller dolmuş, 2. OSB de tüm parsellerin tahsisi yapılmıştır. Midyat ilçesinde OSB tahsis süreci başlamış, Nusaybin OSB nin kuruluş kararı alınmıştır. İmalat sektörünün hareketli olduğu Mardin ilinde Haziran-Eylül dönemi aşırı sıcak geçmekte olup özellikle tarıma dayalı gıda sanayinin baskın olduğu ilde Nisan-Ekim döneminde iklimlendirme ihtiyacı bulunmaktadır. İmalat sanayinin yanı sıra, Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiklerine göre 2023 yılında TRC3 Bölgesi'nde yer alan 78 konaklama tesisinin 56'sı Mardin ilinde bulunmakta olup iklimlendirme ihtiyacı turizm sektörü için de önemlidir. Bölgemizde yapımı henüz tamamlanan ve inşaatı devam eden okul, hastane gibi hizmet binaları için de sektöre yönelik talepler söz konusudur. Bu çerçevede hali hazırda bölge dışından kurulumu sağlanan endüstriyel soğutma ihtiyacının bölgede kurulacak orta - büyük ölçekli bir firma tarafından karşılanması bölge için nispeten daha yüksek katma değerli üretim altyapısına geçişi sağlarken ihtiyaç duyan sektörler için yatırım maliyetlerini de düşürecektir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	15.000 adet havalandırma ünitesi/yıl 5.000 adet fan-coil/yıl 2.500 adet soğutma motoru/yıl 15.000 adet tesisat ekipmanı/yıl 5.000 adet fan/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.950.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Endüstriyel sektörde faaliyet gösteren firmalar, hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmeler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 37

Proje adı	Antivenom ve Antiserum İmalatı
Proje konusu	Akrep Zehri Antiserum ve Antivenom Üretimi
Proje Özeti	Akrepzehrlikozmetikveilaçsektöründeoldukçayaygınbirşekildekullanılmaktadır. Proje ile Mardin'de doğal yaşam ortamı bulunan akrep zehrinden elde edilecek olan antivenomları ilaç ve kozmetik sanayide kullanılmasına yönelik Antivenom ve Antiserum imalatı yapmak üzere tesis kurulması hedeflenmektedir.
Sektör	21. Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
Projenin amacı	Dünyanın en pahalı sıvılar arasında bulunan, ilaç ve kozmetik sanayinde kullanılan akrep zehrinden antivenom ve antiserum imalatı üretmektir.
Projenin bölge için önemi	<p>Kara akrep olarak bilinen akrebin zehrinin litre fiyatı 10 milyon ABD dolarını bulabilmektedir. Mardin akrebi kara akrebe göre daha zehirli ve daha iri olduğundan zehir miktarı yüksektir. Akrep zehiri saf haliyle kozmetik ve aşı sanayiinde kullanılabilir. Ayrıca hayvanlar üzerinde seyreltilerek çeşitli aşamalardan sonra antiserum ve antivenom üretilebilmektedir. TRC3 Bölgesi'nde Mardin'de 2 ve Şırnak'ta 1 küçük ölçekli akrep üretim işletmesi bulunmaktadır. Mevcut yatırımlar yetiştiricilik üzerine olup üretim kapasiteleri düşüktür.</p> <p>Mardin'de doğal yaşam ortamı bulunan ve diğer türlere nazaran daha zehirli ve daha iri yapıda olan (boyu 13 cm'yi bulabilmektedir.) akreplerin zehirlerinin seyreltme usulüyle antiserum ve işlenmesiyle antivenom üretilmesi ve bu yolla özel sektörde ülkemizin ilk entegre akrep zehri, anti serum ve antivenom tesisi kurulmuş olacaktır. (Daha önce Eskişehir'de yapılan yatırım, akreplerin doğal yaşam alanlarından uzak olmaları sebebiyle işletilememiştir.)</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	200.000 adet akrep/yıl 2 litre akrep zehri/yıl 20.000 adet antivenom-antiserum/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	45 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	İlaç sektörü
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	1. Yoksulluğa Son (1.1) 2. Açlığa Son (2.1) 8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.2) 9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 38

Proje adı	Mobilya İmalatı
Proje konusu	Ev Tipi Mobilya Üretimi
Proje Özeti	Şırnak ilinin hem pazara yakın olması hem de halihazırda mobilya sektörünün en yüksek ihracat değerine sahip mobilya imalatı üretimini esas alan bir tesis kurulması planlanmaktadır.
Sektör	31- Mobilya İmalatı
Projenin amacı	Şırnak imalat sanayi içerisinde en yüksek ihracat payına sahip olan mobilya sektörünün geliştirilmesi, orta ve uzun vadede ilin ve bölgenin ekonomisine katkı sunulması amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	2023 TÜİK verilerine göre Şırnak imalat sanayi içerisinde en yüksek ihracat değerine sahip sanayi ürünü 48,3 milyon dolar ile mobilya sektörüne aittir ve il ihracatının tamamına yakını Irak'a yapmaktadır. 2022 SGK verilerine göre sektörde faaliyet gösteren toplam işyeri sayısı 44, sağladığı kayıtlı istihdam ise 241 kişidir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi 2023 verilerine göre sektörün Şırnak bazlı üretim değeri ise 371,6 milyon TL'dir. Türkiye İhracatçılar Meclisinin 2023 yılı verilerine göre mobilya sektörünün 1,1 milyar dolar ile 1. sırada olduğu görülmektedir. GTİP kodu 9403: Diğer Mobilyalar ve Bunların Aksam ve Parçaları (daha spesifik bir ürün gamı seçildiğinden genel ihracat değerinden farklı olabilmektedir.) olarak değerlendirilerek Trademap verileri incelendiğinde Türkiye'nin Irak'a ihracatının 321 milyon dolar, Irak'ın tüm dünya ithalat değerinin 633 milyon dolar olduğu görülmüştür. Türkiye bu ürün kapsamında Irak pazarının yaklaşık yarısını kontrol etmektedir. Türkiye'nin toplam ihracatında Irak ülkesinin payı ise %13,5'tir. Türkiye'nin bu ürün gamında ihracat yaptığı ülkeler incelendiğinde Irak'ın 1. sırada olduğu da ayrıca görülmektedir. Pazara yakınlık avantajı değerlendirildiğinde ise Şırnak ilinin Irak ile sınır olması bu sektörü özellikle Şırnak ilinin sınır ilçesi olan Silopi ve Cizre'de mekansal olarak cazip bir yatırım olduğu görülmektedir.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	10.000 adet ahşap yemek masası/yıl 5.000 adet koltuk takımı/yıl 20.000 adet televizyon ünitesi/yıl
Proje yürütücüsü	Özel sektör
Uygulama yeri	Şırnak
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	4.200.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	60 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Bölgedeki ihracat yapan firmalar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 39

Proje adı	Ağız ve Diş Sağlığında Portatif Tedavi Cihazları Üretimi
Proje konusu	Kavitron cihazı, airflow cihazı, diş hekimi koltuğu imalatı
Proje Özeti	Ağız ve diş sağlığı hizmetlerinde kullanılan birtakım tıbbi cihaz ve malzemelerin bölgede üretilmesine yönelik bir tesis kurulacaktır.
Sektör	32-Diğer imalatlar
Projenin amacı	Proje ile ağız ve diş sağlığı tedavi hizmetlerine yönelik portatif cihaz ve malzemelerin üretilmesi amaçlanmaktadır. Bu yatırım katma değer ve istihdam oluşturmalarının yanı sıra bölgede sağlık sektörünün gelişimini destekleyecektir.
Projenin bölge için önemi	<p>Batman, sağlık alanında TRC3 Bölgesi'nin en gelişmiş ili konumundadır. Kuzey Irak ve çevre illerden sağlık hizmetlerinden yararlanmak üzere ziyaretçi ağırlamaktadır. Buna ilaveten ildeki kamu ve özel sektöre ait hastane sayısı ve kapasitesinin çevre illere kıyasla yüksek oluşu medikal cihaz üretimi için de bir potansiyel oluşturmaktadır. İlde bir taraftan AR-GE merkezleri kurulmasına yönelik çalışmalar devam ederken tıbbi cihaz ve malzeme sektöründe de yüksek teknolojlili yatırımların bölgeye çekilmesi bölge ekonomisinin gelişimine önemli bir katkı sağlayacaktır.</p> <p>Batman OSB'de tıbbi cihaz ve malzeme alanında katma değerli üretim yapan üç firma bulunmaktadır. İlde hali hazırda beş özel hastanesi ile çok sayıda ağız ve diş sağlığı muayenehanesi de bulunmaktadır. Yatırım ile geniş kapsamlı bir sağlık kümesi oluşumuna katkı sağlanacaktır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	150 adet diş hekimi tedavi ünitesi/yıl 200 adet kavitron cihazı/yıl 250 adet airflow cihazı/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.500.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Tıbbi cihaz ve malzeme imalatı sektöründe faaliyet gösteren firmalar, sağlık hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren işletmeler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 40

Proje adı	Batman Özel Hastane
Proje konusu	Sağlık Hizmeti
Proje Özeti	Sağlık turizmi alanında Bölgenin en gelişmiş ili olan Batman'da özel hastane kurulacaktır.
Sektör	86. İnsan Sağlığı Hizmetleri
Projenin amacı	Türkiye'de hastanelerin sayılarının artmasıyla sunulan hizmetin kalitesi de artmaktadır. Özellikle sağlık turizmi alanında oldukça gelişme gösterilmiş Orta Doğu ülkeleri başta olmak üzere Almanya, Birleşik Krallık, Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Afganistan ülkemize en çok sağlık turisti gönderen ülkeler konumundadır. Proje ile hedeflenen özel hastane kurulması yoluyla orta ve uzun vadede Bölge'de sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve sağlık turizmi alanında ilin gelişmesidir.
Projenin bölge için önemi	<p>Batman sağlık alanında TRC3 Bölgesi'nin en gelişmiş ili olmakla birlikte çevre bölgelerden ve özellikle Kuzey Irak'tan sağlık turizmi kapsamında ziyaret edilmektedir. Mevcut durumda ilde 1 Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 5 Devlet Hastanesi, 1 Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, 5 Özel Hastane 1 Özel Tıp Merkezi bulunmaktadır. Ayrıca 500 Yataklı Devlet Hastanesi ve Onkoloji Merkezi inşaat aşamasındadır. Sağlık turizmi yetki belgesine sahip 3 özel hastanede yıllık ortalama 50 bin yabancı hastaya özellikle saç ekimi, burun estetiği ve diş tedavi hizmeti verilmektedir.</p> <p>"Batman, 1.832 yatak kapasiteli 13 sağlık tesisi (Uluslararası Sağlık Turizmi Yetki Belgesi'ne sahip 3 tesis) ve 3.572 yatak kapasiteli 35 konaklama tesisi ile TRC3 Bölgesi'nde sağlık turizmi konusunda öne çıkan ilimizdir. Batman'a sağlık hizmetleri için, Irak'tan önemli sayıda hasta gelmektedir.</p> <p>Tedavi ücretlerinin nispeten ucuz olması, hastanelerin yeni kurulmuş ve modern altyapıya sahip olması, gelişmiş tıbbi teknoloji ve cihaz kapasitesi, kolay, hızlı ve alternatif ulaşım imkanları, Hasankeyf destinasyonu ve modern konaklama tesisleri ile hem tedavi ve hem de tatil yapma seçeneğinin bir arada olması, Irak'tan gelen turistlerin kendi dillerinde sağlık hizmeti alması ili avantajlı kılmaktadır.</p> <p>Batman'da sağlık turizmi verileri incelendiğinde, 2018-2024 döneminde 37 bin yabancı hastaya 3 bin ameliyat yapılmış olup, cari fiyatlarla yaklaşık 50 milyon TL ciro elde edilmiştir. Hizmet kapsamı incelendiğinde diş protez, KVC ve tıbbi onkoloji alanında özellikli hizmetler verildiği dahiliye, ortopedi ve kardiyojoloji alanlarında hasta başvuruları yapıldığı görülmektedir. Proje ile ilin mevcut yatırım alt yapısının daha etkin kullanımı sağlanacak, sağlık turizminden daha yüksek pay alınacaktır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	150 yatak
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	14.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	270 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Sağlık turistleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam (3.8)
Bölge Planı ilişkisi	"Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması" stratejisi altında yer alan "Turizm Türlerinin Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 41

Proje adı	Batman İli Plastik Ambalaj Üretim Tesisi
Proje konusu	Şeffaf sızdırmaz kapaklı gıda saklama kabı imalatı
Proje Özeti	Gıda sektöründe kullanım amacına uygun olarak farklı hacim ve özellikte plastik ambalaj üretilmesine yönelik bir tesis kurulacaktır.
Sektör	22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
Projenin amacı	Gıda sektörünün ihtiyaçları dikkate alınarak plastik esaslı saklama kabı üretilmesi amaçlanmaktadır. Sektörde değer zincirini geliştirmeye yönelik yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Bölgede gıda imalat ve hazır yemek sektörü önemli bir büyüklüğe sahiptir. Yurt içi gıda üretim sektörünün büyüklüğü ve komşu ülkelere yapılan gıda ihracatı dikkate alındığında gıda ambalajı ürünleri için güçlü bir pazar potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca Batman'da artan petrol üretimine bağlı olarak hammaddeye erişim avantajı ile petrokimya sektörünün gelişme potansiyeli bulunmaktadır. Plastik ambalajların hammaddesi petrol rafinelerinden çıkan çeşitli ürünlerin petrokimya tesislerinde işlenmesi ile elde edilebilmektedir.</p> <p>Batman ili bölgede imalat sanayinin en fazla geliştiği il konumundadır. Mevcut durumda bölgede gıda imalat sektörünü besleyecek ambalaj üretimi yetersiz olup bölge dışından yüksek maliyetle temin söz konusudur. Tesisin faaliyete geçmesi sektördeki talebe olumlu katkı sunacak ve girdi maliyetlerini düşürecektir.</p> <p>Türkiye'nin ilk petrol üretimi yapılan ve ilk işleme tesisi (rafineri) kurulan ili olan Batman'da günlük 20 bin varil petrol üretimine bağlı olarak hammadde ihtiyacını karşılayacak petrokimya sektörünün gelişme potansiyeli bulunmaktadır. Tesisin faaliyete geçmesi ile birlikte düşük maliyetli üretimin sektör talebine katkı sunacağı öngörülmektedir.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	1.200 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.500.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	15 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmeler, hazır yemek sektöründe faaliyet gösteren işletmeler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir", hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 42

Proje adı	Batman Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Ekipmanları İmalatı
Proje konusu	Fizik, jimnastik ve atletizm ekipmanları
Proje Özeti	Batman Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Ekipmanları İmalatı yapılacak tesis kurulacaktır.
Sektör	32. Suni uzuvlar, protez ve ortopedik ürünler ile bunların parça ve aksesuarlarının imalatı (suni eklem, dişçilikle ilgili bağlantı parçaları, ortopedik ayakkabı ve korse, diş teli, tıbbi çivi, fıtık bağı vb.)
Projenin amacı	Sağlık sektöründe kullanılmak üzere Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Ekipmanları üretilmesi hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	<p>TRC3 Bölgesi jeotermal açıdan zengin bir bölgedir. Bölge içinde Batman Kozluk ve Sason ilçeleriyle Mardin Dargeçit ve Şırnak Güçlükonak ile Beytüşşebap ilçelerinde halihazırda küçük ölçekli termal tesisler bulunmaktadır. Batman tüm TRC3 Bölgesi'nde sağlık hizmetleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda halihazırda kurulu yapıları bütünüleyici şekilde ve yeni yatırımları daha yüksek katma değerli yapılara taşımak üzere termal tesis ekipman üretimi mümkün görülmektedir. Üretilen ekipmanların özel sektörün yatırım talebinin ihtiyaçlarını karşılayacağı öngörülmektedir.</p> <p>Batman sağlık alanında TRC3 Bölgesi'nin en gelişmiş ili olmakla birlikte çevre bölgelerden de sağlık hizmeti alımı için ziyaret edilmektedir. İlerdeki gerek kamu gerek özel sağlık yatırımlarının çevre iller kıyasla yüksek oluşu medikal cihaz üretimi için de bir potansiyel oluşturmaktadır.</p> <p>Batman OSB'de medikal cihaz alanında yüksek katma değerli üretim yapan işletmeler bulunmaktadır. Batman'da hali hazırda 5 özel hastane bulunmaktadır. Yatırım ile geniş kapsamlı bir sağlık kümesi oluşumuna katkı sağlanacaktır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	25.000 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Batman
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	50 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Hastaneler, fizik tedavi hizmetleri veren kuruluşlar, medikal ürünler satan işletmeler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam (3.8)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 43

Proje adı	Mardin Çağrı Merkezi Yatırımı
Proje konusu	Çağrı Merkezi Hizmetleri
Proje Özeti	Proje kapsamında çağrı merkezi kurulacaktır.
Sektör	82. Çağrı merkezlerinin faaliyetleri
Projenin amacı	Bölgesel, yerel ve sektörel işgücü dinamikleri dikkate alınarak başta kadın ve gençler olmak üzere tüm kesimler için nitelikli istihdam imkânlarının geliştirilmesidir.
Projenin bölge için önemi	Mardin’de sektörde istihdam edilebilecek genç nüfus yoğunluğu söz konusudur. Kentin çok dilli yapısı çağrı merkezleri için ihtiyacı karşılayabilecek bir nitelik sunmaktadır. Ajans tarafından hazırlanan ön fizibilite raporu bulunmakta olup mevcut yatırımlara ek yatırımların desteklenmesinin sektörün genişlemesine ve kümelenmeye katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Bu yolla cazip fırsatlardan yararlanmak isteyen uluslararası düzeyde çalışan firmaların bölgeye çekilmesinin kolaylaşacağı değerlendirilmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	750 kişi
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Mardin
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.200.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	750 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	İşletmeler
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (8.2)
Bölge Planı ilişkisi	“Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi” strateji başlığı altında yer alan “TRC3 Bölgesi’nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir” hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 44

Proje adı	Siirt İli Hububat Lisanslı Depoculuk
Proje konusu	Tarımsal ürünlerin gerekli koşullara uygun olarak depolanması
Proje özeti	Proje kapsamında Siirt ili ve ilçelerine hitap edecek kapasitede bir hububat lisanslı deposu kurulması planlanmaktadır.
Sektör	52-Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
Projenin amacı	Tahıl ve bakliyat üreticilerinin ürünlerini sağlıklı koşullarda ve kalite sınıflarına göre depolayabilmesi, hasat dönemlerinde ürün arzındaki yığılma nedeniyle oluşan fiyat düşüşlerinin önlenerek piyasa dengesinin korunması, tacir ve sanayici açısından nitelikli ürüne erişimin sağlanması, söz konusu ürün ticaretinin daha sistemli ve güvenilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede fiyatın tüccarlar tarafından manipüle edilmesi önlenerek çiftçilerin korunması ve işletmelerin hammadde sorunu yaşamamasının önlenmesi hedeflenmektedir.
Projenin bölge için önemi	Siirt ili "Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler" grubunda 196.105 ton üretim kapasitesine sahiptir. Proje ile hububat pazarında fiyat istikrarı sağlanarak bölge üreticileri korunacak, ihracat kapasitesi artacak ve işleme sanayinin gelişimine katkı sağlanacaktır.
Yatırımın/tesisnin ölçeği (Kapasite)	Depolama kapasitesi; 50.000 ton
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Kurtalan/Siirt
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	1.500.000 ABD Doları
Projenin İlave İstihdam Öngörüsü	40 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	Siirt ilinde tahıl ve bakliyat üretimi yapan çiftçiler, tüccarlar, gıda imalat sanayi işletmeleri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (12.3)
Bölge Planı ilişkisi	"Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması" strateji başlığı altında yer alan "Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimini Artırılması, Tanıtım ve Pazarlama İmkanlarının Geliştirilmesi" ve "Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasitelerinin Artırılması, Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 45

Proje adı	Siirt Ayakkabı İmalatı
Proje konusu	Ayakkabı, Bot, Terlik, Çift merdane (casual) ve çift jordan ayakkabı imalatı
Proje Özeti	Siirt ilinde ayakkabı imalatı için üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	15. Tekstilden ve diğer malzemelerden ayakkabı, mes, bot, çizme, postal, terlik, vb. imalatı (deri ve plastik olanlar ile tamamıyla tekstilden olanlar, ortopedik ayakkabı ve kayak ayakkabısı hariç)
Projenin amacı	Orta ve uzun vadede istihdamı artırmak ve bölgede yeni bir sektörün gelişmesini sağlamaktır.
Projenin bölge için önemi	TRC3 Bölgesi'nde teşvik ve destek mekanizmaları ile tekstil sektörü ciddi bir ivme kazanmış olmakla birlikte sektör yapısı gereği çok kırılgandır. Bu kapsamda olası daralma dönemleri ve bölge genelinde sektörel çeşitlenme amacıyla emek yoğun bir sektör olması ve beceri bakımından benzerlik bulunması nedeniyle ayakkabı imalatı önemli görülmektedir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	500.000 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Siirt
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	900.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	200 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Ayakkabı satışı yapan firmalar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 46

Proje adı	Şırnak Asansör Yedek Parça İmalatı
Proje konusu	Yedek parça imalatı
Proje özeti	Asansör bakım onarımı ve yedek parçalarının üretilmesini sağlayacak üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	28- Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
Projenin amacı	Bölgede ve Kuzey Irak'ta kentleşme ile birlikte artan inşaat yatırımlarına yönelik sektörün ihtiyaç duyduğu asansör bakım onarımı ve yedek parçalarının üretimi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Bölgede sağlanan istikrar ve deprem sonrası artan inşaat yatırımları asansör sektörünü de canlandırmıştır. Bölgemizdeki tüm asansör parçaları genellikle Gaziantep ilinden tedarik edilmektedir. Bölgede artan inşaatlarda kullanılan asansörlere yönelik bakım onarım ve yedek parça imalatı önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bunun yanı sıra yoğun kentleşme yatırımlarıyla birlikte bu ihtiyaç benzer şekilde Kuzey Irak bölgesinde de görülmektedir. Lojistik avantaj sonucu bölgede kurulacak tesis Kuzey Irak pazarına yönelik ihracat potansiyeline sahiptir.</p> <p>Şırnak ile birlikte, Irak'ta inşaat sektörü gelişme eğilimindedir. Bu bağlamda inşaat sektörünü tamamlayıcı imalat sanayi sektörlerinin de bölgede gelişme potansiyeli yüksektir. Bu noktada gerek ticari binalarda gerek konutlarda kurulacak olan asansörlerin teknik servis, ekipman temini gibi talepleri halihazırda bölge dışından karşılanmaktadır. Proje ile gerek ülke içinde gerek yurtdışında gelişmekte olan sektör taleplerinin bölge içinden karşılanması amaçlanmaktadır.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	10.000 adet/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.500.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	70 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	12 ay
Projenin hedef kitlesi	Asansör yedek parça ekipman üretici, tedarikçi ve satıcıları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 47

Proje adı	Şırnak Hurda Demirden İnşaat Demiri İmalatı
Proje konusu	İnşaat demiri imalatı
Proje özeti	Hurda demir ve diğer metal üretim artıklarından inşaat demiri elde edilmesini sağlayacak bir üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	24-Ana metal sanayii
Projenin amacı	İnşaat sektöründe kullanılmak üzere hurda demir ve diğer metal üretim artıklarının geri dönüşüm sürecine tabi tutularak inşaat demirine dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	İnşaat maliyetleri bilhassa demir fiyatlarında yükseliş seyri devam etmektedir. Özellikle deprem bölgesi olarak bilinen Hatay, Adıyaman, Maraş, Antep, Malatya gibi illerde artan ticari ve konut yapımı ülke içinde inşaat girdilerinin artmasına sebebiyet vermiştir. Proje kapsamında, özellikle yurtdışından ithal edilecek olan hurda demir işlenerek gerek Şırnak, gerek bölge içi gerekse bölge dışında özellikle deprem bölgesine inşaat demiri olarak tedarik edilebilecektir.
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	500.000 ton/yıl
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak/Cizre
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	3.000.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	100 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	18 ay
Projenin hedef kitlesi	İnşaat sektörü temsilcileri
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Künye 48

Proje adı	Şırnak Güneş Enerjisi Santrali Panel ve Ekipman Üretimi
Proje konusu	Güneş enerjisi santrali, panel ve ekipman üretimi
Proje özeti	Güneş enerjisi santrali yatırımlarında kullanılmak üzere santral, panel ve ilgili ekipmanların üretilmesini sağlayacak üretim tesisi kurulacaktır.
Sektör	27-Elektrikli teçhizat imalatı
Projenin amacı	Ülkemizde ve bölgemizde son yıllarda artan güneş enerjisi santrali yatırımlarına yönelik santral, panel ve ekipmanların üretilmesi amaçlanmaktadır.
Projenin bölge için önemi	<p>Şırnak, Van ilinden sonra günlük ortalama güneşlenme saati en yüksek ildir. Özellikle Beytüşşebap-Uludere ve Cizre-Nusaybin arası alandaki yüksek güneşlenme süreleri bu potansiyeli ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan kurulum yapılacak arazi maliyetleri birçok bölgede artmaya başlamış olup bölgede çok düşük seviyelerdedir. Mahsup sınırlarının genişlemesi ile ülkenin hemen her yerinde yatırım yapılarak mahsuplaşma mümkün hale gelmiştir. Son yıllarda artan güneş enerjisi santrali yatırımları neticesinde yedek parça talepleri de artmakta olup talebi karşılayacak bir tesisin kurulumu önem arz etmektedir.</p> <p>Şırnak ilinin özellikle Beytüşşebap-Uludere ve Cizre-Nusaybin bölgelerinde günlük güneşlenme süresi Türkiye ortalamasına kıyasla yüksek seviyelerdedir. Bu bölgedeki yıllık ortalama ışınım değeri 1750-1850 KWh/m²'dir. Bu değer Türkiye ortalaması olan 1527,46 KWh/m²'nin üzerindedir. Şırnak il ve ilçeleri günlük ortalama ışınım değerlerine göre GES yatırım potansiyeli yüksek alanlar olarak tespit edilmiştir. Günümüzde artan GES yatırımlarının bakım onarım teknik servis, montaj, yedek parça ve panel ihtiyacını gidermek üzere bu proje öneri olarak sunulmuştur.</p>
Yatırımın/tesisin ölçeği (Kapasite)	20 MW/yıl (panel)
Proje yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulama yeri	Şırnak/Cizre
Toplam proje bütçesi/ Sabit yatırım tutarı	2.300.000 ABD Doları
Projenin ilave istihdam öngörüsü	24 kişi (sürekli)
Proje uygulama süresi	24 ay
Projenin hedef kitlesi	Enerji sektörü temsilcileri, güneş enerji santrali yatırımcıları, elektrik üretimini karşılayan sanayiciler ve konutlar
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	7. Erişilebilir ve Temiz Enerji
Bölge Planı ilişkisi	"Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi" strateji başlığı altında yer alan "Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Sanayinin Rekabet Gücü Artırılacaktır", "TRC3 Bölgesi'nde İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliği Geliştirilecektir" hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.

Örnek Program Fikri Künyeleri⁵

Künye 1

Programın adı	İlk Girişimim Sosyal Etki Tahvili Programı
Programın konusu	Girişimcilik
Programın amacı	Girişimcilik hayatına adım atacak bireyler için tasarlanan programda yenilikçi bir yöntem olan etki tahvili aracılığıyla destek sağlanacaktır.
Programın bölge için önemi	Bölge’de girişimcilik alanında farkındalığın ve girişimciliğin gelişmesi ve desteklenmesi sağlanacaktır.
Programın öncelikleri	Öncelik 1: Girişimciliğin desteklenmesi
Programın uygulama yeri	TRC3 Bölgesi
Program süresi	36 ay
Program yürütücüsü	Özel Sektör
Uygulayıcı kurum/kuruluşlar	Özel Sektör
Destek türü ve bileşenleri	İş fikri olan girişimci adaylarının TSO’ya başvuru yapması sonrasında iş fikri, sektör, başvuru sahibinin beşeri nitelikleri gibi kriterler üzerinden yapılacak değerlendirme sonrasında uygun görülen adaylara iş geliştirme, finansmana erişim, pazar analizi gibi konularda eğitim ve mentörlük sonrasında girişimi başlatacak kişilere girişim sermayesi fonları yahut kitle fonlama sistemi üzerinden finansman da sağlayacak bir model üzerinden etki tahvili ihracı sağlanacaktır. TSO başvuruların alınması, değerlendirilmesi ve girişimcilerin sektörle irtibatının sağlanması aşamalarını yürütecektir. Uygulayıcı kurum ve kuruluşlar söz konusu programın başarıyla uygulanması ve uygun niteliklere sahip girişimcilerin daha geniş finansman-teknik altyapı-beşeri kapasiteye sahip olmasına katkı sağlayacaktır. Sosyal baskın ve mesleki eğitim temelinde yürütülecek program öngörülen hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan faaliyetleri yürütecek bir yüklenici üzerinden gerçekleştirilecektir.
Programın bütçesi	3.000.000 ABD Doları
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile ilişkisi	9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı (9.1.)
Bölge Planı ilişkisi	“Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi” strateji başlığı altında yer alan “TRC3 Bölgesi’nde Girişimcilik Geliştirilecektir” hedefi ile doğrudan ilişkilidir.

⁵ Bu program fikirleri bölge planı kapsamında yapılan sosyo ekonomik analizler ve saha çalışmaları çerçevesinde ilgili paydaşlarla örnek olarak geliştirilmiş olup bölge planlarının hayata geçirilmesi için gereken bütün programları kapsamamaktadır. Ayrıca bu program, program konusunun tabii olduğu mevzuat çerçevesinde gerekli onayların alınması halinde uygulanabilecektir

EK-2: Performans Göstergeleri

Stratejik Öncelik 1: Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Stratejik Öncelik	Tarımsal Üretimde Verimliliğin, Katma Değerin ve Rekabet Gücünün Artırılması	Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri	TL	3.350	5.000	TÜİK Tarım ve Orman Bakanlığı
		Toplam Bitkisel Üretim değeri	TL	7.932.061	12.000.000	
		Canlı Hayvanlar Değeri	TL	7.865.261	11.500.000	
		Hayvansal Ürünler Değeri	TL	2.505.855	3.500.000	
		Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık İhracat Rakamları	₺	386.753	580.000	
		Sulu tarım alanı oranı	%	34	45	
Hedef-1	Bitkisel Üretimde Kalite ve Verimlilik Artışı Sağlanacaktır	Tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarından yararlanan çiftçi sayısı	Kişi	-	2.000	TÜİK Tarım ve Orman Bakanlığı
		Teknik destek sağlanan tarım yayımcısı/tarım danışmanı sayısı	Kişi	-	200	
		Telli terbiye sistemine dönüştürülen bağ alanı	Ha	-	3.000	
		Sulama altyapısı geliştirilen alan büyüklüğü	Ha	-	40.000	
		İyi uygulamaların yaygınlaştırılmasına yönelik oluşturulan tarla/bahçe sayısı	Adet	-	30	
		Toplam meyve üretimi	Ton/yıl	285.390	360.000	

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef 2	Hayvansal Üretimde Mevcut Potansiyel Geliştirilerek Verimlilik Artırılacaktır	Tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarından yararlanan çiftçi sayısı	Kişi	-	1.000	TÜİK DİKA Tarım ve Orman Bakanlığı
		Yeni kurulan ve altyapısı iyileştirilen canlı hayvan borsası, mezbahane, hayvan pazarı, hayvan hastanesi sayısı	Adet	-	8	
		Bal üretiminde kovan başına ortalama verim	Kg	8,35	11	
		Küçükbaş ve büyükbaş damızlık üretim çiftliği sayısı	Adet	-	2	
		Fiziki altyapısı iyileştirilen çayır ve mera alanı	Da	-	4.000	
		Yem bitkileri ekili alanlarının, toplam tahıl ürünleri içindeki payı	%	2,33	3,5	
		Toplam keçi sütü üretimi	Ton	97.868	115.000	
Hedef 3	Katma Değeri Yüksek Yerel Tarım Ürünlerinin Üretimi Artırılacak, Tanıtım ve Pazarlama İmkanları Geliştirilecektir	Gıda analiz ve kontrol laboratuvarı sayısı	Adet	4	7	TÜİK DİKA TSO Tarım ve Orman Bakanlığı Türk Patent ve Marka Kurumu
		Apiterapi ürünleri üretim miktarı	Kg	-	3.000	
		Su ürünleri üretim miktarı	Ton/Yıl	334	600	
		Örtü altı yetiştiriciliği yapılan toplam tarım alanı	Da	631	1.000	
		Organik tarım ve iyi tarım uygulaması yapılan alan	Da	27134	45.000	
		Bitkisel ve hayvansal ürünlere yönelik depolama kapasitesi	m3	-	50.000	
		Yerel tarım ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesine yönelik yeni tesis sayısı	Adet	-	10	
		Katılım desteği sağlanan ulusal/uluslararası fuar sayısı	Adet	-	5	
		Yeni tesis edilen yöresel ürün pazarı ve satış noktası sayısı	Adet	-	4	
		Coğrafi işaret tescilli alan ürün sayısı	Adet	29	50	
Tıbbi ve aromatik bitki üretim alanı	Da	-	1.000			

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef 4	Yeşil Büyüme Ekseninde Sürdürülebilir Tarımsal Üretim Modeli Yaygınlaştırılacaktır	Envantere giren ve koruma altına alınan çeşit/tür sayısı	Kişi	2.418	3.200	TÜİK DİKA Tarım ve Orman Bakanlığı
		Arazi gen merkezi sayısı	Adet	0	2	
		İklim değişikliğinin tarıma etkisi üzerine yürütülen araştırma projesi sayısı	Adet	-	2	
		Yenilenebilir enerjiye dayalı kurulan sera alanı	Da	-	400	
		Yenilenebilir enerji ile sulanan tarım alanı	Ha	-	5.000	
		Biyoenerji tesisi güç kapasitesi	Mw	12	50	
Hedef 5	Üretici Örgütleri ve Aile İşletmelerinin Kapasiteleri Artırılacak, Rekabet Gücü Geliştirilecektir	Teknik destek ve finansal teşvik sağlanan küçük aile işletmesi sayısı	Adet	-	400	TÜİK DİKA Tarım ve Orman Bakanlığı
		Kurumsal kapasitesi güçlendirilen üretici örgütü sayısı	Adet	-	40	
		Arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme faaliyeti yürütülen toplam alan	Ha	316.962	400.000	
		Yeni kurulan ve teknik destek sağlanan kooperatif sayısı	Adet	-	30	
		Ziyaret edilen iyi tarım uygulama örneği sayısı	Adet	-	20	

Stratejik Öncelik 2: Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Stratejik Öncelik	Turizmin Geliştirilmesi, Turizmde Bölgenin Rekabetçiliğinin Artırılması	TRC3 Bölgesi Belediye ve Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı ziyaretçi sayısı	Kişi	51.671	100.000	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi Belediye ve Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı ziyaretçilerin geceleme sayısı	Kişi	93.831	140.000	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi tescilli sit alanı sayısı	Adet	401	600	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi Taşınmaz Kültür Varlığı Sayısı	Adet	2.017	2.150	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi Tescillenmeye aday yeni sit alanı sayısı	Adet	40	75	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi Tescillenmeye Aday Taşınmaz Kültür Varlığı sayısı	Adet	65	90	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		TRC3 Bölgesi Tematik Turizm Rotası Sayısı (TRC3)	Adet	15	25	GAP BKİ
		TRC3 Bölgesi TRC3 Tur Güzergahlarına Kazandırılan Destinasyon Sayısı	Adet	3	10	GAP BKİ, TÜRSAB

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef-1	Turizm Altyapısı Geliştirilecektir	Turizm destinasyonlarında otopark kurulan yer sayısı	Adet	4	10	Belediyelerin Faaliyet Raporu
		Turizm alanlarında çevre düzenlenmesi yapılan yer sayısı	Adet	10	20	Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri Faaliyet Raporları
		Turistik destinasyonlar çerçevesinde düzenlenen yol sayısı	Adet	10	20	Belediyelerin Faaliyet Raporu
		Restorasyon ve renovasyon yapılan yer sayısı	Adet	-	10	Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri Faaliyet Raporları Ajans Faaliyet Raporları
		Konaklama tesisi sayısı	Adet	145	155	Kültür ve Turizm Bakanlığı

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef- 2	Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Artırılacaktır	Turizm Alanında Verilen Eğitim Sayısı	Adet	-	12	Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri Ajans Faaliyet Raporları
		Turizm Alanında Gerçekleştirilen Denetim Sayısı	Adet	-	20	Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri Mardin Büyükşehir Belediyesi Batman, Siirt ve Şırnak Belediyeleri
		Turizm Alanında Danışmanlık Hizmeti Sayısı	Adet	-	25	Ajans Faaliyet Raporları Otel ve Restoran Sahipleriyle yapılan Anket Çalışmaları
		Turizm Alanında Lise Düzeyindeki Okul Sayısı	Adet	1	5	Millî Eğitim Bakanlığı, İl Millî Eğitim Müdürlükleri
Hedef -3	Turizm Türleri Çeşitlendirilecek ve Yeni Destinasyonlar Belirlenecektir	TRC3 Bölgesi Tematik Turizm Rotası Sayısı	Adet	10	20	GAP BKİ, TÜRSAB
		Yeni Oluşturulan Rota Sayısı	Adet	-	10	GAP BKİ, TÜRSAB
Hedef -4	Bölgeye Özgü Ürünlerin Tanıtımı ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır	Coğrafi İşaret alan Ürün sayısı	Adet	29	50	Türk Patent ve Marka Kurumu
		Markalaşan ve zincir marketlerde satışa sunulan ürün sayısı	Adet	1	10	TSO, DİKA
		Yeni turizm destinasyonu rota sayısı	Adet	-	15	GAP BKİ, TÜRSAB

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef- 5	Tanıtım ve Markalaşma Çalışmaları Yapılacaktır	Tanıtım kampanyası sayısı	Adet	5	15	Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri Kültür ve Turizm Bakanlığı Mardin Büyükşehir Belediyesi Batman, Siirt ve Şırnak Belediyeleri DİKA
		Turizm acenteleri için düzenlenen tanıtım programı sayısı	Adet	1	15	
		Tanıtım yapılan turizm acente sayısı	Adet	10	50	
		Sosyal medya elçileri için düzenlenen tanıtım programı sayısı	Adet	1	15	
		Tanıtım yapılan sosyal medya elçisi sayısı	Kişi	5	50	
		Sosyal Medya Hesapları Takipçi Sayısı	Kişi	15.000	100.000	

Stratejik Öncelik 3: Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Stratejik Öncelik	Ticaret ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi	Sanayi sektörünün toplam istihdamdaki oranı	%	23,1	26	SGK
		TRC3 Bölge OSB'lerinde aktif üretim yapan sanayi işletmesi sayısı	Adet	313	510	OSBÜK, OSB
		TRC3 Bölgesi toplam ihracat değeri	ABD Doları	2,1 Milyon	3 Milyon	TÜİK, TİM
		Patent sayısı	Adet	24	40	Türk Patent ve Marka Kurumu
		Teşvik belgeli yeni yatırımların tutarı	Milyon TL	-	14.000	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Hedef -1	İhracat Desteklenecektir	Mardin ili ihracat tutarı	ABD Doları	1.008.627.370	1.300.000.000	TÜİK
		Batman ili ihracat tutarı	ABD Doları	59.154.066	200.000.000	TÜİK
		Siirt ili ihracat tutarı	ABD Doları	86.244.123	200.000.000	TÜİK
		Şırnak ili ihracat tutarı	ABD Doları	1.008.627.370	1.300.000.000	TÜİK
Hedef-2	Yatırım Ortamı İyileştirilecek ve Rekabet Gücü Artırılacaktır	Mardin ili SEGE sıralaması	Sıra	74 (2017)	70	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
		Batman ili SEGE sıralaması	Sıra	72 (2017)	68	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
		Siirt ili SEGE sıralaması	Sıra	75 (2017)	71	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
		Şırnak ili SEGE sıralaması	Sıra	81 (2017)	76	Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef- 3	Girişimcilik Geliştirilecektir	Mardin ili açılan şirket sayısı	Şirket Sayısı	838	1250	TOBB
		Batman ili açılan şirket sayısı	Şirket Sayısı	486	800	TOBB
		Siirt ili açılan şirket sayısı	Şirket Sayısı	127	300	TOBB
		Şırnak ili açılan şirket sayısı	Şirket Sayısı	389	750	TOBB
Hedef- 4	İstihdam Artırılacak ve Mevcut İşgücünün Niteliğinin Geliştirilecektir	TRC3 Bölgesi 15 yaş ve üzeri işsizlik oranı	İşsizlik Oranı (%)	29,8	20	TÜİK
		TRC3 Bölgesi İşgücüne Katılım Oranı	Katılım Oranı (%)	42,7	60	TÜİK
Hedef- 5	Ar-Ge ve Yenilikçilik Desteklenecektir	TRC3 Bölgesi Ar-Ge Harcaması	Harcama (TL)	98.911	250.000	TÜİK
		Ar-Ge İnsan gücü	Kişi	1.569	2.500	TÜİK
Hedef - 6	Sanayide Yeşil Dönüşüm Sağlanacaktır	Yatırım yapan orta ve üstü ölçekli şirket sayısı	Şirket Sayısı	0	5	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, OSB Müdürlükleri
		Plan döneminde eğitilen yeşil yakalı çalışan sayısı	Kişi	0	250	DİKA, TSE, TÜBİTAK, OSB

Stratejik Öncelik 4: Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Stratejik Öncelik	Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Altyapının Geliştirilmesi	Kişi başına düşen yeşil alan miktarı	m ²	-	15	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Raporları
		Atık Geri Kazanım Oranı	%	1,3	20	TÜİK
		Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı	%	82	95	TÜİK
		Toplam arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı	Bin M ³ /Yıl	22.044	40.000	TÜİK
		Su temini işleri ve hizmetleri çevresel yatırım harcamaları	Bin TL	19.042 (2016)	200.000	TÜİK
		Çevrenin Korunmasına yönelik geliştirilen proje sayısı	Adet	0	12	DİKA Faaliyet Raporu
		İklim Değişikliğine Uyum kapsamında geliştirilen proje sayısı	Adet	0	12	DİKA Faaliyet Raporu

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef -1	Çevrenin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Yapılacaktır	Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payı	%	53	80	TÜİK
		Belediyelerdeki toplam atık su arıtma tesisi sayısı	Adet	7	14	TÜİK
		Katı atıkların belediye çöplüğü olarak kullanılan açık arazilerde toplanması	%	70	30	Belediye Faaliyet Raporları
		Entegre Katı Atık Yönetim Tesisi	Adet	0	1	Ajans ve Belediye Faaliyet Raporları
Hedef- 2	Kentsel ve Kırsal Altyapı Geliştirilecektir	Kentlerde kişi başına düşen yeşil alan miktarı	m ² /kişi	3 (2019)	7	Belediye Faaliyet Raporları
		Düzenlenen/ iyileştirilen yol sayısı	Adet	-	20	Belediye Faaliyet Raporları
Hedef- 3	İklim Değişikliğiyle Mücadele için Çalışmalar Yapılacaktır	İklim değişikliğine uyum konusunda farkındalık eğitimleri	Adet	-	20	DİKA Faaliyet Raporu
		TRC3 Bölgesi İklim Değişikliği Eylem Planı	Adet	0	1	DİKA Faaliyet Raporu
Hedef- 4	Yenilenebilir Enerji Kullanımı ve Kaynak Verimliliği Uygulamaları Artırılacaktır	Rüzgâr ve güneş enerjisi toplam kurulu güç	Mw	100	400	TEİAŞ

STRATEJİK ÖNCELİK/HEDEF		PERFORMANS GÖSTERGELERİ	Birim	Mevcut Durum (2022)	2028 (Hedef Yılı)	Veri Kaynağı
Hedef - 5	Daha Dengeli Bir Mekansal Dağılım ve Kapsayıcı Büyüme Sağlanacaktır	Gelişmişlik seviyesi beşinci ve altıncı kademe olan ilçe sayısı	İlçe Sayısı	22	18	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
		Yapılan/ iyileştirilen kır-kent bağlantı yolu sayısı	Güzergah Sayısı	0	6	Karayolları GM, İl Özel İdareleri, Belediyeler, Mardin Büyükşehir Belediyesi



Dicle Kalkınma Ajansı (Ajans Merkezi)

Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi No: 4 Artuklu/Mardin

T. +90 482 212 11 07 / +90 482 212 11 24

"Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılmaz"

 tcdicleka

 tcdicleka

 tcdicleka

 tcdicleka

 tcdicleka

www.dika.org.tr